ISSN 2409-9805 (Print)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF CULTURE AND INFORMATION POLICY OF UKRAINE

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

Quarterly Scientific Journal
Founded in 2004

№ 1
2022

Київ – 2022

УДК 02+002+001](477)(051)»540.3»

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Головний редактор – Добровольська В. В.

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. / М-во культури та інформ. політики України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2022. № 1. 133 с.

У фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» висвітлюються актуальні питання у галузі інформаційної, бібліотечної і архівної справи.

Видання адресоване фахівцям у галузі бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, а також науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто прагне отримати ґрунтовні знання теоретичного та прикладного характеру.

Добровольська В. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), **головний редактор**

Збанацька О. М. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), **заступник головного редактора**

Філіппова Н. П. **–** кандидат наук з соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), **відповідальний секретар**

Бездрабко В. В. **–** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ)

Білущак Т. М. **–** кандидат історичних наук, Національний університет «Львівська політехніка» (НУ «Львівська політехніка»)

Веретеннікова Н. В. **–** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»

Вовк Н. С. **–** кандидат історичних наук, доцент, НУ «Львівська політехніка»

Дубровіна Л. А. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, (НБУВ)

Заваліна О. Л. – доктор інформаційно-бібліотечних наук Університет Північного Техасу (США, Дентон)

Збігнєв Осінський – доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (Польща, Люблін)

Кобєлєв О. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури

Кунанець Н. Е. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, НУ «Львівська політехніка»

Литвин С. Х. **–** доктор історичних наук, професор, НАКККіМ

Лобузіна К. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, НБУВ

Маслак В. І. **–** доктор історичних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Новальська Т. В. – доктор історичних наук, професор, КНУКіМ

Парвіз Казімі **–** кандидат філологічних наук, Бакинський державний університет (Азербайджан, Баку)

Ржеуський А. В. **–** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»

Тур О. М. **–** доктор наук з соціальних комунікацій, професор, Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського

Чередник Л. А. **–** кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Відповідальний секретар – Філіппова Н. П.
Редактор – Денисюк Ж. З.
Комп'ютерне складання та верстка – Денисюк Ж.З.
Редагування англомовних анотацій і транслітерації – Петренко А. В.
Дизайн обкладинки – Саприкін О. А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол №7 від 22 лютого 2022 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
в галузі соціальних комунікацій зі спеціальності 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
(Наказ МОН України від 26.11.2020 № 1471)

Статті, подані до редакції журналу, ***рецензуються членами редакційної колегії***
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11
e-mail: nauka@nakkkim.edu.ua

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2022

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 1 2022

ЗМІСТ

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

Салата Г. В. Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні 7

Татарчук Л. М., Бородай І. С. Інформаційно-комп'ютерні технології як чинник трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН 13

Бутко Л. В., Василенко Д. П., Саранча В. І. Соціокультурна діяльність бібліотеки в умовах її цифровізації 19

Денбновецький С. О. Цифрова трансформація українських бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень 26

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

Кириленко О. Г., Збанацька О. М., Добровольська В. В. Когнітивні концепти побудови веб-порталу «Українське документознавство» 34

Філіпова Л. Я. Системи бізнес-аналітики: сучасні тенденції розвитку 32

Варенко В. М. Системні методи в аналітиці: практика і проблеми вибору 48

Чепелюк Ю. В. Методи аналітико-прогностичних досліджень дипломатичних представництв 55

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Василенко В. Ю. Особливості використання технологій WEB 2.0 як основного інструменту іміджевих соціокомунікаційних технологій ЗВО 62

Осаула В. О. Соціальна реклама як засіб формування патріотизму молоді України: емпіричне дослідження 72

ІНФОРМОЛОГІЯ

Комова М. В., Прімакова Д. І. Темпоральність термінографії з природничих наук 80

Зіменко О. Є. Феномен інформаційного впливу у науковому середовищі: теорії, дефініції 90

Палеха Ю. І., Садовенко В. С. Культура електронного видання 98

Сисова Ю. В. Краудфандинг як ефективна форма фандрайзингу: перспективи для бібліотек 106

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

Гуменчук А. В. Система вищої бібліотечної освіти в США: традиції та новації 111

Сидоренко Т. В., Сидоренко А. І. Дистанційне навчання: погляд студентів і викладачів 118

Вітаємо ювіляра!

Збанацька О. М., Добровольська В. В. Професійне життя на бібліотечній ниві *(до ювілею з дня народження О.Г. Кириленка)* 126

Кафедра культурології та інформаційних комунікацій оголошує набір 130

Вимоги до публікацій 131

CONTENT

LIBRARY SCIENCE

Salata H. Library development strategies in Ukraine 7

Tatarchuk L., Borodai I. Information and computer technologies as a factor of transformation of library and information activities of the National scientific agricultural library of NAAS 13

Butko L., Vasylenko D., Sarancha V. Socio-cultural activity of the library in the conditions of its digitalization 19

Denbnovetskyi S. Digital transformation of ukrainian libraries in the conditions of globalization transformations 26

DOCUMENTATION

Kyrylenko O., Zbanatska O., Dobrovolska V. Cognitive concepts of the web portal «Ukrainian documentation» creation 34

Filipova L. Business intelligence systems: modern development trends 43

Varenko V. System methods in analytics: practice and problems of choice 48

Chepelyuk Yu. Methods of analytical and prognostic research of diplomatic missions 55

SOCIAL COMMUNICATIONS

Vasylenko V. Peculiarities of using web 2.0 technologies as the main tool of image socio-communication technologies 62

Osaula V. Social advertising as a means of forming the patriotism of the youth of Ukraine: an empirical study 72

INFORMOLOGY

Komova M., Primakova D. Temporality of terminography in natural sciences 80

Zimenko O. The phenomenon of informational influence in the scientific environment: theories, definitions 90

Palєkha Yu., Sadovenko V. Culture of electronic publication 98

Sysova Yu. Crowdfunding as an effective form of fundraising: prospects for libraries 106

TRAINING OF SPECIALISTS

Humenchuk A. Library higher education system in the USA: traditions and innovations 111

Sydorenko T., Sydorenko A. Distance learning: the view of students and teachers 118

CONGRATULATIONS TO THE ANNIVERSARY!

Zbanatska O., Dobrovolska V. Professional life in the library field 126

The Department of Cultural Studies and Information Communications announces the recruitment 130

Requirements for publications 131

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 027.7(477)
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257253.

Цитування:
Салата Г. В. Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 7–13.

Salata H. (2022). Library development strategies in Ukraine. Library science. Record Studies. Informology. 1, 7 –13 [in Ukrainian].

Салата Галина Володимирівна,
доктор історичних наук, доцент кафедри
інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
http://orcid.org/0000-0002-2673-8463

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Мета роботи *– аналітичний огляд та окреслення стратегій розвитку бібліотечної справи в Україні на сучасному етапі.* ***Методологія дослідження*** *полягає у застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів, а саме: методів аналізу, синтезу та узагальнення, порівняння, методу документаційного аналізу, що дає змогу досягти поставленої мети.* ***Наукова новизна роботи.*** *У статті розглядаються важливі проблеми бібліотечної сфери України. Виявлено основні чинники, які вплинули на трансформаційні процеси бібліотечної справи в Україні. Особлива увага у статті приділяється проблемі бібліотек України, зокрема процесу так званої оптимізації загальнодоступних бібліотек. Проаналізовано тенденції скорочення бібліотечної мережі. Ураховано співвідношення інформації та культурно-освітньої функціональності публічно доступних бібліотек.* ***Висновки.*** *У статті доведена необхідність дотримання певного балансу соціального попиту, цільових та ресурсних можливостей кожної бібліотеки. Визначено особливості стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року. Розглянуто питання трансформації уявлень про фахівців бібліотек та проаналізовано ключові завдання бібліотечної справи України. У статті підсумовано, що бібліотечна сфера України потребує модернізації як науки, так і практики бібліотечних справ, так і кадрових ресурсів та бібліотечної освіти.*

Ключові слова: *бібліотека, стратегія, трансформація, перспективи, справа, суспільство, інформатизація.*

Salata Halyna,
Doctor of Historical Sciences,
Associate Professor of the Department of Information Technology,
Kyiv National University of Culture and Arts

LIBRARY DEVELOPMENT STRATEGIES IN UKRAINE

The purpose of the article *is an analytical review and definition of strategies for the development of librarianship in Ukraine at the present stage.* ***The methodology*** *consists of the application of general scientific and special methods: methods of analysis, synthesis and generalization, review and analytical method, and documentary analysis, which allows for achieving this goal.* ***The scientific novelty*** *of the article deals with important problems of the library sphere of Ukraine. The main factors that influenced the transformation processes of the library case in Ukraine are revealed. Particular attention is paid to the problem of libraries in Ukraine, in particular, the process of so-called optimization of public libraries. The tendencies of the reduction of the library network are analyzed. The ratio of information and cultural and*

© *Салата Г. В.*

educational functionality of publicly accessible libraries is taken into account. ***Conclusions.*** *The article has proven the need to comply with a certain balance of social demand, target, and resource capabilities of each library. The peculiarities of the Library Development Strategy in Ukraine by 2025, the issues of transformation of representations of specialists of libraries are considered and analyzed the key tasks of the library affairs of Ukraine. The article summarized that the library sphere of Ukraine needs to modernize both the science and practice of library cases and personnel resources and library education.*

Key words*: library, strategy, transformation, prospects, business, society, informatization.*

Актуальність теми дослідження. Вивчення перспектив та стратегій розвитку українських бібліотек вимагає особливої уваги на сьогодні. Зміни у нашому суспільстві дедалі частіше набувають форм інформаційності, упровадження нових інформаційних технологій, постійне використання ґаджетів у побуті спонукають переглянути стан та напрямки розвитку бібліотечної справи в Україні. Адже у багатовимірному інформаційному розвитку, інформатизації освіти, упровадженні комп'ютерних парків, модернізації програмного забезпечення з'являються абсолютно нові вимоги до українських бібліотек, виникають оновлені потреби та запити користувачів. Тому, на нашу думку, тема аналізу та стратегічного реформування бібліотечної справи в Україні є не просто актуальною, а надзвичайно важливою для повноцінного існування сучасного українського соціуму. Сьогодні існує гостра потреба у відродженні бібліотечної справи на основі інноваційного підходу. Особливу увагу слід приділити стратегіям та концепціям розвитку бібліотек України, стратегічним курсам діяльності та підготовці до шляхів реформування бібліотечної справи нашої держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні налічується достатньо багато наукових досліджень історії, стану та перспектив розвитку бібліотечної справи. Так, на цю проблематику професійний погляд звертали відомі вчені А. Блажкевич [1], І. Ніколаєва [3], проте питання стратегій розвитку бібліотечної справи України на сьогодні є малодослідженим або охарактеризованим фрагментарно. Тому, на нашу думку, його розгляд є актуальним та соціально значущим на сучасному етапі суспільного розвитку України.

Мета статті — аналітичний огляд та окреслення стратегій розвитку бібліотечної справи в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Бібліотеки України є основою, базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури нашої держави. Вони є детермінантами позитивних трансформацій інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення та розуміння національної історії та культури.

Бібліотеки сприяють розбудові читаючої та мислячої нації. Сталий розвиток демократичного громадянського суспільства, дотримання прав і свобод людини, примноження людського, соціального, інтелектуального, технологічного, природного та фінансового капіталів країни, реалізація державної політики неможливі без сучасних бібліотек [6, 90-91].

Термін «стратегія» інтерпретується як план дій та умов невизначеності. Можна сказати, це набір правил, згідно з яким, здійснені дії повинні залежати від обставин, ураховуючи природні події та дії інших людей. У ході модернізації та забезпечення інноваційного розвитку бібліотечної справи в Україні стратегії є невід'ємними формами, методами, результатами їх вдосконалення [10, 295].

На сьогодні бібліотечна мережа України нараховує майже 40 тисяч книгозбірень різного відомчого підпорядкування, органів державної і комунальної власності, підприємств, організацій та закладів. Розуміємо, що у історичному порівнянні з минулим бібліотека сьогодні значно відрізняється. Якщо головною метою бібліотек раніше було звичайне зберігання книг, які користувались низьким рівнем популярності, то сучасні бібліотеки є комплексними зібраннями книг, які регулярно оновлюються та активно

використовуються споживачами, дублюються в електронному вигляді у наукових репрезентаріях.

Сучасна бібліотека України – це культурно-освітній заклад, що здійснює збирання рукописних, друкованих та електронних матеріалів, проводить їх опрацювання, організовує відповідне їх зберігання, збереження і обслуговування ними читачів [1, 257].

Характеризуючи сучасний стан бібліотечної справи в Україні, важливо зазначити, що сьогодні вона нараховує близько 37466 бібліотек різних систем і відомств та форм власності. На перший погляд, ці цифри є абсолютно задовільним, проте, якщо вдатися до історичної ретроспективи, то можна зрозуміти, що за останні десятиліття кількість публічних бібліотек скоротилася на 3829 одиниць, у сільській місцевості – на 3352. На жаль, статистика ілюструє, що 32% сільських населених пунктів України не мають жодної бібліотеки. Якщо проаналізувати матеріально-технічну базу бібліотек України, то зрозуміємо, що вона потребує надання підтримки [1, 258].

Упродовж тривалого часу не ведеться будівництво сучасних приміщень для бібліотек, не виробляється спеціалізоване технологічне обладнання, спеціальні матеріали для забезпечення збереження документів (реставрації, консервації документів тощо). На сьогодні у нашій державі 3018 (16,4%) приміщень бібліотек потребують капітального ремонту, а 145 перебувають в аварійному стані. Рівень комп'ютеризації публічних бібліотек досить низький. Із загальної кількості бібліотек лише 9% мають комп'ютери (у сільській місцевості у середньому 1 комп'ютер припадає на 80 бібліотек), а 4% – вихід у мережу інтернет. Лише 2961 (16%) бібліотек телефонізовані, а 6% сільських бібліотек не мають освітлення. У фондах публічних бібліотек зберігається близько 300 млн. примірників документів, переважна частина яких фізично зношені та застарілі [3, 27]. Загалом можна сказати, що кошти більшості бібліотек не просто не відповідають завданням та потребам держави, суспільства та читачів, але насправді ці ознаки є реальною загрозою соціально-економічному розвитку країни. Адже досі у бібліотечній справі України існують радянські пережитки та алгоритми існування. Для подальшого зміцнення матеріально-технічних баз бібліотечної справи України варто взяти до уваги такі напрями роботи:

1. Проаналізувати відповідність статусу матеріального та технічного забезпечення бібліотек державними структурами;

2. Пошук джерел для включення питань фінансової підтримки. Збереження будівель, обладнання, фундаментів, бібліотеки обладнання та позабюджетних джерел фінансування, активна участь в реалізації регіональних програм і проєктів, конкурсів [12, 237].

Ще однією негативною тенденцією стану бібліотечної справи в Україні є функціонування бібліотечних фондів. Вони, безперечно, є важливим культурним, науковим, освітнім та інформаційним надбанням країни, спрямованим на задоволення читацького попиту, реалізацію прав громадян на доступ до інформації. Але потрібно зазначити, що на сьогодні актуальною є проблема їх оновлення, адже наявні видання вже зовсім не користуються попитом у читачів.

Аналогічна тенденція і щодо нормативно-правового забезпечення бібліотек. На нашу думку, найбільшим недоліком сучасної системи управління бібліотечною справою є фактична відсутність державного органу, який би реалізував і керував політикою бібліотечної сфери [6, 345].

Зважаючи на низку проблемних ознак у розвитку бібліотечної справи України, вважаємо за необхідне дослідити стратегічні напрями її удосконалення. Останнім часом були проведені заходи за участі або ініціативи урядових структур з метою експертної оцінки перспектив і визнчення шляхів реформування бібліотечної справи. За участі керівників провідних бібліотек, експертів, практиків і книговидавців обговорювалися шляхи модернізації бібліотек, проблеми осучаснення бібліотечних фондів та формування кадрового ресурсу для бібліотек. Варто згадати Стратегію розвитку бібліотечної

справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», яка була розроблена Міністерством культури України спільно з Українською бібліотечною асоціацією та після тривалого періоду обговорень схвалена Кабінетом Міністрів у березні 2016 р. На сьогодні очікується прийняття ще низки проєктів поправок до законів і урядових рішень, які забезпечать реалізацію цієї Стратегії [4].

Метою Стратегії є визначення ключових проблем розвитку бібліотечної справи в Україні, пріоритетів діяльності сучасних бібліотек у забезпеченні сталого розвитку України, напрямів, завдань і основних дій, спрямованих на їх реалізацію. Стратегію розроблено як загальне бачення, що разом реалізовуватиметься органами державної влади, органами місцевого самоврядування, бібліотечними установами, закладами освіти, науки й культури, професійними громадськими об'єднаннями [4].

Серед стратегічних напрямів розвитку українських бібліотек визначено вдосконалення нормативно-правової бази та створення системи гарантованого бюджетного фінансування основних бібліотечних послуг і реформування механізму отримання та використання надходжень з інших джерел фінансування [9].

У подальшому реалізація напряму передбачає створення стабільної системи достатнього фінансування бібліотек, що забезпечить їхню ефективну діяльність і якісне обслуговування користувачів. Треба зазначити, що проблеми фінансування бібліотек існують протягом усього періоду незалежності України. Процеси інформатизації, технологічний прогрес і впровадження нових форм інформаційно-бібліотечного обслуговування потребують відповідного матеріально-технічного забезпечення, водночас сьогодні оновлення комп'ютерної техніки є вкрай актуальним питанням навіть для центральних бібліотек [2].

У Стратегії визначено також важливий напрям – створення ефективної системи комунікацій, що мають стати у допомозі повноцінному функціонуванню бібліотечної справи в Україні. Опрацювавши положення Стратегії, варто сказати, що основні питання розвитку бібліотечної справи залишаються незмінними упродовж десятиліть [4; 5].

Не перебільшуючи роль бібліотечної справи в Україні, вона на сьогодні потребує ефективної державної підтримки для повноцінного існування та діяльності. Ми вважаємо, що основними напрямами розвитку української бібліотечної справи мають бути: реформування бібліотечної справи в руслі сучасних світових особливостей; удосконалення та відповідність нормативно-правової бази; створення єдиного державного органу, що займався б питанням стану бібліотечної справи в Україні; вирішення питання матеріально-технічного забезпечення бібліотек; розвиток інформаційної культури сучасного українського суспільства [5].

Розглядаючи стан сучасної бібліотечної справи в Україні, варто сказати, що вона, на жаль, є застарілою та неоновленою. Опрацьовуючи ряд іноземних джерел, вважаємо за необхідне вивчення іноземного досвіду функціонування бібліотечної справи, урахування таких провідних напрямів модернізації, як: впровадження і розвиток у бібліотеках нових інформаційних технологій, формування і використання електронних ресурсів, впровадження мультимедійних технологій, розвиток мережевої взаємодії бібліотек, підключення до всесвітньої мережі інтернет [2].

Важливо згадати і про кадрове забезпечення бібліотечної справи України. Через непрестижність професії у нашій країні фактично відсутня підготовка бібліотекарів. Окремим питанням є кадрове забезпечення бібліотечної галузі. Через втрату престижності за останні кілька років фактично відсутня фахова підготовка бібліотекарів у вищих навчальних закладах, відповідно у бібліотеках України зазвичай працюють ті, хто не знайшов кращої роботи або люди пенсійного віку, яким вкрай тяжко опанувати нові інформаційні технології та використати їх у своїй роботі [8]. Нині очевидно, що працівник сучасної бібліотеки має мати принципово нові знання та

навички, а також володіти навичками відповідних галузей знань та галузей діяльності (інформатика, педагогіка, психологія, соціологія, комунікатистика). Сучасний бібліотекар – це аналітик-синтезатор, який вміє шукати та оцінювати якість інформаційних ресурсів (з урахуванням потреб та запитів користувачів), інформаційний навігатор та посередник у системі документообігу (включаючи електронний), спеціаліст із соціальних комунікативних технологій.

Є низка проблем, пов'язаних із бібліотечним персоналом: кумулятивні знання, навички та навички працівників бібліотеки сьогодні часто відстають від швидкозмінних світових інформаційних комунікацій і не завжди відповідають новим соціальним завданням реформи галузі; надзвичайно низький рівень заробітної плати працівників бібліотеки (у 2,5 рази нижче, ніж середній у більшості регіонів країни та нижче прожиткового мінімуму), а їх соціальна життєздатність призводить до догляду за найбільш перспективними фахівцями бібліотеки в інших сферах з вищою заробітною платою; значне скорочення вступу до бібліотечно-інформаційних факультетів вищих та середніх шкіл за останні десятиліття; відсутність системи професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу. У середньому, більше 40% бібліотекарів не покращили свою кваліфікацію [2].

Зважаючи на всі зазначені обставини розвитку бібліотечної справи в Україні, варто підсумувати, що стратегічні документи на національному та регіональному рівні, які стосуються питання розвитку бібліотечної справи, мають декларативний характер. Під заходи, які передбачено реалізовувати відповідно до стратегій та концепцій, не передбачені чітко окреслені обсяги та джерела фінансування.

Національні та регіональні програми, що стосуються розвитку бібліотечної справи, не відзначаються високою ефективністю.

Попри виділення коштів на поповнення бібліотечних фондів з державного та місцевих бюджетів, загальний обсяг фондів публічних бібліотек скорочується. Громади демонструють низьку активність підтримки проєктів, що стосуються бібліотек. Наявний стан бібліотечної справи в Україні потребує вироблення комплексного бачення реформування в умовах децентралізації влади, реформи адміністративно-територіального устрою та системи місцевого самоврядування, удосконалення професійної освіти у бібліотечній сфері [9].

Наукова новизна роботи. Виявлено основні чинники, які вплинули на трансформаційні процеси бібліотечної справи в Україні. Особлива увага у статті приділяється процесу так званої оптимізації загальнодоступних бібліотек. Проаналізовано тенденції скорочення бібліотечної мережі. Ураховано співвідношення інформації та культурно-освітньої функціональності публічно доступних бібліотек.

Висновки. Бібліотеки, не зважаючи на ріст постіндустріальних тенденцій, залишаються комплексом збирання і зберігання суспільно значущої інформації, яка відображає інтелектуальні й духовні надбання певної спільності та забезпеченням до них широкого доступу, що створює умови для перетину інформаційних просторів різних національних спільнот та функціонуванню глобального інформаційного простору як надбання й інформаційної бази розвитку людської спільності. Прийняття зазначеної Стратегії є позитивним кроком у напрямі розвитку бібліотечної справи, основою якої є створення умов для загальної доступності інформації. Водночас для розв’язання існуючих проблем необхідні додаткові зусилля з боку держави щодо підтримки бібліотек як вагомого чинника соціокультурної адаптації населення й подолання інформаційної та культурної нерівності, забезпечення єдності регіонів України, розвитку демократії та громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Блажкевич А. Реформування українських бібліотек: урядова стратегія розвитку. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*: зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2017. Вип. 48. С. 257-262.

2. Концепція розвитку бібліотечної справи України. *Фахівцю бібліосервісу*. ОУНБ імені І. Франка. 2013. URL: https://lib.if.ua/prof/?p=718 (дата звернення: 07.07.2021).

3. Ніколаєв І. В., Криворучко Н. В. Використання сучасних інформаційних технологій у роботі бібліотек. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2015. Вип. 27. С. 294-301.

4. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»: Стратегія від 23.03.2016 р. № 219-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text (дата звернення: 07.07.2021).

5. Bosman J., & Kramer B. 101 Innovations in Scholarly Communication: How researchers are getting to grip with the myriad of new tools. *Impact of Social Sciences Blog*. *Blog Entry 11 Nov. 2015*. URL: http://eprints.lse.ac.uk/70920/ (Last accessed: 07.07.2021).

6. Conference Proceedings of the 7 th International Scientific Conference Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development (April 4 – 7, 2018, Opole, Poland). The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. p. 345. URL: https://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/09/2018_problems_andprospects_of_territories_socio_economic_development.pdf (Last accessed: 07.07.2021)

7. Corrall S., Kennan M., & Afzal W. Bibliometrics and Research Data Management Services: Emerging Trends in Library Support for Research. *Library Trends*. 2013. Vol.61(3). P. 636-674. doi: 10.1353/lib.2013.0005.

8. Dash A. Scholarly communication Paris: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization. 2015. P. 5. URL: http://unesdoc.unesco. org/images/0023/002319/231938e.pdf. (Last accessed: 07.07.2021)

9. Horova S. Informatization and society:possible difficulties and future prospects. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2020. Вип. 58. С. 41-57.

10. Mitchell S., Mason J., Pender L. Enabling technologies and service designs for collaborative Internet collection building. *Libr. Hi Tech.* 2004. Vol. 22, No. 3. P. 295-306.

11. Moed H. A critical comparative analysis of five world university rankings. *Scientometrics*. 2016. Vol. 110(2). P. 967-990. doi: 10.1007/s11192-016-2212-y.

12. O'Dell S. Opportunities and Obligations for Libraries in a Social Networking Age: A Survey of Web 2.0 and Networking Sites. *Journal Of Library Administration*.2010. Vol. 50(3). P. 237-251. doi: 10.1080/01930821003634989

References

1. Blazhkevych, A. (2017). Reforming Ukrainian Libraries: Government Strategy of Development. Nauk. pr. Nats. b-ky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho; NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, Asots. b-k Ukrainy. Kyiv, 48, 257-262 [in Ukrainian].

2. Fakhivtsiu biblioservisu. OUNB imeni I. Franka. (2013). The concept of development of library business of Ukraine. URL: https://lib.if.ua/prof/?p=718 (data zvernennia: 07.07.2021) [in Ukrainian].

3. Nikolaiev, I. V., Kryvoruchko, N. V. (2015). Use of modern information technologies in the work of libraries. Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky, 27, 294-301 [in Ukrainian].

4. On approval of the Strategy for the development of librarianship for the period up to 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine": Strategy of 23.03.2016 № 219-r.]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text (data zvernennia: 07.07.2021) [in Ukrainian].

5. Bosman J., & Kramer B. (2015). 101 Innovations in Scholarly Communication: How researchers are getting to grip with the myriad of new tools.. Impact of Social Sciences Blog 11 Nov. Blog Entry. URL: http://eprints.lse.ac.uk/70920/ (Last accessed: 07.07.2021) [in English].

6. The Academy of Management and Administration in Opole (2018). Conference Proceedings of the 7 th International Scientific Conference Problems and Prospects of Territories Socio-Economic Development (April 4-7, 2018, Opole, Poland) [in Polish].

7. Corrall, S., Kennan, M., & Afzal, W. (2013). Bibliometrics and Research Data Management Services: Emerging Trends in Library Support for Research. Library Trends, 61(3), 636-674. doi: 10.1353/lib.2013.0005 [in English].

8. Dash, A. (2015). Scholarly communication Paris: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, 5. URL: http://unesdoc.unesco. org/images/0023/002319/231938e.pdf [in French].

9. Horova S. (2020). Informatization and society: possible difficulties and future prospects. Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho, 58, 40–57. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/naukprazi/58.pdf [in Ukrainian].

10.Mitchell, S., Mason, J., & Pender, L. (2004). Enabling technologies and service designs for collaborative Internet collection building. Libr. Hi Tech., 22, 3, 295-306 [in English].

11.Moed, H. (2016). A critical comparative analysis of five world university rankings. Scientometrics, 110(2), 967-990. doi: 10.1007/s11192-016-2212-y [in English].

12.ODell, S. (2010). Opportunities and Obligations for Libraries in a Social Networking Age: A Survey of Web 2.0 and Networking Sites. Journal Of Library Administration, 50(3), 237-251. doi: 10.1080/01930821003634989 [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.12.2021
Отримано після доопрацювання 24.12.2021
Прийнято до друку 23.01.2022

УДК 316.77:004.7:021.6:026:63(477-25)
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257254.

Цитування:
Татарчук Л. М., Бородай І. С. Інформаційно-комп'ютерні технології як чинник трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 13–18.

Tatarchuk L., Borodai I. (2022). Information and computer technologies as a factor of transformation of library and information activities of the National scientific agricultural library of NAAS. Library science. Record Studies. Informology. 1, 13–18 [in Ukrainian].

Татарчук Людмила Михайлівна,
кандидат історичних наук,
заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи
Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки НААН
https://orcid.org/0000-0003-4714-6958
tlm2017@ukr.net

Бородай Ірина Сергіївна,
доктор історичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки НААН
https://orcid.org/0000-0001-6639-9200
irinaboroday@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ НААН

Мета роботи *– висвітлити вплив соціокомунікаційних технологій на бібліотечно-інформаційну діяльність, їх особливості й цілі впровадження для підвищення якості надання бібліотечних інформаційних послуг, забезпечення комплексного, багатоаспектного підходу до вирішення завдань, які постають перед бібліотеками в умовах трансформації.* ***Методологія дослідження*** *базується на сукупності загальнонаукових методів: аналізу та синтезу, узагальнення і систематизації.* ***Наукова новизна роботи*** *полягає у розкритті можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечуватимуть інтегровану єдність – ресурсів, продуктів, сервісів для задоволення потреб*

© Татарчук Л.М., Бородай І.С.

користувачів через збільшення частки інформаційно-аналітичних послуг. Вперше розглянуто такі важливі інформаційно-аналітичні продукти як електронна наукова сільськогосподарська бібліотека, бази даних з актуальних питань, у т. ч. міжнародні електронні ресурси. ***Висновки****. Соціально-комунікаційні технології сприяють формуванню нової моделі діяльності бібліотеки як інформаційного посередника між користувачем та безмежними масивами галузевої інформації, здатного створювати та розвивати середовище для надання послуг через якісний інформаційний супровід. Завдяки сучасним можливостям інформаційно-комунікаційних сервісів, запроваджених у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці НААН, відбуваються перетворення на інтегровану єдність – ресурсів і продуктів, що у свою чергу сприяють більш широкому сервісному охопленню в обслуговуванні користувацької аудиторії. Бібліотека як складова системи соціальних комунікацій має можливість не лише представляти ресурси за своїм профілем діяльності, а й корпоративно взаємодіяти з іншими провідними бібліотеками України та Європи щодо формування колекцій вебресурсів за певною тематикою. Нові вебсервіси створюють сприятливі умови для підвищення комунікативності бібліотеки й забезпечення якісно нового рівня взаємодії із суспільством.*

Ключові слова: *соціум, комунікація, інформаційні продукти, послуги, дистанційні користувачі, онлайн-сервіси, електронний ресурс, бази даних, сайт.*

Tatarchuk Lyudmila,
Candidate of Historical Sciences,
Deputy Director for Scientific Information and Library Work,
National Scientific Agricultural Library of NAAS

Borodai Iryna,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Deputy Director for Scientific Work,
National Scientific Agricultural Library of NAAS

INFORMATION AND COMPUTER TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF TRANSFORMATION OF LIBRARY AND INFORMATION ACTIVITIES OF THE NATIONAL SCIENTIFIC AGRICULTURAL LIBRARY OF NAAS

The purpose of the article *is to highlight the socio-communication technology impact on library and information activities, their features, and goals of implementation to improve the quality of library and information services provision, to ensure an integrated, multi-faceted approach to solving the problems facing libraries in the context of transformation.* ***The research methodology*** *is based on a set of general scientific methods of analysis and synthesis, generalization, and systematization.* ***The scientific novelty*** *of work lies in the disclosure of possibilities of information and communication technologies that provide an integrated unity - resources, products, and services to meet the needs of users through an increase in the share of information and analytical services. For the first time, such important information and analytical products as an electronic scientific agricultural library, databases on topical issues, incl. international electronic resources were considered.* ***Conclusions.*** *Social and communication technologies contribute to the formation of the new model of the library's activities as an information intermediary between users and endless arrays of industry information, able to create and develop an environment for providing services through quality information support. Thanks to the modern capabilities of information and communication services introduced in the National Scientific Agricultural Library NAAS, there is a transformation into an integrated unity - of resources and products, which in turn contribute to a wider service coverage in serving the user audience. The library as a component of the system of social communications has the opportunity not only to present resources in its profile but also to cooperate with other leading libraries in Ukraine and Europe on the formation of collections of web resources on specific topics. New web services create favorable conditions for increasing library communication and a qualitatively new level of interaction with society.*

Key words*: society, communication, information products, services, remote users, online services, electronic resource, databases, website.*

Актуальність теми дослідження. Сучасні трансформації та зростання швидкості кругообігу інформації в соціумі, стрімке збільшення її масиву, необхідність якнайшвидшої обробки інформаційних ресурсів зумовлюють необхідність застосування електронних технологій для оперативного задоволення потреб користувачів. Це активізує процес переходу бібліотечних установ до нових технологій, зміни системи соціальних функцій. Такий підхід сприяє підвищенню статусу бібліотек, забезпеченню результативності їх діяльності як важливого соціального інституту з науково-просвітницькими функціями, що є нагальною потребою в процесі переходу від усталеного до інформаційного формату. Урізноманітнення соціальних структур і їх підсистем потребує зростання якості бібліотечних інформаційних послуг, забезпечення комплексного, багатоаспектного підходу до вирішення комунікаційних завдань, які постають перед бібліотеками в умовах сьогодення [9, 13].

Актуальність дослідження зумовлена зростанням зацікавленості щодо діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН (ННСГБ НААН), пов'язаної з трансформаційними змінами в бібліотечній галузі, а також розкриттям інформаційно-інтелектуального потенціалу та використанням на інноваційному рівні можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для задоволення потреб користувачів.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання трансформаційних процесів у діяльності бібліотеки, створення нових інформаційних ресурсів, бібліотечних онлайн-сервісів, впровадження соціально-комунікаційних технологій в умовах формування інформаційного суспільства розглядалася окремими бібліотекознавцями та науковцями як у теоретичному аспекті, так і з практичного погляду, серед яких В. Горовий [3], К. Лобузіна [6], Г. Шемаєва [11], І. Давидова [4], О. Василенко [2], О. Пастушенко [8], Л. Костенко [5], Т. Ярошенко [12] та ін.

Мета дослідження – висвітлення впливу соціокомунікаційних технологій на бібліотечно-інформаційну діяльність, особливості, цілі впровадження та визначення їх значимості в умовах переходу до інформаційного суспільства для підвищення комунікативності бібліотеки й забезпечення якісно нового рівня взаємодії із суспільством.

Виклад основного матеріалу. Опановуючи електронні технології та реалізуючи основну концепцію інформаційного суспільства – доступність інформації кожному його члену незалежно від місця і часу, ННСГБ НААН з 2000 р. у своїй діяльності поєднує усталену практику, яка в епоху документованих комунікацій полягала у збереженні та передачі в часі документальної інформації, формує нову парадигму, орієнтовану на інновації комунікативних технологій, що зумовлюють зростання інформаційної та соціокультурної ролі бібліотечної установи в суспільстві, сприяють оновленню всіх сторін її діяльності через покладену на неї соціальну місію, передбачену Законами України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» (1995) та «Про наукову та науково-технічну діяльність» (1991). За такого підходу бібліотека є не лише місцем зберігання книг як констатуючої інформації, а й джерелом вивчення об'єктивної неполітизованої української історії та галузевого дослідництва.

Впровадження нових інформаційно-комунікативних технологій сприяє якнайбільшому виробленню інформації в електронному вигляді, появі нових видів електронних ресурсів, розширенню меж традиційної системи видань, формуванню різних типів електронних документів. Бібліотека є не тільки розповсюджувачем, а й активним виробником власних електронних ресурсів і продуктів, формування яких здійснюється з використанням великих масивів бібліографічної, реферативної та аналітичної інформації [1, 9].

Принципово новим підходом у напрямі організації та ефективного використання суспільно значущої галузевої інформації стали технологічні процеси формування електронних фондів, зокрема повнотекстовими й онлайновими документами. Організація роботи зі створення і позиціонування електронного фонду документів у ННСГБ НААН здійснюється з використанням можливостей платформи САБ «ІРБІС 64», яка уможливлює ефективне представлення ресурсів будь-якого обсягу і забезпечує користувачам доступ до них у локальному режимі через систему читальних залів та віддалений доступ через вебінтерфейс бібліотеки.

З 2000 р. ННСГБ формує власний інтегрований в інформаційний простір електронний ресурс. Для цього розроблено алгоритм впровадження технологічних процесів формування фонду онлайнових документів – від комплектування, опрацювання, систематизованого розташування їх у файловому сховищі і забезпечення доступу до них. Його відкритість і доступність сприяють результативному віддаленому багатоаспектному

інформаційному пошуку в понад 650 тис. бібліографічних записах документів. Поряд з організацією доступу до власних електронних ресурсів він генерується і до розподілених електронних ресурсів наукових сільськогосподарських бібліотек мережі та ресурсів відкритого доступу мережі інтернет (https://ukrpatent.org/uk/news/main/sci-tech-free-02102020), зокрема Міжнародної інформаційної системи з сільськогосподарських наук і технологій AGRIS, колекцій журналів, електронних бібліотек. Забезпечується доступ до зарубіжних баз наукової інформації Scopus, Web of Science, ScienceDirect, Bentham science, EBSCO host, що уможливлює вітчизняним ученим і дослідникам бути поінформованими щодо досягнень світової науки. Бібліотека активно презентує свої унікальні фонди через такі сервіси, як щомісячні експрес-інформації, виставки нових надходжень, презентації окремих вітчизняних та іноземних видань із сільськогосподарської тематики.

Організовуючи швидкий, зручний, багатоаспектний доступ до наукової та науково-технічної інформації, постає можливість, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку всіх сфер суспільства, спрогнозувати, в яких актуальних питаннях збільшується потреба. Розгорнулася робота, пов'язана з аналітико-синтетичною обробкою суспільно значущої наукової та науково-практичної інформації, зокрема реферування, підготовка тематичних баз даних, науково-допоміжних бібліографічних інформаційно-інтелектуальних продуктів. Користувачам пропонуємо актуальні на часі електронні інформаційні ресурси та продукти у вигляді бібліографічних БД: «АПК України в глобальних умовах зміни клімату», «Євроінтеграція», «FAO – Продовольча сільськогосподарська організація ООН», «Вплив пандемії Covid–19 на розвиток АПК України», які стають підґрунтям для підготовки науково-допоміжних покажчиків, списків, номери реферативного журналу «Агропромисловий комплекс України» тощо.

При ННСГБ НААН створена лабораторія оцифрування наукових фондів, де діджиталізуються, насамперед, колекції видань XIX століття та створюються їхні страхові копії. Цифровізація забезпечує можливість доступу до цінних і рідкісних документів, деякі з них існують в єдиному примірнику, та збереженню оригіналів від пошкодження й втрати. Трансформуючись з місця збереження локальних інформаційних ресурсів у єдиний генератор збереження інформації та знань суспільства, бібліотека як їх утримувач посідає одне з найважливіших місць у соціокомунікативній діяльності.

Каналом популяризації діяльності бібліотеки та її інформаційних послуг є соціальні мережі, що свідчать про її важливе місце в системі комунікацій. Бібліотека має сайт та сторінку в соціальних мережах (http://dnsgb.com.ua та сторінка Facebook: https://www.facebook.com/Національна-наукова-сільськогосподарська-бібліотека-НААН-102471665267592), які виконують функції багатофункціонального інтерактивного сервісу, забезпечують доступ до них користувачів. Вебсайт бібліотеки – саме той інформаційний ресурс і навігаційний інструмент, який здатний забезпечити ефективне електронне обслуговування з мінімальними витратами. У полі зору постійно знаходяться питання, пов'язані з використанням інших вебсервісів, попит на які особливо відчутно зріс у період дистанційної роботи, спричиненої пандемією Covid–19. Це можливості самостійної електронної реєстрації, оформлення запиту, бронювання літератури, електронної доставки, отримання віртуальної довідки тощо. Наявність інтернету та безкоштовний Wi-Fi уможливлюють надання бібліотечних послуг на основі їх візуалізації (проведення навчань, вебінарів, конференцій), проводяться екскурсії, дні відкритих дверей. Серед інших напрямів діяльності бібліотеки, орієнтованих на віддаленого користувача, є вибіркове розповсюдження інформації, тематичні розсилання для профільних установ. Практикуються чат-консультації і месенджери, що є новою формою віртуального обслуговування користувачів у режимі онлайн.

ННСГБ як складова системи соціальних комунікацій має можливість не лише представляти ресурси за своїм профілем діяльності, а й корпоративно взаємодіяти з провідними бібліотеками України та Європи щодо формування колекцій вебресурсів за певною тематикою. Варто відзначити багаторічну співпрацю з Білоруською сільськогосподарською бібліотекою імені І.С. Лупіновича, Академічною бібліотекою Латвійського Університету, Польським Національним інститутом культури і спадщини села, Польським видавництвом сільськогосподарської літератури, іншими науковими установами й освітніми закладами. Взаємовідносини ґрунтуються на репрезентації спільних культурних цінностей у вигляді книг, проведення комплексних історико-наукових галузевих досліджень з питань зародження, становлення та розвитку вітчизняної

сільськогосподарської дослідної справи із широким персоніфікованим наповненням, вшанування постатей видатних учених і інституцій, які прославили Україну. З використанням наявних технологій та виробленням нових форм комунікації стає можливим налагодження сталих комунікаційних зв'язків з усіма зацікавленими учасниками інформаційного простору з метою взаємодії та орієнтування на якісний інформаційно-аналітичний продукт.

Жодна бібліотека незалежно від типу чи виду не в змозі задовольнити інформаційні запити суспільства й користувачів без допомоги мультимедійних технологій та віртуального простору, тому питання соціально інформаційних комунікацій актуальне й важливе для налагодження загальносуспільних інформаційних обмінів в інтересах подальшого розвитку. Для презентування продуктів, ресурсів, сервісів, що стають результатами діяльності структурних підрозділів бібліотеки, запроваджуються нові інструменти, такі як діджитал–сторітелінг, що через візуальне наповнення (презентації, ілюстрації, інфографіки) допомагають цікаво та якісно доносити до користувачів важливі думки та ідеї; бібліофреш – бібліографічний огляд новинок;

діалог-огляд – для поглибленого ознайомлення з проблемними газетними і журнальними статтями конкретної тематики, бібліоквест – форма роботи, в які закладено модель розвитку навичок інформаційної діяльності, формування позитивного емоційного ставлення до бібліотеки та книги; буккросинг – обмін книжками за принципом: «прочитав – передай іншому», буктрейлер – презентація книжки у вигляді короткого трихвилинного відеоролика та ін.

Висновки. Наведені вище результати діяльності ННСГБ НААН дають меседж про ключову значимість соціально-комунікаційних технологій як системного і цілеспрямованого фактору трансформаційних процесів у бібліотечно-інформаційній діяльності в сучасних умовах. Бібліотека – драйвер якісних змін у науковому та освітньому процесах завдяки єдності ресурсів і продуктів. Її визначальна місія – створювати та розвивати середовище для надання послуг через якісний інформаційний супровід завдяки новим можливостям інформаційно-комунікаційних технологій, замінювати звичні рішення новими, якщо умови будуть вимагати такого переходу. Інакше користувачі переорієнтуються на використання сервісів тих організацій, які швидше зможуть адаптуватися до змін на інформаційному ринку.

Список використаних джерел

1. Василенко О. М. Бібліотечно-інформаційна діяльність як об'єкт статистичного дослідження. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського*. Київ, 2014. Вип. 40. С. 61–86.

2. Василенко О. М. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукової бібліотеки в контексті наукового дослідження. *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору*: матер. між-нар. наук. конф. (Київ, 21–23 жовт. 2014 р.). Київ: НБУВ, 2014. С. 9–12.

3. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / наук. ред. Л.А. Дубровіна. Київ: НБУВ, 2010. 230 с.

4. Давидова І. О. Управління системними трансформаціями бібліотек: до питання наукової організації управління. *Вісник ХДАК*. 2014. Вип. 45. С. 78–84.

5. Костенко Л. Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 1. С. 23–28.

6. Лобузіна К. Проблеми створення комплексних цифрових ресурсів історико-культурної та наукової спадщини. *Спеціальні історичні* дисципліни*:* питання теорії *та* методики*:* зб. наук. праць. Київ, 2013. С. 121–129.

7. Мар'їна О. Ю. Соціально-комунікаційні технології в трансформації бібліотечно-інформаційної сфери. *Вісник Харк. держ. акад. культури* : зб. наук. праць. 2013. Вип. 45. С. 160–167.

8. Пастушенко О.В. Бібліотека як комунікаційна установа в інформаційному просторі та розвиток функцій ресурсної бази науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1.

9. Різун В. До питання про соціально-комунікаційний підхід у науці. *Комунікація*. 2010. № 1. С. 27–37.

10. Таєнчук М. В., Ковальський Г.Є. Особливості комунікації бібліотеки в епоху цифровізації. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. Т. 1. № 11. С. 166.

11. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій / Харківська держ. академія культури. Харків: ХДАК, 2008. 289 с.

12. Ярошенко Т. О. Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб 2.0 : виклики часу. *Бібліотечна планета*. 2011. № 1. С. 17–22.

13.Veeranjaneyulu K. Role of Agricultural Librarians in the Virtual Library Environment. *National Conference on Integrating ICT in Agricultural Libraries in India*, 17–19 June, 2015. Izatnager: NLVS, IVRI, 2015. 267–273.

References

1. Vasylenko, O. M. (2014). Library and information activities as an object of statistical research. Naukovi praci Nacionaljnoji biblioteky Ukrajiny im. V.I. Vernadsjkogho. Kyjiv, 40, 61–86 [in Ukrainian].

2. Vasylenko, O. M. (2014). Information and communication activities of the scientific library in the context of scientific research. The place and role of libraries in the formation of the national information space: mater. intern. scien. conf. (pp. 9–12). Kyjiv: NBUV [in Ukrainian].

3. Ghorovyj, V. M. (2010). Social information communications, their content and resource. Kyjiv:NBUV. [in Ukrainian].

4. Davydova, I.O. (2014). Management of system transformations of libraries: to the question of scientific organization of management. Visnyk KhDAK, 45, 78–84 [in Ukrainian].

5. Kostenko, L. J. (2006). Library of the knowledge society: conceptual model. Bibliotekoznavstvo Dokumentoznavstvo. Informologhija, 1, 23–28 [in Ukrainian].

6. Lobuzina, K. (2013). Problems of creating complex digital resources of historical, cultural and scientific heritage. Specialjni istorychni dyscypliny: pytannja teoriji ta metodyky. Kyjiv, 121–129 [in Ukrainian].

7. Mar'jina, O. Ju. (2013). Social and communication technologies in the transformation of the library and information sphere. Visnyk Khark. derzh. akad. Kuljtury, 45, 160–167 [in Ukrainian].

8. Pastushenko, O.V. (2016). Library as a communication institution in the information space and the development of the functions of the resource base of science. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologhija. 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2016_1_5. [in Ukrainian].

9. Rizun, V. (2010). On the question of social and communication approach in science. Komunikacija, 1, 27–37 [in Ukrainian].

10. Tajenchuk, M. V., & Kovaljsjkyj Gh. Je. (2019). Features of communication of the library in the era of digitalization. *Visnyk studentsjkogho naukovogho tovarystva DonNU imeni Vasylja Stusa*, 1, 11, 166 [in Ukrainian].

11. Shemajeva, Gh. V. (2008). Electronic resources of libraries of Ukraine in the system of scientific communications. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].

12. Jaroshenko, T. O. (2011). Library, librarians and library users in the Web 2.0 era: the challenges of time. Bibliotechna planeta, 1, 17–22 [in Ukrainian].

13. Veeranjaneyulu, K. (2015). Role of Agricultural Librarians in the Virtual Library Environment. National Conference on Integrating ICT in Agricultural Libraries in India (pp. 267–273). Izatnager: NLVS, IVRI [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.12.2021
Отримано після доопрацювання 24.12.2021
Прийнято до друку 28.01.2022

УДК 026.06:004.352
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257255.

Цитування:
Бутко Л. В., Василенко Д. П., Саранча В. І. Соціокультурна діяльність бібліотеки в умовах її цифровізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 19–26.

Butko L., Vasylenko D., Sarancha V. (2022). Socio-cultural activity of the library in the conditions of its digitalization. Library science. Record Studies. Informology. 1, 19–26 [in Ukrainian].

Бутко Лариса Валентинівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
http://orcid.org/0000-0002-8817-3381
larysabutko@gmail.com

Василенко Дар'я Павлівна,
старший викладач
кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
http://orcid.org/0000-0001-9052-8287
dvoloshka05@gmail.com

Саранча Віктор Іванович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
http://orcid.org/0000-0001-9435-0615
visar73@ukr.net

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ЇЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Мета статті *полягає в окресленні основних найефективніших мережевих засобів комунікації, що сприяють реалізації соціокультурних завдань бібліотеки в аспекті її гуманістичної місії.* ***Методологія*** *дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових методів, а саме: синтезу, дедукції, індукції, опису, пояснення.* ***Наукова новизна****. У дослідженні схарактеризовано основні найефективніші цифрові засоби, що сприяють реалізації соціокультурних завдань бібліотеки в аспекті її гуманістичної місії. Авторами наголошується на тому, що саме цифровізація є одним з основних напрямів модернізації бібліотечної установи, окреслюються її переваги, у той же час, акцентується увага на неоднозначності впливу цифровізації на суспільство. У дослідженні репрезентовано рівень продуктивності основних мережевих засобів комунікації в процесі реалізації соціокультурних завдань бібліотеки з точки зору практиків бібліотечної сфери. Сьогодні актуалізуються питання трансформації вітчизняної бібліотечної системи, що зумовлене загальносвітовими тенденціями перетворення класичної бібліотеки на сучасний соціокультурний та інформаційний інститут нового типу, який був би цікавим для суспільства. Одним з основних напрямів модернізації бібліотечних послуг є її цифровізація, адже цифрові технології активно проникають у всі сфери життєдіяльності сучасного суспільства.* ***Висновки.*** *Серед найефективніших цифрових засобів, що сприяють реалізації соціокультурних завдань бібліотеки, можна виділити дві групи: по-перше, мережеві засоби комунікації, до яких належать сайти бібліотек, сторінки в соціальних мережах, бібліотечні блоги, віртуальні виставки, віртуальний огляд літератури, подкасти, буктрейлери, оцифровані бібліотечні фонди, по-друге, більш традиційні заходи, під час проведення яких застосовуються цифрові технології.*

Ключові слова: *бібліотека, цифровізація, мережеві засоби комунікації, сайт, сторінки в соціальних мережах, бібліотечний блог, віртуальна виставка, віртуальний огляд літератури, подкаст, буктрейлер, оцифровані бібліотечні фонди.*

© *Бутко Л. В., Василенко Д. П., Саранча В. І.*

Butko Larysa,
Ph.D. (Candidate of Philology),
Associate Professor, of the Department of Humanities,
Culture and Arts, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National

Vasylenko Daria,
Senior Lecturer of the Department of Humanities,
Culture and Arts, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National

Sarancha Viktor,
Ph.D. (Candidate of Historical Sciences),
Associate Professor, of the Department of Humanities,
Culture and Arts, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National

SOCIO-CULTURAL ACTIVITY OF THE LIBRARY IN THE CONDITIONS OF ITS DIGITALIZATION

The purpose of the article *is to outline the main most effective online means of communication that contribute to the socio-cultural objectives of the library in terms of its humanistic mission. Today the issues of transformation of the national library system are relevant, which is due to global trends in the transformation of the classical library into a modern socio-cultural and information institution of a new type, which would be interesting for society. One of the main directions of modernization of library services is its digitalization because digital technologies are actively entering all spheres of modern society. The digital economy sets the vector by which socio-cultural institutions will develop.* ***The methodology*** *is based on the use of general scientific methods, namely synthesis, deduction, induction, description, and explanation.* ***Scientific novelty****. The study describes the main most effective digital tools that contribute to the socio-cultural objectives of the library in terms of its humanistic mission. The authors emphasize that digitalization is one of the main directions of modernization of the library institution, and outline its advantages while emphasizing the ambiguity of the impact of digitalization on society. The study represents the level of productivity of the main network means of communication in the implementation of socio-cultural objectives of the library in terms of library practitioners. Research of socio-cultural activity of the library in the conditions of its digitalization allows use in the practice of the basic network means of communication taking into account their productivity. Today libraries are faced with the need to digitize their activities, which is the focus of public policy in the library field.* ***Conclusions.*** *Among the most effective digital tools that contribute to the socio-cultural objectives of the library, there are two groups: first, online communication tools, which include library sites, social media pages, library blogs, virtual exhibitions, virtual literature reviews, podcasts, book trailers, digitized library holdings, and second, more traditional events that use digital technology.*

Key words*: archive, innovation, management, digitization, information, rebranding, technologization, fund.*

.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні актуалізуються питання трансформації вітчизняної бібліотечної системи, що зумовлене загальносвітовими тенденціями перетворення класичної бібліотеки на сучасний інститут нового типу, який був би цікавим для суспільства. При цьому не існує єдиної точки зору щодо концепції сучасної бібліотеки, її межі досить розмиті й нечітко окреслені. Проте однозначно зрозуміло, що консервативні традиційні бібліотеки з архаїчним підходом до обслуговування споживачів бібліотечних послуг здебільшого втрачають статус затребуваної суспільством установи, що й зумовлює виникнення широких поглядів на соціокультурну природу бібліотеки, ідеї перетворення її на дозвіллєвий центр, інноваційну просвітницьку територію, центр живого спілкування, зустрічей тощо [2, 49].

Одним з основних напрямів модернізації бібліотечних послуг є її цифровізація, адже цифрові технології активно інтегруються в усі сфери життєдіяльності сучасного суспільства. Цифрова економіка задає вектор, за яким будуть розвиватися, у тому числі, й соціокультурні інститути.

Тому в умовах швидкоплинних змін сьогодення основний соціокультурний інститут

сучасності, яким є бібліотека, не може працювати за старими моделями, він повинен змінюватися надшвидкими темпами, інакше є великий ризик не лише залишитися позаду конкурентів, але й узагалі стагнувати. Отже, бібліотекам потрібно приймати нові правила гри та випробувати на собі процес цифровізації.

У той час, коли в усьому світі активно вивчаються питання впровадження продуктів на основі штучного інтелекту та машинного навчання в бібліотеках, що зумовлено великим обсягом оцифрованих та електронних видань, який постійно збільшується [11], в українських бібліотеках досить повільно здійснюється процес цифровізації. Так, у сучасних бібліотекознавчих студіях зазначається, що в цьому аспекті бібліотеки України відстають від усього світу мінімум на 20–25 років [1].

Така ситуація й окреслила основні напрями державної політики у сфері бібліотек, яким є їхня цифровізація [10], що повинна охопити весь спектр діяльності бібліотеки із задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних чи рекреаційних потреб користувачів [6]. Бібліотека традиційно є соціокультурним інститутом, що не може сьогодні повноцінно реалізувати свої функції без застосування цифрових технологій. Але в той же час, як зазначають зарубіжні дослідники, потрібно пам’ятати про неоднозначність впливу цифровізації на суспільство [13; 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увага бібліотекознавців сьогодні прикута до проблем реформування бібліотечної системи в аспекті її цифровізації (О. Бруй, О. Воскобойнікова-Гузєва, Ю. Горбань, І. Сосідко та інші). Не залишаються осторонь уваги науковців і такі важливі питання розвитку бібліотеки, як оцифрування її документного фонду (О. Будецька, Ж. Мина, Н. Пасмор, М. Шевченко, С. Шульженко, У. Ярка, В. Ярмолович та інші). Соціокультурній складовій діяльності бібліотеки присвячували праці Н. Бура, С. Кравченко, Л. Лупіка, О. Матвійчук, Ю. Новальська, І. Цуріна та інші.

Проте активного розвитку, на нашу думку, сьогодні потребує розгляд питання цифровізації бібліотечної установи в аспекті реалізації саме її соціокультурного потенціалу, адже потрібно пам’ятати, що бібліотека була й залишається, перш за все, інститутом соціокультурним. Саме активне застосування інформаційних технологій в соціокультурну діяльність бібліотеки зумовить трансформацію цієї установи, сприятиме її перетворенню на сучасний соціокультурний інститут, який буде актуальним в аспекті підвищення загальнокультурного рівня сучасного суспільства, долучення його до культурних надбань людства.

Мета статті полягає в окресленні основних найефективніших мережевих засобів комунікації, що сприяють реалізації соціокультурних завдань бібліотеки в аспекті її гуманістичної місії.

Виклад основного матеріалу. Соціокультурна діяльність бібліотек визначається як цілеспрямована й спеціально організована система дій і заходів, метою яких є сприяння вдосконаленню інтелектуального, матеріального та естетично-духовного стану суспільства шляхом доведення до свідомості різних соціальних груп громадян, конкретних користувачів наукових знань, емпіричних фактів, естетичних і морально-етичних цінностей, акумульованих у бібліотечних документних зібраннях на різних носіях, організації різних виставок, творчих зустрічей із письменниками, митцями, політиками та ін. [5, 155].

Сучасна державна політика України спрямована саме на формування всебічно розвиненої людини, патріота України, сприяння духовному розвитку та створення можливостей для творчого самовираження й самореалізації в культурному та спортивному напрямах [8].

Тому сьогодні можна говорити про формування в державі установки на особистісно орієнтовану діяльність усіх соціокультурних інститутів, підвищення ролі соціокультурних установ у справі виховання й просвітництва, зміни категоріальної парадигми оцінки результатів їхньої діяльності, формування нової системи управління процесами культурного розвитку. Державна політика направлена на формування культуроцентричного суспільства та особистісноорієнтованих підходів у діяльності бібліотеки як соціокультурного інституту. Бібліотека традиційно має гуманістичну природу, саме гуманістичні цінності формували бібліотеку протягом багатьох століть, надавали цілеспрямованість її розвитку [4, 29]. Отже, бібліотеки повинні, перш за все, стати центрами гуманізму, тобто виконувати освітні, ціннісно орієнтовані, морально-етичні, меморіальні, культурно-екологічні функції.

З метою з’ясування дискусійного питання пріоритетності основних складових діяльності бібліотеки: інформаційної чи соціокультурної, у межах пропонованого дослідження в 2015 р. та 2021 р. було здійснено опитування працівників бібліотек різного типу м. Кременчука й регіону (Рис. 1).

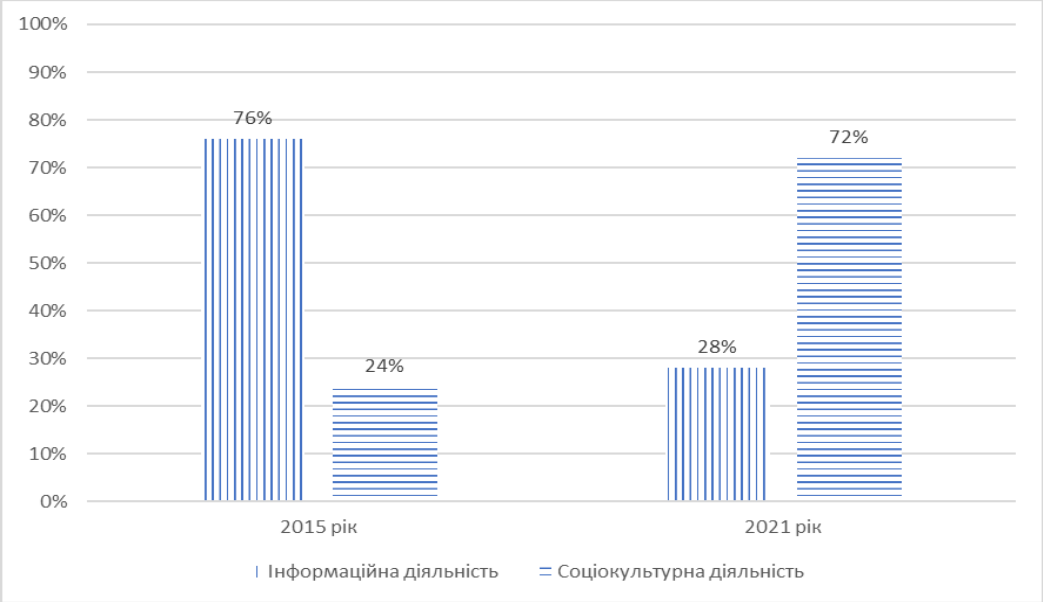

Рисунок 1. Результати опитування працівників бібліотечної сфери щодо пріоритетності інформаційної чи соціокультурної діяльності сучасної бібліотеки

У результаті проведеного анкетування було з'ясовано, що в 2021 р. кардинально змінився порівняно з 2015 р. основний вектор діяльності бібліотеки на думку представників бібліотечної сфери. Якщо в 2015 р. пріоритетним завданням бібліотеки було задоволення інформаційних потреб споживачів бібліотечних послуг (відповідно 76% і 34%), то в 2021 р. основним завданням стала соціокультурна діяльність (відповідно 72% і 38%). Зрозуміло, що реалізувати соціокультурну складову діяльності в повній мірі неможливо без цифровізації бібліотечної системи, саме активне застосування інформаційних технологій є засобом здійснення гуманістичної місії бібліотеки, адже формування нових видів соціокультурних практик орієнтоване саме на споживача цього продукту, який сьогодні активно застосовує інформаційні технології. Основними перевагами цифровізації бібліотечної системи вважаємо такі: підвищення конкурентоздатності, економію ресурсів, спрощення роботи з ресурсами, створення позитивного іміджу, підвищення лояльності споживачів бібліотечних послуг та потенційних донорів(Рис.2)

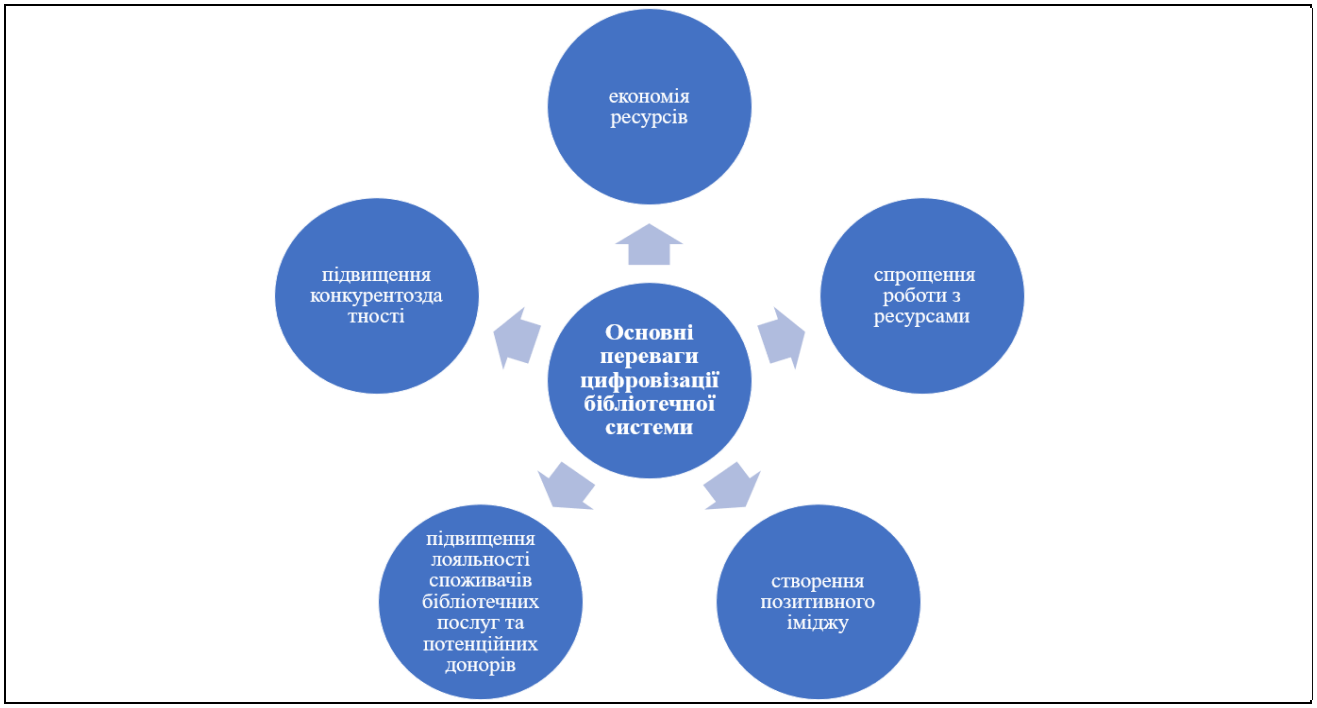

Рисунок 2. Основні переваги цифровізації бібліотечної системи

Серед найефективніших цифрових засобів, що сприяють реалізації соціокультурних завдань бібліотеки, можна виділити дві групи: по-перше, мережеві засоби комунікації, до яких належать сайти бібліотек, сторінки в соціальних мережах, бібліотечні блоги, віртуальні виставки, віртуальний огляд літератури, подкасти, буктрейлери, оцифровані бібліотечні фонди; по-друге, більш традиційні заходи, під час проведення яких застосовуються цифрові технології. У пропонованому досліджені основна увага була зосереджена саме на першій групі мережевих засобів комунікації. Безперечно, основним засобом представлення бібліотеки в мережі інтернет є її сайт, який максимально інформує про установу та є основним майданчиком віртуальної діяльності бібліотеки.

Проте сучасному споживачу бібліотечних послуг цього вже замало. Він прагне брати активну участь в обговоренні цікавих для нього питань, бажає сприймати бібліотечного працівника як співбесідника. Цьому саме й сприяє бібліотечний блогінг. Читач бажає встановлювати об'єктивність та повноту повідомлень блогера під час взаємодії з ним. До того ж, бібліотечні блоги приваблюють відкритістю та доступністю, дозволяють оперативно отримувати реакцію читача та швидко реагувати на неї. Для бібліотек, наприклад, невеликих сільських, що не мають сайтів, блог узагалі є єдиним засобом представлення в мережі інтернет.

Сьогодні зростає споживання книг в аудіоформаті. Прогнози свідчать про подальше зростання популярності аудіокниг [3; 9]. Причому експерти, які займаються вивченням цього феномену, зазначають, що завдяки аудіоформату долучилися до споживання паперових книг люди, які раніше практично не читали, тобто вони інкорпорувалися до книжкової культури через аудіокниги.

Тому бібліотеки активно застосовують у своїй діяльності подкастинг – процес створення та розповсюдження звукових або відеофайлів у мережі інтернет. У вітчизняній бібліотечній спільноті подкастинг набув популярності зовсім нещодавно. Як правило, подкасти мають певну тематику й періодичність виходу, припускають можливість підписки на нові випуски, цікаві своєю ідеєю та авторською належністю. Подкасти сприяють більш усвідомленому споживанню книжкового контенту в цілому (в електронні колекції користувачі часто переходять за посиланнями саме з подкастів, відеолекцій) і літературного мейнстриму зокрема (основний акцент робиться на новинки).

Подкаст є, по суті, різновидом відеоблогу (влогу), який також останнім часом набуває популярності серед бібліотечних працівників в аспекті соціокультурної діяльності бібліотеки як майданчика для обговорення книг (і не лише новинок). Увійшло до активного ужитку поняття букстаграму – книжкового блогу в мережі Інстаграм і буктьюбу – книжкового сегменту відеохостингу YouTube. Спільною характеристикою цих форматів представлення книги є домінуюча візуалізація.

Саме прагнення до візуалізації інформації споживачів бібліотечних послуг зумовило активне використання бібліотекарями такого мультимедійного продукту як буктрейлер – своєрідного рекламного відеоповідомлення, що містить інформацію про продукт і сприяє його споживанню. Слід зазначити, що під час аналізу буктрейлерів, створених вітчизняними бібліотекарями, було з'ясовано, що бібліотекарі створюють буктрейлери в різній техніці (ігрові, анімаційні, фотофільми, відеоролики з використанням спеціальних комп'ютерних програм, програм, цифрових ефектів). Особливо цікавою, на наш погляд, є організовані бібліотеками конкурси буктрейлерів серед читачів, що підвищує інтерес до книги, тим самим, реалізуючи соціокультурний аспект діяльності бібліотекарів.

Важливою складовою соціокультурної діяльності бібліотеки є віртуальні виставки – тобто виставки на сайтах бібліотек, основною метою яких є інтернет-подання різних джерел, згрупованих за тематичним принципом. Віртуальні виставки, з одного боку, дублюють традиційні книжкові виставки та заходи, з іншого – відображають тенденції суспільства. Форматом надання матеріалів є презентації, аудіо- та відеоматеріали, текстові та ілюстративні матеріали, у вітчизняних бібліотек загалом переважає формат презентацій із можливістю скачування. Переважають тематичні та календарні виставки.

Серед переваг віртуальних виставок є, перш за все, охоплення експозиції (обмеження в наданні джерел умовні та визначаються самими експонентами), підготовка розгорнутих супровідних матеріалів до джерел (історична довідка, анотація, інформація про автора, ілюстративні матеріали, аудіо- та відеоматеріали), можливість збереження матеріалів виставки та роботи з ними споживачів тощо. До того ж, сьогодні передові зарубіжні бібліотеки розвивають сервіси, пов'язані з умінням створювати різні тексти, безпечно користуватися інтернет-технологіями, вести

блоги, розміщувати аудіовізуальні матеріали на YouTube. Вони стають воротами у світ технологій, навчають азам програмування та інформаційної безпеки [12]. У межах пропонованого дослідження в діахронічному аспекті було з'ясовано, які мережеві засоби комунікації, на думку бібліотекарів, є найбільш продуктивними для реалізації соціокультурних завдань бібліотеки (Рис. 3).

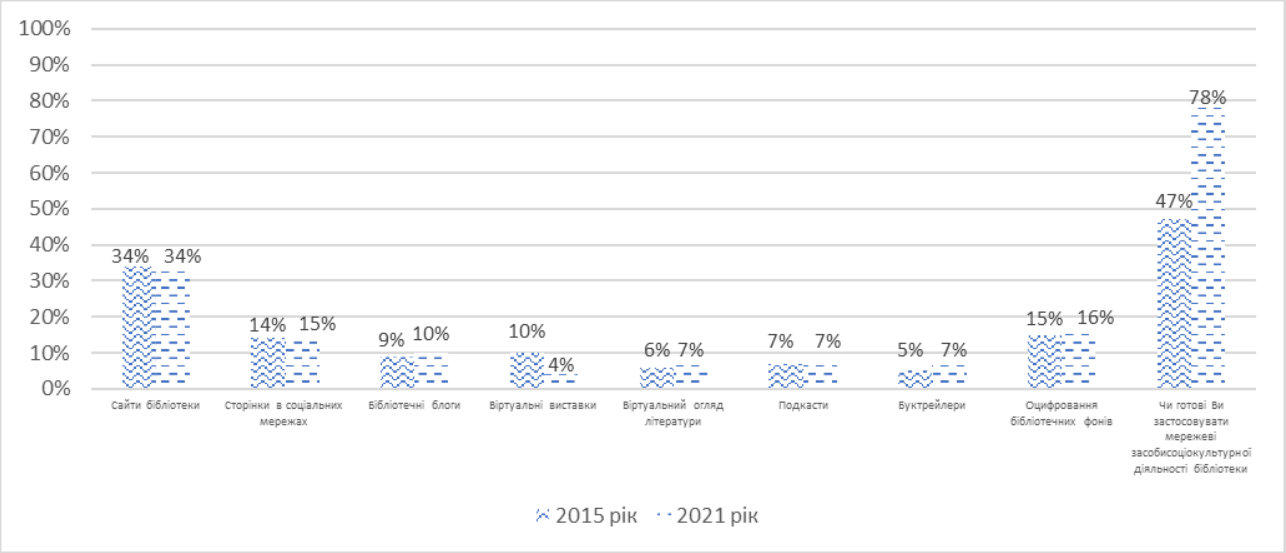

Рисунок 3. Результати опитування бібліотекарів щодо продуктивності мережевих засобів комунікації в процесі реалізації соціокультурних завдань бібліотеки

У результаті опитування було з'ясовано, що як в 2015 р., так і в 2021 р. основним мережевим засобом комунікації є сайт бібліотеки (34%), не змінилася й думка щодо подкастів (7%), дещо з часом підсилилась роль сторінок у соціальних мережах (відповідно 14% і 15%), бібліотечних блогів (відповідно 9% і 10%), віртуальних оглядів літератури (відповідно 6% і 7%), буктрейлерів (відповідно 5% і 7%) та оцифрування бібліотечних фондів (відповідно 15% і 18%). Проте зменшилася затребуваність у соціокультурній діяльності бібліотек віртуальних виставок (відповідно 10% і 4%). До того ж, у 2021 р. порівняно з 2015 р. збільшилася на 37% частка працівників бібліотеки, які готові застосовувати мережеві засоби комунікації в соціокультурній діяльності бібліотеки.

Наукова новизна полягає в аналізі основних найефективніших цифрових засобів, що сприяють реалізації соціокультурних завдань бібліотеки в аспекті її гуманістичної місії. Відзначено, що саме цифровізація є одним з основних напрямів модернізації бібліотечної установи, окреслюються її переваги, у той же час, акцентується увага на неоднозначності впливу цифровізації на суспільство. У дослідженні репрезентовано рівень продуктивності основних мережевих засобів комунікації в процесі реалізації соціокультурних завдань бібліотеки з точки зору практиків бібліотечної сфери.

Висновки. У соціокультурній роботі бібліотек відзначається перехід від парадигми «впливу» до парадигми взаємодії з читачами, користувачами, клієнтами. У цьому зв'язку актуально прогнозувати появу бібліотекарів нового покоління, модераторів, які й повинні формуватися в новому інтелектуальному середовищі, щоб бути готовими швидко реагувати на зміни потреб у соціокультурному середовищі.

Отже, у межах реалізації соціокультурної інтенції сучасна бібліотечна установа повинна активно застосовувати всі можливості цифровізації, що усвідомлюють практики бібліотечної сфери. Проте, застосовуючи цифрові технології в соціокультурній діяльності бібліотеки, потрібно враховувати, що цей процес ставить перед професіональною спільнотою нові питання, зокрема, це питання відповідального ставлення до інформації та етичного використання технологій, що, у тому числі, можуть генерувати спотворену та шкідливу інформацію.

.

Список використаних джерел

1. Бруй О. Відставання на 20 років: цифрова трансформація бібліотек та реальні можливості змін. https://chytomo.com/vidstavannia-na-20-rokiv-tsyfrova-transformatsiia-bibliotek-ta-realni-mozhlyvosti-zmin/ (дата звернення: 15.10.2021).

2. Бутко Л., Василенко Д., Разно К. Оцифрування документного фонду бібліотеки як засіб її ребрендингу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 43. Т. 1. С. 49–55.

3. Водолазька С. Аудіокниги як інноваційний спосіб популяризації книги. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2013. № 51. С. 101–106.

4. Грабар Н. Г. Гуманістичний напрям діяльності бібліотеки ВНЗ. *Бібліотека вищої школи на новому етапі розвитку соціальних комунікацій* : матеріали наук.-практ. конференції. 24–25 жовтня 2013 р. С. 28–30. URL: http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1765/1/008_grabar.pdf (дата звернення: 15.10.2021).

5. Матвійчук О. Є. Бібліотека як соціокультурний інститут : освітньо-виховна місія. *Вісник Національного авіаційного університету*. Сер. : Філософія. Культурологія. 2010. № 2. С. 155–160.

6. Про внесення змін до закону України «Про бібліотеку і бібліотечну справу»: проєкт Закону України № 5002. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI04216A.html (дата звернення: 15.10.2021).

7. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №219-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text. (дата звернення: 15.10.2021).

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про стратегію людського розвитку» : указ Президента України від 02 червня 2021 року № 225/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text (дата звернення: 15.10.2021).

9. Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця. К. : Наша культура і наука, 2010. 560 с.

10. Цифровізація бібліотек : Проєкт Мінцифри та FAVBET від 21 травня 2021 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/proekt-mincifri-ta-favbet-cifrovizaciya-bibliotek-stav-najkrashchoyu-praktikoyu-vzayemodiyi-biznesu-z-derzhavoyu. (дата звернення: 15.10.2021).

11. Cordell R. Machine Learning + Libraries A Report on the State of the Field. 2020. 97 p. URL: https://labs.loc.gov/static/labs/work/reports/Cordell-LOC-ML-report.pdf (accessed: 28.12.2021).

12. Garland J. Current technology trends in libraries. *Princh*. 2020. URL: https://princh.com/current-technologytrends-in-libraries (accessed: 10.02.2020).

13. Horrigan J. B. How people approach facts and information. *Pew Research Center*. 2017. URL: https://www. pewresearch.org/internet/2017/09/11/how-peopleapproach-facts-and-information (accessed: 05.10.2021).

14. Vogels E. A. and Anderson M. Americans and digital knowledge. *Pew Research Center*. 2019. URL: https://www. pewresearch.org/internet/2019/10/09/americans-anddigital-knowledge (accessed: 06.02.2021).

References

1. Bruy, O. 20 Years Behind: Digital Transformation of Libraries and real Opportunities for Change. Retrieved from https://chytomo.com/vidstavannia-na-20-rokiv-tsyfrova-transformatsiia-bibliotek-ta-realni-mozhlyvosti-zmin/. [in Ukrainian]

2. Butko, L., Vasylenko, D., Razno, K. (2021). Digitization of the Library's Documentary Fund as aMmeans of its Rebranding. Aktual′ni pytannya humanitarnykh nauk, 43, 1, 49–55. [in Ukrainian]

3. Vodolaz′ka, S. (2013). Audiobooks as an Innovative Way to Promote a Book. Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky, 51, 101–106. [in Ukrainian]

4. Hrabar, N. H. (2013). Humanistychnyy napryam diyal′nosti biblioteky VNZ. Biblioteka vyshchoyi shkoly na novomu etapi rozvytku sotsial′nykh komunikatsiy : materialy nauk.-prakt. konferentsiyi. 24–25 zhovtnya 2013. 28–30. Retrieved from http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1765/1/008_grabar.pdf [in Ukrainian]

5. Matviychuk, O. Ye. (2010). Library as a Socio-cultural Institution: Educational Mission. Visnyk Natsional′noho aviatsiynoho universytetu. Ser. : Filosofiya. Kul′turolohiya, 2, 155–160. [in Ukrainian]

6. On Amendments to the Law of Ukraine «About Library and Library Affairs»: Law of Ukraine № 5002. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI04216A.html. [in Ukrainian]

7. About Approval of Strategy of Development of Library Business for the Period till 2025 «Qualitative Changes of Libraries for Maintenance of Sustainable Development of Ukraine»: the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from March 23, 2016. № 219-p. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text. [in Ukrainian]

8. Pro rishennya Rady natsional′noyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 14 travnya 2021 roku «Pro stratehiyu lyuds′koho rozvytku»: ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 02 chervnya 2021 roku № 225/2021. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text. [in Ukrainian]

9. Tymoshyk, M. A. (2010). Book for the Author, Editor, Publisher. K. : Nasha kul′tura i nauka. [in Ukrainian]

10. Library Digitization: The Mincifier and FAVBET Project of 21 May 2021. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/news/proekt-mincifri-ta-favbet-cifrovizaciya-bibliotek-stav-najkrashchoyu-praktikoyu-vzayemodiyi-biznesu-z-derzhavoyu. [in Ukrainian]

11. Cordell, R. (2020). Machine Learning + Libraries A Report on the State of the Field. 97 p. Retrieved from https://labs.loc.gov/static/labs/work/reports/Cordell-LOC-ML-report.pdf. [in English].

12. Garland, J. (2020). Current technology trends in libraries. Princh. Retrieved from https://princh.com/current-technologytrends-in-libraries. [in English].

13. Horrigan, J. B. (2017). How people approach facts and information. Pew Research Center. Retrieved from https://www. pewresearch.org/internet/2017/09/11/how-peopleapproach-facts-and-information. [in English].

14. Vogels, E. A. & Anderson, M. (2019). Americans and digital knowledge. Pew Research Center. Retrieved from https://www. pewresearch.org/internet/2019/10/09/americans-anddigital-knowledge. [in English].

Стаття надійшла до редакції 24.12.2021
Отримано після доопрацювання 15.01.2022
Прийнято до друку 21.01.2022

УДК 027.022:[021.1+004.738]:[004.77:316.77]
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257256.

Цитування:
Денбновецький С. О. Цифрова трансформація українських бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 26–33.

Denbnovetskyi S. (2022). Digital transformation of ukrainian libraries in the conditions of globalization transformations. Library science. Record Studies. Informology. 1, 26–33 [in Ukrainian].

Денбновецький Станіслав Олександрович,
аспірант Київського національного університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0003-2327-7478
stasden@ukr.net

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Мета *статті – визначити актуальні проєкти цифрової трансформації бібліотек у період глобалізаційних перетворень.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на загальнонаукових та спеціальних методах дослідження. Зокрема, завдяки застосуванню методів опису та порівняння, аналізу і синтезу, узагальнення і абстрагування висвітлено цифрову трансформацію бібліотек у період глобалізаційних перетворень.* ***Наукова новизна роботи*** *полягає в тому, що на основі дослідження значної джерельної бази репрезентовано особливості цифрової трансформації бібліотек у період глобалізаційних перетворень.* ***Висновки.*** *Доступність інформації надзвичайно важлива для розвитку громад і громадянського суспільства загалом. Всі кроки, які здійснює*

© *Денбновецький С.О.*

сьогодні держава разом із відповідальним бізнесом, роблять інформацію доступною для жителів сільської місцевості, а бібліотеки – новими сучасними інформаційними хабами, центрами активізації життя в громаді, сучасними осередками для навчання і спілкування. Можемо констатувати, що подальша цифрова трансформація бібліотек у період глобалізаційних перетворень вимагає посиленої уваги щодо вдосконалення політики втілення конкретних кроків на цьому шляху. Сучасні процеси інформатизації українських бібліотек знаходяться у постійній залежності від новітніх інформаційних технологій, до яких вони весь час вимушені пристосовуватися у ході їхнього просування у суспільстві. Таким чином, бібліотеки сьогодні – це нові сучасні інформаційні хаби, центри активізації життя в громаді, актуальні осередки для навчання і спілкування. Саме у бібліотеках громадяни можуть реалізувати свою потребу в цифровій освіті, отримати доступ до інформаційно-знаннєвого ресурсу. Освоєння цифрових навичок упродовж життя – це потреба сучасної людини, а бібліотеки стають саме тими місцями, де це можливо зробити безкоштовно кожному члену громади.

***Ключові слова**: бібліотека, цифрова трансформація, електронне інформаційне середовище, діджиталізація сервісів.*

Denbnovetskyi Stanislav,
Ph.D. Student,
Kyiv National University of Culture and Arts

DIGITAL TRANSFORMATION OF UKRAINIAN LIBRARIES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION TRANSFORMATIONS

***The purpose of the article** is to identify current projects of digital transformation of libraries in the period of globalization transformations. **The research methodology** is based on general scientific and special research methods. In particular, through the use of methods of description and comparison, analysis and synthesis, generalization, and abstraction, the digital transformation of libraries in the period of globalization is highlighted. **The scientific novelty** of the work is that based on the study of a significant source base, the features of the digital transformation of libraries in the period of globalization are represented. **Conclusions.** Access to information is extremely important for the development of communities and civil society in general. All the steps taken today by the state together with responsible business make information available to rural residents, and libraries - new modern information hubs, centers for revitalizing community life, modern centers for learning and communication. The conclusions state that the further digital transformation of libraries in the period of globalization transforms requires increased attention to improving the policy of implementing concrete steps in this direction. Modern processes of informatization of Ukrainian libraries are constantly dependent on the latest information technologies, to which they are constantly forced to adapt in the course of their promotion in society. Thus, libraries today are new modern information hubs, centers for activating life in the community, and relevant centers for learning and communication. It is in libraries that citizens can realize their need for digital education, and gain access to information and knowledge resources. Learning digital skills throughout life is a necessity of modern man, and libraries are becoming the places where it is possible to do it for free to every member of the community.*

***Key words**: library, digital transformation, electronic information environment, digitalization of services.*

Актуальність теми. Цифрова трансформація держави є одним із ключових завдань, які нині реалізуються в усіх напрямах суспільного розвитку. Підтримка стійкої цифрової трансформації також є одним із п’яти таких завдань, які були виділені Європейською Комісією в її пропозиції щодо довгострокових політичних цілей Східного партнерства на період після 2020 р., що були опубліковані 18 березня 2020 р. [16]. Продуктивне формування консолідованого інформаційно-бібліотечного простору на якісно новому рівні сприяє розкриттю вітчизняного бібліотечно-інформаційного потенціалу через запровадження інноваційних підходів до трактування читачезнавства та клієнтоорієнтованості, а в умовах карантинних обмежень у новій соціокомунікаційній реальності – діджиталізації

сервісів та введення нової тактики медіації. «Виклики сьогодення спонукають вітчизняні бібліотеки в умовах глобалізації та панування інформаційно-комунікаційних технологій активізуватися в організації та проведенні промоційних кампаній та власних заходів задля впевненого утвердження як провайдерів інформаційних послуг, так і амбасадорів цифрової грамотності» [3, 273].

Аналіз досліджень і публікацій. Характеризуючи наявну джерельну базу, варто наголосити, що питання трансформації апробованих практикою моделей і форм роботи бібліотек до умов цифровізації розкрита у статтях фахової періодики, збірниках матеріалів конференцій і монографіях. Автори цих студій – авторитетні вітчизняні вчені-бібліотекознавці та знані практики бібліотечної справи: О. Башун, Т. Вилегжаніна, Н. Волян, О. Воскобойнікова-Гузєва, С. Горова, Т. Грищенко, О. Довгань, Л. Дубровіна, Г. Єфімова, Л. Костенко, І. Лобузін, К. Лобузіна, О. Мар'їна, О. Онищенко, Ю. Половинчак, С. Пономаренко, В. Попик, Т. Рибачок, Н. Самохіна, Т. Сендульська, О. Сербін, Г. Солоіденко, О. Шевченко, І. Шевченко, Т. Ярошенко та інші. У той же час, до сьогодні на маргінесі наукових досліджень залишилися як нормативно-правова база, так і нові креативні проєкти цифрової трансформації бібліотек в умовах діджиталізації. Отже, обрана для дослідження тема цифрової трансформації бібліотек у період глобалізаційних перетворень є надзвичайно актуальною.

Мета статті – визначити актуальні проєкти цифрової трансформації бібліотек у період глобалізаційних перетворень.

Виклад основного матеріалу. Головною метою Національної програми інформатизації є створення необхідних умов для забезпечення розвитку інформаційного суспільства, широких можливостей для задоволення інформаційних потреб та реалізації прав і свобод громадян на основі своєчасної, достовірної та повної інформації, підвищення ефективності державного управління, забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки держави шляхом побудови, розвитку, інтеграції та використання сучасних інформаційних систем, телекомунікаційних мереж, інформаційних ресурсів та інформаційних технологій [11]. Законопроєктом розширюється спрямування на вирішення таких основних завдань: застосування інформаційних та цифрових технологій у державному управлінні та суспільно-економічних відносинах; подолання цифрової нерівності; безпека інформаційної діяльності та кібербезпека; інтеграція України у світовий інформаційний простір.

Національна програма інформатизації визначає пріоритетні напрями та стратегію реалізації державної політики у сфері інформатизації:

забезпечення інфраструктурних потреб розвитку інформаційного суспільства;

формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів;

впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [11].

Наразі реалізація Національної програми інформатизації гальмується дією застарілого Закону України «Про Національну програму інформатизації», адже технічна термінологія та прописані у ньому механізми не відповідають сучасним реаліям та не узгоджуються з прийнятими законами щодо цифровізації. Тому Кабінет Міністрів України схвалив проєкт документа «Про внесення змін до Закону України «Про Національну програму інформатизації», який має на меті прискорити цифрову трансформацію України в цілому та реалізацію цієї програми зокрема [10]. На переконання фахівців Міністерства цифрової трансформації України (далі – Мінцифри), введення у дію нового Закону дозволить значно підвищити ефективність та прискорити виконання Національної програми інформатизації задля забезпечення належного рівня координації та впровадження вже започаткованих та нових проєктів інформатизації, цифровізації та електронного документообігу, адже досі актуальними залишаються питання координації, моніторингу, оцінки результатів й ефективності виконання проєктів. У цьому контексті прийняття нового Закону дозволить прискорити розв'язання таких нагальних для держави завдань: подолання цифрової нерівності; підтримка безпеки інформаційної діяльності та кіберзахист; інтеграція України у світовий цифровий простір; впровадження новітніх технологій у державне управління [10]. На всіх етапах еволюції людської цивілізації від самого часу виникнення бібліотек їх функціонування зумовлене соціальною затребуваністю. Сучасні процеси інформатизації українських бібліотек знаходяться у постійній залежності від новітніх інформаційних технологій, до яких вони весь час вимушені пристосовуватися у ході їхнього просування у суспільстві. Динамізм перетворень у бібліотечно-інформаційній сфері країни, необхідність адаптації до впливів швидко змінюваного зовнішнього середовища, загострення конкуренції на ринку інформаційних послуг «зумовлюють відмову від стратегічного в

минулому напряму – володіння документними ресурсами до цілеспрямованої діяльності, орієнтованої на гарантування доступності інформації, забезпечення користувачів інтегрованим та синтезованим інформаційним ресурсом, стимулювання до використання інформації та знань усіх підсистемах суспільства» [4, 59]. У травні 2020 р. Громадська організація «Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація» (далі – ВГО УБА) підписала Меморандум про співпрацю з Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, Мінцифри та Інтернет Асоціацією України [2]. Документ передбачає багато аспектів і спільних кроків: від створення осередків цифрової грамотності на базі публічних бібліотек й залучення бізнесу – до допомоги щодо технічного їх оснащення, поширення соціальної реклами та додаткових матеріалів для цифрової освіти населення, що у кінцевому результаті пришвидшить цифровізацію країни. Отже, підписання Меморандуму сприятиме виконанню провідної функції бібліотеки як соціального інституту в суспільстві – навчання впродовж життя.

Основні положення Меморандуму про співпрацю включають такі завдання:

направляти необхідні ресурси на створення осередків формування цифрової грамотності на базі публічних бібліотек України;

налагоджувати комунікацію між представниками органів місцевого самоврядування, фірм-повайдерів та керівників публічних бібліотек для створення умов щодо підключення книгозбірень до мережі інтернет;

докладати максимум зусиль щодо фінансування з Державного бюджету України на 2021 р. програми технічного оснащення і підключення публічних бібліотек до інтернету, стимулювати підключення широкосмугового доступу до мережі;

заохочувати бізнес до допомоги публічним бібліотекам щодо технічного оснащення і підключення до інтернету через розвиток партнерських програм;

сприяти інформуванню територіальних громад про переваги використання онлайн-сервісу «Бібліотека для тебе – Library for you»;

підтримати залучення фахівців і консультантів до проведення на базі публічних бібліотек занять та тренінгів з окремими прошарками населення з розвитку цифрової грамотності й формування цифрових навичок [6].

Українські бібліотеки активно співпрацюють у програмі Мінцифри «Дія. Цифрова освіта», зокрема, використовуючи спеціальну платформу https://osvita.diia.gov.ua, пропагують серед населення освітні серіали, які розвивають цифрові навички та організовують для своїх користувачів навчання основам комп'ютерної грамотності й користування сервісами мережі, мобільними застосунками та соціальними медіаплатформами. Публічні бібліотеки України є ключовими елементами Мережі хабів цифрової освіти, де кожен бажаючий може безкоштовно отримати доступ до платформи «Дія. Цифрова освіта» та пройти навчання. Також можна долучитися до загальнонаціонального тестування з цифрової грамотності «Цифрограм». Зауважимо, що за основу тестових запитань взято Рамку цифрових компетентностей для громадян України, яку створено українськими експертами на основі європейської концептуально-еталонної Рамки цифрових компетентностей для громадян Європейського Союзу [1]. У межах національного impact-проєкту «Цифровізація бібліотек» Мінцифри спільно з благодійним фондом FAVBET Foundation за підтримки Офісу Президента України та ВГО УБА у 2021 р було передано понад 3 000 комп'ютерів для цифровізації сільських бібліотек по всій Україні. Всього у межах національного проєкту планується передати 5 000 комп'ютерів.

Проєкт має на меті перетворити книгозбірні країни на сучасні хаби цифрової освіти, надати кожному громадянину можливість безкоштовно опановувати цифрові навички упродовж усього життя. Треба наголосити, що це яскравий зразок продуктивної взаємодії центральних органів влади з відповідальним бізнесом та громадськими організаціями, які об'єдналися навколо благородної ідеї забезпечити комп'ютерами якнайбільше сільських бібліотек громад та дати їм можливість стати новими центрами знань, освіти і культури [12]. Нині в Україні за даними Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого функціонує 15 299 публічних бібліотек, з яких 12 504 – у сільській місцевості. Усього наявні 20 350 комп'ютерів, з яких 5 951 – у сільських бібліотеках та книгозбірнях об'єднаних територіальних громад [14]. Тобто лише 30 % сільських бібліотек комп'ютеризовані та мають підключення до мережі інтернет. Безкоштовний доступ до користування комп'ютерами громадян, які проживають у сільській місцевості, скоротить цифровий розрив, а наявність техніки дозволить бібліотекарям іти у ногу з часом, оцифровувати фонди, створювати тематичні бази даних, вести краєзнавчу роботу, популяризуючи свою місцевість та регіон, зрештою, бути актуальними

для своїх відвідувачів та корисними громаді. Фахівці Мінцифри наголошують, що завершення проєкту стане реальним кроком до масштабного перетворення бібліотек по всій країні на сучасні хаби цифрової освіти, де навчання відбувається упродовж життя, тобто реалізується підхід life long learning. У травні 2021 р. на базі Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки у межах проєкту «Дія. Цифрова освіта» офіційно передано 300 комп'ютерів для сільських книгозбірень територіальних громад Хмельниччини [8]. Таким чином, 150 сільських бібліотек змогли долучитися до активної роботи з надання послуг з підвищення цифрової освіти українців. На базі Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара у липні 2021 р. відбулася передача 200 комп'ютерів сільським бібліотекам Херсонської області [9]. У вересні 2021 р. у межах проєкту цифровізації бібліотек було передано 100 комп'ютерів сільським бібліотекам Чернігівської області на базі Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка [13]. У квітні цього року розпочалася цифровізація сільських бібліотек Одеської області (передано 300 комп'ютерів); у червні сільські книгозбірні Черкаської області отримали 150 од. техніки. Отже, мета проєкту «Дія. Цифрова освіта» – навчити 6 млн українців цифрової грамотності за три роки – завдяки таким ініціативам буде досягнена. Володіння цифровою грамотністю нині робить життя більш комфортним, адже розвиток цифрового середовища та глобальної мережі охоплює практично всі сфери життя. Саме у бібліотеках громадяни можуть реалізувати свою потребу в цифровій освіті, отримати сучасний доступ до знань, а бібліотекам залишатися актуальними для своїх громад. У рамках проєкту «Підтримка діяльності Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства», який реалізує Інститут економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу, у 2020 р. Поліським фондом міжнародних та регіональних досліджень було здійснено експертизу «Цифрові трансформації в Україні: чи відповідають вітчизняні інституційні умови зовнішнім викликам та європейському порядку денному?». Більшість респондентів експертного опитування оцінили позитивно процеси розвитку України у сфері телекомунікаційних послуг та цифрової інфраструктури за останні роки. Серед найважливіших досягнень у цій сфері була відзначена й програма з підключення бібліотек до мережі інтернет [15, 20].

У сфері розвитку цифрових компетенцій (цифрової освіти) між ВГО УБА та ТОВ «Академія цифрового розвитку» у серпні 2021 р. було підписано Меморандум про співробітництво [7]. Сторони домовилися співпрацювати у таких напрямах:

реалізація неформальної освіти з метою створення умов для підвищення фахових компетенцій бібліотекарів через цифровізацію;

розширення взаємозв'язку та інформаційного обміну між ВГО УБА та ТОВ «Академія цифрового розвитку» шляхом проведення різних заходів що сприятиме підвищенню освітнього та фахового рівнів учасників;

розробка, апробація та впровадження нових навчальних планів та освітніх програм на запит цільових аудиторій для реалізації безперервної освіти упродовж життя;

сприяння організації та проведенню спільних конференцій, візитів, зустрічей, семінарів, круглих столів, тренінгів, фестивалів, виставок тощо [7].

У січні 2020 р. ВГО УБА було впроваджено онлайн-сервіс «Бібліотека для тебе – Library for you» (https://lib4you.org.ua/pro-proekt/) – путівник бібліотеками України для орієнтування щодо місцезнаходження будь-якої книгозбірні країни та представлення інформації про послуги, які вона надає. Наразі ресурс вміщує найбільшу базу бібліотек України – понад 16 тис. публічних та бібліотек закладів вищої освіти, а також мережу книгозбірень гірничо-металургійного комплексу України. За допомогою спеціальних фільтрів платформа дозволяє обрати бібліотеку відповідно до потреб і запитів читача / користувача, зокрема: за конкретним населеним пунктом; за типом і видом бібліотеки (дитяча, технічна, спеціалізована, університетська тощо); за площею та кількістю місць для організації масового заходу; можливість обрати бібліотеку у певному населеному пункті з WI-FI-зоною та комп'ютерами. Засновники сервісу одним із можливих етапів розвитку ресурсу вбачають створення єдиного вікна для онлайн-пошуку книг по бібліотеках України. Як зазначають самі творці, ця ідея вимагає ще більшої команди й залучення фінансових ресурсів, адже далеко не всі українські книгозбірні мають електронні каталоги, а ті що вже створені, реалізовані на різних технологічних системах [17].

Отже, подальша цифрова трансформація бібліотек у період глобалізаційних перетворень вимагає посиленої уваги щодо вдосконалення політики втілення конкретних кроків на цьому шляху. У загальному контексті в Україні досі

бракує офіційно затверджених стратегічних документів, які б чіткіше визначали вектори політики та наміри органів влади щодо подальшої перспективи розвитку бібліотек, формування єдиного координаційного центру їхньої діяльності, стабільної фінансової підтримки розвитку інноваційних ініціатив. «Актуальні тенденції залучення авдиторій до бібліотек змінюються разом із технологіями (Zoom, інструменти Google, соціальні мережі, месенджери), медіа-форматів (подкасти) тощо» [5, 62]. Сьогодні серед найпроблемніших питань щодо розвитку держави у сфері цифрових навичок та компетентностей, цифровізації освіти та навчання онлайн експерти Європейського Союзу відмічають відсутність комплексної стратегії розвитку цифрових компетентностей в країні, повільні темпи охоплення цільових аудиторій існуючими програмами цифрової освіти, недостатньою кількістю програм з розвитку цифрових навичок у людей літнього віку [15]. Доступність інформації надзвичайно важлива для розвитку громад і громадянського суспільства загалом. Всі кроки, які здійснює сьогодні держава разом із відповідальним бізнесом роблять інформацію доступною для жителів сільської місцевості, а бібліотеки – новими сучасними інформаційними хабами, центрами активізації життя в громаді, сучасними осередками для навчання і спілкування. Освоєння цифрових навичок упродовж життя – це потреба сучасної людини, а бібліотеки стають саме тими місцями, де це можливо зробити безкоштовно кожному члену громади. Адже прагнення українців мати міцну державу вимагає активнішої участі у її розбудові на всіх рівнях і основна мета цифрової трансформації України – зробити життя людей зручнішим і комфортнішим.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на основі дослідження значної джерельної бази репрезентовано особливості цифрової трансформації бібліотек у період глобалізаційних перетворень.

Висновки. Отже, подальша цифрова трансформація бібліотек у період глобалізаційних перетворень вимагає посиленої уваги щодо вдосконалення політики втілення конкретних кроків на цьому шляху. Сучасні процеси інформатизації українських бібліотек знаходяться у постійній залежності від новітніх інформаційних технологій, до яких вони весь час вимушені пристосовуватися у ході їхнього просування у суспільстві. Таким чином, бібліотеки сьогодні – це нові сучасні інформаційні хаби, центри активізації життя в громаді, актуальні осередки для навчання і спілкування. Саме у бібліотеках громадяни можуть реалізувати свою потребу в цифровій освіті, отримати доступ до інформаційно-знаннєвого ресурсу. Освоєння цифрових навичок упродовж життя – це потреба сучасної людини, а бібліотеки стають саме тими місцями, де це можливо зробити безкоштовно кожному члену громади.

Список використаних джерел

1. Бібліотеки і цифрова грамотність (03.11.2020). *Українська бібліотечна асоціація*. URL: https://ula.org.ua/news/4667-biblioteky-i-tsyfrova-hramotnist. (дата звернення: 22.11.2021)

2. ВГО Українська бібліотечна асоціація підписала 4-сторонній меморандум про цифрову освіту на базі бібліотек (27.05.2020). *Українська бібліотечна асоціація*. URL: https://ula.org.ua/news/4582-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-pidpysala-4-storonnii-memorandum-pro-tsyfrovu-osvitu-na-bazi-bibliotek. (дата звернення: 12.11.2021)

3. Клименко О. З., Сокур О. Л. Бібліотечні проєкти національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Н. Кунанець (голов. ред.), В. Горовий, В. Струнгар [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2021. Вип. 61. С. 272–287. URL: http://np.nbuv.gov.ua/cgi-bin/np/jrn.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=NP&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2021_61_22 https://doi.org/10.15407/np.61.272. (дата звернення: 19.12.2021)

4. Колесникова Т. О. Етапи інформатизації бібліотек вищої школи України і США: порівняльна характеристика. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2010. № 4. С. 59–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2010_4_8. (дата звернення: 11.12.2021)

5. Маранчак М. Онлайн-репутація бібліотеки в період пандемії COVID-19. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 58–63. URL: http://journals.uran.ua/bdi/article/view/244717 (дата звернення: 12.11.2021)

6. Меморандум про співпрацю у створенні умов для вдосконалення цифрової освіти всіх верств населення України на базі публічних бібліотек між Міністерством цифрової трансформації України, Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, Інтернет Асоціацією України та Громадською організацією «Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація» від 26 травня 2020 р. URL: file:///C:/Users/Acer/Downloads/Memo%20Acad%20Dig%2008%202021.pdf (дата звернення: 2.11.2021)

7. Меморандум про співробітництво між ВГО УБА та ТОВ «Академія цифрового розвитку» від 09 серпня 2021 р. URL: https://ula.org.ua/252-dokumenti/uhody-pro-spivpratsiu (дата звернення: 12.12.2021)

8. Мінцифри цифровізує бібліотеки Хмельниччини: передали 300 комп'ютерів у межах Дія. Цифрова освіта. *Міністерство та Комітет цифрової трансформації України*. URL: https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-tsifrovizue-biblioteki-khmelnichchini-peredali-300-kompyuteriv-u-mezhakh-diyatsifrova-osvita?fbclid=IwAR1iw3knJp7OpgUjr35Q8X529bLSPER3cNjM5zcVybnWyMNCNa26VJp9aHI (дата звернення: 2.01.2022)

9. Мінцифри: Розпочалася цифровізація бібліотек Херсонщини. *Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-rozpochalasya-cifrovizaciya-bibliotek-hersonshchini. (дата звернення: 22.11.2021)

10. Повідомлення про оприлюднення проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну програму інформатизації»». *Міністерство та Комітет цифрової трансформації України*. URL: https://thedigital.gov.ua/regulations/povidomlennya-pro-oprilyudnennya-proektu-zakonu-ukrayini-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-nacionalnu-programu-informatizaciyi.(дата звернення: 17.11.2021)

11. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. URL: https://ips.ligazakon.net/document/Z980074?an=172.(дата звернення: 16.11.2021)

12. Проект Мінцифри та FAVBET «Цифровізація бібліотек» став найкращою практикою взаємодії бізнесу з державою. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/proekt-mincifri-ta-favbet-cifrovizaciya-bibliotek-stav-najkrashchoyu-praktikoyu-vzayemodiyi-biznesu-z-derzhavoyu.(дата звернення: 13.12.2021)

13. Розпочалася цифровізація бібліотек Чернігівщини: передали 100 комп'ютерів. *Міністерство та Комітет цифрової трансформації України*. URL: https://thedigital.gov.ua/regions/news/rozpochalasya-tsifrovizatsiya-bibliotek-chernigivshchini-peredali-100-kompyuteriv (дата звернення: 21.10.2021)

14. Статистична аналітика – 2018–2019. Бібліотечному фахівцю. *Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого*. URL: http://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=9515 (дата звернення: 22.11.2021)

15. Цифрові трансформації в Україні: чи відповідають вітчизняні інституційні умови зовнішнім викликам та європейському порядку денному? http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Research_DT_PF_WG2_ua-1.pdf (дата звернення: 22.11.2021)

16. Joint Communication: Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all. *An official website of the European Union.* URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/76166/jointcommunication-eastern-partnership-policy-beyond-2020-reinforcing-resilience-%E2%80%93 (дата звернення: 19.12.2021)

17. LIB4YOY. Путівник бібліотеками України. URL: https://lib4you.org.ua/ (дата звернення: 22.12.2021)

References

1. Libraries and digital literacy. *Ukrainian Library Association:* website. Retrieved from https://ula.org.ua/news/4667-biblioteky-i-tsyfrova-hramotnist [In Ukrainian].

2. All-Ukrainian public organization Ukrainian Library Association signed a 4-party memorandum on digital education based on libraries. *Ukrainian Library Association:* website. Retrieved from https://ula.org.ua/news/4582-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-pidpysala-4-storonnii-memorandum-pro-tsyfrovu-osvitu-na-bazi-bibliotek [In Ukrainian].

3. Klymenko, O. Z., & Sokur, O. L. (2021). Library Projects of the National Scientifi Library and Information Complex. *Academic Papers of the Vernadsky National Library of Ukraine, 61,* 272-287.

Retrieved from http://np.nbuv.gov.ua/cgi-bin/np/jrn.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=NP&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2021_61_22 https://doi.org/10.15407/np.61.272. [In Ukrainian].

4. Kolesnykova, T. O. (2010). Stages of informatization of higher school libraries of Ukraine and the USA: comparative characteristics. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Record Studies. Informology*, *4*, 59-66. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2010_4_8. [In Ukrainian].

5. Maranchak, M. (2021). Onlaine reputation of library in terms of COVID-19 pandemic. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Record Studies. Informology*, *3*, 58-63. Retrieved from http://journals.uran.ua/bdi/article/view/244717 [In Ukrainian].

6. Memorandum of Cooperation in Creating Conditions for Improving Digital Education of All Populations of Ukraine on the Basis of Public Libraries between the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, the Verkhovna Rada Committee on Digital Transformation, the Internet Association of Ukraine and the All-Ukrainian Public Association "Ukrainian Library Association" of May 26 2020. Retrieved from file:///C:/Users/Acer/Downloads/Memo%20Acad%20Dig%2008%202021.pdf [In Ukrainian].

7. Memorandum of Cooperation between the UBA and the Academy of Digital Development of August 9, 2021. Retrieved from file:///C:/Users/user/Downloads/Memo%20Acad%20Dig%2008%202021.pdf. [In Ukrainian].

8. The Ministry is digitizing the libraries of Khmelnytsky region: 300 computers have been transferred within the framework of the Action. Digital education. *Ministry and Committee for Digital Transformation of Ukraine: website*. Retrieved from https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-tsifrovizue-biblioteki-khmelnichchini-peredali-300-kompyuteriv-u-mezhakh-diyatsifrova-osvita?fbclid=IwAR1iw3knJp7OpgUjr35Q8X529bLSPER3cNjM5zcVybnWyMNCNa26VJp9aHI. [In Ukrainian].

9. Principles: Digitization of libraries in the Kherson region has begun. *Government portal. The only web portal of the executive authorities of Ukraine*. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-rozpochalasya-cifrovizaciya-bibliotek-hersonshchini [In Ukrainian].

10. Notification on promulgation of the draft Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine" On the National Informatization Program". *Ministry and Committee for Digital Transformation of Ukraine: website*. Retrieved from https://thedigital.gov.ua/regulations/povidomlennya-pro-oprilyudnennya-proektu-zakonu-ukrayini-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-nacionalnu-programu-informatizaciyi. [In Ukrainian].

11. On the National Informatization Program: Law of Ukraine of 04.02.1998 N 74/98-VR. Retrieved from https://ips.ligazakon.net/document/Z980074?an=172. [In Ukrainian].

12. The project of the Ministry of Culture and FAVBET "Digitalization of libraries" has become the best practice of business interaction with the state. *Government portal. The only web portal of the executive authorities of Ukraine*. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/news/proekt-mincifri-ta-favbet-cifrovizaciya-bibliotek-stav-najkrashchoyu-praktikoyu-vzayemodiyi-biznesu-z-derzhavoyu. [In Ukrainian].

13. Digitization of libraries in Chernihiv region has begun: 100 computers have been transferred. *Ministry and Committee for Digital Transformation of Ukraine: website*. Retrieved from https://thedigital.gov.ua/regions/news/rozpochalasya-tsifrovizatsiya-bibliotek-chernigivshchini-peredali-100-kompyuteriv [In Ukrainian].

14. Statistical analytics – 2018–2019. Library specialist. *Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine*: website. Retrieved from http://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=9515. [In Ukrainian].

15. Digital Transformations in Ukraine: Do Domestic Institutional Conditions Meet External Challenges and the European Agenda? Retrieved from http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Research_DT_PF_WG2_ua-1.pdf [In Ukrainian].

16. Joint Communication: Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all. *An official website of the European Union.* Retrieved from https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/76166/jointcommunication-eastern-partnership-policy-beyond-2020-reinforcing-resilience-%E2%80%93 [In Ukrainian].

17. 17. LIB4YOY. *3*. Retrieved from https://lib4you.org.ua/ [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.12.2021
Отримано після доопрацювання 11.01.2022
Прийнято до друку 17.01.2022

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 930.2:004.738.5
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257257.

Цитування:
Кириленко О. Г., Збанацька О.М., Добровольська В.В. Когнітивні концепти побудови веб-порталу «Українське документознавство». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 34–42.

Kyrylenko O., Zbanatska O., Dobrovolska V. (2022). Cognitive concepts of the web portal «Ukrainian documentation» creation. Library science. Record Studies. Informology. 1, 34–42 [in Ukrainian].

Кириленко Олександр Григорович,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу лінгвістичного забезпечення
інформаційно-пошукових систем
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого
https://orcid.org/0000-0002-5292-8674
kiral@ukr.net

Збанацька Оксана Миколаївна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету культури і мистецтв,
головний бібліотекар відділу лінгвістичного забезпечення
інформаційно-пошукових систем
Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого
https://orcid.org/0000-0003-0413-7576
ZbanatskaO@i.ua

Добровольська Вікторія Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри культурології та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
провідний науковий співробітник
відділу теорії та історії бібліотечної справи
Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського
https://orcid.org/0000-0002-0927-1179
vika_dobrovolska@ukr.net

КОГНІТИВНІ КОНЦЕПТИ ПОБУДОВИ ВЕБ-ПОРТАЛУ «УКРАЇНСЬКЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО»

Мета статті – *репрезентувати концептуальні засади створення веб-порталу «Українське документознавство», окреслити методологічні та організаційні підходи до формування його контенту, виходячи із завдань розвитку документознавчої науки, освіти та практики.* ***Методологія дослідження*** *полягає у використанні загальнонаукових методів: аналізу, синтезу та системного підходу, що дозволило простежити зовнішні та внутрішні зв'язки документознавчого контенту з існуючою системою документних комунікацій.* ***Наукова новизна роботи.*** *Визначено когнітивні підходи до створення та обґрунтування структури, функціональних завдань реалізації проєкту формування документознавчого контенту веб-порталу «Українське документознавство». Репрезентовано структуру цього консолідованого ресурсу. Запропоновано методологічні та організаційні підходи до формування його контенту, виходячи зі завдань розвитку документознавчої науки, освіти та практики.* ***Висновки.*** *Запропоновано когнітивні концепти, архітектоніку та вимоги до реалізації проєкту створення веб-порталу документознавчої комунікації, який, відповідаючи вимогам сучасного розвитку науки і практики, буде засобом професійної комунікації між представникам науки, освіти та практиків. Створення документознавчого консолідованого*

© Кириленко О. Г., Збанацька О. М., Добровольська В. В.

ресурсу покликане звільнити користувача від пошуку інформації у різних джерелах і дати можливість отримати інформацію, необхідну для вирішення наукових, освітніх та прикладних завдань. Інтеграція різних документознавчих інформаційних ресурсів у єдиній інформаційній системі сприятиме об'єднанню розрізнених ресурсів, їх загальнодоступності для користувачів та забезпечення ефективної комунікації документознавчих спільнот. Залучення широких кіл фахівців до формування науково-прикладного контенту дозволить узагальненню виробленого знання та визначенню перспектив формування документознавчого простору держави.

***Ключові слова*:** *документознавство, наукова комунікація, веб-портал, контент.*

Kyrylenko Oleksandr,
Ph.D. (History), Associate Professor,
Head of the Department,
Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine

Zbanatska Oksana,
Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor,
Professor, Department of information technologies,
Kyiv National University of Culture and Arts,
Chief Librarian, Department of linguistic support of
information search systems,
Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine

Dobrovolska Viktoriia,
Doctor of Science in Social Communications, Associate Professor,
Professor, Department of Cultural Studies
and intercultural Communications
National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts
Leading Researcher Department of Theory and History
of Library Science Vernadsky V.I. National Library of Ukraine

COGNITIVE CONCEPTS OF THE WEB PORTAL «UKRAINIAN DOCUMENTATION» CREATION

The purpose of the article. *It determined the conceptual principles of creating a web portal «Ukrainian Documentation». It is outlined methodological and organizational approaches to the formation of its content based on the objectives of the development of document science, education, and practice.* ***The research methodology*** *consists of the use of general scientific methods: analysis, synthesis, and system method, which allowed tracing the external and internal connections of documentary content with the existing system of documentary communication.* ***Scientific novelty.*** *It is determined the cognitive approaches to the creation and justification of the structure, to tasks of the project implementation as to the documentary content of the web portal «Ukrainian Documentation». It is offered the structure of the consolidated resource. Methodological and organizational approaches to the formation of its content based on the objectives of the development of documentary science, education, and practice are proposed.* ***Conclusions.*** *There are offered the cognitive concepts, architectonics, and requirements for the project of creating a web portal of documentary interaction. It is expected to meet the requirements of the modern development of science and practice will be considered as a way of professional communication between representatives of science, education, and experts. The purpose of the creation of the documentary consolidated resource is to release the user from the search through different sources and give the opportunity to receive the information, needed for scientific, educational, and applied tasks resolution. The integration of different document information resources into a single information system will help to consolidate scattered resources, make them available to users, and ensure effective communication between document communities. The involvement of wide communities in the formation of scientific and applied content will*

allow the consolidation of the developed knowledge and determination of the prospects for documentary space formation in the country.

***Key words**: document science, scientific communication, web portal, concept of content generation, content.*

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку людства інтернет виступає потужним інструментом пошуку та надання інформації. За статистичними даними, дві третини світового населення мають доступ до інтернету. За даними ООН, у 2021 році кількість людей, які користуються інтернетом у всьому світі, зросла до 4,9 млрд.

В умовах сьогодення одним із найважливіших елементів функціонування інтернету є веб-сайт, який забезпечує належний процес спілкування між усіма учасниками віртуального простору. Як результат, розробка веб-сайту в інтернеті дозволить використовувати сучасні технології для розвитку інформаційного забезпечення професійної діяльності та фахової комунікації.

Глобальна комп'ютерна мережа відкрила широкий спектр можливостей для розвитку вітчизняної науки: оперативний пошук інформації; поширення наукових досліджень без значних фінансових затрат; проведення прямих наукових дискусій між ученими, можливість опублікування наукових статей в електронних фахових виданнях і апробація результатів досліджень шляхом участі в інтернет-конференціях.

Сучасне документознавство як міждисциплінарна наукова система знань в умовах розвитку інформаційних технологій повинна мати власне глобальне середовище професійної наукової комунікації українських документознавців в мережі інтернет. Документознавство сьогодні розвивається в різних регіонах України в межах наукової, навчальної та прикладної діяльності закладів вищої освіти, наукових установ (бібліотек, архівів).

Як показує дослідження еволюції створення документознавчих ресурсів в мережі інтернет, подальший розвиток професійної науково-прикладної комунікації документознавців вимагає створення нового консолідованого інтернет-ресурсу, виходячи з сучасних методологічних рішень.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання формування консолідованих інформаційних ресурсів в мережі інтернет в українському документознавстві та бібліотекознавстві розглядалися в працях Л. Дубровіної [4], Н. Кунанець, Г. Липак, В. Пасічника [8, 9, 10]. Проблемам консолідації інформаційних ресурсів у різних галузях знань, зокрема й культури, присвячено праці А. Пелещишина, В. Добровольської, О.Тимовчак-Максимець [17]. Н. Кунанець і Г. Липак вивчали можливості консолідації інформаційних ресурсів в умовах інформаційного суспільства [9]. А. Пелещишин, В. Добровольська, О. Тимовчак-Максимець дослідили основні принципи пошуку, консолідації та впорядкування довідкової інформації культурологічного спрямування, а також розглянули етапи та цілі створення електронного консолідованого інформаційного ресурсу цього напряму [17]. О. Пастушенко висвітлила питання розвитку комунікаційних функцій бібліотек, ролі наукових ресурсів і засобів комунікації у створенні нового напряму формування системи наукового електронного середовища України, пов'язаного з ресурсами та прямими науковими зв'язками, що дозволять Україні стати повноправним членом глобального інформаційного наукового співтовариства [16].

Досвід створення веб-порталів наукових бібліотек представлено в публікаціях Н. Доброї [2], О. Кушнаренко [11], К. Лобузіної [14].

У працях Л. Чекмарьової [19, 20], А. Матвієнко [15], А. Струнгара [18] розглянуто розвиток нових форм інформаційно-документних систем інформаційного суспільства – сайтів органів виконавчої влади, бібліотек, архівів, які виконують управлінські функції щодо організації фондів культурних цінностей і культурної спадщини, що особливо важливо для такої значної за своєю соціальною роллю для документно-інформаційної сфери. Прикладні аспекти організації та розвитку сайтів державних установ, бібліотек, архівного порталу ЮНЕСКО як документальних систем досліджували А. Кисельова [6], О. Кравцова [7], С. Литвинська [13]. У 2021 році проєкт архітектоніки веб-порталу «Українське документознавство» представлено на 16-ій міжнародній конференції «Комп'ютерні науки та інформаційні технології» (IEEE CSIT 2021) фахівцями із Києва та Львова (В. Добровольська, Н. Кунанець, О. Збанацька, О. Кириленко, С. Литвин) [21].

Мета статті – репрезентувати концептуальні засади створення веб-порталу «Українське документознавство», окреслити методологічні та організаційні підходи до формування його контенту виходячи із завдань розвитку документознавчої науки, освіти та практики.

Виклад основного матеріалу. Ідея створення професійного веб-ресурсу належить професору М. С. Слободянику [3], який ще на початку 2000-х років пропонував різним профільним структурам документознавчого спрямування розпочати підготовку і виконання проєкту щодо створення веб-сайту «Українське документознавство», хоча когнітивних концептів та стратегії формування контенту не було створено через об'єктивні обставини.

На початку 2000-х років у галузі документознавства в інтернет-просторі держави функціонували сайти та веб-сторінки установ і організацій; персональні сайти документознавців; сайти профільних кафедр освітніх установ; сайти фахових електронних періодичних та продовжуваних видань; бібліографічні та повнотекстові бази даних електронних наукових, освітніх та довідкових ресурсів. Разом з тим, створені протягом 20 років та модернізовані з часом електронні ресурси: веб-портал «Архіви України», веб-сайти Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД), Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Центрального державного електронного архіву України, Всеукраїнської асоціації кадровиків, Асоціації секретарів та офіс-менеджерів України та інші сайти документознавчого спрямування, сьогодні не дають можливість комплексно інтегрувати весь спектр знань, вироблених документознавчою наукою і практикою.

Існування різних поглядів на структуру та представлення документознавчого знання в мережі інтернет, акцентує увагу на тому, що необхідно науково обґрунтувати концептуальні засади та розробити механізм реалізації веб-порталу, що повинен інтегрувати весь сегмент наукових уявлень про сучасний контент документознавчої думки.

Як відомо, інформаційним порталом називається «веб-сайт, який поєднує кілька різних служб і забезпечує доступ до інтернет-користувача відповідно до обраного тематичного розділу порталу, містить велику кількість інформації та може надати велику кількість послуг». Головне, інформаційний портал – це засіб збору, обробки та розповсюдження інформації для вирішення конкретних та довгострокових завдань. Це дозволить користувачу зареєструватися та отримати доступ до всіх послуг веб-ресурсу, зокрема: електронної пошти, блогу, пошуку роботи, служби реклами, новин, а також наукових, освітніх та бізнес-проєктів і ще багато іншого. Подальший розвиток документознавства в сучасному соціально-комунікаційному просторі цифрового середовища та представлення профільної системи знань в мережі інтернет у вигляді консолідованого ресурсу, розміщеного на спеціалізованому веб-порталі базується на таких принципових концептах:

По-перше, пов'язати сайти установ та організацій у галузі документознавства, персональні сайти документознавців, сайти профільних кафедр освітніх установ з іншими місцевими (регіональними) соціально-комунікаційними структурами (бібліотеками, музеями, засобами масової комунікації тощо). Це дозволить документознавчій спільноті краще орієнтуватися в єдиному сучасному соціально-комунікаційному просторі та сприятиме розвитку наукової комунікації за допомогою консолідованого інформаційного електронного ресурсу;

По-друге, створити взаємопов'язані гіпертекстові посилання між всіма ресурсами мережі інтернет в галузі документознавства. Цей напрям є реалізацією своєрідної PR-стратегії документознавства та маркетинговим ходом, який привернув би увагу користувачів до веб-ресурсів;

По-третє, створення і функціонування профільної електронної бібліотеки (оцифрування найчастіше запитуваних документознавчих документів);

По-четверте, організація спільного форуму, який дозволив би користувачам соціально значущої документознавчої інформації спілкуватися на теми, що їх цікавлять. Форум у режимі on-line має стати своєрідним електронним середовищем для подальшого розвитку документознавства як складової соціально-комунікаційної структури;

По-п'яте, розмістити в інтернет-просторі дистанційні інтерактивні методики навчання користувачів соціально значущої документознавчої інформації ефективно використовувати електронні ресурси, зокрема міжнародні.

Реалізація вищезазначених перспективних концептів дозволила б українському документознавству вирішувати проблеми, пов'язані з сучасними викликами в науці, освіті та практиці, продовжити свій розвиток в системі соціальних комунікацій суспільства.

Напрями подальших наукових розвідок передбачають дослідження особистого внеску кожного документознавчого контенту в соціально-комунікаційний простір, зокрема й електронне середовище держави. Проблемним

залишається питання інформаційної взаємодії сайтів провідних документознавчих установ із сайтами профільних кафедр освітніх установ. Планомірний і цілеспрямований розвиток веб-ресурсів провідних документознавчих установ має забезпечувати їх інтеграцію до глобального середовища інформаційного суспільства.

Інформаційний потенціал установ та організацій в галузі документознавства в різних формах (сайти, веб-сторінки) є доволі значним, але, разом з тим, не цілком достатнім для подальшого розвитку документознавства як сучасної складової соціально-комунікаційних структур. Актуальною залишалася проблема розробки цільової комплексної програми соціально-наукової та електронної комунікації в мережі інтернет [1]. Реалізація перспективних напрямів розвитку документознавчих контентів сайтів нашої держави, використання сучасних методів репрезентації соціально значущої документної інформації дозволять поглибити процеси його організаційно-функціональних трансформацій у сучасному інформаційному середовищі.

Виходячи з того, що стратегії та методологічні засади формування веб-порталу напрацьовувалися, обговорювалися науковцями і практиками протягом більш десяти років, в умовах сьогодення необхідно вирішити такі завдання:

обґрунтувати всі вагомі аргументи щодо актуалізації та основного призначення веб-порталу «Українське документознавство»;

визначити методологію створення та подальшого розвитку цього ресурсу;

забезпечити формування менеджменту веб-порталу;

реалізувати запропоновану архітектоніку контенту та створити систему консолідованого наповнення веб-порталу.

Основне призначення веб-порталу «Українське документознавство» – створення інтегрованої платформи професійного спілкування документознавців України з метою прийняття консолідованих рішень у вирішенні профільних фахових завдань. Не менш важливим завданням є репрезентація реальних досягнень в глобальному інформаційному просторі творчих колективів та окремих науковців, актуальних проблем, традицій у підготовці кадрів тощо.

Веб-портал «Українське документознавство» максимально висвітлюватиме науковий доробок з документознавства та суміжних галузей знань та практичної діяльності (діловодства, інформаційного забезпечення державного управління, професійної підготовки фахівців інформаційного профілю тощо). Крім того, з одного боку, він має надати здобувачам вищої освіти доступ до повнотекстових наукових джерел (статті, підручники, монографії, тези конференцій), з іншого – встановити нові форми неформальних комунікацій як між провідними фахівцями в цій сфері, так і для їхнього зв'язку з молодими вченими.

Планується наступна орієнтовна структура веб-порталу «Українське документознавство»:

головна сторінка;

новини і анонси подій;

документознавчі заходи;

форум (має бути створений для спілкування користувачів між собою, обговорення найактуальніших проблем науки, освіти і практики);

інформація про діяльність Асоціації документознавців України;

електронна енциклопедія «Українське документознавство»: відомості про провідні документознавчі установи України; відомості про провідних документознавців, бібліографія їх наукових праць;

профільні ресурси документознавства та інформаційної діяльності (повні тексти матеріалів, поділені на категорії: «Анотації до видань», «Електронні версії видань», «Автореферати», «Публікації», «Навчально-методичне забезпечення», «Нормативні документи» тощо);

«сторінка автора» (призначатиметься для розміщення матеріалів користувачів, які не були опубліковані, враження про конференції, або просто міркування з питань, пов'язаних з інформаційною діяльністю);

документознавча освіта (наданий перелік закладів вищої освіти України, які займаються підготовкою документознавців);

«каталог корисних посилань» (посилання на інтернет-ресурси, що є корисними для тих, хто цікавиться питаннями інформаційної роботи).

Формування контенту веб-порталу буде спрямоване на вивчення статистики відвідування окремих структурних складових, IP-адрес. На основі постійного вивчення інформаційних потреб користувачів стане можливим удосконалення інформаційного потенціалу порталу. Інтеграція в єдиному інформаційному порталі об'єктів наукового, освітнього та практичного доробку документознавців з різних документно-комунікаційних систем суспільства сприятиме формуванню єдиного професійного інформаційного середовища. Симбіоз полівидових ресурсів на порталі зі забезпеченням повноти, цілісності, несуперечності дозволить створити інформаційну модель проблемного

поля сучасного документознавства, що дозволить приймати управлінські рішення в інформаційному просторі держави.

Реалізація веб-порталу налагодить комунікацію з зарубіжними та українськими закладами вищої освіти та окремими науковцями. На Форумі, присвяченому проблемам документознавства, з'являться коментарі до розміщених на порталі матеріалів. З коментарів можна робити висновки про лакуни в контенті повнотекстових матеріалів. Можливо, саме тому одна з ініціатив авторів проєкту пов'язана з оприлюдненням деяких наукових матеріалів, що виходили друком у 2000-х рр. у провідних українських наукових журналах.

Поміж тим, коментарі до матеріалів авторів та наявність кількісних показників популярності (наприклад, кількість завантажень) дозволить забезпечити хоча б первинний рівень зворотного зв'язку між автором та кінцевим споживачем, що практично неможливо у випадку існування наукового матеріалу виключно в паперовому вигляді.

Для чіткої організації дій щодо створення консолідованого інформаційного ресурсу необхідно провести:

аналіз нормативних документів, а саме: правового забезпечення науково-технічних досліджень, розвитку інформаційного суспільства, еволюцію створення програм інформатизації та ін.;

дослідження наукової літератури – огляд наукових публікацій у предметній галузі;

дослідження інтернет-ресурсів – розглянути інтернет-джерела, які допоможуть зібрати інформацію для наповнення консолідованого ресурсу.

Системний аналіз предметної галузі передбачає:

Аналіз інформаційно-довідкового забезпечення, що полягає у вивченні стану розвитку інформаційно-довідкових ресурсів, їхньої актуальності.

Презентація цілей та завдань, які буде виконувати консолідований ресурс. На цьому етапі необхідно чітко визначити мету консолідованого ресурсу, його функції, призначення, прогнозований результат тощо.

Моделювання предметної галузі за допомогою функціональних діаграм.

Вибір програмного забезпечення для консолідації інформації передбачає: аналіз систем створення інформаційних ресурсів, зокрема систем керування контентом, а також вибір технології зберігання та опрацювання інформації для консолідованого ресурсу.

Практична реалізація веб-порталу передбачає: збір і структурування інформації – визначення переліку популярних питань, які цікавлять користувачів предметної галузі, для подальшого опрацювання і пошуку інформації, як на веб-сайтах, форумах, так і в соціальних мережах. Знайдену інформацію необхідно структурувати та визначити її послідовність; розроблення консолідованого ресурсу – створення оболонки, наповнення ресурсу та його налаштування.

Основними задачами документознавчого довідкового консолідованого інформаційного ресурсу є забезпечення пошуку, збирання, аналізу, обробки, зберігання та поширення інформації. Це реалізується шляхом створення і довготривалого зберігання інформаційних ресурсів та їхнього накопичення у відповідних базах даних, а також розповсюдження відомостей про наявний консолідований інформаційний ресурс через веб-форуми, групи в соціальних мережах. Враховуючи вимогу прозорості, доступності для переважної кількості передбачуваних користувачів та залучення до наукової комунікації фахівців з інших держав навігація за порталом буде переважно тримовною (українська, англійська, російська).

Забезпечення виконання функції документної пам'яті пов'язане з формуванням, опрацюванням ресурсів веб-порталу «Українське документознавство» та довгостроковим збереженням документознавчих напрацювань. На реалізацію комунікативної функції спрямоване вироблення узгодженої політики комунікації порталу з веб-сайтами документознавчих установ.

З метою вирішення організаційних питань, що стосуються апаратних і програмних засобів для ефективного безперебійного функціонування контенту документознавців у інформаційному просторі інтернет, планується обговорення широким загалом фахівців на наукових конференціях, круглих столах та сторінках наукової періодики.

Наукова новизна роботи. Запропоновано когнітивні підходи до створення та обґрунтування структури, функціональних завдань реалізації проєкту формування документознавчого контенту веб-порталу «Українське документознавство». Репрезентовано структуру запропонованого консолідованого ресурсу. Запропоновано методологічні та організаційні підходи до формування його контенту, виходячи із завдань розвитку документознавчої науки, освіти та практики.

Висновки. Створення документознавчого консолідованого ресурсу покликано звільнити користувача від пошуку інформації у різних джерелах і дати можливість отримати інформацію, необхідну для вирішення наукових, освітніх та прикладних завдань.

Інтеграція різних документознавчих інформаційних ресурсів у єдиній інформаційній системі сприятиме об'єднанню розрізнених ресурсів, їх загальнодоступності для користувачів та забезпечення ефективної комунікації документознавчих спільнот.

Сподіваємося, що здійснення проєкту щодо створення веб-порталу «Українське документознавство» та активне залучення до його наповнення професійної спільноти України сприятиме подальшому підвищенню рівня наукової комунікації вітчизняного документознавства.

Список використаних джерел

1. Васильченко М. М. Електронні ресурси обласних державних архівів України в мережі інтернет: стан і перспективи розвитку в сучасному соціально-комунікаційному середовищі. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. Вип. 32. С. 159–167. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2011_32_18.pdf (дата звернення: грудень 2021).
2. Добра Н. В. Представлення бібліотек та їх ресурсів на інформаційному порталі «Наука України: доступ до знань». *Бібліотека. Наука. Комунікація* : 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6-8 листоп. 2018 р.) / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. С. 461–464.
3. Добровольська В. В., Кириленко О. Г. Концептуальні засади проекту інтегрованого науково-освітнього ресурсу українського документознавства. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 3–5 квіт. 2013 р.). Донецьк : Юго-Восток, 2013. С. 12–13.
4. Дубровіна Л. А. Бібліотеки в системі інституцій національної пам'яті України та національної культурної спадщини. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2016. Вип. 20. С. 232–251. Doi: https://doi.org/10.15407/rksu.20.232 (дата звернення: 27.08.2019).
5. Дубровіна Л. А. Національні книжкові та рукописні фонди – як джерело міжрегіональної інтеграції в епоху цифрового суспільства. *Інформаційно-культурне забезпечення інтеграції регіонів України:* монографія. Київ, 2018. С. 160–190.
6. Кисельова А. А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі : види, доступ, перспективи: автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. іст. наук: спец. 07.00.10 «Документознавство, архівознавство». Київ, 2005. 19 с.
7. Кравцова О. А. Архівний портал ЮНЕСКО: засади створення, структура, інформаційний ресурс : автореф. дис. … канд. іст. наук : 27.00.02. Київ, 2009. 19 с.
8. Кунанець Н. Е., Липак Г. І. Консолідація інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв: світовий досвід. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 3. С. 11–19.
9. Кунанець Н. Е., Липак Г. І. Консолідовані інформаційні ресурси установ соціальної пам'яті: виклики сучасності. *Вісник Національної Академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 4. С. 21–25.
10. Кунанець Н., Липак Г., Пасічник В. Формування консолідованого інформаційного ресурсу «розумного міста»: бібліотечний аспект. *Бібліотечний вісник.* 2017. № 2. С. 3–7.
11. Кушнаренко О. М. Портал як інструмент системоорганізації бібліотечно-інформаційного простору України. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. праць. Харків, 2002. Вип. 10. С. 61–64.
12. Липак Г. І., Кунанець Н. Е., Пасічник В. В. Проект платформи для формування консолідованого ресурсу територіальної громади. *Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8-10 жовт. 2019 р.). Київ, 2019. Т. 1. С. 82–85.
13. Литвинська С. В. Роль веб-порталу «Архіви України» у забезпеченні комунікаційного каналу з веб-сайтами архівних установ України та зарубіжжя. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 11-13 верес. 2015 р. С. 172–182.
14. Лобузіна К. В. Портали знань національних бібліотек. *Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8-10 жовт. 2019 р.). Київ, 2019. Т. 1. С. 341–345.

15. Матвієнко А. Т. Документально-інформаційне забезпечення туристичної галузі в Україні: соціально-комунікаційний аспект : автореф. дис. … канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.02. Київ, 2012. 15 с.

16. Пастушенко О. В. Бібліотека як комунікаційна установа в інформаційному просторі та розвиток функцій ресурсної бази науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 16–24.

17. Пелещишин А. М., Добровольська В. В., Тимовчак-Максимець О. Ю. Особливості створення культурологічного довідкового консолідованого інформаційного ресурсу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 1. С. 123–129.

18. Струнгар А. В. Формування інформаційної структури сайту бібліотеки як ефективного інструменту взаємодії у веб-середовищі. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2013. Вип. 36. С. 385–390.

19. Чекмарьова Л. О. Інформаційна структура та ресурси веб-сайтів органів виконавчої влади в Україні: правовий аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2007. № 3. С. 57–63.

20. Чекмарьова Л. О. Інформаційні ресурси урядового веб-порталу та веб-сайтів обласних державних адміністрацій України як джерельна база історико-культурних досліджень. *Рукописна та книжкова спадщина України :* археогр. дослідження унікальних архівів та бібліотеч. фондів. Київ, 2007. Вип. 11. С. 300–313.

21. Dobrovolska V., Kunanets N., Zbanatska O., Kyrylenko O. and Lytvyn S. Basic Principles of Ukrainian Record Studies Web-Portal Creation. *2021 IEEE 16th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT).* 2021. pp. 427–430, doi: 10.1109/CSIT52700.2021.9648703. URL: https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9648703/figures#figures. (date of treatment: 20.12.2021).

References

1. Vasilchenko, M. M. (2011). Electronic resources of regional state archives of Ukraine on the Internet: the state and prospects of the development in the modern social and communication environment. *Visnik Kharkivskoï derzhavnoï akademiï kultury*, 32, 159–167. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2011_32_18.pdf [in Ukrainian].

2. Dobra, N. V. (2018). Presenatation of libraries and their ressources on informational portal "The Science of Ukraine: Access to Knowledge". *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia:* 100th anniversary of National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky, materials of international scientific conference (Kyiv, November 6-8, 2018). National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky, Kyiv, 461–464. [in Ukrainian].

3. Dobrovolska, V. V., Kyrylenko, O. G. (2013). Conceptual principles of the project of integrated scientific and educational resource of Ukrainian document science. *Informatsiini tekhnolohii i systemy v dokumentoznavchii sferi.* Materials of the III International Scientific Conference (Donetsk, April 3-5, 2013), Donetsk: South-East, 2013, 12–13. [in Ukrainian].

4. Dubrovina, L. A. (2016). Libraries in the system of institutions of national memory of Ukraine and national cultural heritage. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*. 20, 232–251. URL: https://doi.org/10.15407/rksu.20.232 (date of visit: 27.08.2019). [in Ukrainian].

5. Dubrovina, L. A. (2018). National book and manuscript funds as a source of interregional integration in the age of digital society. *Information and Cultural Informatsiino-kulturne zabezpechennia intehratsii rehioniv Ukrainy : monograph*, Kyiv, 160–190. (In Ukrainian). [in Ukrainian].

6. Kyselyova, A. A. (2005). Archival resources of Ukraine in the global information newtwork: types, access, prospects: author's abstract of the thesis for Candidate Degree in History Science, 07.00.10 "Document science, archieve science", Kyiv, 19. [in Ukrainian].

7. Kravtsova, O. A. (2009). UNESCO archival portal: principles of creation, structure, information resource: author's abstract of the thesis for Candidate Degree in History Science: 27.00.02, Kyiv, 19. [in Ukrainian].

8. Kunanets, N. E., Lypak H. I. (2016). Consolidation of information resources of libraries, archives, museums: world experience. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 11–19. [in Ukrainian].

9. Kunanets, N. E., Lypak G. I. (2017). Consolidated information resources of institutions of social memory: challenges of modern times. *Visnyk Natsionalnoi Akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 4, 21–25. [in Ukrainian].

10. Kunanets, N., Lypak, G., Pasichnik, V. (2017). Creation of consolidated information ressourse of a "smart city": library aspect. *Bibliotechnyi visnyk*, 2, 3–7. [in Ukrainian].

11. Kushnarenko, O. M. (2002). Portal as a tool for system organization of library and information landscape of Ukraine. *Visnik Kharkivskoї derzhavnoї akademiї kultury:* collection of research papers. Kharkiv, 10, 61–64. [in Ukrainian].

12. Lypak, H. I., Kunanets, N. E., Pasichnyk, V. V. (2019). Project of the platform for creation of a consolidated resource of the territorial community. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: aktualni tendentsii u tsyfrovu epokhu:* materials of the international scientific conference (Kyiv, October 8-10, 2019), Kyiv, 1, 82–85. [in Ukrainian].

13. Lytvynska, S. V. (2015). The role of the web-portal "Archives of Ukraine" in providing a communication channel with websites of archival institutions of Ukraine and abroad. *Informatsiina osvita ta profesiino-komunikatyvni tekhnolohii XXI stolittia :* collection of materials of VIII International scientific conference, Odesa, September 11–13. Odesa, 172–182. [in Ukrainian].

14. Lobuzina, K. V. (2019). Knowledge portals of national libraries. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: aktualni tendentsii u tsyfrovu epokhu : materials of the international scientific conference* (Kyiv, October 8-10, 2019), Kyiv, 1, 341–345. [in Ukrainian].

15. Matvienko, A. T. (2012). Documentary and information support of the tourism industry in Ukraine: socal and communication aspect: author's abstract of the thesis for Candidate Degree in Social Science: 27.00.02, Kyiv, 15. [in Ukrainian].

16. Pastuchenko, O. V. (2016). Library as a communication institution in the information landscape and the development of the functions of the resource base of science. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia,* 1, 16–24 [in Ukrainian].

17. Peleshscyshyn, A. M., Dobrovolska, V. V, Tymovchak-Maksymets, O. Yu. (2019). Pecularities of creation of cultural reference consolidated information resource. *Visnyk Natsionalnoi Akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 1, 123–129. [in Ukrainian].

18. Strungar, A. V. (2013). Creation of the information structure of the library site as an effective tool for interaction in the web environment. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho.*, Kyiv, 36, 385–390. [in Ukrainian].

19. Chekmaryova, L. O. (2007). Information structure and resources of websites of executive authorities in Ukraine: legal aspect. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 57–63. [in Ukrainian].

20. Chekmaryova, L. O. (2007). Information resources of the government web portal and websites of the regional state administrations of Ukraine as a source base of historical and cultural research. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy :* archeological research of unique archives and library funds, Kyiv, 11, 300–313. [in Ukrainian].

21. Dobrovolska, V., Kunanets, N., Zbanatska, O., Kyrylenko, O. and Lytvyn, S. (2021). Basic Principles of Ukrainian Record Studies Web-Portal Creation. *2021 IEEE 16th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT*), 427–430, doi: 10.1109/CSIT52700.2021.9648703. URL: https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9648703/figures#figures. (date of treatment: 20.12.2021). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.12.2021
Отримано після доопрацювання 30.01.2022
Прийнято до друку 07.02.2022

УДК 002 (004+001.8)
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257258.

Цитування:
Філіпова Л.Я. Системи бізнес-аналітики: сучасні тенденції розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 43–48.

Filipova L. (2022). Business intelligence systems: modern development trends. Library science. Record Studies. Informology. 1, 43–48 [in Ukrainian].

Філіпова Людмила Яківна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри
інформаційних технологій
Харківської державної академії культури
http://orcid.org/0000-0003-0273-7922
flyak@ukr.net

СИСТЕМИ БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Метою роботи *є визначення особливостей систем бізнес-аналітики, підкресливши їх взаємозв'язок з професіоналізацією інформаційних аналітиків в умовах сучасних ІТ-засобів цифровізації суспільства.* ***Методологія*** *дослідження полягає в застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема методів порівняльного аналізу, термінологічного та інших методів дослідження, а також використано методи аналітичного інтернет-моніторингу.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у тому, що простежено тенденції та сучасні характеристики систем бізнес-аналітики у взаємозв'язку з професійними компетенціями інформаційних аналітиків. Підкреслено важливість термінологічного аспекту визначення систем бізнес-аналітики як систем «Business Intelligence» (BI) (переклад з англійської мови – бізнес-аналітика). Виявлено взаємозв'язки між інформаційно-аналітичними системами та системами бізнес-аналітики на змістовно-функціональному рівні. Окреслено перспективні напрями розвитку систем бізнес-аналітики у структурі сучасного цифрового суспільства.* ***Висновки****. У результаті проведеного дослідження виявлено, що сучасні тенденції розвитку систем бізнес-аналітики, зокрема з урахуванням зарубіжного (американського) досвіду, демонструють важливі та необхідні для успішного зростання підприємств та бізнес-структур засоби інформаційно-аналітичної діяльності, інтегровані з інформаційно-комунікаційними технологіями. Аналітика та бізнес-аналітика розглядається не тільки як ефективна діяльність, а й як науковий підхід до ведення бізнесу. Очевидним стає визнання аналітичної професії як перспективної та затребуваної у майбутньому, оскільки вона інтегрована в інформаційну інфраструктуру економіки та виробництва в будь-якій галузі суспільства. Важливим складником професійного зростання рівня аналітиків є вдосконалення знань та навичок працювати із засобами інформаційно-комунікаційних технологій з метою ефективної реалізації інформаційно-аналітичних та бізнес-аналітичних процесів.*

Ключові слова*: бізнес-аналітика, системи бізнес-аналітики, інформаційно-аналітичні системи, програми систем бізнес-аналітики, інформаційні аналітики.*

Filipova Liudmyla,
Doctor of pedagogical sciences, Professor,
Pprofessor of the Department of Information Technology
Kharkiv State Academy of Culture

BUSINESS INTELLIGENCE SYSTEMS: MODERN DEVELOPMENT TRENDS

The purpose of the article *is to determine the features of business intelligence systems, emphasizing their relationship with the professionalization of information analysts in the context of modern IT tools for the digitalization of society.* ***Methodology*** *of the research consists of the application of general scientific and special methods of cognition, in particular, methods of comparative analysis, terminological and other research methods, as well as methods of analytical Internet monitoring.* ***The scientific novelty*** *of this paper lies in the fact that the development trends are traced and the modern characteristics of business intelligence*

© *Філіпова Л. Я.*

systems are determined in conjunction with the professional competencies of information analysts. The importance of the terminological aspect of defining business intelligence systems as "Business Intelligence" (BI) systems is emphasized. The interrelationships between information-analytical systems and business-analytics systems at the content-functional level are revealed. Promising directions for the development of business intelligence systems in the structure of modern digital society are outlined. ***Conclusions****. As a result of the study, it was revealed that modern trends in the development of business intelligence systems, taking into account foreign (American) experience, demonstrate the importance and necessity for the successful growth of enterprises and business structures the means of information and analytical activities integrated with information and communication technologies. Analytics and business analytics are seen not only as effective activities but also as a scientific approach to doing business. The recognition of the analytical profession as promising and in demand in the future is becoming obvious, as it is integrated into the information infrastructure of the economy and production in any sector of society. An important component of professional growth of the level of analysts is the improvement of knowledge and skills to work with information and communication technologies to effectively implement information-analytical and business-analytical processes.*

Key words: *business intelligence, business intelligence systems, information and analytical systems, business intelligence systems programs, information analytics.*

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах відбувається активний розвиток інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД), що зумовлено багатьма об'єктивними факторами, серед яких особливе значення мають: розвиток підприємницької (бізнес) діяльності, а також стрімкі процеси цифровізації суспільства. Спостерігається всебічна технологізація аналітичної діяльності, насичення сучасним програмно-комп'ютерним забезпеченням, евристичними методами пізнання. Також в останні роки набув широкого визнання соціальний статус ІАД, що характеризується певними ознаками: інформованість суспільства про існування аналітики; визнання феномену аналітики як інструменту управління складними процесами; засоби розкриття сутності подій, що відбуваються, та в прогнозуванні їхнього подальшого розвитку; формування уявлення щодо професіонального аналітика як експерта, який має ексклюзивні знання. Відбуваються суттєві структурні зміни аналітики, пов'язані з посиленням її професіоналізації та спеціалізації, поглибленням поділу праці [1].

У термінологічному аспекті поряд із звичайними поняттями «інформаційно-аналітична робота» (яке має розмаїття тлумачень) широко вживаються поняття ««інформаційна аналітика», «бізнес-аналітика», «інформаційно-аналітичні системи», «Business Intelligence System» тощо. І якщо змістовно-діяльнісний аспект ІАС досліджено достатньо повно та багатопланово, то комп’ютерно-інформаційний напрям розвитку ІАС розглядався фрагментарно, зокрема у вітчизняних наукових публікаціях. Хоча очевидна значимість такого напряму, коли спостерігається не тільки цифровізація інформаційно-аналітичних процесів, а й становлення професійного співтовариства аналітиків, серед яких: «інформаційний консультант/аналітик», «інформаційний аналітик», «бізнес-аналітик» тощо. Саме такі місця працевлаштування відповідають результатам навчання за освітніми програмами українських закладів вищої освіти (ЗВО) з «інформаційним» професійним напрямом: «інформаційна діяльність», «інформаційно-аналітична діяльність», «інформаційно-документна діяльність» тощо. Важливими та необхідними для здобувачів вищої освіти такого професійного спрямування є знання сучасних тенденцій розвитку інформаційних систем та технологій, що впроваджено в сфері ІАД.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розвитку інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД) за останні роки розглядалося фахівцями в окремих публікаціях достатньо повно у різних аспектах, серед них ґрунтовною навчально-науковою працею (за оцінками вітчизняних науковців) визнано видання І. Захарової та Л. Філіпової [10, 1], яке охопило головні напрями теоретичних, методичних, організаційних та прикладних аспектів реалізації напрямів інформаційно-аналітичної роботи. Важливим питанням ІАД присвячували свої праці фахівці цієї сфери, серед яких: М. Крулькевич, М. Яворський, О. Пархоменко. [11].

Головні процеси ІАД, які мають бути автоматизовані у вигляді інформаційних систем та баз даних, а також визначення інформаційно-аналітичних систем розглянуто вітчизняними та зарубіжними фахівцями Zuckerman A. та інші. Аналізуються базові поняття інформаційно-аналітичної системи (ІАС): функції та сфери застосування ІАС, класифікація аналітичних

систем, концепції побудови ІАС, загальна структура ІАС. Проблеми функціонування та важливі питання розвитку систем бізнес-аналітики за останні роки (2020–2021 рр.) вивчають та аналізують зарубіжні, переважно американські фахівці, зокрема це експерти з бізнес-аналітики (BI) Passionned Group, які підкреслюють важливість компонентів систем бізнес-аналітики не тільки на інструментальному інформаційно-програмному забезпеченні, а й на рівні професійно підготовлених користувачів таких систем [5]; фахівці з BI), які аналізують поняття визначення, використання, інструментального забезпечення систем та їх використання в сфері прийняття бізнес-рішень з метою розробки стратегічних та операційних ідей [4].

Основні характеристики програмного забезпечення для бізнес-аналітики, переважно в функціональному аспекті, розглядає Arthur Zuckerman [6]. Особливе значення мають ключові функції, які повинне мати кожне програмне забезпечення бізнес-аналітики, і які детально проаналізовано, а також підкреслено їх вирішення засобами комплексних систем BI, які автоматизують головні інформаційно-аналітичні завдання та процеси в окремих бізнес-структурах та на будь-якому підприємстві. На думку дослідників, у сучасному суспільстві визнання професії аналітика як необхідного складника цілісної бізнес-системи є перспективною вимогою успішного розвитку підприємств в різних галузях економіки

Мета роботи – визначити та охарактеризувати особливості систем бізнес-аналітики, підкресливши їх взаємозв’язок з професіоналізацією інформаційних аналітиків в умовах сучасних ІТ-засобів цифровізації суспільства.

Виклад основного матеріалу. Поняття «бізнес-аналітика» охоплює процеси аналізу історичних і поточних даних, спрямоване на отримання практично цінних аналітичних відомостей для прийняття стратегічних бізнес-рішень. Засоби бізнес-аналітики вирішують такі завдання, обробляючи великі масиви даних з кількох джерел та представляючи результати у зручних для розуміння та поширення форматах [2]. За визначенням Міжнародного Інституту Бізнес-Аналізу (IIBA, International Institute of Business Analysis) бізнес-аналітика тлумачиться як посередник між зацікавленими особами для збору, аналізу, комунікації та перевірки вимог щодо зміни бізнес-процесів, регламентів і інформаційних систем. Бізнес-аналітик розуміє проблеми та можливості бізнесу в контексті вимог і рекомендує рішення, що дозволяють організації досягти своїх цілей Бізнес-аналітик — фахівець, що використовує методи бізнес-аналізу для аналітики потреб діяльності організацій з метою визначення проблем бізнесу і пропозиції їхнього розв'язку [3].

У світовій практиці прийнято використовувати термін «Business Intelligence» (BI), що перекладається як бізнес-аналітика. Це поняття об'єднує різні засоби та технології аналізу й обробки даних масштабу підприємства. Найбільш докладний опис систем, що належать до категорії BI, міститься в аналітичній доповіді Gartner Infrastructure and Applications Worldwide Software Market Definitions. 2002» [4]. У цьому документі надана класифікація систем класу BI, побудована, головним чином, з технічного погляду. Gartner виділяє такі сегменти ринку BI: засоби побудови сховищ та вітрин даних (data warehouse); інструменти оперативної аналітичної обробки (On-Line Analytical Processing, OLAP); інформаційно-аналітичні системи (Enterprise Information Systems, EIS); системи підтримки та прийняття рішень (Decision Support Systems, DSS); засоби інтелектуального видобутку даних (Data mining); інструменти кінцевого користувача для виконання запитів та побудови звітів (Query and reporting tools) [3].

Поняття «Business Intelligence» або, скорочено BI використовується для позначення аналітичних технологій та засобів у цілому. На їхній основі створюються BI-системи. Їхня мета – підвищити якість інформації для прийняття управлінських рішень. BI-системи раніше були відомі під назвою Систем підтримки прийняття рішень (СППР, DSS-Decision Support System). Які синоніми поняття «СППР» використовують також поняття «аналітична система» або «управлінська система» [4].

Існує ще один клас аналітичних систем; це кінцеві рішення для управлінців та аналітиків. Історично склалося так, що технологічна основа реалізації таких систем істотно відрізняється. Одні побудовані на сучасних аналітичних інструментах, інші – із застосуванням базових інформаційних технологій. Аналітичні системи класифікуються також за видом завдань, які вирішуються за їх допомогою. Серед видів завдань виділяють: аналіз фінансового становища банку чи підприємства; інвестиційний аналіз; підготовка бізнес-планів; маркетинговий аналіз; управління проєктами та інші завдання. Оскільки засоби бізнес-аналітики прискорюють аналіз інформації та оцінку ефективності, вони незамінні для боротьби з неефективними процесами, виявлення потенційних проблем,

пошуку нових джерел доходу та визначення сфер майбутнього зростання. Слід зазначити, що раніше засоби бізнес-аналітики використовували переважно аналітики та IT-фахівці. Тепер платформи самостійної бізнес-аналітики роблять її доступною для всіх учасників бізнес-процесів.

Сучасний рівень розвитку апаратних та програмних засобів уможливив повсюдне ведення баз даних оперативної інформації на різних рівнях управління. У процесі своєї діяльності промислові підприємства, корпорації, відомчі структури, органи державної влади та управління накопичили великі обсяги даних. Вони зберігають у собі великі потенційні можливості щодо вилучення корисної аналітичної інформації, на основі якої можна виявляти тенденції, будувати стратегію розвитку, знаходити нові рішення [5].

На думку зарубіжних фахівців, система бізнес-аналітики – це набір закінчених рішень із використанням технологій, процесів та додатків. Крім того, вона може отримувати корисні дані з різних бізнес-систем підприємства для зберігання, аналізу та управління внутрішніми даними. Загалом система бізнес-аналітики (BI) складається з трьох основних частин: повний збір даних, представлення даних, а також доставка даних тим, хто їх потребує, зручним та ефективним способом. BI допомагає особам, які приймають бізнес-рішення, більш ефективно розробляти стратегічні та операційні ідеї [4].

Основними компонентами будь-якої системи бізнес-аналітики є:

сховище даних: використовується для зберігання корпоративних даних;

інструменти бізнес-аналітики: використовуються для складання звітів, створення інформаційних панелей та ретельного аналізу даних;

користувачі з потрібними навичками: щоб мати змогу аналізувати інформацію та приймати правильні рішення [4].

Системи бізнес-аналітики працюють завдяки відповідним комп'ютерним програмам, які найчастіше оснащені інструментами візуальної звітності за наявності інтуїтивно зрозумілого та потужного інтерфейсу. Такі інструменти спрощують бізнесу створення прогнозних сценаріїв, історичний аналіз та проведення багатоваріантного тестування.

Існує багато видів програмного забезпечення систем бізнес-аналітики. Деякі з них задовольняють загальні потреби, будучи налаштованими та гнучкими. Інші служать задля особливих цілей, наприклад, для аналізу тексту. Однак є ключові функції, які повинне мати кожне програмне забезпечення бізнес-аналітики, серед яких:

керування даними та пошук (легко зберігати, систематизувати та шукати дані, отримувати до них доступ у будь-який час, коли вона вам знадобиться);

онлайн-аналітична обробка (OLAP) (це основа системи та як інструмент багатовимірного аналізу, він допомагає користувачам планувати та аналізувати бізнес-рішення);

прогнозна аналітика (отримання прогнозів та моделювання результатів);

засоби візуалізації (наочні та прості для розуміння елементи управління для створення інформаційних панелей);

інтерактивні звіти.

Системи бізнес-аналітики на основі функцій поділяють такі типи:

управління даними (Data management) (можуть індексувати та архівувати файли, таблиці та інформацію для подальшого пошуку; виконують процеси: вилучення, перетворення та завантаження. Це основна функція);

знаходження даних (Data discovery) (може перетворити необроблені бізнес-дані на інтелектуальний актив для більш ефективного прийняття рішень);

система звітності (Reporting system) (це системи візуалізації та звітності).

Важливо відзначити, що такі типи програмного забезпечення бізнес-аналітики можуть існувати в одному наборі. На найкращих платформах є модулі для кожної з них; а деякі просто вбудовані для всебічного розгортання. Однак більшість постачальників програмного забезпечення для бізнес-аналітики пропонують різні модулі та їх функції окремо у цінових категоріях. [5].

Виділяються такі найкращі зарубіжні (американські) програми комплексного характеру для бізнес-аналітики (станом на 2020р.): Datapine (інструмент візуалізації даних з потужними функціями бізнес-аналітики); SAS Business Intelligence (потужна програма, яка спрощує складні процеси бізнес-аналітики, навіть для новачків у галузі програмного забезпечення); IBM Cognos Analytics (основні функції включають автоматичну візуалізацію, доступність в автономному режимі та інтелектуальну пошукову систему), Tableau (комплексний програмний пакет для зручного спільного збору та аналізу бізнес-аналітики), Sisense (допомагає користувачам інтегрувати розрізнені дані з різних джерел та різних типів файлів); Birst (хмарний інструмент бізнес-аналітики, який може інтегруватися з багатьма іншими системами) та деякі інші [6]. Однак у вітчизняній практиці бізнес-аналітики, як і в

інших пострадянських підприємствах, використовуються дещо інші інструментальні засоби підтримки аналітичної роботи, оскільки аналітична робота на підприємствах поки що носить частково автоматизований характер через низку причин: відсутність досвіду у IT-фахівців та знання ринку засобів автоматизації підтримки аналітичної діяльності; дорожнеча професійних засобів підтримки аналітичної діяльності; недостатня формалізація бізнес-процесів та багато інших факторів. Тому користуються популярністю окремі інформаційні системи, що автоматизують частини загальної аналітичної технології. Серед них такі, як: універсальні програмні продукти, які можна використовувати для збору та перегляду даних (Excel, Access та ін.); універсальні програмні продукти, які можуть робити групові дії з довільними наборами даних (Excel, Statistica, Mathcad); окремі програмні продукти, які можуть автоматизувати непрофільні для аналітичної роботи операції (наприклад, копіювання даних, розсилання підготовлених звітів тощо); спеціалізовані аналітичні системи, що підтримують ведення мета-моделей предметної області та містять репозиторій заздалегідь підготовлених до використання звітів, але автоматизують лише частину загальної концепції BI тощо [5].

Останні тенденції у бізнес-аналітиці, на думку американських експертів, пов'язані зі зростанням ринку бізнес-аналітики та прогнозуваннями щодо великого стрибка виробництва та застосування таких програмних послуг. Аналітика та бізнес-аналітика розглядається не тільки як ефективна діяльність для визначення розумних бізнес-стосунків та майбутніх сценаріїв, а й ще це науковий підхід до ведення бізнесу, який прогнозовано набере обертів у майбутньому. А можливість спільного використання інтерактивних систем бізнес-аналітики дозволить компаніям успішно створювати культуру аналітики у всіх відділах, залучати не тільки менеджерів, а й більшість співробітників у такі процеси, які раніше виконувалися тільки технологами та аналітиками [6].

Наукова новизна роботи полягає у тому, що простежено тенденції та сучасні характеристики систем бізнес-аналітики у взаємозв'язку з професійними компетенціями інформаційних аналітиків. Підкреслено важливість термінологічного аспекту визначення систем бізнес-аналітики як систем «Business Intelligence» (BI) (переклад з англійської мови – бізнес-аналітика). Виявлено взаємозв'язки між інформаційно-аналітичними системами та системами бізнес-аналітики на змістовно-функціональному рівні. Окреслено перспективні напрями розвитку систем бізнес-аналітики у структурі сучасного цифрового суспільства.

Висновки. Сучасні тенденції розвитку систем бізнес-аналітики, зокрема з урахуванням зарубіжного (американського) досвіду, демонструють важливі та необхідні для успішного зростання підприємств та бізнес-структур засоби інформаційно-аналітичної діяльності, інтегровані з засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Аналітика та бізнес-аналітика розглядається не тільки як ефективна діяльність, а й як науковий підхід до ведення бізнесу. Очевидним стає визнання аналітичної професії як перспективної та затребуваної у майбутньому, оскільки вона інтегрована в інформаційну інфраструктуру економіки та виробництва в будь-якій галузі суспільства. Важливим складником професійного зростання рівня аналітиків є вдосконалення знань та навичок працювати із засобами інформаційно-комунікаційних технологій з метою ефективної реалізації інформаційно-аналітичних та бізнес-аналітичних процесів.

Список використаних джерел

1. Філіпова Л. Я., Захарова І. В. Аналітична складова інформаційної діяльності: уточнення сутності, ознак і процесів. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2009. Вип. 28. С. 44-52.

2. IIBA. URL: https://www.iiba.org/ (дата звернення: 21.12.2021).

3. IT Infrastructure for Strategic Agility Peter Weill, Mani Subramani, and Marianne Broadbent (2002) URL: https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/1831/4235-02.pdf (дата звернення: 19.12.2021).

4. Business Intelligence System: Definition, Application & Practice (2021). URL:https://www.finereport.com/en/bi-tools/business-intelligence-system.html (дата звернення: 11.12.2021).

5. The right information at the right time (2021) URL: https://www.passionned.com/bi/systems/ (дата звернення: 11.12.2021).

6. Zuckerman Arthur. BEST BUSINESS INTELLIGENCE SOFTWARE – 2021 LIST OF TOP 15 BUSINESS INTELLIGENCE TOOLS (2020) URL:
https://comparecamp.com/business-intelligence-software/ (дата звернення: 19.12.2021).
7. Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : Навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2013. 336 с.
8. Пархоменко О. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень в системі науково-технічної інформації : дис. … канд. екон. наук / Укр. ін-т науково-технічної і економ. інформації (УкрІНТЕІ). Київ, 2006. 211 с.

References

1. Filipova L. Ya., Zakharova I. V. (2009). Analytical warehouse information activities: clarification of daytime, sign and processes. Bulletin of Kharkiv State Academy of Culture, 28, 44-52. [in Ukrainian].
2. IIBA. URL: https://www.iiba.org/ [in English]
3. IT Infrastructure for Strategic Agility Peter Weill, Mani Subramani, and Marianne Broadbent (2002). URL: https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/1831/4235-02.pdf [in English]
4. Zhernosek M. S. Automated systems in marketing and problems of making marketing decisions. URL: http://media.miu.by/files/store/items/chpepu/xvii/mim_studconf_xvii_64.pdf [in English].
5. The right information at the right time (2021) URL: https://www.passionned.com/bi/systems/ [in English]
6. Zuckerman Arthur. (2020). Best business intelligence software – 2021 List of top 15 Business intelligence tools URL: https://comparecamp.com/business-intelligence-software/ [in English]
7. Zakharova I. V, Filipova L. Ya. (2013). Fundamentals of information and analytical activities. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Parkhomenko O. V. (2006). Information and analytical support of the decision-making process in the system of scientific and technical information: dissertation …cand. econ. Science. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.12.2021
Отримано після доопрацювання 15.01.2022
Прийнято до друку 21.01.2022

УДК 025.4.03:167] : 001.891-024.84
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257260.

Цитування:
Варенко В. М. Системні методи в аналітиці: практика і проблеми вибору. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 48–54.

Varenko V. (2022). System methods in analytics: practice and problems of choice. Library science. Record Studies. Informology, 1, 48–54 [in Ukrainian].

Варенко Володимир Михайлович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри документознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності
Київського національного університету
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-6528-5604
varenko_v@ukr.net

СИСТЕМНІ МЕТОДИ В АНАЛІТИЦІ: ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ

Мета роботи. *Наукова проблема висвітлена з метою систематизувати, узагальнити відомі та нові знання про системні методи в аналітиці з погляду сьогодення та перспектив їх використання.* ***Методологія*** *дослідження полягає в застосуванні методів опису, порівняння, узагальнення та системного підходу.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в узагальненні і систематизації відомих та нових знань про системні методи в аналітиці з погляду сьогодення та*

© Варенко В. М.

*перспектив їх використання. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні методів опису, порівняння, узагальнення та системного підходу. **Наукова новизна** роботи полягає в узагальненні і систематизації відомих та нових знань про системні методи в аналітиці з погляду сьогодення та перспектив їх використання в межах одного дослідження. **Висновки.** У статті висвітлюються сучасні думки дослідників та авторська позиція щодо використання системних методів в інформаційно-аналітичній діяльності та у зв'язку з цим розкривається проблема будь-якого фахівця з інформації, зокрема, аналітика – проблема вибору того чи іншого методу аналізу інформації. Проаналізовано роботи відомих фахівців: М. Згуровського і Н. Панкратової, Ю. Сурміна, Н. Чорней. Їх сучасні погляди на використання системних методів в аналітиці лягли в основу викладу основного матеріалу. Підкреслено, що маємо об'єктивний процес розвитку інформаційних технологій і від нашого вибору залежить, чи будемо мати конкурентні переваги, використовуючи окреслені системні методи. Описано сутність вибраних системних методів, її переваги та можливості застосування в інформаційно-аналітичній діяльності. Крім того, автор на основі опрацьованого матеріалу, логіки інформаційно-аналітичного процесу пропонує власну систему застосування тих чи інших системних методів залежно від стадії аналізу досліджуваної проблеми. Умовно автором ці методи пропонується розподілити на п'ять етапів: стадії діагностики проблеми, збору інформації, систематизації даних, аналізу проблеми, пошуку ефективних рішень. Методика ґрунтується на послідовному використанні системних методів на певному етапі інформаційно-аналітичної роботи. Практичне використання цієї методики однозначно впливає на швидкість і якість прийняття управлінського рішення, що сприятиме ефективності будь-якої діяльності.*

***Ключові слова:** системний аналіз, метод, технологія, управлінське рішення.*

Varenko Volodymyr,
candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Documentation
and Information and Analytical Activity of
Kyiv National University of Culture and Arts

SYSTEM METHODS IN ANALYTICS: PRACTICE AND PROBLEMS OF CHOICE

***The purpose of the article** is to systematize and summarize the known and new knowledge about systems methods in analytics in terms of present and prospects for their use. **The research methodology** is the use of methods of description, comparison, generalization, and systems approach. **The scientific novelty** of the work is the generalization and systematization of known and new knowledge about systems methods in analytics in terms of present and prospects for their use in one study. **Conclusions.** The article highlights the current views of researchers and the author's position on the use of systematic methods in information and analytical activities and reveals the problem of any information specialist, in particular, analysts - the problem of choosing a method of information analysis. The works of well-known specialists – M. Zgurovsky and N. Pankratova, Y. Surmin, N. Chorney are analyzed. Their modern views on the use of systems methods in analytics formed the basis of the presentation of the main material. It is emphasized that we have an objective process of information technology development and it depends on our choice whether we will have a competitive advantage using the outlined system methods. The essence of the chosen system methods, their advantages, and possibilities of application in information-analytical activity are described. In addition, the author, based on the processed material, the logic of the information-analytical process offers its system of application of certain system methods depending on the stage of analysis of the research problem. Conventionally, the author proposes to divide these methods into five stages: stages of problem diagnosis, information collection, data systematization, problem analysis, and finding effective solutions. The methodology is based on the consistent use of system methods at a certain stage of information and analytical work. The practical use of this technique affects the speed and quality of management decisions, which will contribute to the effectiveness of any activity.*

***Keywords:** system analysis, method, technology, management decision.*

Актуальність теми дослідження. Практика застосування того чи іншого методу в інформаційно-аналітичній діяльності доволі складна річ. Це обумовлено цілим рядом чинників: досліджуваною проблемою, наявністю достатнього часу для аналізу, досвіду та знань

аналітика та, зрештою, уподобаннями фахівця. Крім того, саме поняття «системні методи» не є усталеним в науці, трактується різними авторами по-своєму і потребує роз'яснень і наукового обґрунтування. Водночас знехтувати і не дослідити таку важливу проблему як підбір найефективніших, найдієвіших методів в аналізі інформації стосовно розв'язання певної проблематики об'єкта, явища, процесу – погодимось, аналітику/експерту не випадає. Зрештою, звідси – і назріла необхідність з'ясувати як практику застосування того чи іншого системного методу, так і проблему вибору методики аналізу досліджуваного об'єкта.

Аналіз досліджень і публікацій. Вважаємо за необхідне розглянути дослідження Джозефа О'Конора та Ієна Макдермотта [4], П. Друкера [2], М. Згуровського і Н. Панкратової[3], І. Дудніка[1], Ю. Сурміна[5], Т. Прокопенко [6], Н. Чорней та Р. Чорней[7] стосовно цієї проблеми.

На початку викладу матеріалу згадаймо мотиваційні слова Джозефа О'Конора, які він висловив у своїй праці «Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень»: "Час, коли ви найбільш успішні, – це час, коли ви маєте планувати наступний крок, думати над новою ідеєю, опановувати новий ринок. Не намагайтеся змінюватися разом зі змінами, змінюйтеся раніше, інакше вам доведеться змінюватися під тиском» [4, 218]. Тобто обираючи той чи інший системний метод, ми повинні цілеспрямовано рухатися до мети, бо в цьому полягає наш розвиток і успіх. Інший фахівець з менеджменту Пітер Друкер стосовно методики ефективної діяльності зазначив: «Ефективні керівники зосереджуються на кількох основних сферах, де максимальна продуктивність приведе до видатних результатів. Вони примушують себе встановлювати пріоритети і дотримуватися їх» [2, 65].

Значуща для української науки праця М. Згуровського та Н. Панкратової «Основи системного аналізу»[3], де викладено основи системного аналізу як прикладної наукової методології, призначеної, за висловом авторів, для дослідження складних, міждисциплінарних проблем різної природи. Хоча підручник більше призначений технічним спеціальностям (вирішення практичних задач, що відносяться до науково-технічної та соціально-економічної сфер діяльності людини), в ньому розкрито загальну сутність системного аналізу як універсальної наукової методології, фундаментальні властивості та принципи системної методології, особливу увагу приділено функціонуванню і аналізу складних систем і, що особливо цінно, авторами сформовано п'ять видів управління складними системами в ієрархічній послідовності.

Вклад Ю. Сурміна в дослідження методології системного аналізу важко переоцінити. Його фундаментальна праця «Майстерня вченого» [5] стала основою для подальших досліджень проблематики не тільки системного аналізу, а й інформаційно-аналітичної діяльності в українській науковій спільноті. Ю. Сурмін охарактеризував понятійно-категоріальний апарат системного аналізу; ознайомив зі світом систем різноманітного походження; показав складність і ефективність системних знань про природу і світ; розкрив можливості системного підходу в наукових дослідженнях, аналітичній діяльності, управлінні; розкрив культуру системного аналізу, розумової діяльності; допоміг оволодіти деякими методиками і технологіями системного аналізу і їх застосуванням на практиці. На нашу думку, завдяки логічному підходу та аналітичним методикам досліднику вдалося якнайкраще розкрити сутність та можливості системного підходу, його практичне застосування.

Н. Чорней та Р. Чорней [7] розкрили поняття систем в теорії систем, охарактеризували поняття системного аналізу та системного підходу. Автори дослідили новий напрям системного аналізу – синергетику, її методологію, принципи та умови саморозвитку складних систем. Окремо було досліджено інформаційні аспекти вивчення системи. Автори запропонували простий, дієвий системний метод аналізу інформації – модель «чорного ящика», який, ми вважаємо, необхідний аналітику на початковій стадії аналізу досліджуваної проблеми.

І. Дуднік [1, 39] серед методологічних особливостей застосування систем виділяє декілька основних принципів: принцип цілісності, принцип структурованості, принцип взаємозалежності системи і середовища, принцип ієрархічності, принцип множинності опису.

Т. Прокопенко в праці «Теорія систем і системний аналіз»[6] дослідила системний аналіз як метод створення веб-сайтів та веб-додатків, де розкрила основні поняття, сутність, принципи та основні аспекти системного підходу.

Мета дослідження. Систематизувати, узагальнити відомі та нові знання про системні методи роботи з інформацією в аналітичній

діяльності, їх послідовному використанні на певних етапах інформаційно-аналітичної роботи.

Виклад основного матеріалу. На початку слід з'ясувати саме поняття «системний метод». Справа в тому, що як такого визначення в науці не існує. Адже метод можна визначати по-різному. У найзагальнішому визначенні метод – це правильний шлях, засіб досягнення будь-якої мети, вирішення будь-якого завдання. Метод може бути визначений як сукупність систематизованих пізнавальних операцій, які диктуються предметом і метою наукового дослідження і постає у сукупності трьох фаз:

фази дослідження, протягом якої виявляються нові об'єктивні процеси або нові аспекти відомих процесів;

фази доказу – встановлення раціонального факту залучених результатів і експериментального їх підтвердження;

фази пояснення, якщо результати перетворюються на матеріал нових досліджень.

Водночас, обираючи й обґрунтовуючи ті чи інші методи аналізу інформації, дослідник повинен взяти до уваги таке:

1. Жоден з методів не є універсальним, але має чітко окреслені пізнавальні можливості. Тому не існує «добрих» і «поганих» методів, є методи адекватні і неадекватні завданню.

2. Надійність методів забезпечується не тільки їх обґрунтованістю, але і правилами застосування.

3. Оперативність і економічність дослідження не повинні забезпечуватися на шкоду якості даних.

4. Обґрунтування методу припускає розроблення або підбір такого методу, який максимально відповідає вирішуваному завданню, не потребує значних витрат для своєї реалізації.

Отже, на нашу думку, системний метод – це метод, який розглядає об'єкт пізнання (явище, процес) як систему, що функціонує в середовищі і взаємозв'язана з цим середовищем.

Іншими словами, обов'язковими елементами дослідження об'єкта мають стати його структура, функції, фактори впливу, генеологія (походження системи) та часові рамки функціонування (за. Ю. Сурміним).

Озвучити назви методів, які відповідають цим критеріям, також непросте завдання. Тобто методів, які використовуються в системному аналізі і водночас би підходили до інформаційно-аналітичного процесу роботи з інформацією. В науковій літературі відсутня класифікація системних методів, яка була б прийнята одноголосно всіма фахівцями.

Є, звичайно, аргументовані класифікації, наприклад, того ж таки Ю. Сурміна, який ділить системні методи за типом знання, за способом реалізації, за функціями, що виконуються, за рівнем знання та за формою представлення знання.

На нашу думку, оскільки аналітики в практичній діяльності виконують певний логічний і послідовний алгоритм дій (виявляють цілі; визначають підходи до розв'язання проблеми; виявляють і оцінюють альтернативи розв'язання проблеми; встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між чинниками та об'єктами, явищами, процесами; виявляють тенденції змін в розвитку об'єктів; здійснюють вибір альтернатив і критеріїв оцінки; пропонують власні висновки і рекомендації розв'язання проблеми), доречним було б «прив'язати» ті чи інші системні методи до цих послідовних, алгоритмічних дій. Для зручності користування нами запропоновано п'ять стадій роботи з інформацією в інформаційно-аналітичному процесі, що пов'язані в часовій послідовності. Отже:

1. *На стадії діагностики*: модель «чорної скриньки», метод «гелікоптера», метод аналізу проблемного поля досліджуваного об'єкта;

2. *На стадії збору інформації*: модель «чорної/сірої/білої» скриньки, метод аналізу проблемного поля досліджуваного об'єкта;

3. *На стадії систематизації даних* – системний підхід (п'ять чинників Ю.П. Сурміна (структура, функції, фактори впливу, походження системи, час);

4. *На стадії аналізу проблеми* – мозковий штурм, мозкова атака, метод аналізу проблемного поля досліджуваного об'єкта, SWOT – аналіз;

5. *На стадії пошуку ефективних рішень* – метод «дерева» рішень, метод сценаріїв, метод моделювання, метод прогнозування, метод побудови матриці реалізації рішень.

Пропонована методика, зрозуміло, умовна, але, на нашу думку, ефективна. Звичайно, можуть залучатися й інші методи та інструменти.

Тепер коротко розглянемо сутність найефективніших, на нашу думку, методів.

Метод моделювання «чорної/сірої/білої» скриньки. Дуже добре цей метод системного аналізу та його практичне використання описала Н. Чорней у своїй праці «Теорія систем і системний аналіз»[7].

Найпростішою моделлю системи є так звана модель «чорної скриньки», в якій акцент робиться на призначенні та поведінці системи, а про її будову є тільки опосередкована інформація, що відображається у зв'язках із зовнішнім середовищем. Зв'язки з середовищем, що йдуть у систему (*входи)*, дають можливість впливати на неї, використовувати її як засіб, а зв'язки, що йдуть із системи *(виходи*), є результатами її функціонування, які або впливають на зміни у середовищі, або споживаються зовні системи[7, 100].

Рис. 1. Модель «чорної скриньки» (за Н. Б. Чорней)

Як «чорна скринька» розглядаються об'єкти дослідження, внутрішня структура яких невідома або не береться до уваги. Іноді достатньо змістовного опису входів та виходів системи. З такими моделями людина досить часто має справу у повсякденному житті: наприклад, для керування автомобілем або роботи за комп'ютером не обов'язково досконало знати їх внутрішню будову.

Безперечно, що за допомогою тільки моделі «чорної скриньки» неможливо вивчити внутрішню структуру системи. Для детальнішого опису систем, при умові неефективного «виходу» системи використовують моделі «сірої/білої скриньки», де більш докладно досліджується структура системи, її функції, взаємозв'язки елементів системи, фактори впливу на систему, зокрема навколишнього середовища, генетика (походження) та життєвий цикл системи.

Головна складність при побудові моделі складу полягає у тому, що поділ цілої системи на частини є відносним, залежним від мети дослідження (це стосується також визначення меж системи). Крім того, відносним є поняття елемента — те, що з одного погляду є елементом, з іншого може бути підсистемою. Проте, безперечно, метод моделювання «чорної скриньки» є ефективним в аналітиці.

Метод «гелікоптера». Суть цього методу в тому, що під час дослідження будь-якої предметної області, явищ і процесів, що відбуваються в реальному житті, вкрай важливо отримати спочатку загальну цілісну картину про об'єкт і лише потім можливо переходити до детелізації. Багатьом людям не вистачає посидючості і зосередженості уваги для пізнання суті різних явищ і процесів, вони обмежуються напівзнанням, лише окремими аспектами якого-небудь питання. Аналітик же завжди повинен мислити системно, намагатися доходити до самої глибини розуміння проблеми.

Застосування *принципу «гелікоптера»* допомагає розібратися в різноплановому інформаційному полі проблеми. Інформація «росте» знизу уверх, розростаючись гілками, як дерево, при цьому її смислові конструкти можуть «ховатися» в листі цього дерева – в обширі описових характеристик деталей і іншого несуттєвого інформаційного шуму, що має невелике практичне значення. В більшості випадків навіть блискуче структуровані інформаційні повідомлення, що яскраво виражають фактографічну сторону і ремінісценсії (відкладене відтворення того, що було спочатку) на які-небудь події або явища, як правило, домінують описові характеристики, а сутнісно-смислові і причинно-наслідкові залежності в аналізі проблем авторами показуються рідко. Саме метод «гелікоптера» допомагає вирішити цю проблему. Лише необхідно, подібно «гелікоптеру», піднятися вгору над об'єктом, щоб побачити весь об'єкт (його структуру, зв'язки, оточення, середовище, в якому він перебуває тощо). Іншими словами, побачити весь будинок/храм, а не окрему його цеглину. В результаті ми отримуємо цілісне об'єктивне уявлення про об'єкт, що убезпечить нас від помилок і хибних висновків.

Метод побудови аналітичної карти проблемного поля. Саме цей метод є зручним інструментом для вивчення, аналізу і оцінки проблемної ситуації. Аналітик, що володіє навичками системного підходу, завжди буде намагатись на основі отриманної інформації зрозуміти загальний контекст ситуації,

внутрішню структуру системи і відношення, взаємозв'язки прихованих моментів всередині неї. Системне мислення аналітика спрямоване на викриття суті явищ, його закономірностей, глибинних факторів, що визначають тенденції, послідовність і характер подій і розвитку їх в часі і просторі. Саме для того, щоб аналітик «побачив» місце/місця проблеми в існуючій масі інформації і будується аналітична карта проблемного поля. Аналітична карта загального проблемного поля значно полегшує аналітику виявлення в інформаційному полі змістово-смислових елементів оперативної ситуації/обстановки, допомагає виявляти і формулювати ключові проблеми об'єкта аналітичного дослідження.

В аналітичну карту проблемного поля зазвичай включають:

основні елементи ситуації/обстановки;

центри сил, види і об'єми ресурсів, які мають на даний момент;

сфери інтересів центрів сил і де вони пересікаються;

параметри конкурентного середовища (конкуренти, союзники, партнери);

кризові точки і суперечності;

точки «запуску» нових процесів;

базові тренди, тенденції, внутрішні і зовнішні фактори впливу;

інші важливі елементи обстановки.

Аналітична карта складається в рукописному вигляді на (бажано) широкому аркуші паперу і служить засобом об'єднання думок і зусиль групи аналітиків для вирішення проблеми. При необхідності її можна візуалізувати в електронну форму для презентації групі експертів під час проведення «мозкової атаки»/«мозкового штурму». Ефективність роботи при цьому підвищується в рази. Знову ж таки, у ході визначення проблем і особливо на стадії планування дій щодо їх нейтралізації/усунення необхідно чітко конкретно прописувати, що буде виконано, як буде виконано, коли і де та хто буде виконувати (поіменно).

Метод мозкового штурму. Це сукупність прийомів отримання нових ідей завдяки творчій співпраці організованої групи фахівців. Передумовою успішної діяльності групи є концентрування уваги її працівників виключно на проблемі, що розглядається, а також незалежність думок і можливість вільного висування ідей кожним. Зрозуміло, що повністю виключається будь-який тиск на кожного учасника творчого колективу. Навпаки, схвалюються спроби розвитку ідей своїх колег, спроби побудувати одну ідею за допомогою іншої, комбінування ідей у різних сполученнях. Кращі результати досягаються тоді, коли група працює в складі п'яти — десяти осіб протягом обмеженого часу (одна-дві години).

Метод «дерева цілей» (або рішень). Це наочне графічне зображення підпорядкованості та взаємозв'язку цілей, що демонструє розподіл загальної (генеральної) мети або місії на підцілі, завдання та окремі дії. Мета — це ідеальне уявлення про характер діяльності та можливості об'єкта, щодо якого її встановлено, і має відбивати об'єктивні умови його існування, а також коригування структури об'єкта, структури та динаміки процесу досягнення мети, тому мова має йти про сукупність цілей.

Основна ідея щодо побудови «дерева цілей» — декомпозиція.

Декомпозиція (розукрупнювання) — це метод розкриття структури системи, при якому за однією ознакою її поділяють на окремі складові.

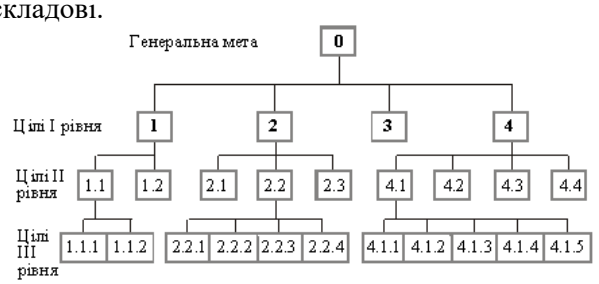

Рис.2.«Дерево цілей» в аналітиці

Декомпозиція використовується для побудови «дерева цілей», щоб пов'язати генеральну мету зі способами її досягнення, сформульованими у вигляді завдань окремим виконавцям. На нашу думку, чи не головним принципом при побудові «дерева цілей» має бути правило: на рівні умов завжди чітко конкретно прописувати, що буде виконано, як буде виконано, коли і де та хто буде виконувати (поіменно), інакше все може звестися до «прекрасних» намірів і не більше. Усвідомлення мети виконання завдань виконавцями – обов'язкова умова успіху.

Метод сценаріїв. Сценарії дозволяють з певною ймовірністю виявляти тенденції розвитку подій, взаємозв'язки між факторами впливу, сформулювати картину стану, до якого може прийти ситуація під впливом тих чи інших факторів. Дозволяє своєчасно виявити потенційні небезпеки. Метод сценаріїв являє собою набір прогнозів за кожним розглянутим рішенням, способів його реалізації, а також можливих позитивних й негативних наслідків.

Метод побудови матриці реалізації рішень. До методів організації виконання

рішення відносять методи складання інформаційної таблиці реалізації рішень і методи впливу і мотивації. Управлінські рішення базуються на інформації, а носіями управлінської інформації є документи. Тому формалізація процесу реалізації управлінських рішень вимагає чіткого визначення результату кожної операції у вигляді результуючих документів та їх споживачів. В інформаційній таблиці реалізації рішень відбивається взаємодія завдань у процесі прийняття рішень, забезпечується чіткий поділ посадових обов'язків і відповідальності (матриця розподілу відповідальності), види і форми документів, які є результатами вирішення одних завдань, тимчасові характеристики – терміни виконання певних робіт (мережева матриця). На основі інформаційної таблиці реалізації рішень здійснюються координація і регулювання виконання рішення. Головне – контролювати виконання всіх процесів і явищ відповідно до цієї матриці. Безперечно, який би з описаних методів ми не обрали, вони мусять служити одному – якнайякіснішій і найшвидшій обробці інформації з метою продукування аналітиком найефективнішого рішення (рішень) з цієї проблеми.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні і систематизації відомих та нових знань про системні методи в аналітиці з погляду сьогодення та перспектив їх використання в межах одного дослідження.

Висновки. Запропонована методика ґрунтується на послідовному використанні системних методів на певних етапах інформаційно-аналітичної роботи. Практичне використання цієї методики однозначно впливає на швидкість і якість прийняття управлінських рішень, що сприятиме ефективності будь-якої діяльності

Список використаних джерел

1. Дудник І. М. Вступ до загальної теорії систем: навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 205 с.
2. Друкер П. Ефективний керівник. Київ : Вид. група КМ БУКС, 2019. 288 с.
3. Згуровський М. З., Панкратова Н. Д. Основи системного аналізу. Київ : Видавнича група BHV, 2007. 544 с.
4. О'Конор Дж., Макдермотт І. Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень. Київ : Наш формат, 2018. 240 с.
5. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підруч. для науковця. Київ : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.
6. Прокопенко Т. О. Теорія систем і системний аналіз : навч. посіб. Черкаси, 2019. 139 с.
7. Чорней Н. Б. Теорія систем і системний аналіз: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2005. 256 с.

References

1. Dudnyk I.M. (2009). Introduction to general systems theory. Kyiv [in Ukrainian].
2. Druker P. (2019). An effective leader. Kyiv [in Ukrainian].
3. Zgurovsky M., Pankratova N. (2007). Fundamentals of systems analysis. Kyiv: VNV Publishing Group [in Ukrainian].
4. O'Konor Dz., Makdermott I. (2018). System thinking. Search for extraordinary creative solutions. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
5. Surmin Y.P. (2006). Scientist's workshop. Kyiv: Teaching method. Center "Consortium for Improving Management Education in Ukraine" [in Ukrainian].
6. Prokopenko T.O. (2019). Systems theory and systems analysis. Cherkasy [in Ukrainian].
7. Chorney N. (2005). Systems theory and systems analysis. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.12.2021
Отримано після доопрацювання 11.01.2022
Прийнято до друку 17.01.2022

УДК 351.88
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257261.

Цитування:
Чепелюк Ю. В. Методи аналітико-прогностичних досліджень дипломатичних представництв. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 55–61.

Chepelyuk Yu. (2022). Methods of analytical and prognostic research of diplomatic missions. Library science. Record Studies. Informology. 1, 55–61 [in Ukrainian].

Чепелюк Юлія Володимирівна,
аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0003-4834-1392
chepelyuk12@gmail.com

МЕТОДИ АНАЛІТИКО-ПРОГНОСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ

Мета статті *– систематизувати та охарактеризувати методики аналізу інформації та прогностичні методи політичного аналізу, придатні для використання в інформаційно-аналітичній діяльності дипломатичних представництв.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на застосуванні сукупності наукових методів, а також системного і структурно-функціонального підходів, що дало змогу комплексно розглянути методи аналізу інформації та прогностичні методи політичного аналізу.* ***Наукова новизна*** *одержаних результатів полягає в систематизації та узагальненні методів аналітико-прогностичних досліджень, що можуть використовуватися в інформаційно-аналітичній діяльності дипломатичних представництв.* ***Висновки****. Констатовано, що прогноз, особливо політичний, – це складний процес, успішність і точність якого значною мірою залежить від сукупності використовуваних методів аналізу і прогнозування. Прогнозам не властива сталість – вони відрізняється за багатьма критеріями. Наголошено, що через велику кількість чинників впливу політичне прогнозування здійснюється у вигляді варіантів, альтернатив розвитку, які описують вірогідний характер майбутніх подій, процесів, ситуацій. Акцентовано, що чим більш довгостроковим є прогноз****,*** *тим більша ймовірність неврахування з різних причин чинників і тенденцій, які не потрапили до вихідних даних у процесі прогнозування. Тому найбільш точними є короткострокові прогнози, отже найбільш точними будуть результати політичного прогнозування. Відзначено, що роль аналітично-прогностичних методів у роботі дипломатичних представництв важко переоцінити: адже, зрештою, аналіз фактів потрібен не сам собою, а заради складання прогнозів можливого розвитку події чи ситуації та інформування про них керівництва держави. У свою чергу прогнози надаються для прийняття керівництвом держави адекватного міжнародно-політичного рішення.*

Ключові слова*: інформаційно-аналітична діяльність, аналітико-прогностичне дослідження, політичне прогнозування, дипломатичне представництво.*

.

Chepelyuk Yulia,
graduate student
of Kyiv National University of Culture and Arts

METHODS OF ANALYTICAL AND PROGNOSTIC RESEARCH OF DIPLOMATIC MISSIONS

The purpose of the article *is to systematize and characterize methods of information analysis and prognostic methods of political analysis, suitable for use in information and analytical activities of diplomatic missions.* ***The research methodology*** *is based on the use of a set of scientific methods, as well as systemic and structural-functional approaches, which allowed to comprehensively consider the methods of information analysis and prognostic methods of politica l analysis.* **The scientific novelty** *of the obtained*

© Чепелюк Ю. В.

results lies in the systematization and generalization of methods of analytical and prognostic research that can be used in the information and analytical activities of diplomatic missions. ***Conclusions.*** *It is stated that forecasting, especially political, is a complex process, the success and accuracy of which largely depend on the set of methods used for analysis and forecasting. Forecasts are not consistent - they differ in many criteria. It is emphasized that due to a large number of influencing factors, political forecasting is carried out in the form of options, and alternatives to development, which describe the probable nature of future events, processes, and situations. It is emphasized that the longer the forecast, the greater the likelihood of failure to take into account various reasons, factors, and trends that are not included in the original data in the forecasting process. Therefore, short-term forecasts are the most accurate, so the results of political forecasting will be the most accurate. It is noted that the role of analytical and prognostic methods in the work of diplomatic missions is difficult to overestimate: after all, the analysis of facts is needed not by itself, but to make forecasts of possible events or situations and inform the government. In turn, forecasts are provided for the government to make an adequate international political decisions.*

Key words*: information-analytical activity, analytical-prognostic research, political forecasting, diplomatic mission*

.

Актуальність теми дослідження. Специфіка дослідження політичних ситуацій і подій пов'язана з тим фактом, що сфера міжнародних відносин у сучасному світі доволі швидко змінюється. Інтеграція та водночас регіоналізація, всесвітня глобалізація та збільшення кількості учасників міжнародних відносин (міжурядові та неурядові, міжнародні злочинні, терористичні та релігійні організації і рухи, а також транснаціональні корпорації та ін.) свідчать про ускладнення, набуття ознак непередбачуваності міжнародних відносин. За цих умов з'ясовувати цілі та інтереси їх учасників і на цій основі розробляти стратегію стосовно внутрішньої і зовнішньої політики держави стає дедалі важче. Саме тому сьогодні вкрай важливо вміти аналізувати та оцінювати ситуації, процеси і події, що відбуваються у сфері міжнародних відносин, розставляти пріоритети і робити прогнози. Забезпечення державних органів інформацією, необхідною для здійснення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики України – це одне із завдань дипломатичних представництв, які є не просто постачальником інформації: їх головним завданням є надання аналітичних даних і пропозицій для прийняття конкретних урядових рішень.

Аналіз досліджень і публікацій**.** Методологічні засади аналітичних досліджень доволі докладно викладені у численних працях навчального і наукового характеру. Утім, праць, присвячених безпосередньо методам аналітико-прогностичних досліджень дипломатичних представництв значно менше. Переважна більшість дотичних праць стосуються специфіки застосування відповідних методів загалом у політичній сфері, у сфері міжнародних відносин, авторами яких є не фахівці з інформаційно-аналітичного забезпечення, а теоретики та практики-міжнародники. Зокрема, це праці таких дослідників, як В. Горбатенко, А. Коваленко, І. Петренко, В. Приходько, Н. Ржевська та багато інших. Так, у статті В. Приходька [14] розкрито базові засади аналізу політичної ситуації, у статті А. Коваленка [7] – методологічні засади політичного аналізу та прогнозування, І. Петренка [12] – типи, функції, інструментарій та принципи експертно-аналітичної діяльності, Н. Ржевська розкриває сутність і ознаки політичного та стратегічного прогнозування [15]. І. Петренко у співавторстві з В. Горбатенко у спільній праці аналізують метод «Дельфі» та специфіку його застосування у прогнозних розробках [3]. Таким чином, у наявних сьогодні працях розкриваються окремі актуальні методики аналізу інформації та прогностичні методи політичного аналізу. Це спонукає до їх систематизації та узагальнення з точки зору можливості їх застосування в інформаційно-аналітичній діяльності дипломатичних представництв.

Мета статті – систематизувати та охарактеризувати методики аналізу інформації та прогностичні методи політичного аналізу, придатні для використання в інформаційно-аналітичній діяльності дипломатичних представництв.

Виклад основного матеріалу**.** Інформування дипломатичними представництвами керівництва держави про події і ситуації в країні перебування та її зовнішню політику передбачає звернення до наукового інструментарію, зокрема нормативного (формується висновок про варіанти дій для досягнення оптимальних результатів з урахування реальних можливостей акторів) та емпіричного (орієнтований на критичне оцінювання рішень, що приймаються на підставі опрацювання великого обсягу фактологічної

інформації, і розширення сукупності альтернативних стратегій поводження акторів) підходів. Що стосується конкретних методів аналізу політичних ситуацій і процесів, то тут варто відзначити, що усі вони мають міждисциплінарний характер.

Оскільки основний масив даних для дослідження політичних ситуацій і подій утворюють текстові матеріали та інформація, яка передається у текстовій формі, найважливішим завданням аналітика дипломатичного представництва є добір текстових повідомлень, на яких ґрунтуватиметься документ аналітично-прогностичного характеру. Методик аналізу інформації (різноманітної за формою, змістом і її носієм) є чимало, але найбільш високою здатністю до вирішення проблеми володіє прикладний аналіз текстової інформації (традиційний метод, контент-аналіз, когнітивне картування, інтент-аналіз, дискурс-аналіз, критичний дискурс-аналіз) [12]. Цей вид аналізу був апробований в численних політичних дослідженнях і неодноразово модифікувався. Саме контент-аналіз, когнітивне картування та інтент-аналіз – так звані експлікативні (від «експлікація» – пояснення, розгортання) методи володіють широким діапазоном застосування і є базовими засобами прикладного аналізу політичних ситуацій і подій. Так, контент-аналіз – це кількісно-якісний метод вивчення документів, який полягає у квантифікаційній (кількісні підрахунки) обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів. За допомогою контент-аналізу можна вивчати: експліцитний (буквально висловлений) та імпліцитний (прихований) зміст будь-якого документа; внутрішню структуру документа, закономірності побудови та інші його особливості; проблеми соціальної дійсності, порушені в тексті (сходити від тексту до позатекстової реальності); авторство документа [8]. Видами контент-аналізу є: підрахунок символів (простий підрахунок ключових слів у тексті); аналіз за елементами (вибір головних і другорядних частин тексту, визначення тем, пов'язаних з інтересами аудиторії); тематичний аналіз (виявлення явних і прихованих тем); структурний аналіз; аналіз взаємовідносин різноманітних матеріалів (застосування структурного аналізу з вивченням послідовності публікації матеріалів, обсягу і часу виходу в друк) [13]. Усі ці види контент-аналізу повинні відповідати очевидним вимогам – об'єктивності, надійності, обґрунтованості і, безперечно, системності, без яких контент-аналіз вважається некоректним і втрачає своє пізнавальне значення.

Когнітивне картування – це метод прикладного аналізу у сфері міжнародних відносин, спрямований на виявлення того, яким чином політичний діяч сприймає певну політичну проблему, а також встановлення його ймовірнісної реакції на розвиток подій [9]. Застосування методики когнітивного картування передбачає: 1) виявлення основних понять, якими оперує політичний діяч; 2) виявлення між ними причинно-наслідкових зв'язків; 3) оцінювання значущості та «щільності» цих зв'язків [11]. Когнітивне картування є апробованим і достатньо ефективним засобом аналізу індивідуального та групового мислення у сфері міжнародних відносин та політичного країнознавства, сприйняття політичними лідерами зовнішньополітичних ситуацій і процесів. Проте сьогодні ця методика застосовується порівняно рідше, ніж, скажімо, контент-аналіз. Методика когнітивного картування може бути більш результативною за умови її поєднання з іншими засобами прикладного аналізу, у тому числі, традиційними [11].

Нарешті інтент-аналіз, або аналіз намірів – теоретико-експериментальний підхід, що дає змогу шляхом вивчення мовлення виявити недоступний при використанні інших видів аналізу прихований смисл виступів, намірів і цілей, які впливають на дискурс [6]. Інтент-аналіз дає змогу реконструювати інтенції того, хто говорить, за його мовленням, розкрити підтекст, який неможливо виявити за допомогою інших засобів. Відтак інтент-аналіз сприяє з'ясуванню міри впливу на індивідуальну та масову свідомість, міри викривлення «картини світу» авторами текстів чи промов.

Таким чином, міждисциплінарні методики аналізу політичних ситуацій і процесів – контент-аналіз, когнітивне картування та інтент-аналіз – є свідченням ускладнення процедур інформаційно-аналітичної роботи дипломатичних представництв. Здійснюючи дослідження з внутрішньо- і зовнішньополітичної проблематики на основі цих методик, необхідно дотримуватися процедурних моментів і послідовності етапів вивчення емпіричного матеріалу. Важливою умовою також є коректність створення інформаційного масиву та проведення заключної верифікації.

Зазначені методи використовуються в політиці для прогнозування, основною метою якого є «підвищення ефективності та результативності прийнятих політичних рішень і запобігання небажаному розвитку політичних

процесів» [15, 38]. У контексті прогнозування політичної сфери фахівці розрізняють два типи прогнозування [15, 38]:

політичне – пов'язане із ситуативним аналізом тенденцій, процесів, інтересів а́кторів та їх взаємодії й виражає можливий стан у короткотерміновій перспективі. Політичний прогноз дуже часто межує з політичними коментарями, що прогнозують разове прийняття політичного рішення або тимчасову поведінку а́кторів. Для цього виду прогнозування характерна екстраполяція наявних тенденцій;

стратегічне – враховує загальну динаміку системи й довгострокові глобальні тенденції, не пов'язані з поодинокими проявами політичної поведінки. Стратегічний прогноз передбачає бажаний майбутній стан та містить перелік принципів і моделей поведінки, що сприятимуть його досягненню. Він розставляє необхідні акценти чи пріоритети, що у довгостроковій перспективі сприятиме досягненню бажаного майбутнього [15, 38].

Що стосується прогностичних методів, без яких інформаційно-аналітична робота дипломатичного представництва неможлива, все їх різноманіття можна поділити на дві групи: 1) прості (наприклад, метод аналогії, метод екстраполяції, метод «Дельфі», метод сценаріїв та ін.); 2) складні (аналіз детермінант і змінних, спектральний аналіз, комп'ютерна симуляція [1, 29–30], а також моделювання та ін.). Так, метод аналогії – порівняння аналогічних ситуацій, подій, і на цій підставі вироблення аналогічних висновків; метод екстраполяції – поширення висновків, одержаних із спостереження над однією частиною явища, на іншу його частину [4]. На особливу увагу з так званих простих методів заслуговують інструментальні досягнення системної методології – метод «Дельфі», або дельфійський метод, та метод сценаріїв.

Метод «Дельфі» є варіантом методу експертних оцінок – прогнози, що одержуються за допомогою цього методу, ґрунтуються на суб'єктивних поглядах експертів, які надають свої висновки про конкретну міжнародну подію чи ситуацію. На підставі виявлених розбіжностей в експертних оцінках робляться прогнози щодо можливих наслідків розвитку аналізованої події чи ситуації у міжнародних відносинах, надається остаточна їх оцінка та практичні рекомендації. Зрозуміло, що експертні висновки мають суб'єктивний, іноді навіть помилковий характер, особливо коли йдеться про довгострокове політичне прогнозування, і безпосередньо залежать від кваліфікації експертів [3]. Тому метод «Дельфі» більше придатний при складанні короткострокових прогнозів, стосовно локальних подій. Як один з найефективніших експертних методів він постійно вдосконалюється, уособлюючи собою неординарний підхід до системи суджень та аналізу.

Суть методу сценаріїв полягає у побудові моделей можливого розвитку подій чи ситуації і на цій підставі висунення гіпотези – припущень, які не піддаються перевірці. За твердженням фахівців, аналіз сценаріїв – метод прогнозування, що «полягає в поділі всієї сукупності можливих подій на декілька груп та у визначенні логічної послідовності наслідків для кожної групи подій. Застосовується у разі, якщо ймовірність виникнення різних подій майже однакова та існує необхідність заздалегідь обрати стратегію дій в рамках кожного сценарію» [5, 137]. Загальну методику побудови сценарію фахівці пропонують описувати за допомогою послідовності базових етапів, серед яких: 1) визначення меж процесу (часові межі та обсяг питань, що підлягають аналізу); 2) визначення зацікавлених сторін (з'ясувати на яких осіб, на які процеси та явища впливатиме процес, що моделюється; які чинники впливають на процес; хто може бути зацікавленим у вихідному результаті процесу тощо); 3) визначення основних трендів (виокремлення зовнішніх та внутрішніх трендів, що впливають або впливатимуть на ці завдання); 4) встановлення чинників невизначеності (виокремлення подій чи явищ, що з високою імовірністю впливають на результат процесу, але результати яких, у свою чергу, невідомі); 5) Створення початкових груп (групування позитивних і негативних сценаріїв); 6) перевірка достовірності та консистентності (перевірка відбувається за трендами, за вихідними комбінаціями, за реакцією основних зацікавлених сторін); 7) розробка сценаріїв навчання (виокремлюються деякі загальні групи); 8) визначення потреб дослідження (подальше дослідження для одержання більш детальної інформації щодо чинників невизначеності та трендів); 9) розробка кількісних моделей (перевірка всіх даних на сумісність та консистентність); 10) перехід до сценаріїв прийняття рішень (перевірка відповідності побудованих сценаріїв реальним завданням, що постають у ході процесу, що моделюється) [5, 138–139]. Дотримання цих етапів забезпечує генерування такого сценарію, який враховує сукупність можливих варіантів розвитку подій, враховуючи при цьому взаємозв'язки та внутрішню логіку кожного з них.

Серед складних прогностичних методів варто звернути увагу на комп'ютерні методи, які

можна використовувати на всіх етапах прогнозування. За рівнем використання комп'ютерних методів політичні прогнози поділяються на три види:

автоматизовані – передбачають використання комп'ютерних методів на всіх етапах прогнозування. Для здійснення більшості політичних прогнозів раніше була потрібна безпосередня участь експерта: для внесення необхідних даних у систему, яка самостійно здійснюватиме аналіз та подальший прогноз. Сьогодні ж у політичному прогнозуванні усе частіше використовуються автоматизовані системи, які самостійно збирають та обробляють необхідну інформацію для подальшого прогнозування;

частково керовані – передбачають здійснення обробки та аналізу інформації за допомогою комп'ютерних систем, але прогноз надається експертом на основі отриманої інформації. Або навпаки: збирає, обробляє та аналізує інформацію експерт, а прогноз надається за допомогою комп'ютерних методів;

повністю керовані – передбачають використання експертом різноманітних теоретичних та практичних методів та повну відмову від комп'ютерних методів, при цьому можлива ситуація, коли візуалізація політичного процесу здійснюється за допомогою різноманітних моделюючих систем [10].

Комп'ютерні методи сприяють вирішенню цілого ряду проблем, які виникають у процесі політичного прогнозування. Серед них:

проблема даних – завдяки комп'ютерним методам можна чітко впорядкувати дані, відслідковувати закономірності та певні тренди;

проблема часу – комп'ютерні методи здатні сприяти швидкому здійсненню аналізу наявних даних, а також надавати довгострокові прогнози;

проблеми альтернатив – комп'ютерні методи здатні впорядкувати можливі альтернативи розвитку подій у так званих «деревах рішень», тобто за кількова сценаріями розвитку одночасно;

проблеми достовірності – за допомогою комп'ютерних методів можна здійснювати аналіз усіх компонентів складної ситуації із високою достовірністю [10].

Таким чином, комп'ютерні методи дають змогу раціоналізувати процес політичного прогнозування та зробити його результати математично чіткими.

Поширеними у політичному прогнозуванні є також методи моделювання, які поділяються на види: а) концептуальне (сукупність уже відомих фактів або уявлень стосовно досліджуваного об'єкта чи системи тлумачать за допомогою спеціальних знаків, символів, операцій над ними або з використанням природної чи штучної мови); б) фізичне (модель і модельований об'єкт є реальними об'єктами або процесами однакової чи різної фізичної природи, і між процесами, що мають місце в об'єкті-оригіналі та моделі, відбуваються подібні за суттю фізичні явища); в) структурно-функціональне (моделі, подані у вигляді схем, блок-схем, графіків, діаграм, креслень, таблиць, рисунків, які доповнюють спеціальними правилами їх взаємодії); г) математичне (здійснюється засобами математики та логіки); д) імітаційне (математичну модель досліджуваного об'єкта подають у вигляді алгоритму функціонування об'єкта, що реалізується у вигляді комп'ютерної програми); е) комп'ютерне (здійснюється засобами комп'ютерних технологій) [2, 12–13].

Зокрема, імітаційні моделі використовують для експериментів на комп'ютері з метою проєктування, аналізу та оцінювання функціонування об'єкта, тобто імітаційне моделювання дає змогу розглядати альтернативні варіанти тієї чи іншої ситуації шляхом введення в модель можливих суб'єктивних реакцій учасників подій. Серед переваг імітаційного моделювання – можливість досліджувати особливості функціонування об'єкта в різних умовах, суттєве зменшення тривалості випробувань порівняно з реальним експериментом та ін. Недолік методу «полягає в тому, що розв'язок, отриманий під час аналізу імітаційної моделі, має частковий характер, оскільки його досягають за певних конкретних параметрів, початкових умов та зовнішніх впливів. Для повного аналізу характеристик процесу функціонування об'єкта варто багаторазово відтворювати імітаційний експеримент, змінюючи вихідні дані» [2, 15].

Таким чином, спільним для всіх прогнозів є характеристика майбутнього, при цьому, попри незаперечність необхідності здійснення прогнозів у сфері політики, на переконання дослідників, з погляду досягнення реальних результатів прогнозування їх не можна і не варто абсолютизувати [15]. «Проте, хоч які скептичні зауваження висловлюються щодо тих чи інших прогнозів, на світовій політичній арені виграють ті, хто дослухається до прогнозів, намагаючись осягнути їх підстави, зрозуміти логіку обґрунтування, виявити сутність і спрямування» [15, 40].

Висновки. Прогноз, особливо політичний,

– це складний процес, успішність і точність якого значною мірою залежить від сукупності використовуваних методів аналізу і прогнозування. Прогнозам не властива сталість – вони відрізняється за багатьма критеріями. Через велику кількість чинників впливу політичне прогнозування здійснюється у вигляді варіантів, альтернатив розвитку, які описують вірогідний характер майбутніх подій, процесів, ситуацій. Чим більш довгостроковим є прогноз, тим більша ймовірність неврахування з різних причин чинників і тенденцій, які не потрапили до вихідних даних у процесі прогнозування. Тому найбільш точними є короткострокові прогнози, отже найбільш точними будуть результати політичного прогнозування. Роль аналітично-прогностичних методів у роботі дипломатичних представництв важко переоцінити: адже, зрештою, аналіз фактів потрібен не сам собою, а заради складання прогнозів можливого розвитку події чи ситуації та інформування про них керівництва держави. У свою чергу, прогнози надаються для прийняття керівництвом держави адекватного міжнародно-політичного рішення.

.

Список використаних джерел

1. Бебик В. Глобальний політичний менеджмент: поняття, типологія, методологія. *Політичний менеджмент*. 2009. № 2. С. 27–34.
2. Вовк Р. В. Моделювання міжнародних відносин : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 246 с.
3. Горбатенко В., Петренко І. Метод «Делфі» та специфіка його застосування у прогнозних розробках. *Політичний менеджмент*. 2008. № 6. С. 174–182.
4. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень: навч. посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2009. 142 с.
5. Загірська І. О., Бідюк П. І. Методика побудови сценарного аналізу із використанням байєсівських методів. *Електротехнічні та комп'ютерні системи*. 2012. № 08 (84). С. 137–142.
6. Інтент-аналіз. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7 (дата звернення: грудень 2021).
7. Коваленко А. О. Політичний аналіз і прогнозування. Київ : Наук. світ, 2002. 210 с.
8. Контент-аналіз. URL : https://vue.gov.ua/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7(дата звернення: грудень 2021).
9. Метод когнітивного картування. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F (дата звернення: грудень 2021)
10. Мовчан У. В. Комп'ютерні методи політичного прогнозування: сучасна практика та перспективи впровадження. URL : https://www.academia.edu/33126419/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%8E%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B0_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8_%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F (дата звернення: грудень 2021)
11. Намонюк Ч. І. Когнітивне картування як базова методика країнознавчого дослідження. URL : https://internationalconference2014.wordpress.com/2016/11/06/%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5-%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%8F%D0%BA-%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE/(дата звернення: грудень 2021).
12. Петренко І. І. Типи, функції, інструментарій та принципи експертно-аналітичної діяльності. URL : http://rmn.knu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Petrenko2.pdf(дата звернення: грудень 2021).

13. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. [2-е вид.]. Київ : «Київський університет», 1999. 307с.

14. Приходько В. Базові засади аналізу політичної ситуації. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С. 105–113.

15. Ржевська Н. Політичне та стратегічне прогнозування: суть і ознаки. *Політичний менеджмент*. 2011. № 6. С. 37–42.

References

1. Bebyk, V. (2009). Global political management: concept, typology, methodology. *Political management*, 2, 27–34 [in Ukrainian].

2. Vovk, R. V. (2012). Modeling of international relations. Kyiv: Knowledge[in Ukrainian].

3. Gorbatenko, V., Petrenko, I. (2008). The "Delphi" method and the specifics of its application in forecasting. *Political management*,6, 174–182 [in Ukrainian].

4. Grabchenko, A. I., Fedorovich, V. O., Garashchenko, Y. M. (2009). Methods of scientific research. Kharkiv: NTU "KhPI" [in Ukrainian].

5. Zagirska, I. O., Bidyuk, P. I. (2012). Methods of constructing scenario analysis using Bayesian methods. *Electrical and computer systems*, 08 (84), 137–142 [in Ukrainian].

6. Intent analysis. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD% D1% 82% D0% B5% D0% BD% D1% 82-% D0% B0% D0% BD% D0% B0% D0% BB% D1% 96% D0% B7[in Ukrainian].

7. Kovalenko, A. A. (2002). Political analysis and forecasting. Kyiv: Nauk. World [in Ukrainian].

8. Content analysis. URL: https://vue.gov.ua/%D0%9A%D0%BE%D0% BD% D1% 82% D0% B5% D0% BD% D1% 82-% D0% B0% D0% BD% D0% B0% D0%BB% D1% 96% D0% B7

9. Cognitive mapping method. URL: https: //uk.wikipedia.org / wiki /% D0% 9C% D0% B5% D1% 82% D0% BE% D0% B4_% D0% BA% D0% BE% D0% B3% D0% BD% D1% 96% D1% 82% D0 % B8% D0% B2% D0% BD% D0% BE% D0% B3% D0% BE_% D0% BA% D0% B0% D1% 80% D1% 82% D1% 83% D0% B2% D0% B0 % D0% BD% D0% BD% D1% 8F[in Ukrainian].

10. Movchan, V. V. (2019). Computer methods of political forecasting: modern practice and prospects for implementation. URL: https: //www.academia.edu / 33126419 /% D0% 9A% D0% BE% D0% BC% D0% BF% D1% 8E% D1% 82% D0% B5% D1% 80% D0% BD% D1% 96_% D0% BC% D0 % B5% D1% 82% D0% BE% D0% B4% D0% B8_% D0% BF% D0% BE% D0% BB% D1% 96% D1% 82% D0% B8% D1% 87% D0% BD % D0% BE% D0% B3% D0% BE_% D0% BF% D1% 80% D0% BE% D0% B3% D0% BD% D0% BE% D0% B7% D1% 83% D0% B2% D0 % B0% D0% BD% D0% BD% D1% 8F_% D1% 81% D1% 83% D1% 87% D0% B0% D1% 81% D0% BD% D0% B0_% D0% BF% D1% 80 % D0% B0% D0% BA% D1% 82% D0% B8% D0% BA% D0% B0_% D1% 82% D0% B0_% D0% BF% D0% B5% D1% 80% D1% 81% D0 % BF% D0% B5% D0% BA% D1% 82% D0% B8% D0% B2% D0% B8_% D0% B2% D0% BF% D1% 80% D0% BE% D0% B2% D0% B0 % D0% B4% D0% B6% D0% B5% D0% BD% D0% BD% D1% 8F[in Ukrainian].

11. Namonyuk, CH. I. (2016). Cognitive mapping as a basic method of local lore research. URL: https: // internationalconference2014.wordpress.com/2016/ 11/06/%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5 -% D0% BA% D0% B0% D1% 80%D1% 82% D1% 83% D0% B2% D0% B0% D0% BD% D0% BD% D1% 8F-% D1% 8F% D0% BA-% D0% B1% D0% B0% D0% B7% D0% BE% D0% B2% D0% B0-% D0% BC% D0% B5% D1% 82% D0% BE /[in Ukrainian].

12. Petrenko, I. I. (2014).Types, functions, tools and principles of expert-analytical activity. URL: http://rmn.knu.ua/wp-content/uploads/2014/11/
Petrenko2.pdf[in Ukrainian].

13. Pocheptsov, G. G. (1999). Communication theory. Kyiv: Kyiv University[in Ukrainian].

14. Prikhodko, V. (2006). Basic principles of analysis of the political situation. *Political management*, 3, 105–113 [in Ukrainian]..

15. Rzhevskaya, N. (2011). Political and strategic forecasting: essence and characteristics. *Political management*, 6, 37–42 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.12.2021
Отримано після доопрацювання 19.01.2022
Прийнято до друку 25.01.2022

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 004.9:007:316.77:378.091.26
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257262.

Цитування:
Василенко В. Ю. Особливості використання технологій Web 2.0 як основного інструменту іміджевих соціокомунікаційних технологій ЗВО. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 62–71.

Vasylenko V. (2022). Peculiarities of using web 2.0 technologies as the main tool of image socio-communication technologies. Library science. Record Studies. Informology. 1, 62–71 [in Ukrainian].

Василенко Валерія Юріївна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший викладач кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса
https://orcid.org/0000-0002-2370-5615
v.vasilenko@donnu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ WEB 2.0 ЯК ОСНОВНОГО ІНСТРУМЕНТУ ІМІДЖЕВИХ СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗВО

Мета дослідження. *Визначити особливості використання технологій Web 2.0 як основного інструменту іміджевих соціокомунікаційних технологій закладу вищої освіти.* ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема аналізу, синтезу, логічного методу, моніторингу та методу візуалізації результатів дослідження.* ***Наукова новизна****. Розглянуто технології Web 2.0 як сучасний інструмент налагодження соціальної взаємодії між учасниками освітнього процесу. Визначені особливості використання технологій Web 2.0 як основного інструменту іміджевих соціокомунікаційних технологій ЗВО.* ***Висновки****. Визначено перспективи використання технологій Web 2.0 як основного інструмента іміджевих соціокомунікаційних технологій ЗВО: наявність власної сторінки в енциклопедії «Вікіпедія», яка призначена популяризувати ЗВО та інформувати цільову аудиторію різних країн світу (подання тексту статей різними мовами); видавання сайту ЗВО за пошуковим запитом у топових пошукових системах, що забезпечує авторитетність серед потенційних споживачів освітніх послуг, рекламування та просування освітніх послуг, а також встановлення інформаційно-комунікаційних відносин із представниками цільової аудиторії; корпоративний портал з внутрішніми системами комунікаційного зв'язку як можливість формування ефективного внутрішнього іміджу ЗВО за рахунок реалізації інформаційної відкритості та забезпечення ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу; інтерактивне дистанційне навчання з використанням електронної бібліотеки та хмарних сервісів для викладачів і студентів як інтернет-майданчик для задоволення інформаційних потреб науковців та освітян на якісно новому рівні, а також можливість надання освітніх послуг студентам з обмеженими можливостями; інформаційні ресурси соціальних мереж та сервіс відеохостингу «YouTube» як інструмент, котрий завдяки своїй поширеності й популярності може впливати на свідомість значної кількості населення, формувати та підтримувати в них ефективний, стійкий та конкурентоспроможний образ закладу. Вибір представлених СКТ Web 2.0 обумовлюється можливістю формування ефективного іміджу ЗВО з урахуванням інформаційних потреб цільової аудиторії.*

Ключові слова: *імідж, заклад вищої освіти, технології Web 2.0*

© Василенко В. Ю.

Vasylenko Valeriia,
Ph.D. in Social Communication,
Senior Lecturer of the Department of Management
Information Systems of Vasyl' Stus Donetsk National University

PECULIARITIES OF USING WEB 2.0 TECHNOLOGIES AS THE MAIN TOOL OF IMAGE SOCIO-COMMUNICATION TECHNOLOGIES

The purpose of the article *is to define the features of the use of Web 2.0 technologies as the main tool of image socio-communication technologies of higher education institutions.* ***The methodology of the research*** *is based on the general scientific and special methods of cognition such as analysis, synthesis, logical method, monitoring, and the method of visualization of the research results.* ***The scientific novelty*** *is because Web 2.0 technologies are a modern tool for establishing social interaction between participants in the educational process. The peculiarities of using Web 2.0 technologies as the main tool of image socio-communication technologies are determined.* ***Conclusions****. The prospects for the use of Web 2.0 technologies as the main tool for image socio-communication technologies of the university are determined: the presence of its own page in the encyclopedia "Wikipedia", which is intended to popularize the institution of higher education and inform the target audience of different countries of the world (submission of the text of articles in different languages); issuance of the university website for a search query in top search engines, which ensures credibility among potential consumers of educational services, advertising and promotion of educational services, as well as establishing information and communication relations with representatives of the target audience; corporate portal with internal communication systems as an opportunity to form an effective internal image of the university through the implementation of information openness and effective communication between participants in the educational process; interactive distance learning using an electronic library and cloud services for teachers and students as an Internet platform to meet the information needs of scientists and teachers at a qualitatively new level, as well as the possibility of providing educational services to students with disabilities; information resources of social networks and the video hosting service "YouTube" as a tool that, due to its prevalence and popularity, can influence the consciousness of a significant number of the population, form and maintain an effective, sustainable and competitive image of the institution in them. The choice of presented SCT Web 2.0 is determined by the possibility of forming an effective image of the university, taking into account the information needs of the target audience.*

Key words*: image, higher education institution, Web 2.0 technologies.*

Актуальність теми дослідження. Імідж закладу вищої освіти (ЗВО) включає в себе керування свідомістю певної цільової аудиторії. Потреба в здійсненні такого керування пояснюється тим, що сучасні конкурентні умови функціонування закликають заклади вищої освіти, окрім забезпечення якісної освітньої діяльності, орієнтуватися на умови ринку та враховувати побажання кожного представника цільової аудиторії, зокрема абітурієнтів. Тобто перед українськими закладами вищої освіти постає питання визначення сучасного стратегічного напряму розвитку та способів його реалізації. Одним із перспективних засобів здійснення цього задуму є технології Web 2.0.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці все більше акцентують свою увагу на психологічно-емоційному сприйнятті образу закладу вищої освіти, який на сучасному етапі інформатизації суспільства неможливий без використання інноваційних засобів та інструментів впливу на свідомість цільової аудиторії, де одним із сучасних векторів дослідження категорії іміджу є визначення його як невід'ємного складника сучасного соціокомунікаційного простору, засадничою формою суспільної взаємодії [5; 9; 19; 22].

Так, у дослідженні «Роль іміджу в створенні конкурентних переваг підприємства» [14] В. Никифоренко розглядає імідж як самостійний стратегічно важливий ресурс, через що його потрібно вважати однією з конкурентних переваг, а також важливим стратегічним фактором успіху підприємства. Дослідник також підкреслює, що створення сильного іміджу в рамках освітньої діяльності ЗВО сприятиме забезпеченню його економічного ефекту.

М. Ковальчук та Н. Сердуніч у своїй роботі [11] визначають сучасні засоби формування іміджу ЗВО, приділяючи особливу увагу Інтернет-технологіям. Дослідження М. Бутиріної та А. Снігура [3] присвячені розгляду стадій розвитку інтернету, визначаючи перехід від

другого етапу з наявними технологіями Web 2.0. до якісно нового третього етапу з технологіями Web 3.0. Дослідники визначають переваги застосування відеохостингу YouTube як ефективного каналу для контенту нових медіа, акцентуючи увагу на його інтерактивності, інтегративності та різноманітті контенту.

Розглянуті дослідження характеризують використання лише окремих видів соціокомунікаційних технологій як необхідного атрибута формування й розвитку іміджу закладу вищої освіти, у зв'язку з цим виникає потреба в комплексному дослідженні та представленні особливостей використання технологій Web 2.0 при формуванні іміджу ЗВО, що і визначило мету даного дослідження.

Мета дослідження – визначити особливості використання технологій Web 2.0 як основного інструменту іміджевих соціокомунікаційних технологій ЗВО.

Методологія дослідження передбачає використання низки загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема методу аналізу та систематизації наукової літератури, логічного методу, моніторингу, а також опису та методу візуалізації результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Web 2.0 становить собою інформаційні технології, за допомогою яких відбувається налагодження соціальної взаємодії: обмін інформацією, зберігання посилань та мультимедійних документів, створення й редагування публікацій тощо.

Основною відмінністю технологій Web 2.0 є те, що вони орієнтовані на задоволення потреб користувачів, а не тільки на розвиток технологій комп'ютерної взаємодії [16].

Основними перевагами використання технологій Web 2.0 в освітній діяльності є можливість встановлення активної комунікації та рівноправності між основними учасниками освітнього процесу в закладі вищої освіти: між студентом та викладачем.

Виділимо основні соціокомунікаційні технології Web 2.0, використання яких буде ефективно впливати на формування іміджу закладу вищої освіти:

1. Наявність власної сторінки в енциклопедії «Вікіпедія».
2. Видача за пошуковим запитом у топових інформаційно-пошукових системах.
3. Корпоративний портал з внутрішніми системами комунікаційного зв'язку.
4. Інтерактивне дистанційне навчання з використанням електронної бібліотеки та хмарних сервісів.
5. Інформаційні ресурси соціальних мереж і сервіс відеохостингу «YouTube».

Вікіпедія становить собою вільну багатомовну загальнодоступну онлайн-енциклопедію. Однією з переваг цього сайту є можливість подання тексту статей різними мовами: сайт складається з 289 мовних розділів (національних Вікіпедій). Матеріали енциклопедії є вільними для використання, розповсюдження та вдосконалення практично будь-якими користувачами Інтернету.

Варто зазначити, що в Україні Вікіпедія посідає сьоме місце серед найвідвідуваніших сайтів, тому потреба в наявності інформаційної сторінки закладу вищої освіти у просторах енциклопедії «Вікіпедія» не викликає сумнівів. Основними структурними елементами інформаційної сторінки ЗВО у Вікіпедії є: фото-наповнення (наприклад, картинка логотипу, фото приміщень, гуртожитків); текстове наповнення (офіційна назва закладу українською, російською та англійською мовами; ПІБ ректора, адміністрації; історія, структура факультетів тощо); статистичні показники (наприклад, кількість студентів, науково-педагогічних працівників, сума бюджету).

Основні переваги: можливість інформаційного охоплення цільової аудиторії різних країн світу (подання тексту статей різними мовами); можливість уникнення інформаційної дезорієнтації (посилання на офіційний сайт, офіційна назва ЗВО тощо); Інтернет-присутність у просторі популярної енциклопедії.

Недоліком є те, що будь-яка людина може редагувати наповнення сайту, тому представникам ЗВО треба відстежувати зміст своїх сторінок, постійно здійснюючи контроль [4; 7].

Одним із ключових аспектів підтримки позитивного іміджу закладу вищої освіти є його популярність серед цільової аудиторії, котра досягається за допомогою поширення інформації щодо його діяльності через різні джерела. Одним із сучасних джерел поширення й розповсюдження інформації є інтернет. Основний інструмент пошуку в глобальній мережі Інтернет – пошукові системи.

Пошукова система становить собою програмно-апаратний комплекс, призначений для здійснення функції пошуку в інтернеті, вона реагує на користувальницький (пошуковий) запит у вигляді списку посилань на інформаційні джерела за релевантністю [17].

Представимо статистику найпопулярніших пошукових систем 2021 році у світі та в Україні (рис. 1) [18].

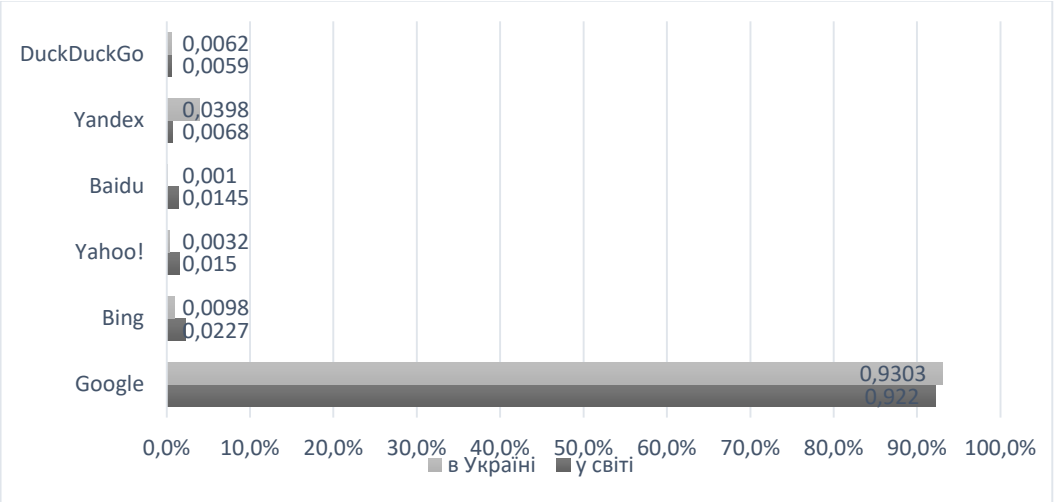

Рис. 1 Найпопулярніші пошукові системи у світі та в Україні, 2021 р.

Одним із перших офіційних джерел надання інформації стосовно закладу вищої освіти в глобальному середовищі є сайт.

Сайт закладу вищої освіти становить особливу форму діяльності в сучасному інформаційному суспільстві, за допомогою якої відбувається організація реклами та просування освітніх послуг, позиціонування і підтримка іміджу, забезпечення інформаційно-комунікаційних відносин з представниками цільової аудиторії.

Створення позитивного образу ЗВО в потенційних споживачів освітніх послуг можливе не тільки за власне фактом наявності веб-сайту, а і його інформаційним наповненням, динамікою змістових змін, дизайном, зручністю інтерфейсу [8].

Отже, закладу вищої освіти потрібно оптимізовувати, наповнювати свій офіційний сайт у такий спосіб, щоб пошукові системи знаходили його та видавали на нього посилання в числі перших результатів пошуку.

Наведемо рекомендації щодо оптимізації (SEO-оптимізація) офіційного сайту закладу вищої освіти України.

1. Наявність офіційного сайту ЗВО із зареєстрованим доменом другого рівня у зоні «ua».

2. Необхідність постійної актуалізації та оновлення інформації. Наприклад, ведення новинного блоку, календаря подій з постійним додаванням очікуваних заходів.

3. Наявність чіткої структури веб-сайту: загальна інформація, підрозділи / факультети, інформація для абітурієнта, інформація для студента, наукова діяльність, міжнародна діяльність, випускники, віртуальний тур, контактна інформація.

4. Необхідність наповнення сайту контентом різного типу: текст, фото, відео.

5. Можливість проведення пошуку по сайту за ключовими словами.

6. Наявність зворотного зв’язку: можливість залишити повідомлення, поставити запитання безпосередньо на сайті.

7. Наявність повної версії сайту тими іноземними мовами, на яких проводиться навчання у ЗВО.

8. Наявність посилань на авторитетні сайти. Наприклад, при представленні рейтингових місць закладу давати посилання на першоджерела – на офіційні сайти рейтингів.

Як вже було зазначено раніше, формування ефективного внутрішнього іміджу закладу вищої освіти залежить, у тому числі, від високого рівня інформаційної відкритості керівництва, учасників освітнього процесу, а також від позитивного морально-психологічного клімату в колективі за рахунок ефективної комунікації. Реалізація представлених вище елементів впливу можлива за допомогою використання корпоративного порталу з внутрішніми системами комунікаційного зв’язку.

Під корпоративним порталом закладу вищої освіти розуміється автоматизована інформаційна система, яка надає студентам, викладачам та іншим співробітникам доступ до службової інформації [15]. В окремих випадках при необхідності доступ до корпоративних ресурсів може надаватись і зовнішнім суб’єктам.

Цей інструмент являє собою веб-інтерфейс для доступу студента/викладача до корпоративних даних і додатків ЗВО. Основне програмне забезпечення (на прикладі корпоративного порталу Microsoft Office 365) представлено набором інструментів Microsoft Office, можливістю створювати (редагувати, переглядати), імпортувати та експортувати файли (Excel, PowerPoint, Word)

Ключові переваги Microsoft Office 365:

доступ до найпопулярніших інтернет-сервісів – електронної пошти, документів, календаря, контактів – з різних гаджетів (персональних комп'ютерів, планшетів та мобільних телефонів);

інтерактивна взаємодія з колегами та студентами з високим рівнем інформаційної безпеки;

гарантована стабільність та надійність роботи протягом тривалого часу;

ефективна внутрішня та зовнішня комунікація, можливість миттєвого обміну повідомленнями, веб-конференції, електронна та голосова пошта;

можливість організації внутрішнього сховища документів з правами розмежування доступу (кафедра, факультет, інші підрозділи);

цінові рішення відповідно до поточних вимог, що дозволяє організації ефективно планувати витрати та бути гнучкою у разі зміни потреб.

Отже, використання можливостей корпоративного порталу учасниками освітнього процесу забезпечить, у першу чергу, формування ефективного внутрішнього іміджу закладу вищої освіти за рахунок оперативної взаємодії та комунікації, можливості спільного користування (перегляду, редагування) загальними інформаційними ресурсами, управління робочим часом співробітників за допомогою календарів.

Формування позитивного ставлення студентів, співробітників до закладу вищої освіти можливе за допомогою наявності онлайн бібліотеки.

Електронна бібліотека ЗВО – це інтернет-майданчик, соціокомунікаційна технологія, яка здійснює організацію взаємодії учасників інформаційно-комунікаційного середовища, забезпечення ідеології відкритих освітніх ресурсів в системі професійної бібліотечної освіти. Бібліотечно-інформаційний профіль закладу вищої освіти нерозривно пов'язаний з платформою дистанційного навчання студентів.

Дистанційним навчанням називається освітній процес, у якому всі або частина навчальних процедур виконується з використанням сучасних інформаційних технологій за умов територіального роз'єднання викладача й студента.

Дистанційне навчання затребуване різними категоріями людей:

студентами денної форми навчання, оскільки з його допомогою вони можуть заповнити прогалини у своїх знаннях, що виникли внаслідок пропуску з тих чи тих причин регулярних навчальних занять; для них стає доступнішою так звана друга (додаткова) освіта, розширюються можливості для талановитих студентів закінчити цикл навчання в коротші терміни;

студентами філій навчальних закладів (якщо філії не повністю вкомплектовані викладацькими кадрами та навчальними ресурсами), а також студентами нової дистанційної форми навчання в навчальних закладах відкритої освіти;

особами, які поєднують роботу й навчання;

співробітниками підприємств для підвищення своєї кваліфікації;

людьми з фізичними вадами, яким протипоказані переміщення між місцем проживання та навчальними приміщеннями;

військовослужбовцями, охочими отримати освіту під час проходження військової служби;

людьми, охочими підвищити свій культурний та освітній рівень без причетності до конкретного навчального закладу [10].

Особливість організації дистанційного навчання полягає у зміні технологій виводу і подання знань студенту з лекційної форми на самостійну форму вивчення з розвиненими діалоговими процедурами спілкування. Це призводить до реального (а не формальному) збільшення обсягу самостійної роботи студента і, відповідно, необхідності у більш жорсткому контролі ступеня вивчення поданого матеріалу студентом при строгому дотриманні технології навчання викладачем. При чому для реалізації можливості здійснення дистанційного навчання передує забезпечення таких умов:

процес підбору викладачів та підготовка їх до онлайн викладання;

постійна перепідготовка та підтримка викладачів;

організація студентських служб для дистанційного навчання;

необхідності стандартизації курсів дистанційного навчання;

сертифікації навчальних закладів у системі дистанційного навчання.

Організація інтерактивного дистанційного навчання можлива завдяки взаємозв'язку з електронною бібліотекою та іншими хмарними технологіями. Сучасна електронна бібліотека не тільки задовольняє інформаційні потреби користувача, це простір та інструменти для здобуття особистих знань, забезпечення контексту досліджуваного та для спільної й групової роботи студентів [1]. Інструментами таких бібліотек можуть бути інтерактивні документи, зображення, інфографіка, QR-коди, 2D- та 3D-моделі інформаційних об'єктів, аудіо- й відеоматеріали, інтерактивні мапи,

мультимедійні віртуальні й анімаційні об'єкти, банери, мобільні додатки тощо [12]. Особливості використання інтерактивної віртуальної електронної бібліотеки в поєднанні із платформою дистанційного навчання для викладачів та студентів представлені на рис. 2 [13

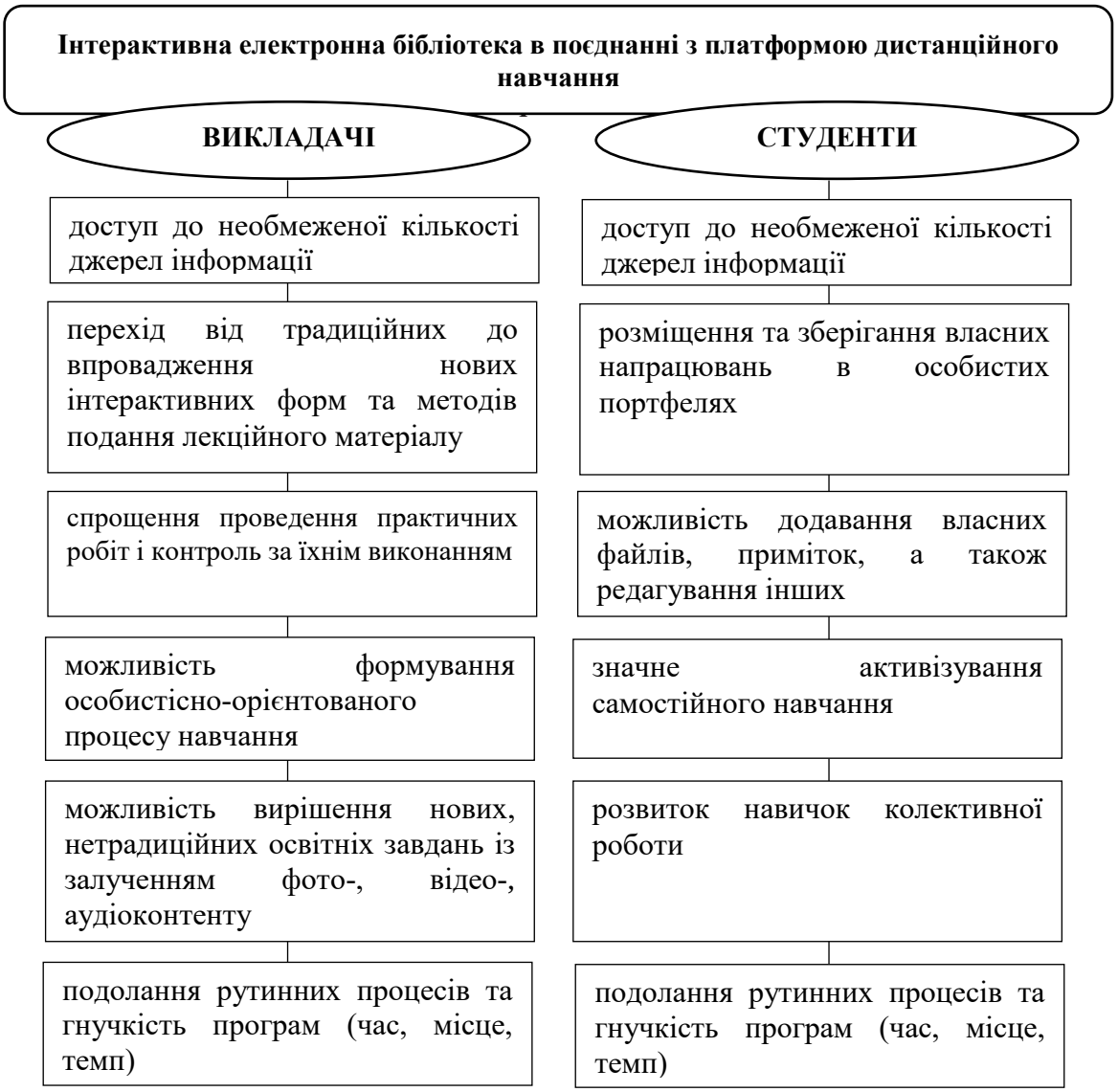

Рис. 2. Особливості використання інтерактивної електронної бібліотеки в поєднанні з платформою дистанційного навчання

Отже, основними перевагами використання віртуальної електронної бібліотеки в освітньому середовищі є:

можливість постійного доступу до існуючих на сьогодні електронних інформаційних ресурсів в мережі інтернет, насамперед до бібліотек та періодичних видань, а також до зарубіжних електронних ресурсів;

задоволення інформаційних потреб науковців та освітян на якісно новому рівні (за різноманіттям джерел, актуальністю, повнотою, швидкістю та доступністю отримання інформації);

можливість безстрокового збереження та експлуатування джерел;

гарантія дотримання авторських прав у ході використання електронних оригінал-макетів видань;

вихід на новий рівень інформатизації українського суспільства;

можливість надання освітніх послуг студентам з обмеженими можливостями [1]. Під хмарними технологіями або обчисленнями будемо розуміти модель віддаленої обробки даних, яка надає спільний доступ інтернет-користувачам до ресурсам через мережу. Особливостями використання хмарних технологій, перш за все, є оперативний доступ до віддалених ресурсів (документів, презентацій, відео, аудіо тощо), можливість збереження даних

без необхідності додаткових електронних носіїв, а також надання спільного редагування (перегляду) ресурсів користувачам з різних куточків планети. Рівень доступності також збільшується у зв'язку з тим, що хмарні технології можуть підтримуватись різноманітними пристроями: і стаціонарними комп'ютерами, і мобільними телефонами [6]. Як приклад, можна навести хмарну технологію Microsoft Office 365. Цей сервіс дає змогу безкоштовно обмінюватися текстовими й голосовими повідомленнями, створювати й редагувати в онлайновому форматі документи та ін. Типовий функціональний пакет Microsoft Office 365 для закладів вищої освіти є безкоштовним, він включає:

електронну пошту – сервіс Microsoft Outlook, що об'єднує функції поштового клієнта, органайзера, календаря, планувальника завдань, записника і менеджера контактів;

сховище даних OneDrive для зберігання й спільного використання файлами;

Skype for Business – засіб для проведення вебконференцій, онлайн спілкування з аудіо- й відео-підтримкою, можливістю спільного використання віртуальної дошки, робочого столу;

Office Web Apps – можливість створення й редагування документів, таблиць, презентацій (онлайн Word, Excel, PowerPoint);

Microsoft Teams дає змогу створювати спільне робоче середовище, у якому будуть: спільний чат для спілкування, файлообмінник та інші корпоративні програми (наприклад, словник);

Microsoft Stream становить собою корпоративну відеослужбу, за допомогою якої викладачі й студенти можуть ділитися відеороликами один з одним, робити це безпечно, посилатися на конкретні моменти відео та коментувати їх;

загальнодоступний веб-сайт SharePoint – функції розроблення й редагування власних веб-сайтів без додаткової сплати;

сайти груп – можливість створення сайтів груп, клубів (у т. ч. навчальних) зі спільним доступом до необхідних файлів і документів та ін. [21]. Інтеграція інформаційної платформи (на прикладі платформи дистанційного навчання Moodle) з хмарним сервісом MS Office 365 буде сприяти покращенню й оптимізації процесів навчальної взаємодії. Зокрема, для планування роботи, корисним є інтеграція функцій календаря. Коли викладач створює розклад подій в Moodle (наприклад, розклад проведення лекційних занять), вони автоматично дублюються в особистих календарях студентів в Office 365, де вони можуть переглядати їх, використовуючи будь-які пристрої з доступом до мережі інтернет. Таким чином, використання хмарних інформаційно-комунікаційних технологій Microsoft в симбіозі з платформою дистанційного навчання дозволить:

маніпулювати більшою кількістю ресурсів, завантажувати в хмарні сховища готові файли, а також створювати їх безпосередньо в середовищі, крім того, можливе використання посилань на каталоги та web-сторінки;

організовувати середовища інтерактивного спілкування за інтересами;

проводити обговорення та диспути, спільну творчу діяльність зі створення інтелектуального продукту;

здійснювати контроль знань: завдання, опитування, тести, лекції, семінари;

диференціювати роботу зі студентами в групах за спеціальностями, за рівнем підготовленості;

здійснювати постійний моніторинг всіх дій студентів;

здійснювати інформування про майбутні події;

охопити більшу кількість студентів, поліпшити результати навчальної діяльності;

забезпечити більш гнучку доступність і зробити все це при мінімальних витратах.

Для формування цілісного образу про ЗВО необхідна наявність двох основних складників іміджу: інформаційний складник включає в себе сукупність усіх уявлень (знань) про заклад: історія, цінності, традиції ЗВО, особливості його функціонування; оціночний складник об'єднує в собі сукупні уявлення про характеристику діяльності освітнього закладу і визначає ставлення аудиторії до закладу, тобто особливості його емоційного сприйняття, формування готовності аудиторії діяти в певний спосіб, усвідомлено базуючись на тих нормах і правилах, які діють в освітньому закладі [2]. Одним із сучасних інструментів, який дає змогу встановлювати комунікаційні зв'язки, впливати на свідомість аудиторії, поряд з іншими соціокомунікаційними технологіями, є соціальні мережі. Під соціальними мережами розуміємо платформу, онлайн-сервіс або веб-сайт, які призначені для побудови, відбиття та організації соціальних взаємовідносин [19]. З'ясуємо особливості використання соціальних мереж у формуванні іміджу ЗВО за їхніми функціональними особливостями (табл. 1) [19].

Таблиця 1

Особливості використання соціальних мереж у формуванні іміджу ЗВО

Функція соціальної мережі	**Аспект формування іміджу ЗВО**	**Інформаційні ресурси соціальних мереж**
Комунікаційна	Встановлення ділових зв'язків із цільовою аудиторією. Можливість оперативного обміну інформацією між учасниками освітнього процесу (студентами, викладачами)	Офіційні групи освітнього закладу, факультету, кафедри у Facebook, Telegram, сторінки у Instagram. Сторінки викладачів, студентів в соціальних мережах для науковців: Google Scholar, Academia.edu, ResearchGate. Месенджери для відповідей на запити, «перепостування» публікацій, коментарі
Інформаційна	Визначення інфозапитів абітурієнтів. Створення інф обслуговування користувачів. Публікація інформації щодо актуальних проблем здійснення освітнього процесу	Підписка та лайки груп, окремих публікацій. Консультації абітурієнтів, студентів, інших учасників освітнього процесу в публічних та / або особистих переписках. Коментарі учасників груп під публікаціями
Соціалізуюча	Подолання комунікаційного бар'єру, перешкод у спілкуванні з одногрупниками й викладачами.	Віртуальне спілкування (текстові, аудіо-, відеоповідомлення) в особистих переписках. Додавання в друзі одногрупників, викладачів
Ідентифікаційна	Порівняння різних ЗВО, студентів, які в них навчаються. Виділення цільової аудиторії: пошук потенційних абітурієнтів, партнерів	Здійснення пошуку ЗВО, користувачів із заздалегідь заданими параметрами: вік, стать, країна; пошук за приналежністю до певної групи

Наразі були визначені функції, які реалізуються за допомогою соціальних мереж: комунікаційна, інформаційна, соціалізуюча та ідентифікаційна. Проте для привернення уваги цільової аудиторії, а також можливості реалізації творчих здібностей учасників освітнього процесу слід додати ще одну функцію – розважальну. Інформаційними ресурсами соціальних мереж для реалізації розважальної функції можуть стати публікації фото-, аудіо, відеозаписів з культурно-масових заходів, що проводяться у ЗВО на офіційних групах, власних сторінках ЗВО, «перепостування» записів студентами, викладачами до своїх особистих сторінок та ін. Саме завдяки використанню інформаційних ресурсів соціальних мереж ЗВО має можливість:

здійснювати таргетування користувачів, тобто виділення цільової аудиторії завдяки відстеженню дій учасників групи: підписка до групи, «перепостування» публікацій, виставлення лайків / дизлайків;

визначати інформаційні запити потенційних абітурієнтів та здійснювати оперативне інформаційне обслуговування користувачів: проведення консультацій в особистих переписках, надання публічних відповідей на запитання в коментарях;

формувати й підтримувати ділові зв'язки з цільовою аудиторією [19].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що соціокомунікаційні технології Web 2.0 (власна сторінка в

енциклопедії «Вікіпедія»; видавання за пошуковим запитом у топових пошукових системах; корпоративний портал з внутрішніми системами комунікаційного зв'язку; інтерактивне дистанційне навчання з використанням електронної бібліотеки та хмарних сервісів; соціальні мережі) дають змогу популяризувати ЗВО, встановлювати інформаційно-комунікаційні відносини із представниками цільової аудиторії, рекламувати та просувати освітні послуги, забезпечувати ефективну комунікацію всередині колективу і тим самим сформувати стійкий, позитивний імідж українських закладів вищої освіти в очах представників зовнішньої та внутрішньої цільової аудиторії

.

Список використаних джерел

1. Андреєв Д. Я. Використання електронних бібліотек як одного з елементів інтерактивного комп'ютерного навчання. *Bibliotēka kā universitātes informācijas un mācību telpa = Library as academic informa-tion and learning space*. 2014. № 212. С. 144–149.
2. Арбузова Ю. В. Формування позитивного іміджу навчального закладу. *Інформаційні технології в науці та виробництві*. 2014. № 2 (10). URL: http://sbornik.college.ks.ua/downloads/sbornik2_7/pdf/29.pdf. (дата звернення: 01.10.2021).
3. Бутиріна М. В., Снігур А. А. YouTube як канал для нових форм інформаційно-комунікативної діяльності. *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. 2018. № 9. С. 117–123.
4. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki. (дата звернення: 15.09.2021).
5. Грабовська С. Створення позитивного іміджу навчального закладу засобами комунікативного менеджменту. *Освіта України*. 2003. № 14–15. С. 5.
6. Дзямулич Н. Використання хмарних сервісів – новий етап у розвитку освітніх інформаційно-комунікаційних технологій. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (1). С. 120–124.
7. Дягло Н. В. Вікі-технології у сучасній освіті. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2009. № 2. С. 30–31
8. Забарна Е. М., Соловйова Е. Ю. Система та критерії маркетингового аналізу сайтів вищих навчальних закладів. *Ефективна економіка*. 2013. № 1.
9. Зайцева С. Особливості формування іміджу ВНЗ як науково-теоретична проблема соціальних комунікацій. *Образ*. 2015. Вип. 3. С. 142–148.
10. Касаткін Д. Ю., Тверезовська Н. Т. Порівняння класичної моделі інтернет-навчання з системою дистанційного навчання на платформі MOODLE. *Педагогічний альманах*. 2011. № 12 (1). С. 40–45.
11. Ковальчук М. С., Сердуніч Н. В. Використання Інтернет-технологій для формування іміджу навчального закладу. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. С. 200–202.
12. Мар'їна О. Ю. Веб-орієнтована концепція розвитку бібліотек у контексті еволюції веб-технологій. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 10, С. 4–27.
13. Мар'їна О. Ю. Соціокомунікаційні технології в європейській бібліотечній освіті. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. № 40. С. 125–132.
14. Никифоренко В. Роль іміджу в створенні конкурентних переваг підприємства. *Науковий вісник Одеського нац. економ. університету*. 2017. № 4. С. 69–83.
15. Сабліна М. А. Розробка корпоративного інформаційного порталу для організації роботи підприємства. *Збірник тез II Української конференції молодих науковців*. 2015. С. 137–139.
16. Соціальні сервіси. URL: https://sites.google.com/site/servisiweb20/socialni-servisi. (дата звернення: 13.10.2021).
17. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. / Г. Г. Швачич та ін. Дніпро, 2017. 230 с.
18. Які пошукові системи популярні в світі та Україні? Рейтинг 2021 року. URL: https://web-promo.ua/ua/blog/kakie-poiskovye-sistemy-populyarny-v-mire-i-ukraine-rejting-2021-goda/. (дата звернення 01.10.2021).
19. Anisimova O., Vasylenko V., Fedushko S. Social Networks as a tool for a higher education institution image creation. *CEUR Workshop Proceedings.* 2019. Vol. 2392. P. 54–65.

20. Korzh R., Peleshchyshyn A., Fedushko S., Syerov Y. Protection of University Information Image from Focused Aggressive Actions. *Recent Advances in Systems, Control and Information Technology*. 2016. Vol. 543. P. 104–110.

21. Microsoft 365 Education. URL: https://www.microsoft.com/uk-ua/education/buy-license/microsoft365/default.aspx. (date of treatment: 20.09.2021).

References

1. Andreev, D. Ya. (2014). Using electronic libraries as one of the elements of interactive computer learning. *Bibliotēka kā universitātes informācijas un mācību telpa = Library as academic informa-tion and learning space*, 212, 144–149 [in Ukrainian].

2. Arbuzova, Yu. V. (2014). Formation of a positive image of the educational institution. *Informatsiyni tekhnologiï v nautsi ta virobnitstvi*, 2 (10). URL: http://sbornik.college.ks.ua/downloads/sbornik2_7/pdf/29.pdf. [in Ukrainian].

3. Butirina, M. V. & Snigur, A. A. (2018). YouTube as a channel for new forms of information and communication activities. *Masova komunikatsiya u globalnomu ta natsionalnomu vimirakh*, 9, 117–123 [in Ukrainian].

4. Wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki. [in Ukrainian].

5. Grabovska, S. (2003). Creating a positive image of the institution by means of communicative management. *Osvita Ukrainy*, 14–15, 5 [in Ukrainian].

6. Dzyamulich, N. (2014). The use of cloud services is a new stage in the development of educational information and communication technologies. Problemi pidgotovki suchasnogo vchitelya, 10 (1), 120–124 [in Ukrainian].

7. Dyaglo, N. V. (2009). Wiki technology in modern education. *Komp'yuter u shkoli ta simiyi*, 2, 30–31 [in Ukrainian].

8. Zabarna, Ye. M. & Solovyova, Ye. Yu. (2013). System and criteria of marketing analysis of sites of higher educational institutions. *Efektivna ekonomika*, 1 [in Ukrainian].

9. Zaytseva, S. (2015). Peculiarities of university image formation as a scientific and theoretical problem of social communications. *Obraz*, 3, 142–148 [in Ukrainian].

10. Kasatkin, D. Yu. & Tverezovska, N. T. (2011). Comparison of the classic model of e-learning with the distance learning system on the MOODLE platform. *Pedagogichniy almanakh*, 12 (1), 40–45 [in Ukrainian].

11. Kovalchuk, M. S. & Serdunich, N. V. (2011). The use of Internet technologies to form the image of the educational institution. *Visnik Khmelnitskogo natsionalnogo universitetu*, 6, 200–202 [in Ukrainian].

12. Mariina, O. Yu. (2016). Web-based concept of library development in the context of the evolution of web technologies. *Visnik Knizhkovoï palati*, 10, 24–27 [in Ukrainian].

13. Mar'ïna, O. Yu. (2013). Sociocommunication technologies in European library education. *Visnik Kharkivskoï derzhavnoï akademiï kultury*, 40, 125–132 [in Ukrainian].

14. Nikiforenko, V. (2017). The role of image in creating competitive advantages of the enterprise. *Naukoviy visnik Odeskogo nats. ekonom. universitetu*, 4, 69–83 [in Ukrainian].

15. Sablina, M. A. (2015). Development of a corporate information portal for organizing the work of the enterprise. *Zbirnik tez II Ukraïnskoï konferentsiï molodikh naukovtsiv*, 137–139 [in Ukrainian].

16. Social services. URL: https://sites.google.com/site/servisiweb20/socialni-servisi. [in Ukrainian].

17. Shvachych, G. G. and other (2017). Modern information and communication technologies. Dnipro, 230 [in Ukrainian].

18. What search engines are popular in the world and in Ukraine? Rating of 2021. URL: https://web-promo.ua/ua/blog/kakie-poiskovye-sistemy-populyarny-v-mire-i-ukraine-rejting-2021-goda/. [in Ukrainian].

19. Anisimova, O. & Vasylenko, V. & Fedushko, S. (2019). Social Networks as a tool for a higher education institution image creation. *CEUR Workshop Proceedings*, 2392, 4–65 [in English].

20. Korzh, R. & Peleshchyshyn, A. & Fedushko, S. & Syerov, Y. (2016). Protection of University Information Image from Focused Aggressive Actions. *Recent Advances in Systems, Control and Information Technology*, 543, 104–110. [in English].

21. Microsoft 365 Education. URL: https://www.microsoft.com/uk-ua/education/buy-license/microsoft365/default.aspx. [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.01.2022
Отримано після доопрацювання 17.01.2022
Прийнято до друку 12.02.2022

УДК 659:316]:659-028.23(477)»2014/2019»
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257263.

Цитування:
Осаула В. О. Соціальна реклама як засіб формування патріотизму молоді України: емпіричне дослідження. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 72–79.

Osaula V. (2022). Social advertising as a means of forming the patriotism of the youth of Ukraine: an empirical study. Library science. Record Studies. Informology, 1, 72–79 [in Ukrainian].

Осаула Вадим Олександрович,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
Київського національного
університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-7056-3162
osaulavadim@gmail.com

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ МОЛОДІ УКРАЇНИ: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – *висвітлити результати емпіричного дослідження ролі та ефективності впливу різновидів та форм соціальної реклами на формування патріотизму.* ***Методологія дослідження.*** *Використано комплекс методів на основі міждисциплінарної інтеграції інструментарію соціологічного, комунікативного, аксіологічного підходів з урахуванням принципів об'єктивності, системності, достовірності тощо. Для аналізу соціальної реклами як соціокомунікативного явища використано функціональний підхід, інструментарій якого, зокрема, став підґрунтям поглибленого дослідження методологічних засад формування патріотизму рекламними засобами. Також використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації. Діагностичні методи анкетування, самооцінки, кількісний та якісний аналіз отриманих результатів використано для вимірювання ефективності соціальної відеореклами у формуванні патріотизму.* ***Наукова новизна.*** *Розроблено методику та доведено ефективність соціальної відеореклами у формуванні патріотизму.* ***Висновки.*** *Результати дослідження свідчать про досить високий рівень сформованості патріотизму, зокрема молоді, та об'єктивують підстави висновку, що студенти розуміють поняття «патріотизм» та рефлексують себе як патріотів. Це дає змогу вважати обґрунтовано вірогідною їх відповідь на питання щодо впливу патріотичної соціальної відеореклами на формування патріотизму. Ефективність соціальної відеореклами щодо формування патріотизму може бути підвищеною за рахунок збагачення контенту, який втримує інформацію про національні традицій, культурні надбання та духовну спадщину нашої країни, розширення тематики відеореклами родинними цінностями і сімейними історіями. Підвищити дієвість патріотичної соціальної реклами можливо за рахунок використання найпопулярнішого інформаційного ресурсу – інтернету, зокрема відеохостингів.*

Ключові слова: *соціальна реклама, патріотична реклама, патріотизм, емпіричне дослідження, відеореклама*

Osaula Vadym,
Candidate of Sciences in Social Communications,
Associate Professor
Kyiv National University of Culture and Arts

SOCIAL ADVERTISING AS A MEANS OF FORMING THE PATRIOTISM OF THE YOUTH OF UKRAINE: AN EMPIRICAL STUDY

The purpose of the article *is to highlight the results of an empirical study of the role and effectiveness of the impact of varieties and forms of social advertising on the formation of patriotism.* ***Research methodology.*** *A set of methods based on interdisciplinary integration of tools of sociological, communicative, axiological approaches, taking into account the principles of objectivity, systematicity, reliability, etc. For the analysis of social advertising as a socio-communicative phenomenon, a functional approach was used, the tools of which, in particular, became the basis for an in-depth study of the methodological foundations of patriotism formation by advertising. General scientific methods of analysis,*

© *Осаула В. О.*

synthesis, generalization, and systematization are also used. Diagnostic methods of questionnaires, self-assessment, quantitative and qualitative analysis of the results were used to measure the effectiveness of social video advertising in the formation of patriotism. ***Scientific novelty.*** *A methodology has been developed and the effectiveness of social video advertising in the formation of patriotism has been proved.* ***Conclusions.*** *The results of the study show a fairly high level of patriotism, especially among young people, and objectify the grounds for concluding that students understand the concept of "patriotism" and reflect on themselves as patriots. This allows us to consider reasonably plausible their answer to the question of the impact of patriotic social video advertising on the formation of patriotism. The effectiveness of social video advertising in the formation of patriotism can be increased by enriching the content that contains information about the national traditions, cultural heritage, and spiritual heritage of our country, and by expanding the theme of video advertising family values and family stories. It is possible to increase the effectiveness of patriotic social advertising through the use of the most popular information resource - the Internet, including video hosting.*

Key words*: social advertising, patriotic advertising, patriotism, empirical research, video advertising.*

Актуальність теми дослідження**.** Останнім часом на тлі активізації загрози ескалації військового конфлікту в українському суспільстві збільшується рівень неоднозначного відношення до подій, що відбуваються, неможливості визначитися з власною життєвою позицією щодо низки питань державного та ідеологічного характеру. Така громадянська дискусія почасти спровокована наслідками різновекторної української політики, що не завжди доходила одного знаменника, викликаючи різні емоції, почуття, розчарування тощо.

Науковці розглядають патріотизм і як погляди та переконання, і як позицію особистості, і як морально-етичні та політичні принципи, і як інтегральну якість особистості, і як громадянські почуття. Оскільки соціальна реклама активує та формує громадську думку, акцентує увагу на вирішенні нагальних соціальних проблем, дослідження її ефективності щодо впливу на формування патріотизму є актуальним завданням, яке потребує прискіпливої уваги з боку дослідників.

Крім того, сучасні українські реалії та низка досліджень свідчать, що, на жаль, далеко не вся молодь прагне виконувати один із своїх основних моральних обов'язків, до яких належить військовий, тобто захист Батьківщини.

У такій ситуації зростає увага до дійових кроків держави та суспільства у напрямку виховання патріотизму молодого покоління України різними засобами. Не останню роль у цьому може відіграти соціальна реклама. Відтак емпіричне дослідження ролі соціальної реклами у вихованні патріотизму молоді є актуальним завданням як теоретичного, так і прикладного характеру.

Аналіз досліджень і публікацій**.** Дослідження соціальної реклами українськими дослідниками на патріотичну тематику репрезентовані окремими науковими розвідками, серед яких переважають статті таких авторів, як: Т. Безверха [1], А. Согорін [10], О. Ковтун [4], Т. Ревенко [7] та ін. З'явилися і публіцистичні статті та інтерв'ю на відповідну тематику: «Реклама в Україні – продаємо патріотизм?» [8], «Шароварщина» в рекламі» [13], «Виховання патріотизму» [2] та ін. Вітчизняна соціальна реклама у них отримує інколи доволі суперечливі оцінки.

З'являються і дослідження відеореклами на патріотичну тематику: Ясір Хамза Салман Аль Худірі «Креативні стратегії соціальної реклами на патріотичну тематику: український досвід» [14], О. Карп'як «Коли біда надихає: друге дихання соціальної реклами» [3] та ін.

Низка публікацій присвячені ролі реклами в медіаосвіті: Н. Череповська [12], Г. Онкович [6] та ін.

Водночас комплексних досліджень соціальної реклами та її значення у вихованні патріотизму немає.

Мета статті – висвітлити результати емпіричного дослідження ролі та ефективності впливу різновидів та форм соціальної реклами на формування патріотизму.

Виклад основного матеріалу. Про динаміку патріотичних настроїв українців та про їх кореляцію з мотивувально-поведінковим аспектом свідчать соціологічні дослідження рівня патріотизму та ціннісних пріоритетів, які проводилися в Україні впродовж останніх років. Серед них, зокрема, низка досліджень Соціологічної групи «Рейтинг».

Найбільший показник щодо самоідентифікації себе як патріота України відзначається у 2014 р. – 86%. У 2019 р. він знизився, хоча й несуттєво. Загалом дані досліджень свідчать про деякі невідповідності

між рівнем самоідентифікації себе як патріота та готовністю захищати свою Батьківщину. Можливо, це пов'язано з недостатнім розумінням семантичного наповнення поняття «патріотизм» та слабким усвідомленням його зв'язку з активною громадянською позицією, зокрема у випадку збройного конфлікту.

Тому основною рекомендацію аналітиків є впровадження в країні медіаосвіти як засобу, який не тільки формує здатність і вчить протистояти інформаційній агресії у період гібридної війни, а й взагалі формує навички, необхідні для життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства та потреби протистояння негативному впливу надмірної кількості інформаційних потоків, які часто мають деструктивний характер.

Недарма сьогодні виховання патріотизму і медіаосвіта дедалі частіше виступають у нерозривному зв'язку. Так, у «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» зазначається, що медіаосвіта стає фундаментальною складовою інформаційної безпеки, консолідації суспільства, відіграє стратегічну роль у вихованні патріотизму та свідомої громадянської патріотичної позиції. «Медіаосвіта передбачає забезпечення процесу національно-патріотичного виховання молоді за допомогою застосування різноформатного медіаконтенту патріотичного змісту (…) зміцнення патріотичних почуттів. Розвинена медіаінформаційна грамотність стає невід'ємною складовою конструктивного патріотичного світогляду особистості в умовах інформаційної доби» [5]. Українська дослідниця Г. Онкович до засобів медіаосвіти відносить традиційні ЗМІ та новітні технології [6, 17].

Позаяк патріотизм втримує емоційну, когнітивну та поведінкові складові з пріоритетом першої. Психологічним механізмом виховання патріотизму, на думку Н. Череповської, є активізація емоційно-когнітивної сфери через вплив патріотично наповнених Образу і Слова. А також «мотивація до реалізації своїх патріотичних переконань. Психологічними засобами здійснення є сприйняття (як засвоєння) образної, вербальної і вербалізованої інформації та готовність особистості до дії або її здійснення» [12, 47-48].

Соціальна реклама – один з найбільш ефективних способів і засобів продукування та поширення різних цінностей у суспільстві – національних, естетичних, етичних, духовних тощо. З іншого боку, соціальна реклама, як і будь-яка інша, – це продукт візуального медіаформату, який більше інших може активізувати емоційно-когнітивний мікромодуль сприйняття і опрацювання інформації, як ми вже зазначали вище.

А. Біденко, який з 2002 р. як член Громадської ради при комітеті свободи слова та інформації Верховної Ради України, працював над Законом України «Про рекламу», член Ради з питань реклами при КМДА вважає, що за допомогою соціальної реклами (якісної та ефективної) можна навіть у ворожому середовищі нав'язати правильні звички. Та, крім поведінкових зразків, соціальна реклама може нести позитивну, об'єднавчу, спрямовану на підтримку і захист емоцію [2].

Така здатність соціальної реклами проєктується у площину її вагомого значення як чинника виховання або апелювання за певних умов до патріотичних почуттів. Недарма низка вчених розглядає соціальну рекламу виключно як педагогічно-виховний інструмент суспільного впливу.

Все зазначене дає підстави виокремити в рекламі окремий різновид – патріотичну рекламу. Так, Т. Ревенко вважає, що «соціальну рекламу патріотичного характеру можна частково відображати в таких категоріях, як «державна реклама» (оскільки вона доносить інформацію про державні інститути, виконання приписів яких є елементом патріотизму) та «суспільна реклама» (пропагує суспільні цінності, до яких належить патріотизм)» [7, 4].

Реклама патріотичного характеру ніби розширює межі соціальної реклами, водночас акцентуючи увагу на патріотичних емоціях: «спонукає замислитися над національною приналежністю; закликає до об'єднання; просуває інтереси державних інститутів; створює атмосферу, моду, наприклад, на все українське; популяризує та розповсюджує суспільні ідеї вирішення загальнонаціональних проблем; формує патріотичні почуття та готовність до активної діяльності на користь держави» [11, 6].

До патріотичної реклами відноситься і реклама державних чи місцевих свят, спортивних подій, будь-який рекламний контент, основним завданням якого є досягнення національної єдності або презентація державно-національних цінностей, символів і атрибутів української ідентичності.

Правильне наповнення соціальної реклами дає змогу не стільки підвищити рівень довіри до неї чи того, що в ній пропагується, а хоча б привернути увагу суспільства.

Недарма на соціальну рекламу в більшості країн виділяються великі кошти, тому що тільки так, на наше переконання, соціальна реклама може дійсно стати своєрідним інформаційним феноменом – основним інструментом

формування суспільства, єдність якого забезпечують патріотичні символи та відповідні цінності, ідеї тощо.

У з'ясуванні ефективності соціальної реклами щодо впливу на формування патріотизму ми, насамперед, виходили з необхідності вивчення того, наскільки дієва соціальна реклама, а також які її види і форми трансляції завдяки цілеспрямованому впливу на систему морально-етичних цінностей і норм, принципів, моделей поведінки найбільше апелюють до патріотичних почуттів і виховують патріотів.

Позаяк для виміру ефективності впливу реклами, її форм та різновидів на формування патріотизму не існує науково прийнятих методик, нами було запропоновано критерії, методи, етапи організації такого дослідження. В межах цього завдання були розроблені анкети самооцінки.

Досягнення мети дослідження реалізовувалася на таких етапах: 1) оцінка актуального стану сформованості патріотизму; 2) оцінка ступеня впливу соціальних інститутів на формування патріотизму; 3) визначення найбільш ефективного різновиду соціальної реклами як засобу формування патріотизму.

Серед критеріїв було виокремлено, по-перше, спрямовані на визначення актуального стану сформованості патріотизму через оцінку інтенсивності прояву його показників, зокрема: а) любов та повага до своєї країни; б) ідентифікація себе як громадянина України, частини нації; в) готовність захищати свою країну, якщо потрібно – зі зброєю; г) знання історії та культури своєї країни; д) дотримання законів країни; є) спілкування державною мовою; ж) повага до влади; з) участь у громадському та культурному житті своєї соціальної групи; і) готовність отримати вищу освіту в Україні і працювати на її користь; к) планування своєї професійної кар'єри в Україні; л) шанування та святкування національних і державних українських свят; м) гордість за українських спортсменів, артистів, музикантів, науковців; н) вважаю себе патріотом.

По-друге, критерії, спрямовані на оцінку ступеня впливу різних соціальних інституцій на формування патріотизму, серед яких: а) ЗМІ (телебачення, радіо, кіно, інтернет і под.); б) сім'я; в) соціум (друзі, сусіди, однолітки, знайомі та ін.); г) традиції та культура (пісні, мистецтво, національні свята, культурна та духовна спадщина і под.); д) освіта (дитячий садок, школа, університет, інші навчальні та культурні заклади); є) релігія.

По-третє, критерії, спрямовані на оцінку ефективності різних видів соціальної реклами щодо формування патріотизму: а) телереклама (телепрограми, ток-шоу, передвиборча агітація, запрошені експерти та ін.); б) відеореклама (відеоролики в інтернеті, телевізійних рекламних блоках, перед початком фільмів у кінотеатрах); в) аудіореклама (радіореклама, реклама в торгових центрах, салонах, потягах, аудіоповідомлення); г) друкована реклама (газети, журнали, плакати, листівки, буклети, запрошення, календарі тощо); д) зовнішня реклама (білборди, сітілайти, розтяжки, оформлення будівель тощо); є) реклама в інтернеті (на сайтах, поштова розсилка, конференції, чати, форуми тощо); ж) реклама на транспортних засобах.

Розроблені анкети самооцінки відповідно до етапів дослідження передбачали з'ясування: актуального стану сформованості патріотизму через оцінку інтенсивності прояву показників патріотизму; ступеня впливу різних соціальних інституцій на формування патріотизму; ступеня впливу різних видів соціальної реклами на формування патріотизму.

Для вимірювання критеріїв використовувався метод самооцінки за стобальною шкалою, за результатами якого аналізувалася наявність/відсутність та ступінь прояву показників патріотизму, а також інтенсивність впливу соціальних інститутів та різновидів патріотичної соціальної реклами на його формування.

Для реалізації поставленої мети було використано психодіагностичні методи дослідження: анкетування, метод самооцінки, кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

Дослідження проводилось наприкінці 2019 – на початку 2020 рр. на базі Київського національного університету культури і мистецтв та Київського університету культури. У ньому взяли участь 929 студентів першого курсу.

Учасники дослідження розподілилися за такими характеристиками:

1) стать: 23,6 % чоловіків та 76, 4 % жінок;

2) вік: 16-17 років;

3) регіональне представництво: 24 області України, м. Київ.

Такий вибір досліджуваних не випадковий. Це молодь, становлення самосвідомості та ідентичності якої відбувалося у період 2014–2019 рр. Підлітковий і юнацький вік взагалі є сенситивними у становленні самосвідомості, формуванні системи морально-етичних, національних і ціннісних орієнтацій. Це періоди

інтенсивного і динамічного процесу самоідентифікації, формування «Я-концепції». Вік, який характеризується чутливістю до суспільно-політичних трансформацій та підвищеною сугестивністю щодо дії зовнішніх чинників, до яких можна віднести різні соціальні інституції, зокрема рекламу.

На першому етапі дослідження було проведено самооцінку студентами актуального стану сформованості у них показників патріотизму.

За результатами дослідження 75,5 % респондентів вважають себе патріотами. Найвищий ступінь сформованості патріотизму виявлено за такими показниками, як: «шанування та святкування національних і державних українських свят» (Хср.[1]=85,7); «ідентифікація себе як громадянина України, частини нації» (Хср.=83,8), «готовність отримати вищу освіту в Україні і працювати на її користь» (Хср.=84,1); «гордість за українських спортсменів, артистів, музикантів, науковців» (Хср.=83,9); «дотримання законів країни» (Хср.=83,3); «любов та повага до своєї країни» (Хср.=82,2).

Респонденти високо оцінили ступінь сформованості у себе таких показників патріотизму, як: «планування своєї професійної кар'єри в Україні» (Хср.=78,5); «знання історії та культури своєї країни» (Хср.=72,4).

Середній ступінь сформованості патріотизму виявлено за показниками: «спілкування державною мовою» (Хср.=69,1); «участь у громадському та культурному житті своєї соціальної групи» (Хср.=67,2).

Такі показники, як «повага до влади» (Хср.=56,7) та «готовність захищати свою країну, якщо потрібно – зі зброєю» (Хср.=53,2) вважаються такими, що найменше сформовані та потребують підвищеної уваги.

Утім, такий результат показника «готовність захищати свою країну, якщо потрібно – зі зброєю» почасти можна пояснити значною кількістю дівчат (76,4 %), які брали участь в опитуванні.

На другому етапі дослідження нами була проведена оцінка ступеня впливу різних соціальних інститутів на формування патріотизму молодих респондентів.

За результатами оцінки ступеня впливу соціальних інституцій на формування патріотизму отримали найвищу оцінку такі соціальні інституції, як «традиції та культура (пісні, мистецтво, національні свята, культурна та духовна спадщина» (Хср.=77,4); «освіта» (дитячий садок, школа, університет, інші навчальні та культурні заклади) (Хср.=68,0); «ЗМІ (телебачення, радіо, кіно, інтернет та ін.)» (Хср.=67,4); «сім'я» (Хср.=65,8) .

Такі показники, як «соціум (друзі, сусіди, однолітки, знайомі та ін.)» (Хср.=57,2) та «релігія» (Хср.=40,4), на думку студентів, суттєво не впливають на формування їхніх патріотичних настроїв.

На третьому етапі дослідження визначався найбільш ефективний, на думку досліджуваних, щодо формування патріотизму вид соціальної реклами.

Цікавими результатами виявилися показники ступеня впливу різних видів соціальної реклами на формування патріотизму. Так, найбільшу оцінку отримала «відеореклама (відеоролики в інтернеті, відеохостингах, телевізійних рекламних блоках, перед початком фільмів у кінотеатрах» (Хср.=63,5) і «реклама в інтернеті (на сайтах, поштова розсилка, конференції, чати і под.)» (Хср.=57,9).

Такі результати слугують підтвердженням, що молодь в Україні є найактивнішим користувачем інтернету, а відеореклама як різновид патріотичної соціальної реклами володіє потенціалом щонайкраще апелювати до патріотичних почуттів. Останнє підтверджує її ефективність у формуванні патріотизму.

Телереклама (телепрограми, ток-шоу, передвиборча агітація, запрошені експерти та ін.) та зовнішня реклама (білборди, сітілайти, розтяжки, оформлення будівель тощо) отримали середню оцінку щодо впливу на формування патріотизму – Хср.=45,8 і Хср.=44,3 відповідно.

Респонденти невисоко оцінили ступінь впливу на формування патріотизму таких різновидів патріотичної соціальної реклами, як «аудіореклама (радіореклама, реклама в торгових центрах, салонах, потягах, аудіоповідомлення)» (Хср.=37,6), «друкована реклама (газетна, журнали, плакати, листівки, буклети, запрошення, календарі тощо) (Хср.=36,7)» та «реклама на транспортних засобах» (Хср.=33,9).

Для більш глибокого аналізу співвідношення показників сформованості патріотизму, ступеня впливу соціальних інститутів та видів реклами ми виділили три рівні сформованості показників патріотизму: низький, середній і високий.

Виходячи зі змісту показників і ознак та спираючись на системно-структурний підхід В. Семиченко [9] до моделювання складних об'єктів, загальний рівень сформованості патріотизму визначаємо так: якщо всі показники знаходяться на низькому рівні сформованості або один з них – на середньому рівні, то загальний рівень сформованості показників патріотизму

[1] Середнє значення

низький, визначається недостатнім проявом, слабким розвитком основних показників та ознак патріотизму.

Якщо всі показники знаходяться на високому рівні сформованості або тільки один – на середньому, то такі дані відповідають *високому* рівню сформованості показників патріотизму. Усі інші можливі варіанти оцінюються як середній рівень.

Середній рівень сформованості показників патріотизму визначається наявністю базових показників патріотизму, хоча більшість показників не досягли повної реалізації.

До групи з високим рівнем сформованості показників патріотизму увійшло 425 (45,8 %) досліджуваних, до групи з середнім рівнем – 482 (51,8 %), до групи з низьким рівнем – лише 22 (2,4%).

Групи з високим та середнім рівнем сформованості показників патріотизму включають найбільшу кількість учасників дослідження – 97,7%.

Такий результат свідчить про достатньо високий рівень сформованості патріотизму у респондентів, що дає об'єктивні підстави вважати, що серед цієї групи опитаних з певною мірою достовірності можна з'ясувати, що саме вплинуло на актуальний стан сформованості їхніх патріотичних почуттів та який із чинників найбільше вплинув на формування останніх.

Також ми вирішили з'ясувати ступінь впливу соціальних інституцій залежно від рівня сформованості показників патріотизму респондентів. Результати дослідження груп з високим і середнім рівнем сформованості показників патріотизму демонструють загальну тенденцію оцінки ступеня впливу соціальних інституцій на формування патріотизму. Перші позиції займають показники: «традиції та культура» – 98,3% і 87,9%, «освіта» – 94,5% і 86,7% , «ЗМІ» – 89,4% і 77,4%, «сім'я» – 92,2% і 75,5% відповідно.

Результати групи з низьким рівнем сформованості показників патріотизму свідчать про невисокий ступінь впливу будь-якої соціальної інституції на рівень їх свідомості. Оскільки частка групи з низьким рівнем сформованості показників патріотизму складає всього 2,4 % усієї кількості досліджуваних, в аналізі результатів дослідження ми будемо спиратися на показники груп з високим та низьким рівнями сформованості показників патріотизму. Вони представляють більшість – 97,6 % респондентів.

Результати дослідження впливу соціальних інституцій на формування патріотизму опитаних дають змогу констатувати, що засоби масової інформації дієво впливають на актуальний стан патріотичних почуттів та є одним із чинників формування патріотизму.

Спираючись на отримані результати щодо високого рівня сформованості показників патріотизму в досліджуваних та дієвого ступеня впливу ЗМІ, вважаємо за доцільне визначити найбільш ефективний вид соціальної реклами як засобу масової комунікації щодо впливу на цю групу респондентів.

Результати дослідження груп з високим та середнім рівнем ступеня сформованості показників патріотизму констатують, що найбільший вплив на формування патріотизму опитаних має відеореклама (відеоролики в інтернеті, телевізійних рекламних блоках, відеоролики перед початком фільмів у кінотеатрах): її відмітили 77,9 % респондентів групи з високим рівнем сформованості показників патріотизму та 64,9 % респондентів групи з середнім рівнем сформованості показників патріотизму.

Група з низьким рівнем сформованості показників патріотизму перевагу віддає рекламі в інтернеті (на сайтах, відеохостингах, поштові розсилки, конференції, чати, форуми тощо) – 45,4 % досліджуваних. Проте 40,9 % серед них вважають, що відеореклама також має суттєвий вплив на формування патріотизму.

Отже, результати дослідження підтверджують ефективність соціальної реклами, зокрема патріотичної відеореклами у формуванні патріотизму. Також висновки свідчать, що інтернет та відеохостинги є ресурсами, які користуються найбільшою популярністю, зокрема серед молоді. Тому патріотична відеореклама здатна виконати роль своєрідного конструктора суспільного середовища, а її можливості й вплив на рівень загальної патріотизації суспільства сьогодні є найпродуктивнішими.

У такій рекламі порушуються теми, які мають безпосереднє відношення до кожного, що створює відчуття причетності до соціальної групи, дає можливість відчувати себе частиною нації, розуміти свою роль у суспільних трансформаціях.

Наукова новизна. Розроблено методику та доведено ефективність соціальної відеореклами у формуванні патріотизму.

Висновки**.** Результати дослідження свідчать про досить високий рівень сформованості патріотизму, зокрема молоді, та об'єктивують підстави висновку, що студенти розуміють поняття «патріотизм» та рефлексують

себе як патріотів. Це дає змогу вважати обґрунтовано вірогідною їх відповідь на питання щодо впливу патріотичної соціальної відеореклами на формування патріотизму. Ефективність соціальної відеореклами щодо формування патріотизму може бути підвищеною за рахунок збагачення контенту, який втримує інформацію про національні традиції, культурні надбання та духовну спадщину нашої країни, розширення тематики відеореклами родинними цінностями та сімейними історіями. Підвищити дієвість патріотичної соціальної реклами можливо за рахунок використання найпопулярнішого інформаційного ресурсу – інтернету, зокрема відеохостингів. Оскільки соціальна реклама спрямована на вирішення основних суспільно значущих цілей і завдань, зокрема на формування патріотизму, це вимагає постійного моніторингу комунікативної ситуації з боку держави та суспільних інституцій з метою вироблення відповідних стратегій і тактик управління комунікативними процесами у нашій країні. Тому доцільною є розробка теоретичних підвалин функціонування патріотичної соціальної реклами, що можна вважати перспективним напрямом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Безверха Т. Роль соціальної реклами у втіленні української національної ідеї. *Державне будівництво*. 2008. № 1. URL http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/1/11.pdf. (дата звернення: грудень 2021).

2. Біденко А. Виховання патріотизму. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/bidenko/53f6f95d95d6d./ (дата звернення: грудень 2021).

3. Карп'як О. Коли біда надихає: друге дихання соцреклами. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/08/140812_social_advertisements_ko. (дата звернення: грудень 2021).

4. Ковтун О. Механізми конструювання реклами патріотизму на основі матриці символічного простору любові. *Український соціологічний журнал*. 2015. № 1-2. С. 83–90.

5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya. (дата звернення: грудень 2021).

6. Онкович Г. В. Медіаосвіта (Загальний курс) : програма навч. курсу для студентів ВНЗ. Київ : ІВО НАПН України, 2010. 24 с.

7. Ревенко Т. В. Роль соціальної реклами в системі національно-патріотичного виховання молоді в Україні. *Теорія та практика державного управління.* 2(57)/2017. С. 1–6.

8. Реклама в Украине – продаем патриотизм? URL: https://sarafan.biz/?p=3215. (дата звернення: грудень 2021).

9. Семиченко В. А. Системно-структурне моделювання складних об’єктів у психолого-педагогічних дослідженнях. *Післядипломна освіта в Україні.* 2003. № 3. С. 26–30.

10. Согорін А. А. Реклама як засіб патріотичного виховання (за результатами масового та експертного опитувань). *Український соціум*. 2016. № 4. С. 134–139.

11. Соціальна реклама патріотичного характеру в Україні в 2014–2015 рр. URL: http://poglyad.com/students/item-46652. (дата звернення: грудень 2021).

12. Череповська Н. І. Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення у молоді : навч.-метод. посіб. Київ : Імекс-ЛТД, 2016. 156 с.

13. Шароварщина в рекламі. URL: http://vikna.if.ua/m/reporter/2014/12/02/25934/view. (дата звернення: грудень 2021).

14. Ясір Хамза Салман Аль Худірі. Креативні стратегії соціальної реклами на патріотичну тематику: український досвід. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2017. Т. 1. С. 77–85.

References

1. Bezverkha T. (2008). The role of social advertising in the implementation of the Ukrainian national idea. *State building,* 1. URL http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/1/11.pdf. [in Ukrainian]

2. Bidenko A. Education of patriotism. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/bidenko/53f6f95d95d6d./ [in Ukrainian]

3. Karpyak O. When trouble inspires: the second breath of social advertising. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/08/140812 [in Ukrainian]

4. Kovtun O. (2015). Mechanisms of constructing patriotism advertising on the basis of the matrix of the symbolic space of love. *Ukrainian Sociological Journal*. 1-2, 83–90. [in Ukrainian]

5. The concept of implementing media education in Ukraine (new edition). URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontsep [in Ukrainian]

6. Onkovich G.V. (2010). Media Education (General course): curriculum. course for university students. Kyiv: IVO NAPS of Ukraine[in Ukrainian]

7. Revenko T.V. (2017). The role of social advertising in the system of national-patriotic education of youth in Ukraine. *Theory and practice of public administration.* 2 (57). 1-6. [in Ukrainian]

8. Advertising in Ukraine - selling patriotism? URL: https://sarafan.biz/?p=3215. [in Ukrainian]

9. Semichenko V.A. (2003). System-structural modeling of complex objects in psychological and pedagogical research. *Postgraduate education in Ukraine.* 3, 26–30. [in Ukrainian]

10. Sogorin A.A. (2016). Advertising as a means of patriotic education (according to the results of mass and expert polls). *Ukrainian society.* 4, 134–139. [in Ukrainian]

11. Social advertising of patriotic nature in Ukraine in 2014-2015. URL: http://poglyad.com/students/item-46652. [in Ukrainian]

12. Cherepovska N.I. (2016). Media educational resources for the development of patriotism and critical thinking in youth: teaching method. way. Kyiv: Imex-LTD [in Ukrainian]

13. Sharovarshchina in advertising. URL: http://vikna.if.ua/m/reporter/2014/12/02/25934/view [in Ukrainian]

14. Yasser Hamza Salman Al Khudiri (2017). Creative strategies of social advertising on patriotic themes: Ukrainian experience. *Scientific notes of the Institute of Journalism.* 1, 77–85. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.12.2021
Отримано після доопрацювання 12.01.2022
Прийнято до друку 26.01.2022

ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 316.77:125
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257326.

Цитування:
Комова М. В., Прімакова Д. І. Темпоральність термінографії з природничих наук. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 80–90.

Komova M., Primakova D. (2022). Temporality of terminography in natural sciences. Library science. Record Studies. Informology. 1, 80–90 [in Ukrainian].

Комова Марія Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0002-4115-3690
maria.komova@gmail.com

Прімакова Дарія Іванівна,
студентка кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0001-7649-6434
dariia.primakova.sk.2021@lpnu.ua

ТЕМПОРАЛЬНІСТЬ ТЕРМІНОГРАФІЇ З ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Метою роботи *є встановлення темпоральних особливостей термінографічної діяльності у сфері української фізичної і хімічної спеціальної лексики. Для досягнення цієї мети необхідно виконати завдання: визначити показники темпоральності термінографічних праць з фізики та хімії, схарактеризувати динаміку розвитку термінографічних процесів протягом 1940–2010-х років, встановити види термінографічних праць з фізики та хімії, визначити інтенсивність їх видання за різними класифікаційними ознаками.* ***Методологія дослідження*** *полягає у використанні загальнонаукових і спеціальних методів для вивчення української термінографії з природничих наук. Застосування аналітико-синтетичного, логічного, порівняльного методів дало змогу встановити видові особливості українських термінографічних праць в темпоральному контексті. За допомогою статистичного методу обґрунтовано періодизацію розвитку сучасної природничої термінології, виявлено закономірності публікаційної активності за видами термінографічних видань.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в тому, що в статті встановлено системний характер українських термінографічних праць з фізики і хімії, створених протягом 1990-2010-х років і призначених для задоволення інформаційних потреб фахівців у сучасному понятєво-термінологічному апараті.* ***Висновки.*** *Позитивна динаміка системи українських термінографічних праць дозволяє виконати градацію за: способом опису лексичного значення слова, широтою охоплення термінологічної лексики, структурою видань, первинністю виходу в світ. Лексикографічні праці довідково-енциклопедичного типу переважають над перекладними словниками, що сприяє уніфікації понятєво-термінологічного апарату. Термінологічна лексика є компонентом глобального національного ідеалу, який виконує функцію генератора ідей щодо суспільного розвитку. Дослідження і перевидання термінологічних здобутків минулого засвідчує єдність аксіологічних, науково-технічних, світоглядних, політичних, духовних смислів, які перебувають між собою в нерозривному діалектичному зв'язку.*

Ключові слова: *термінологія, термін, словник, енциклопедія, термінографія, спеціальна лексика.*

© Комова М. В., Прімакова Д. І.

Komova Maria,
Doctor of Social Communication
Associate professor at the Department
of Social Communication and Information Science
Lviv Polytechnic National University

Primakova Dariia,
Student at the Department
of Social Communication and Information Science
Lviv Polytechnic National University

TEMPORALITY OF TERMINOGRAPHY IN NATURAL SCIENCES

The purpose of the article *is to establish the temporal features of terminographic activity in the field of Ukrainian physical and chemical special vocabulary. To achieve this goal it is necessary to perform the following tasks: to determine the temporality of terminographic works in physics and chemistry, to characterize the dynamics of terminographic processes from 1940-to 2010, to establish the types of terminographic works in physics and chemistry, to determine the intensity of their publication by different classification criteria.* ***The methodology*** *is to use general and special methods to study Ukrainian terminology in natural sciences. The use of analytical-synthetic, logical, comparative methods made it possible to establish the specific features of Ukrainian terminological works in the temporal context. With the help of the statistical method, the periodization of the development of modern natural terminology is substantiated, and the regularities of publishing activity by types of terminographic publications are revealed.* ***The scientific novelty*** *of the work is that the article establishes the systemic nature of Ukrainian terminological works in physics and chemistry, created during the 1990-2010 and designed to meet the information needs of specialists in the modern conceptual and terminological apparatus.* ***Conclusions.*** *The positive dynamics of the system of Ukrainian terminographic works allow performing gradation according to the method of describing the lexical meaning of the word, the breadth of terminological vocabulary, the structure of publications, and the primacy of publication. Lexicographic works of reference and encyclopedic types predominate over translation dictionaries, which contributes to the unification of the conceptual and terminological apparatus. Terminological vocabulary is a component of the global national ideal, which serves as a generator of ideas for social development. The study and republishing of the terminological achievements of the past testify to the unity of axiological, scientific and technical, worldview, political, and spiritual meanings, which are inextricably linked.*

Key words*: terminology, term, dictionary, encyclopedia, terminography, special vocabulary.*

Актуальність теми дослідження полягає у встановленні динаміки та інтенсивності термінографії у сфері природничих наук, зокрема фізики і хімії. Встановлення особливостей галузевого словникарства є віддзеркаленням загальних процесів розвитку і функціонування наукової мови в Україні**.** Українське термінознавство досягнуло значних успіхів у провідних напрямах теоретичної і практичної термінологічної діяльності: науково-навчальному, лексикографічному, мовно-інформаційному, комунікаційному, нормативному. Стараннями українських бібліографів актуалізовано й статистичний напрям. Достовірна і повна бібліографія термінологічних праць надає науковцям багатий матеріал для проведення аналітичних розвідок. Дослідження генетичних, лексичних, семантичних, словотвірних особливостей галузевої термінології відкриває широке поле для обґрунтування та аргументації національної ідентичності українського народу, його самобутнього культурного та суспільного розвитку. Методологія дослідження темпоральних ознак видання українських термінографічних праць (УТП) з природничих наук опирається на наукові теорії, понятєво-категоріальний апарат вітчизняного термінознавства. Методологічну основу досліджень становлять загальнонаукові методи і спеціальні методики для вивчення української термінографії з природничих наук: аналізу, синтезу, логічного, порівняльного і статистичного методів. Застосування аналітико-синтетичного, логічного, порівняльного методів дало змогу встановити видові особливості українських термінографічних і термінологічних праць, зокрема перекладних словників в темпоральному контексті. За допомогою статистичного методу репрезентації результатів

дослідження було обґрунтовано періодизацію розвитку сучасної природничої термінології, виявлено закономірності публікаційної активності за видами фахових термінографічних видань. Для визначення об'єкту дослідження застосовано такі критерії відбору:

за видами видань: усі види довідкових видань, в яких традиційно описано спеціальну термінологію – словники, енциклопедії, довідники;

за хронологічними межами: період формування і функціонування сучасної термінології – 1940-2010 роки;

за галузевою належністю: фізична і хімічна термінологічна лексика як сегмент термінології природничих наук, що динамічно розвивається.

Метою роботи є встановлення темпоральних особливостей термінографічної і термінологічної діяльності у сфері української фізичної і хімічної спеціальної лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню розвитку термінологічних систем фізики і хімії, укладання словників спеціальної лексики присвячено численні наукові публікації. Наукові розвідки сучасних вчених-термінологів засвідчують, що чи не найважливішою проблемою сучасного українського термінознавства залишається збереження національного духу української термінології за умов широких глобалізаційних процесів в науковій комунікації. У 1980-х роках проведено перше спеціалізоване дослідження з фізичної термінології. В. Пілецький вивчає актуальний і популярний у той час ракурс термінознавчих досліджень – співвідношення національного та інтернаціонального в словотворчій структурі українських фізичних термінів [12]. В. Куйбіда висуває концепції сучасного трактування джерел, еволюції народної і наукової термінології в руслі процесів розвитку природознавства на теренах України в XVII – на початку XXI століть [8]. Із позицій дотримання національних традицій термінотворення, терміновживання, термінографії Г. Наконечна, Н. Цимбал вивчали процеси формування і розвитку української хімічної термінології [10; 21]. Це також перші спеціалізовані дослідження хімічної фахової лексики в українському термінознавстві.

Актуальні діахронні і синхронні дослідження фізичної термінології та спорідненої із нею – астрономічної. І. Процик досліджує українську фізичну термінологію другої половини XIX – першої третини XX століть [14]. Структура, функціонування та розвиток української астрономічної термінології різних періодів вивчали: О. Богуш (Андрусишин) – спеціальну лексику кінця XIX – першої третини XX століть, А. Соломахін – другої половини XX – початку XXI століть [3; 16]. На матеріалі спеціалізованих видань 1990-х років І. Волкова характеризує лексико-семантичні процеси у сучасній українській фізичній термінології [5]. Для наукового пошуку становлять інтерес не тільки глобальні, масштабні процеси, а й деталі, ґрунтовне вивчення яких дозволяє зробити цінні узагальнення. Окремі тематичні групи термінів досліджує Т. Орлова, аналізуючи семантичну структуру та лінгвостилістичні можливості назв руху, Р. Микульчик, виокремлюючи прізвищеві та відпрізвищеві терміни в українській фізичній терміносистемі [9; 11]. Публікації останніх років свідчать, що результати наукових досліджень з фізичної і хімічної термінології активно використовуються в навчальному процесі. Загальні і фахові компетентності, передбачені освітніми програмами різних спеціальностей, реалізуються шляхом вивчення дисципліни «Українська мова (за фаховим спрямуванням)». Опубліковано навчальні посібники як загального характеру – з хімічного термінознавства, так і більшою деталізацією – про сучасну термінологію і номенклатуру органічних сполук [1; 17; 18]. Про попит на навчальну літературу з термінознавства свідчить перевидання посібників [2; 19]. Поглиблено вивчаються міжмовні зв'язки термінологічної лексики фізики, зокрема прикладної механіки [4]. Українські науковці системно і послідовно працюють в аспекті скорочення дистанції між науковими дослідженнями та їх застосуванням в реальній практичній роботі: вивчення результатів наукових розвідок під час навчального процесу в університетах та інших навчальних закладах. Цікавими прикладами цього процесу є авторські комплекси дисертаційних, монографічних праць, навчальних матеріалів. І. Процик, провівши ґрунтовне наукове дослідження, публікує монографію про українську фізичну термінологію другої половини XIX – першої третини XX століть [15]. Н. Цимбал видає монографію про формування української термінології органічної хімії в 90-ті роки XX століття, а згодом – два перевидання навчального посібника про українське хімічне термінознавство, призначене майбутнім фахівцям хімічного профілю [20; 22; 23]. Цінну інформацію про стан термінологічної і термінографічної роботи надають бібліографічні покажчики. У 2020 році вийшло у світ унікальне видання – бібліографічний покажчик «Словники української мови: 1596- 2018» Д. Пилипчука. Надаючи якнайповнішу інформацію про лексикографію української мови від першого паперового словника – «Лексису» Лаврентія

Зизанія (1596) – до сьогодення, Д. Пилипчук формулює комплекс завдань, які постали сьогодні перед науковою громадськістю і мають фундаментальне державотворче, мовознавче, культурологічне значення. Аналізуючи стан лексикографічної культури, інтенсивність лексикографічного процесу, повноту реєстру існуючих сьогодні словників, автор розглядає бібліографічний покажчик як джерело інформації для відтворення лексичного багатства української мови, встановлення кількості слів у найповнішому словнику української мови. Автор розглядає бібліографічну інформацію про 400-літні здобутки української лексикографії як доведений, незаперечний факт глибинності коренів української мови, яка є визначальним чинником національної ідентичності українського народу [13]. Особливість актуальності бібліографічних посібників полягає у їхній здатності документально висвітлити процеси зародження, розвитку, згасання актуальних суспільних явищ та їхнє відображення в документах усіх типів та видів [6; 7]. Вони містять цінну наукову інформацію, яка володіє потужними фактичними, статистичними, аналітико-синтетичними ресурсами для проведення порівняльних і типологічних досліджень як на синхронному, так і діахронному рівнях.

Виклад основного матеріалу**.** Темпоральність видання термінологічних і термінографічних праць вказує на співвіднесеність і зв'язок фактів публікаційної активності із певним часовим інтервалом. Кількісні та якісні показники видання словників в певних часових координатах формують такі показники загальних термінотворчих процесів:

динамічність термінотворчих процесів, що оперує такими поняттями, як причини виникнення, становлення та розвиток термінологічних явищ, їхня залежність від технологічних, технічних, ідеологічних, історико-політичних, соціальнокомунікаційних чинників, які відбуваються в суспільстві в певний час;

інтенсивність термінотворчих процесів, що оперує статистичними показниками на рівні окремих синхронних та діахронних зрізів, а також на рівні порівняння загальної публікаційної активності протягом зіставних проміжків часу.

Темпоральність видання УТП дає змогу позиціонувати вихід в світ поодиноких словників, їх сукупності (або відсутність публікацій) як маркерів певного часового інтервалу. Оцінювання ролі певного періоду в розвитку термінотворчого процесу може набувати й суб'єктивного виміру, зважаючи на індивідуальне, інтуїтивне відчуття мовцями соціального часу – плинності соціального життя, інтенсивності соціальних змін і, зокрема, ролі появи термінологічних праць в розвитку суспільних явищ. Дослідження темпоральності видання українських термінологічних і термінографічних праць з фізики та хімії дає можливість встановити, що протягом 1940-х – 2010-их років було видано 53 словники, 4 енциклопедії, 20 довідників, 2 монографії та 8 навчальних посібників, захищено 10 дисертацій з фізичної та хімічної термінології (табл. 1).

Таблиця 1

Темпоральність видання УТП з фізики та хімії

Роки	Перекладні словники	Тлумачні словники, довідники	Енцикло-педії	Моно-графії	Навчальні посібники	Дисертації
1940-і						
1950-і	2					
1960-і		1				
1970-і		3				
1980-і		1				1
1990-і	16	9				3
2000-і	11	15	2	2	6	2
2010-і	3	12	2		2	4
Разом	32	41	4	2	8	10

Протягом аналізованого періоду виразно окреслено два етапи розвитку фізичної і хімічної термінології.

І етап. Протягом 1940–1980-х років термінографічні проєкти і термінологічні дослідження з фізики і хімії є поодинокими явищами, що було зумовлене насильним згортанням процесів національного наукового та культурного розвитку, ліквідацією в кінці 1930-х років Інституту української наукової мови, репресіями щодо українських мовознавців, нищенням української наукової школи з термінології, вилученням з вільного доступу українських словників. Відновлення термінографічних студій починається з кінця 1950-х років, що пов'язане з діяльністю Словникової комісії Академії наук України. Однак словники зі спеціальної лексики – видання поодинокі. В. Гейченко, О. Жмудський, П. Кузьменко, Є. Майборода уклали перекладний російсько-український фізичний словник на 16000 термінів (Київ, 1959), І. Біленко – тлумачний фізичний словник (Київ, 1979). У 1959 році було укладено й перший повоєнний російсько-український словник з хімії на 6000 термінів (автори Є. Некряч, Ю. Назаренко, В. Чернецький).

Активний розвиток техніки і технологій у багатьох галузях, зокрема хімії і хімічних технологій, формував інформаційні потреби в уніфікації понятєво-термінологічного апарату, що й знайшло свій вияв у стійкій тенденції до укладання тлумачних словників і довідників з фізики та хімії. У цей час було створено 4 довідники із спеціальних знань, авторами яких були О. Астахов, А. Гончаров, М. Корнілов, М. Шульга. Подих епохи відтворює довідник з астрономії і космонавтики С. Селешнікова (Київ, 1968).

ІІ етап. Протягом 1990–2010-х років спостерігаємо вибух термінографічної діяльності, що пов'язане зі здобуттям Україною незалежності, наданням українській мові статусу державної. Для межових десятиліть XX і XXI століть властиве вагоме пожвавлення термінологічної, термінографічної роботи. З'являється значна кількість словників, енциклопедій, довідників, монографій, навчальних посібників, відбуваються захисти дисертаційних робіт з питань фізичної і хімічної термінології. Панівною є тенденція кодифікувати терміни, що опирається на системні можливості української мови.

У 1990–2010-х роках фізична і хімічна термінографія поповнилася на 30 перекладних, 36 тлумачних словників (у т.ч. тлумачно-перекладні словники, довідники), 4 енциклопедії (у т.ч. енциклопедичні словники). Активна термінографічна робота розгортається у суголоссі із провадженням широких наукових досліджень: із проблематики фізичної і хімічної термінології захищено 9 дисертацій, опубліковано 2 монографії. Результати наукових досліджень адаптують до вимог загальних і фахових компетентностей і використовують в навчальному процесі: опубліковано 8 навчальних посібників для оволодіння фаховою фізичною і хімічною термінологією.

Запровадження в університетах викладання дисциплін українською мовою активізувало створення галузевих навчальних словників та посібників для викладачів, студентів, учнів ліцеїв і гімназій. Видання навчальних галузевих словників з різних сфер знань, зокрема з природничих наук – математики, фізики, геології, екології, хімії – характерна ознака сучасної наукової комунікації. На основі фахових словників укладають навчальні перекладні і тлумачні словники, розраховані на студентів, яким потрібно опанувати базову термінологію, тобто найважливіші терміни і словосполучення певної галузі. Завдання таких лексикографічних праць – ознайомити студента з галузевою термінологією і допомогти йому зрозуміти зміст конкретного матеріалу. У Вінницькому політехнічному інституті укладено «Короткий російсько-український словник основних термінів з курсу фізики для слухачів підготовчого відділення» (Є. Сташевський; Вінниця, 1993). У Донбаській національній академії будівництва та архітектури створено «Російсько-український, українсько-російський словник з хімії» (Р. Назар, М. Венськовський, Л. Лещенко; Макіївка, 2006). Значна частина словників призначена, зокрема, й для використання в навчальному процесі і має статус навчальних посібників.

За способом опису лексичного значення слова виділяємо перекладні, тлумачні (тлумачно-перекладні) словники, довідники, енциклопедії.

Серед *перекладних словників* із спеціальної фізичної і хімічної лексики знаходимо вагомі частки двомовних та багатомовних лексиконів (табл. 2).

Таблиця 2

Перекладні словники з фізики та хімії

Роки	Двомовні словники			Тримовні словники			Чотиримовні словники		
	УР, РУ	УА, АУ	УФ, ФУ	УРА	УНР	УФР	УАНР	УАФІ	УАПР
1950-і	2								
1960-і									
1970-і									
1980-і									
1990-і	10	1		3	1		1		
2000-і	4	4	1	1					1
2010-і				1		1		1	
Разом	16	5	1	5	1	1	1	1	1

Протягом 1990–2010-х років видано 20 *двомовних словників*, що становить переважну більшість серед перекладних лексиконів. Вихідними мовами перекладу здебільшого є російська (10 словників), англійська (1 словник), французька (1 словник), що пояснюємо практичними потребами перекладацької роботи, наприклад, «Французько-український навчальний словник з хімії» на 8000 слів (автор В. Мотрук, Ужгород, 2000).

Однак звертаємо увагу на словники, де реєстровий ряд формують українські терміни, а тому описують лексичні і семантичні особливості національної термінології. Так, в Чернівецькому державному університеті імені Юрія Федьковича укладено «Українсько-англійський словник-мінімум хімічних термінів (автор О. Красічинська, Чернівці, 2000). Помітним явищем є паралельні словники з двома термінологічними рядами різними вихідними мовами. В. Рафалюк, О. Ловягін уклали «Англо-український і українсько-англійський словник з аналітичної хімії» (Севастополь, Донецьк, 2002). О. Кочерга, Є. Мейнарович уклали «Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки)» на 150 000 слів у 2-х томах, перший з яких становить англійсько-українську частину, а другий – українсько-англійську (Вінниця, 2010).

Укладання *багатомовних словників* вимагає консолідації потужних зусиль філологів, які досконало володіють кількома мовами, і фахівців у певній галузі. Серед 7 *тримовних словників* найбільш поширеними є словники, в яких поєднуються в різних комбінаціях терміни-відповідники українською, англійською і російською мовами. Науковці Харківського національного економічного університету О. Біла, К. Катрунов уклали «Українсько-російсько-англійський словник основних фізичних термінів» (Харків, 2012). Серед тримовних лексикографічних праць є й словники із французькою, німецькою мовами: «Французько-українсько-російський словник. Хімія. Хімічна технологія» (укладач В. Горлач, Київ, 2012); «Німецько-російсько-український словник» (укладачі М. Корнілов, К. Сич; Київ, 1993). Унікальний *чотиримовний словник* «Українсько-англійсько-німецько-російський словник фізичної лексики» (Київ, 1996) виник як результат співпраці професорів В. Козирського і В. Шендеровського, які представляють термінологічні школи Національного університету біоресурсів і природокористування України та Інституту фізики НАН України. Термінологічну школу Національного університету «Львівська політехніка» репрезентують авторські колективи: науковці М. Братичак, М. Гагін, О. Лазорко, уклавши «Англо-польсько-російсько-український словник з хімії (Львів, 2005); І. Зачек, І. Лопатинський, Н. Мукан, М. Волошин, І. Мороз, М. Бабкіна, І. Цимбалістий, створивши «Українсько-англійсько-французько-іспанський фізичний словник» (Львів, 2015).

Протягом 1990-2010-х років укладено *40 лексикографічних праць довідково-енциклопедичного типу*, до якого належать тлумачні, тлумачно-перекладні словники, довідники, енциклопедії. *Тлумачні словники* широко використовують в навчальному процесі як в середній, так і у вищій школі. Ці чинники спричинили й утвердили тенденцію до переважання лексикографічних праць довідково-

енциклопедичного типу над перекладними, що сприяє вирішенню одного із ключових завдань сучасного термінознавства – уніфікацію понятєво-термінологічного апарату. Наприклад, «Фізичний тлумачний словник» на 6644 статті (М. Вакуленко, О. Вакуленко; Київ, 2008); «Основні біохімічні поняття, визначення і терміни» (Ф. Лазаренко, Л. Боечко; Київ, 1993).

Тлумачно-перекладні словники з фізичної і хімічної термінології – нечисленні, очевидно, зважаючи на складність комплексу завдань, які необхідно розв'язати для унормування та уніфікації, гармонізації термінологічного і понятєвого апарату. Науковці Інституту фізико-органічної хімії та вуглехімії імені Л.М. Литвиненка НАН України Й. Опейда, О. Швайка уклали «Тлумачний термінологічний словник з органічної та фізико-органічної хімії», в якому наведено три ряди відповідників: українською, російською, англійською мовами (Київ, 1997). А. Николенко – автор «Російсько-українсько-англійського тлумачного словника з хімії» обсягом понад 1600 термінів (Харків, 1999).

Фізика і хімія – науки, які оперують спеціальними фізичними законами, спеціальною номенклатурою на позначення хімічних елементів, органічних сполук. У сукупності із поняттями та, власне, термінами, які номінують цю понятєву базу, вони формують розгорнуті термінологічні системи. *Довідкові видання* із фізики і хімії доволі поширені. Назвемо окремі із них: «Сучасна термінологія і номенклатура органічних сполук» (автори В. Толмачова, О. Ковтун, М. Корнілов, О. Гордієнко, С. Василенко; Тернопіль, 2008); «Основи сучасної української хімічної термінології та номенклатури» (Б. Гуцуляк, Т. Татарчук, Г. Сіренко; Івано-Франківськ, 2009); «Фізика. Визначення. Закони. Формули» (С. Усатенко; Київ, 2017).

Цікавий зріз наукових знань розкривають *енциклопедичні праці*, які є доволі різномінітними за своїм цільовим і читацьким призначенням. Тут є академічні видання: «Астрономічний енциклопедичний словник», створений у співпраці науковців І. Климишин, А. Корсунь, які представляють Львівський національний університет імені Івана Франка і Головну астрономічну обсерваторію НАН України (Львів, 2003). Особливу цінність для фахівців становлять вузькогалузеві видання: «Енциклопедія термометрії» обсягом близько 800 термінів, яку створив колектив науковців Національного університету «Львівська політехніка» – Я. Луцик, Л. Буняк, Ю. Рудавський, Б. Стадник (Львів, 2003). Вийшли в світ і видання, призначені для навчального процесу, для поглиблення знань про навколишній світ: «Енциклопедичний довідник у таблицях. Фізика. Хімія. Біологія» (Т. Заведея, С. Іваниця, М. Матвєєва; Донецьк, 2012); «Енциклопедія цікавих фізичних фактів» (І. Корсун; Тернопіль, 2013).

За широтою охоплення термінологічної лексики УТП з фізики і хімії можна градуювати на універсальні, багатогалузеві, галузеві, вузькогалузеві, індивідуально-авторські словники.

Фізична і хімічна спеціальна лексика є органічним компонентом *універсальних словників*. У 3 томі академічної праці – «Російсько-українському словнику наукової термінології», створеному в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні, вміщено терміни математики, фізики, техніки, наук про Землю та Космос (Київ, 1994). *Багатогалузеві словники* охоплюють термінологію декількох споріднених галузей. До цього типу словників можна віднести «Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки)», до якого увійшло близько 150 000 термінів (О. Кочерга, Є. Мейнарович; Вінниця, 2010).

Галузеві словники охоплюють термінологію певної галузі, зокрема фізики і хімії. Однак на прикладі термінологій цих галузей можна простежити інтеграційні наукові процеси, коли відбувається зрощення, взаємопроникнення понятєво-термінологічного апарату суміжних наук. Кодифікованим свідченням цих процесів є словники: «Тлумачний довідник із фізичної хімії» (О. Бєлобородова, Б. Єременко, М. Корнілов; Київ, 2013); «Сучасний термінологічний словник з радіофізики» (Н. Галич; Київ, 2006); «Російсько-український словник термінів з фізичної та колоїдної хімії» (В. Єзіков; Херсон, 1994).

Вузькогалузеві словники охоплюють окремі сегменти спеціальної лексики: словники з прикладної фізики, радіофізики, інженерної електрофізики, термометрії, термінів опору матеріалів, а також з мінералогії, фізичної та колоїдної хімії, біохімії, хімічної кінетики, органічної та фізико-органічної хімії, металознавства, корисних копалин, біологічного азоту. Хотілося б виділити праці: «Тлумачний термінологічний словник з хімічної кінетики», створений в Донецькому національному університеті, Інституті фізико-органічної хімії та вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка (Й. Опейда; Донецьк, 2003); «Українсько-англійський словник природничих термінів із префіксом не-», створений в Інституті теоретичної фізики імені

М.М. Боголюбова (О. Кочерга О., Є. Мейнарович (Київ, 2000).

До цієї групи словників належить унікальний словник, який розкриває *індивідуально-авторське використання* термінологічно-поняттєвого апарату. У Київському університеті імені Тараса Шевченка термінологи М. Корнілов і К. Сич створили «Німецько-російсько-український словник» як посібник для користування хімічним довідником «Бейльштейн» («Beilsteins Handbuch der Organischen Chemie»); «Гмелін» (Gmelin-Krauts Handbuch der anorganischen Chemie), в якому опрацьовано понад 80 термінів (Київ, 1993).

За структурою видань УТП з фізичної і хімічної спеціальної лексики поділяють на однотомні і багатотомні. *Однотомні видання* становлять переважну більшість термінологічних словників. *Багатотомні видання* – нечисленні. До них належить «Англо-українсько-російський словник з хімії» у 2-томах (М. Корнілов; Київ, 1994). Фундаментальну працю – довідник «Фізика» у 3 томах укладено в Національному авіаційному університеті (С. Усатенко; Київ, 2004–2005). Кожен із томів висвітлює розділ фізики: т. 1. Механіка. Молекулярна фізика. Термодинаміка; т. 2. Електродинаміка; т. 3. Хвилі. Оптика. Квантова фізика. Атомна та ядерна фізика.

За первинністю виходу в світ УТП з фізичної і хімічної спеціальної лексики поділяють на оригінальні і передруки. Термінологічні словники 1990–2010-х років – переважно сучасні оригінальні лексикографічні праці.

У 1990-х роках Інститут української мови, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України готують *репринтні перевидання* визначних словників минулого в серіях «Словникова спадщина України», «Українська граматична класика» у Видавничому домі Дмитра Бураго. Вийшла у світ низка репринтів із видань 1920-х років, які складають золотий фонд українського термінознавства. Це пам'ятні загальномовні словники: «Норми української літературної мови» О. Синявського (репринт із вид. 1931 р.), «Українсько-російський словник» А Ніковського (репринт із вид. 1926 р.), «Словник української мови» у 3-х томах за редакцією акад. С. Єфремова, А. Ніковського, упорядженням Б. Грінченка (репринт із вид. 1927, 1928 рр.), «Російсько-український словник» у 4-х томах за редакцією акад. А. Кримського, акад. С. Єфремова (репринт із вид. 1924–1933 рр.). До серії «Словникова спадщина України» увійшов й історичний словник «Український лексикон кінця XVIII – початку XXI ст.» в 3-х томах. У 1993 та 2018 роках опубліковано репринтне видання 1930 року «Словник ділової мови» М. Дорошенка, М. Станіславського, В. Страшкевича. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України відтворило видання 1923 року «Словник хемичної термінології» О. Курило (Київ, 2008), видання 1932 року «Словник фізичної термінології» В. Фаворського (Київ, 2009). Перевидано й словники, які містять споріднену із фізикою і хімією спеціальну лексику: «Словник технічної термінології» І. Шелудька, Т. Садовського (репринт із вид. 1928 р.), тритомний «Словник математичної термінології» Ф. Калиновича (репринт із вид. 1925, 1926, 1931 рр.), в якому відображено термінологію математики, теоретичної механіки, астрономічну термінологію й номенклатуру (останні укладені разом з Г. Холодним). Здійснено й перевидання «Російсько-українського словника з теплотехніки та газотехніки» на 32000 термінів І. Шелудька (репринт видання 1962 р.), «Російсько-українського словника з машинознавства та загального машинобудування» на 16000 терміні В. Хільчевського, В. Шашлова (репринт видання 1962 р.). Дослідження та лексикографічне опрацювання мовних надбань минулого інтегрує цей шар термінологічної лексики в сучасні комунікаційні та соціальні процеси, під час яких відбувається зміна якісних синхронних характеристик суспільного наукового дискурсу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в статті встановлено системний характер українських термінографічних праць з фізики і хімії, створених протягом 1990–2010-х років і призначених для задоволення інформаційних потреб фахівців у сучасному поняттєво-термінологічному апараті.

Висновки. Протягом 1990–2010-х років українські термінографічні праці з фізики і хімії сформували розгалужену систему довідкових видань, які призначені задовольнити інформаційні потреби фахівців щодо сучасного поняттєво-термінологічного апарату. Позитивна динаміка системи УТП дозволяє їх градувати за різними класифікаційними ознаками: за способом опису лексичного значення слова (перекладні і тлумачні словники, довідники, енциклопедії); за широтою охоплення термінологічної лексики (універсальні, галузеві, вузькогалузеві словники, словники індивідуально-авторських термінів); за структурою видань (однотомні, багатотомні); за первинністю виходу в світ (оригінальні лексикографічні праці, репринтні перевидання).

Термінографічні праці, а особливо тлумачні словники широко використовують в навчальному процесі як в середній, так і у вищій школі. Ці чинники спричинили й утвердили тенденцію до переважання лексикографічних праць довідково-енциклопедичного типу над перекладними, що сприяє вирішенню одного із ключових завдань сучасного термінознавства – уніфікацію поняттєво-термінологічного апарату. Термінологічна лексика, опрацьована під час сучасних термінографічних процесів, стає компонентом глобального національного ідеалу, який виконує функцію генератора ідей щодо суспільного розвитку. Наукова увага, дослідження і перевидання термінологічних здобутків минулого засвідчує єдність аксіологічних, науково-технічних, світоглядних, політичних, духовних смислів, які перебувають між собою в нерозривному діалектичному зв'язку, мають історичну тяглість і зумовленість.

Список використаних джерел

1. Бондарець О. В., Булавін В. І., Дубічинський В. В., Некрасов О. П., Павлова Г. Д., Терещенко Л. Я. Посібник з хімічного термінознавства : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2003. 112 с.

2. Бондарець О. В., Терещенко Л. Я., Булавін В. І., Гордієнко О. В., Дубічинський В. В. Хімічне термінознавство : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2006. 219 с.

3. Богуш (Андрусишин) О. М. Українська астрономічна термінологія кінця Х1Х – першої третини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2015. 23 с.

4. Василенко Ф. І., Василенко І. Ф., Черновол М. І., Солових Є. К., Грабенко В.К. Основи конструювання та прикладна механіка. Багатомовна термінологія : навчальний посібник. Кіровоград, 2001. 315 с.

5. Волкова І. В. Лексико-семантична характеристика сучасної української фізичної термінології (на матеріалі спеціалізованих видань 90-х рр. ХХ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 198 с.

6. Комова М. В. Українська термінографія (1948-2002) : бібліограф. покажчик. Львів : Ліга-Прес, 2003. 112 с.

7. Комова М. В., Кочан І. М. Наукові дослідження з українського термінознавства : навчальний посібник. Львів : Тріада-Плюс, 2020. 144 с.

8. Куйбіда В. В. Розвиток природознавства на теренах України в XVII – на початку XXI ст. : витоки, еволюція народної і наукової термінології : автореф. дис. … д-ра іст. наук : 07. 00. 07. Переяслав-Хмельницький, 2012. 49 с.

9. Микульчик Р. Б. Прізвищеві та відпрізвищеві терміни в мові української фізичної термінної системи : особливості структури та функціонування : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2016. 23 с.

10. Наконечна Г. В. Формування і розвиток української хімічної термінології : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1994. 18 с.

11. Орлова Т. М. Семантична структура та лінгвостилістичні можливості назв руху в сучасній українській мові : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 1999. 20 с.

12. Пилецкий В.И. Соотношение национального и интернационального в словообразовательной структуре украинских физических терминов : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.02. Київ, 1986. 24 с.

13. Пилипчук Д. Словники української мови : 1596-2018 : бібліограф. покажчик. Київ : ВЦ «Просвіта», 2020. 1072 с.

14. Процик І. Р. Українська фізична термінологія другої половини ХІХ- першої третини ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 Львів, 1999. 223 с.

15. Процик І. Р. Українська фізична термінологія на зламі століть : монографія. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2004. 177 с.

16. Соломахін А. Ф. Структура, функціонування та розвиток астрономічної термінології в українській мові (П половини ХХ – початку ХХІ століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2015. 20 с.

17. Суховєєв В. В., Лукашова Н. І., Сенченко Г. Г. Сучасна українська хімічна номенклатура та термінологія. Ч. 1. Основні класи неорганічних сполук. Ніжин : НДПУ ім. М.Гоголя, 2000. 48 с.

18. Толмачова В. С., Ковтун О. М., Гордієнко О. В., Корнілов М. Ю., Василенко С. В. Сучасна термінологія і номенклатура органічних сполук. Київ : Вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 168 с.

19. Толмачова В. С., Ковтун О. М., Гордієнко О. В., Корнілов М. Ю., Василенко С. В. Сучасна

термінологія і номенклатура органічних сполук : навч.-метод. посібник. Вид. 2-е, виправл. і переробл. Тернопіль : Навч. книга-Богдан, 2008. 176 с.

20. Цимбал Н .А. Сучасна українська термінологія органічної хімії : монографія. Умань : РВЦ «Софія», 2007. 135 с.

21. Цимбал Н. А. Формування української термінології органічної хімії в 90-ті рр. XX ст. : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 19 с.

22. Цимбал Н. А. Українське хімічне термінознавство : навчальний посібник. Умань, 2012. 121 с.

23. Цимбал Н. А. Українське хімічне термінознавство : навч. посіб. Вид. 2-е, виправл. і переробл. Умань, 2015. 176 с.

References

1. Bondarets, O.V., Bulavin, V.I., Dubichynskyi, V.V., Nekrasov, O.P., Pavlova, H.D., Tereshchenko, L.Ya. (2003). Handbook of Chemical Terminology : navchalniy posibnik. Kharkiv : NTU «KhPI». [in Ukrainian].

2. Bondarets, O.V., Tereshchenko, L.Ya., Bulavin, V.I., Hordiienko, O.V., Dubichynskyi, V.V. (2006). Chemical terminology : navchalniy posibnik. Kharkiv : NTU «KhPI». [in Ukrainian].

3. Bohush (Andrusyshyn), O.M. (2015). Ukrainian astronomical terminology of the end of the 19th century - the first third of the 20th century : Extended abstract of candidate's thesis. Lutsk. [in Ukrainian].

4. Vasylenko, F.I., Vasylenko, I.F., Chernovol, M.I., Solovykh, Ye.K., Hrabenko, V.K. (2001). Fundamentals of design and applied mechanics. Multilingual terminology : navchalniy posibnik. Kirovohrad. [in Ukrainian].

5. Volkova, I.V. (2002). Lexical and semantic characteristics of modern Ukrainian physical terminology (based on specialized publications of the 90s of the twentieth century): Candidate's thesis. Kharkiv. [in Ukrainian].

6. Komova, M.V. (2003). Ukrainian terminography (1948-2002) : bibliografichniy pokazhchik. Lviv: Liha-Pres. [in Ukrainian].

7. Komova, M.V., Kochan I.M. (2020). Scientific research in Ukrainian terminology : navchalniy posibnik. Lviv, Triada-Plius. [in Ukrainian].

8. Kuibida, V.V. (2012). The development of natural science in Ukraine in the seventeenth - early twenty-first century: origins, evolution of folk and scientific terminology: Extended abstract of Doctor's thesis. Pereiaslav-Khmelnytskyi. [in Ukrainian].

9. Mykulchyk, R.B. (2016). Surname terms in the language of the Ukrainian physical term system: features of structure and functioning : Extended abstract of candidate's thesis. Lviv. [in Ukrainian].

10. Nakonechna, H.V. (1994). Formation and development of Ukrainian chemical terminology: Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

11. Orlova, T.M. (1999). Semantic structure and linguistic and stylistic possibilities of movement names in the modern Ukrainian language: Extended abstract of candidate's thesis. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

12. Pyletskyi, V.Y. (1986). The ratio of national and international in the word-formation structure of Ukrainian physical terms: Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [in Russian].

13. Pylypchuk, D. (2020). Dictionaries of the Ukrainian language: 1596- 2018 : bibliografichniy pokazhchik. Kyiv: VTs «Prosvita». [in Ukrainian].

14. Protsyk, I.R. (1999). Ukrainian physical terminology of the second half of the XIX-first third of the XX century: Candidate's thesis. Lviv. [in Ukrainian].

15. Protsyk, I.R. (2004). Ukrainian physical terminology at the turn of the century: monohrafiia. Lviv: Vyd. tsentr LNU im. I.Franka [in Ukrainian].

16. Solomakhin, A.F. (2015). Structure, functioning and development of astronomical terminology in the Ukrainian language (second half of the XX - early XXI centuries) : Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv. [in Ukrainian].

17. Sukhovieiev, V.V., Lukashova, N.I., Senchenko, H.H. (2000). Modern Ukrainian chemical nomenclature and terminology. Part 1. The main classes of inorganic compounds. Nizhyn: NDPU im. M.Hoholia. [in Ukrainian].

18. Tolmachova, V.S., Kovtun, O.M., Hordiienko, O.V., Kornilov, M.Yu., Vasylenko, S.V. (2007). Modern terminology and nomenclature of organic compounds. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].

19. Tolmachova, V.S., Kovtun, O.M., Hordiienko, O.V., Kornilov, M.Yu., Vasylenko, S.V. (2008). Modern terminology and nomenclature of organic compounds: navch.-metod. posibnik. Ternopil: Navch. knyha – Bohdan [in Ukrainian].

20. Tsymbal, N.A. (2007). Modern Ukrainian terminology of organic chemistry : monohrafiia. Uman : RVTs «Sofiia» [in Ukrainian].

21. Tsymbal, N.A. (2001). Formation of Ukrainian terminology of organic chemistry in the 90s of the twentieth century : Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

22. Tsymbal, N.A. (2012). Ukrainian chemical terminology : navchalniy posibnik. Uman : Uman. derzh. pedahoh. un-t im. Pavla Tychyny. [in Ukrainian]

23. Tsymbal, N.A. (2015). Ukrainian chemical terminology : navchalniy posibnik. Uman : Uman. derzh. pedahoh. un-t im. Pavla Tychyny. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 18.12.2021
Отримано після доопрацювання 16.01.2022
Прийнято до друку 24.01.2022

УДК 316
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257331.

Цитування:
Зіменко О. Є. Феномен інформаційного впливу у науковому середовищі: теорії, дефініції. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 90–97.

Zimenko O. (2022). The phenomenon of informational influence in the scientific environment: theories, definitions. Library science. Record Studies. Informology. 1, 90–97 [in Ukrainian].

Зіменко Олександр Євгенович
аспірант кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури
https://orcid.org/0000-0001-6979-2569
asp_zimenko_oleksandr@xdak.ukr.education

ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ У НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ТЕОРІЇ, ДЕФІНІЦІЇ

Мета роботи. *У статті розглядаються підходи до вивчення інформаційного впливу. Досліджуються основні концепції та розуміння інформаційного впливу. Визначаються ознаки, складові та особливості інформаційного впливу в сучасному світі. Аналізуються різні точки зору щодо вивчення феномену інформаційного впливу провідних українських та світових вчених, розглядаються дефініції та аспекти вивчення феномену у різних наукових галузях. Виділення позитивного та негативного підходу до вивчення інформаційного впливу.* ***Методологія*** *дослідження полягає в застосуванні компаративного аналізу, історико-логічного методу та синтезу.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в аналізі ґрунтовних публікацій з теми інформаційного впливу, а також висвітленні основних наукових точок зору стосовно цього феномену та різних аспектів вивчення феномену інформаційного впливу, у виокремленні дефініцій феномену серед низки наукових спеціальностей, у демонстрації спектру вивчення інформаційного впливу та актуальності цього вивчення, а також у виділенні позитивного та негативного підходів до вивчення феномену інформаційного впливу.* ***Висновки.*** *Інформаційний вплив з часом змінювався, і відповідно змінювалася його концепція. Втім, тривалий час ця тема є однією з найпоширеніших в сучасному світі. Нами висвітлені основні точки зору стосовно теорій та дефініцій інформаційного впливу у науковому середовищі, проаналізовані наукові публікації з цієї тематики, загалом виділено та проаналізовано спектр наукових точок зору стосовно інформаційного впливу. Інформаційний вплив – актуальне та*

© Зіменко О. Є.

багатогранне явище, яке розглядається вченими різних галузей науки у позитивному та негативному ключі. Вчені виокремлюють різні аспекти феномену, але слід зазначити, що інформаційний вплив як явище потребує більш ґрунтовного вивчення та систематизації як з боку українського, так й з боку світового наукового товариства.

Ключові слова: *інформаційний вплив, інформація, медіа, соціальні мережі, інформаційна війна.*

Zimenko Oleksandr
graduate student departments
of information, library and archival affairs
Kharkiv State Academy of Culture

THE PHENOMENON OF INFORMATIONAL INFLUENCE IN THE SCIENTIFIC ENVIRONMENT: THEORIES, DEFINITIONS

The purpose of the article *is to consider approaches to the study of information impact. The basic concepts and understanding of information impact are studied. The signs, components, and features of information influence in the modern world are determined. Different points of view on studying the phenomenon of informational influence of leading Ukrainian and world scientists are analyzed, and definitions and aspects of studying the phenomenon in different scientific fields are considered. Isolation of positive and negative approaches to the study of information demand. The* ***research methodology*** *consists of the application of comparative analysis, historical-logical method, and synthesis. The* ***scientific novelty*** *of the work is the analysis of thorough publications on the topic of information impact, as well as highlighting the main scientific views on this phenomenon and various aspects of studying the phenomenon of information impact, highlighting definitions among a number of scientific specialties, as well as in the allocation of positive and negative approaches to the study of the phenomenon of information impact.* ***Conclusions.*** *The influence of information has changed over time, and its concept has changed accordingly. However, for a long time, this topic is one of the most common in the modern world. We highlighted the main points of view on theories and definitions of information impact in the scientific environment, analyzed scientific publications on this topic, in general, and identified and analyzed a range of scientific views on information impact. Information impact is a relevant and multifaceted phenomenon, which is considered by scientists in various fields of science positively and negatively. Scientists highlight various aspects of the phenomenon, but it should be noted that the information impact as a phenomenon requires more thorough study and systematization by both the Ukrainian and the world scientific community.*

Key words*: information influence, information, media, social networks, information war.*

Актуальність теми дослідження**.** Проблема інформаційного впливу займає провідне місце серед історичних та сучасних досліджень науковців з усього світу. Стрімкий розвиток інформаційних технологій та процес глобалізації за останні кілька десятиліть призвели до підвищення швидкості та ефективності поширення інформації. Відповідно, серед негативних наслідків цього явища визначним стала інформаційна війна, яка включає в себе використання різноманітних засобів інформаційного впливу. Як наслідок, потреба захисту від дезінформації породила потребу в детальному дослідженні інформаційного впливу та методів боротьби з ним.

Дослідженню цієї проблематики присвячувалися роботи багатьох видатних вчених, серед яких можна виділити наступних: В. Різун, О. Дашевська, В. Ільганаєва, О. Курбан, В. Соколов, В. Ткаченко, Б. Холод, Р. Чалдіні та інші.

Аналіз досліджень і публікацій**.** В першу чергу, досліджуючи історію аналізу та розуміння інформаційного впливу, маємо відзначити внесок українських та зарубіжних вчених. Слід відмітити, що важливого значення стали набувати саме дослідження інтернет-впливу на свідомість людей. У 2015 році О. Дашевська досліджувала значення інформації та інформаційної парадигми в геополітиці [3, 7]. У результаті дослідження вона констатувала наявність значного впливу інформаційних факторів на геополітику України. Серед таких факторів особливу роль відіграють інформаційні технології як засіб передачі повідомлень, а також сама специфіка відповідних повідомлень.

Далі О. Курбан досліджує в 2016 році важливі аспекти сучасних інформаційних війн в

інтернет-просторі [11, 131]. Відповідно визначається, що сучасні технології, а також специфіка соціальних, економічних і політичних умов розвитку сучасного світового товариства впливають на характер та особливості сучасних війн, що визначає актуальність досліджень з цієї теми[11, 87].

У 2020 році В. Ткаченко досліджує засади та особливості інформаційного впливу як виду інформаційного забезпечення державного управління у воєнній сфері, зокрема в Збройних Силах України [20, 67]. Дослідник визначив, що питання інформаційного забезпечення системи державного управління у військовій сфері в Україні не опрацьоване належним чином.

Р. Чалдіні в своїх працях досліджує психологію впливу та її особливості [21, 154]. За Р. Чалдіні, психологія впливу — це відповідний вплив на мислення і поведінку іншої людини за допомогою спеціально визначених психологічних методів. Відповідно, маніпуляторам легше домогтися послуху від групи людей, ніж від однієї людини. Отже, Чалдіні робить висновок, що для того, аби протистояти інформаційному впливу, у будь-якій ситуації потрібно зберігати індивідуальність.

На відміну від Чалдіні Г. Почепцов розглядає інший аспект інформаційного впливу. В роботах вчений вводить термін «смислової війни», а також розкриває його зміст [15, 229].

В. Різун досліджує комунікативні впливи та маніпуляції. Згідно з думкою вченого, контроль визначається відповідною можливістю відстежувати наміри, погляди та думки людей та суспільства в цілому. Для досягнення таких цілей використовується планування змісту медіатворів [16, 71].Дж. Брайант досліджував аспекти маніпуляцій ЗМІ. Ефективним внеском Дж. Брайанта в науку можна вважати критичний аналіз історії вивчення феномену медіа-впливу, а також його основних теорій. Роботи Дж. Брайанта мають практично-прикладну спрямованість і присвячені дослідженню формування девіантної поведінки суб’єкта, що піддається впливу медіапродукції певного змісту [1, 65].

Мета дослідження: аналіз основних наукових точок зору щодо феномену інформаційного впливу, демонстрація сталості інформаційного впливу як феномену; демонстрація актуальності висвітлення інформаційного впливу у наукових колах, виокремлення специфіки інформаційного впливу як феномену.

Виклад основного матеріалу. За свою багатовікову історію людство пережило кілька технічних революцій. Останньою на сьогоднішній день стала революція інформаційно-комунікаційних технологій. Ця революція спричинила розрив між старими та новими інформаційними підходами та створила нове інформаційне суспільство. Внаслідок цієї революції попит на нові інформаційні технології зріс, саме тому інформаційні технології стали найважливішим ресурсом сьогодення, а класичні інформаційні процеси відійшли на другий план. Завдяки цьому феномену можемо спостерігати посилення інтересу до нових інформаційно-комунікаційних технологій як з боку компаній, так й з боку окремих осіб. Відповідно, зріс попит на інформаційні технології, та постало питання належності та достовірності інформації.

Побудова глобального інформаційного суспільства сьогодні є закономірним процесом, що базується на постійному впливі нових інформаційно-комунікаційних технологій на всі сфери життєдіяльності людини, національно-соціальні та міжнародні відносини [4, 44].

Сьогодні в Україні існує тенденція до зростання зовнішнього негативного інформаційно-психологічного впливу, пов'язаного з напруженою політичною ситуацією.

В. Соколов вказує, що в цілому світ стає дуже вразливим до появи нових деструктивних впливів, викликів, загроз які, як наслідок, збільшують частоту атак [18, 73].

Напружена політична ситуація у світі в цілому та між окремими державами, а також загальна нестабільна політична ситуація в Україні передбачають поширення провокаційної та неправдивої інформації в ЗМІ та соціальних мережах, створення фейкових публікацій та груп. Поширеною є практика створення фейк-сайтів в українському інформаційному просторі. Адреси таких сайтів подібні до відомих назв інтернет ЗМІ, але мають незначне відхилення, тим самим, вводячи користувачів в оману з метою публікації фейкових новин про ситуацію в Україні.

Також активне використання соціальних мереж призводить до потенційного поширення некоректної та неправдивої інформації [23, 156]. Проте слід зазначити, що впливу фейкової інформації на індивідуальні та колективні рішення приділено недостатньо уваги у наукових колах. Хоча проблема є актуальною, адже згідно з думкою вчених [15, 245], значна частина людей лише частково слідкує за правдивістю соціальної інформації, не проводячи факт-чекінгу, таким чином спираючись на фейкову інформацію.

Вищеназвані фактори призводять до збільшення кількості недостовірної новинної інформації, що спричиняє політичну та соціальну напругу в світі та спотворює політичні меседжі

та імідж як України, так й інших країн, в залежності від адресата новинного меседжу [13, 540]. Відповідно важливого значення набуває потреба визначення поняття інформаційного впливу, його особливостей, рівня ризику та методів боротьби з фейками та дезінформацією.

Розглядаючи дефініцію інформаційного впливу, варто відзначити, що «Тлумачний словник» визначає вплив у декількох значеннях як-от:

дію, яку певна особа, предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета.

силу авторитету або влади [17].

Також існує визначення впливу на законодавчому рівні.

Інструкція з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 грудня 2017 року № 1007, визначає вплив як ймовірні (прогнозовані) наслідки реалізації загрози або виникнення інших явищ і чинників, які не становлять загрозу, але можуть вплинути на сферу безпеки державного кордону [9, 3].

Таким чином, під впливом розуміється сила дії або певні дії одного суб'єкту щодо іншого. Отже, можемо визначити, що серед складових інформаційного впливу мають бути:

суб'єктна сторона (той, хто впливає або здійснює вплив);

об'єкт впливу;

інструмент впливу (що визначає, якими засобами такий вплив здійснюється);

методи такого впливу (спосіб здійснення);

цілі впливу.

Відповідно, основоположник теорії інформації К. Шеннон визначав, що термін «інформація» став популярним завдяки швидкому розвитку кібернетики [24, 351]. Він розглядав інформацію як комунікацію і зв'язок, у процесі яких усувається невизначеність.

Відзначимо, що ні тлумачний словник, ні законодавчі документи не надають визначення саме інформаційного впливу. Отже, є доцільним визначити підходи до розуміння інформаційного впливу серед вчених. Відзначимо, що досить часто інформаційний вплив розглядається в контексті інформаційної війни.

Б. Юськів визначає інформаційний вплив як цілеспрямоване виробництво і поширення спеціальної інформації, яка безпосередньо впливає на функціонування інформаційно-психологічного середовища суспільства [22, 45].

В. Петрик визначає інформаційний вплив як організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення деструктивних змін у свідомість особистості, соціальних груп чи населення (корекція поведінки), в інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта впливу та/чи фізичний стан людини [6, 165]. О. Брик відзначає, що інформаційний вплив завжди є психологічним [2, 5]. В. Деркачов визначає, що інформаційний вплив – це цілеспрямоване застосування політичними опонентами дипломатичних, військово-демонстраційних, економічних, політичних, інформаційних та інших засобів для впливу на думки, настрої, почуття іншої сторони з метою послабити її волю [10, 28].

Таким чином, можемо зазначити, що існує позитивна і негативна концепція інформаційного впливу. В основі позитивної лежить інформаційний вплив як складова державної безпеки сучасної держави, а негативна розглядає інформаційний вплив як загрозу безпеці. Відповідно, це залежить від цілей впливу та його суб'єктів.

Б. Кобільник, А. Гізун вказують, що, у першу чергу, об'єктом інформаційно-психологічного впливу є свідомість людини. Тому засоби впливу базуються на психології та соціальній інженерії. Розвиток цих наук посилюється використанням інформаційних технологій у сфері комунікацій, які дають можливість охопити велику аудиторію [5, 7].

Загалом, згідно з думкою вчених, інформація створюється та поширюється серед населення, проходить через свідомість людей, і, таким чином, використовується для впливу на суспільно-політичні процеси [5, 8].

Наразі відзначимо, що особливо важливого значення набуває використання сучасних соціальних мереж та засобів масової інформації для спричинення відповідного впливу на людей.

Дж. Брайант вказує, що різні види медіа-впливу можуть по різному корегувати людську свідомість. Це залежить від характеру інформації, що надається медіа-платформами, а також від ставлення людей до різних видів інформації, яке є суто індивідуальним. Відповідно, такі види інформаційного впливу вивчаються як окремі сфери та поділяються за характером впливу на аудиторію: насильство в ЗМІ, новини, інформаційні кампанії, реклама, політична пропаганда, розважальна медіа-продукція тощо [1, 214]. Варто зазначити, що А. С. Томпсон вказує, що негативний вплив ЗМІ – це дуже давній процес [1, 267].

Важливо вказати, що саме завдяки сучасним досягненням у розвитку соціальних мереж та засобів масової інформації стає можливим одночасний вплив на велику групу

людей. Проте такий вплив є короткочасним, враховуючи особливості роботи соцмереж. Також слід зазначити, що відповідний інформаційний вплив може проявитися через деякий час [6, 58]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що для досягнення стабільного та тривалого ефекту має бути розроблена та застосована ціла система постійно діючих методів та інструментів інформаційного впливу.

На цьому базується концепція Effects-Based Operations, яка розрізняє ефекти первинного, вторинного, третинного порядків. Свідомість людини налаштована на сприйняття лише нещодавніх, найближчих у часі наслідків, які не можуть бути віддаленими в часі. Разом з цим, первинні наслідки при їх подальшому розвитку можуть мати значно більший коефіцієнт впливу з найменшими витратами [10, 29].

Сутність концепції визначена в порядку «механізм», «дія» та «ефект». Таким чином, завершальний етап — це ефект, створений конкретним інформаційним впливом, що є результатом відображення встановленого впливу на психологічний стан ворожої сторони інформаційного конфлікту.

Розглядаючи проблематику впливу засобів масової інформації у контексті інформаційної агресії, І. Мудра, Є. Сінькова визначають інтернет-ресурси інформаційного впливу на прикладі Російської Федерації. Наприклад, вчені розглядають інтернет-ЗМІ під назвою «Молот правди», що використовує псевдо новини та маніпулювання громадською думкою через публікацію провокаційних матеріалів як основного інструменту інформаційного конфлікту. Вчені виділили ще декілька інтернет-ресурсів, де також можна прочитати багато статей, спрямованих на підрив авторитету влади та військових. Дослідники вважають, що повідомлення про військові та політичні інциденти мають на меті підірвати довіру до класичних ЗМІ та змінити громадську думку. Як приклад, Мудра та Сінькова розглядають оперативний новинний сайт V-news, що публікує відео під фальшивим заголовком, який насправді є вирізкою з українського телеканалу [12, 45].

Проте інформаційний влив у сучасному контексті має як негативний, так і позитивний вплив. Зокрема О. Ткаченко розглядає інформаційний вплив як один із видів інформаційного забезпечення системи державного управління [20, 68].

Досліджуючи засади інформаційного впливу, варто відзначити, що в цілому інформаційний вплив розглядається як складова загрози відповідно до інформаційної війни сьогодення, і меншою мірою – як частина державної безпеки. Таким чином, підходи до розуміння інформаційного впливу та інформаційних загроз змінюються з часом. Значні зміни в суспільно-політичному житті, а також значні події і явища відбуваються під впливом поступової трансформації мислення людини [19, 145].

Відповідно Г. Почепцов визначає, що загалом інформаційні війни створюються на стратегії резонансу, коли одна комунікативна складова починає функціонувати у такий спосіб, щоб замінити собою усі можливі інші складові [14, 389]. Для цього можуть застосовуватися дипломатичні методи**,** пропагандистські та інформаційно-психологічні кампанії**,** робота ЗМІ тощо [16, 78].

В. Ільганаєва визначає зміст та значення бібліотек, як осередків формування інформаційної безпеки. Відповідно, місією бібліотечних закладів в сучасному світі є доступ до інформації [7, 11].

В умовах нестабільної політичної ситуації на світовій арені, особливого значення набуває необхідність врахування негативних інформаційно-психологічних наслідків інформаційного впливу, а також захист національного інформаційного простору, інформаційна безпека та гарантія інформаційного суверенітету як України, так й інших держав. [8, 29].

Н. Онищенко визначає, що, «враховуючи сучасну ситуацію в глобальному та українському інформаційному просторі, вкрай важливо знайти методи виявлення, знешкодження, нейтралізації і запобігання поширенню недостовірної інформації» [13, 537].

Серед основних методів протидії інформаційному впливу Р. Чалдіні виділяє наступні:

осмислення будь-якої ситуації. Відповідно важливим є критичний погляд на речі, а рішення не можуть прийматися необдумано;

розгляд всіх можливих варіантів.

важливо уникати нав’язаних позицій [21, 148].

Цифрова революція змінила спосіб доступу людей до інформації та її обміну. Зокрема, за останні кілька десятиліть спостерігається значне збільшення джерел ЗМІ та обсягу доступної інформації [25, 51]. Крім того, зростаюча недовіра до традиційних ЗМІ призвела до збільшення частки споживання новин у соціальних мережах та інших шляхів передачі інформації. Такий полегшений і більш різноманітний доступ до інформації, можливо,

міг б підвищити здатність людей приймати зважені рішення, але, в той самий час, таке інформаційне перевантаження різко збільшує труднощі перевірки інформації, розуміння проблеми або прийняття ефективних рішень [25, 74]. У деяких випадках це також порушило довіру людей та суспільства до влади. Нещодавно з'явилися докази того, що фейкові новини можуть поширюватися швидше і впливати на людей глибше, ніж правдива інформація, особливо якщо вони містять політичний контент [25, 86]. У цьому контексті існує сильна потреба додаткових досліджень цієї теми з боку українських та світових науковців.

Іншої проблемою є значне перевантаження інформаційних ресурсів, що ускладнює процес перевірки інформації. Процес комунікації та передачі інформації став настільки швидким, що поширився по всьому світу, сильно вплинув на життя людини та спричинив кардинальні зміни в глобальному соціальному просторі. Також слід зазначити, що великого значення інформаційний вплив набуває під час пандемії COVID-19, адже масова інтернетизація всіх сфер життя людини призвела до суттєвого зростання дезінформації в суспільстві.

Наукова новизна роботи полягає в аналізі ґрунтовних публікацій з теми інформаційного впливу, а також висвітленні основних наукових точок зору стосовно цього феномену та різних аспектів вивчення феномену інформаційного впливу, у виокремленні дефініцій феномену серед низки наукових спеціальностей, у демонстрації спектру вивчення інформаційного впливу та актуальності цього вивчення, а також у виділенні позитивного та негативного підходів до вивчення феномену інформаційного впливу.

Висновки. Висвітлено основні точки зору провідних вчених щодо теорії та дефініцій інформаційного впливу. Виділено позитивний і негативний підходи до розуміння інформаційного впливу. Відповідно, позитивний вбачає в інформаційному впливі спеціально регульовану державну політику, негативний – протидію та підрив державної інформаційної безпеки. Загалом можна сказати, що інформаційний вплив – багатогранне явище, яке розглядається вченими з різних точок зору. Актуальність цієї теми зумовлена багатьма факторами, починаючи від політичної, закінчуючи епідеміологічною ситуацією у світі. Загалом, незважаючи на великий спектр точок зору стосовно інформаційного впливу, дефініція цього феномену потребує більш ретельного вивчення з боку дослідників.

Список використаних джерел

1. Брайант Дж., Томпсон С. Основи впливу ЗМІ. Київ : Вільяме, 2004. 419 с.

2. Брик О. М. Психологія впливу. Київ: Київ.- Могил акад., 2012. 18 с.

3. Дашевська О. В. Інформаційний вплив на геополітичне самовизначення країни. *Актуальні проблеми політики зб. наук. пр.* / за ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2015. Вип. 55. С. 3–11

4. Дзьобань О. Л. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності: монографія. Харків : Майдан, 2010. 260 с.

5. Єжунінов В. В. Інформаційна складова сучасних державно-суспільних відносин: проблема дефініцій. *Публічне адміністрування: теорія та практика: зб. наук. праць.* Дніпропетровськ, 2010. Вип. 1. С. 1–10.

6. Жарков Я. М., Компанцева Л. Ф. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підруч. Київ: Наук.- вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.

7. Ільганаєва В. О. Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності // Библиотека ВУЗа на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22-23 апр. 2010 г. Д.: Изд-во Днепропетр. нац. ун-та железнодор. трансп. им. акад. В. Лазаряна, 2010. С. 10–14.

8. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. Київ: Humanitarian vision. Vol. 2, № 1, 2016. С. 27–32.

9. Інструкція з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 грудня 2017 року № 1007. Відомості Міністерства Внутрішніх Справ України (МВС). Київ : Парлам. Вид-во, 2017. 7 с.

10. Кобільник, Б. Ю., Гізун А. І. Роль інформаційно-психологічних впливів у інформаційній війні. *Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 23–25 листоп. 2016* р. Кропивницький : КНТУ, 2016. С. 28–29.

11. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі : навч. посіб. Київ :

ВІКНУ, 2016. 286 с.

12. Мудра І., Сінькова Є. Інструменти інформаційної війни проти України в інтернет-ЗМІ // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Львів, 2019. Вип. 883. С. 42–47.

13. Онищенко Н. М. Питання достовірності новинної інформації в умовах зовнішніх негативних інформаційних впливів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 535–545.

14. Почепцов Г. Г. Информационные войны. Киев : Ваклер. 2001. 576 с.

15. Почепцов Г. Г. Смисли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах ; пер. з рос. Тамари Гуменюк. Київ : Києво-Могил. акад., 2016. 312 с.

16. Різун В. В. Теорія масової комунікації. Київ : Просвіта, 2008. 260 с.

17. Словник української мови. Академічний тлумачний словник в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1970—1980.

18. Соколов В. І. Методи і засоби підвищення інформаційної та функціональної безпеки безпроводових мереж передавання даних. Київ : Інститут телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України, Київ, 2019. 120 с.

19. Ткаченко В., Войт С., Завгородний К., Холод Б. Введение в теорию причинности следствий : концептуально-аналитический альманах : у 7 т. Днепр : ДУАН, 2019. Т. 7 : Неосферная экономика : принципы, подходы, методология / под общ. ред. В. Ткаченко. 252 с.

20. Ткаченко В. А. Інформаційний вплив як вид інформаційного забезпечення в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : зб. наук. пр. Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняховського. Київ, 2020. С. 65–71.

21. Чалдіні Р. Психологія впливу. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 352 с.

22. Юськів Б. М. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Інформаційні війни». Рівне: РІС КСУ, 2003. 55 с.

23. Jayles Bertrand, Escobedo Ramón, Cezera Stéphane, Blanchet Adrien, Kameda Tatsuya, Sire Clément and Theraulaz Guy 2020 The impact of incorrect social information on collective wisdom in human groups, 2020 – 245 p.

24. Soni Jimmy, Goodman Rob 2018 A Mind at Play: How Claude Shannon Invented the Information Age, 2018. 384 p.

References

1. Bryant J. (2004) Fundamentals of media influence. Kyiv: Williame [in Ukrainian].

1. Bryant J. (2004). Fundamentals of media influence. Moscow: William Publishing House [in Russian].

2. Bryk O. M. (2012). Psychology of influence. Kyiv: Kyiv-Mohyla. Acad. [in Ukrainian].

3. Dashevska O. V. (2015). Information influence on geopolitical self-determination of the country. Actual problems of politics coll. Science. ex. : S. V. Kivalov (ed.) NU "OYUA", South Ukraine. gender center. problems. Odesa: Phoenix, 55, 3-11 [In Ukrainian].

4. Dzoban O. L. (2010) Information security in the problem field of socio-cultural reality: monograph Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].

5. Yezhuninov V. V. (2010). Information component of modern state and social relations: the problem of definitions. (Vols 1), (pp. 1-10). Dnepropetrovsk. Public administration: theory and practice: collection. Science. work. [in Ukrainian]

6. I. M. Zharkov & L. F. (2012) Kompantseva. History of information and psychological confrontation: textbook. Kyiv: Nauk.- ed. Department of the National Security Service of Ukraine [in Ukrainian].

7. Ilganaeva V. O. (2010). Mission of the library in the communication space of modernity. University Library at a new stage of development of social communications: international materials. scientific-practical conf., (pp. 10-14). Dnipro: Dnepropetrovsk Publishing House. nat. University of Railways. transp them. acad. V. Lazaryan [in Ukrainian].

8. Ilnytska U. (2016) Information security of Ukraine: current challenges, threats and mechanisms to counter negative information and psychological influences. (Vols. 2), (pp. 27-32). Kyiv: Humanitarian vision [in Ukrainian]

9. Instruction on risk analysis in the State Border Guard Service of Ukraine (2017, December 11) № 1007. The Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Kyiv: Parlam vyd-vo [in Ukrainian].

10. Kobilnyk, B. Yu. (2016). The role of information-psychological influences in information warfare.

Actual tasks and achievements in the field of cybersecurity: materials All-Ukrainian. scientific-practical Conf. (Vols. 1), (pp 28-29). Kropyvnytskyi: KNTU [in Ukrainian].

11. Kurban O. V. (2016) Modern information wars in network online space. Kyiv: WIKNU [in Ukrainian].

12. Mudra I., Sinkova E. (2019). Tools of information war against Ukraine in the Internet. (vols. 883), (pp. 42-47). Lviv: Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic" [in Ukrainian].

13. Onishchenko N. M. (2017) Questions of reliability of news information in terms of external negative information influences. (vols. 48), (pp. 535-545). Kyiv: Scientific works of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky [in Ukrainian].

14. Pocheptsov G. G. (2001) Information wars. Kyiv: Vakler [in Russian].

15. Pocheptsov G. G. (2016) Meanings and wars: Ukraine and Russia in information and semantic wars (T. Humeniuk, Trans). Kyiv: Kyiv-Mohyla. Acad. [in Ukrainian].

16. Rizun V. V. (2008) Theory of mass communication. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].

17. Dictionary of the Ukrainian language. Academic Interpretive Dictionary (1970-1980). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

18. Sokolov V. Y. (2019) Methods and means of improving information and functional security of wireless data transmission networks Candidate thesis, Kyiv: Institute of Telecommunications and Global Information Space of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

19. Tkachenko V. & Voit S. & Zavgorodniy K. & Kholod B. (2019) Introduction to the theory of causality of consequences: conceptual-analytical almanac: in 7 volumes. Vol. 7: Neosphere economy: principles, approaches, methodology. V. Tkachenko. (ed.) Dnipro: DUAN [in Russian].

20. Tkachenko, V. A. (2020). Information influence as a type of information support in the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine, (pp. 65-71). Kyiv : Collection of scientific works of the Center for Military Strategic Studies of Ivan Chernyakhovsky National University [in Ukrainian].

21. Chaldini R. (2017) Psychology of influence. Kharkiv : Family Leisure Club [in Ukrainian].

22. Yuskiv B. M. (2003) Reference syllabus of lectures on the subject "Information Wars". Rivne: RIS KSU [in Ukrainian].

23. Jayles Bertrand, Escobedo Ramón, Cezera Stéphane, Blanchet Adrien, Kameda Tatsuya, Sire Clément and Theraulaz Guy 2020 The impact of incorrect social information on collective wisdom in human groups, 2020 – 245 p. [in English].

24. Soni Jimmy, Goodman Rob 2018 A Mind at Play: How Claude Shannon Invented the Information Age, 2018 – 384 p. [in English]

Стаття надійшла до редакції 19.12.2021
Отримано після доопрацювання 17.01.2022
Прийнято до друку 22.01.2022

УДК 655.254.22(075)
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257333.

Цитування:
Палеха Ю. І., Садовенко В. С. Культура електронного видання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 98–105.

Palekha Y., Sadovenko V (2022). Culture of digital publication. Library science. Record Studies. Informology. 1, 98–105 [in Ukrainian].

Палеха Юрій Іванович,
кандидат історичних наук, професор,
професор кафедри інформаційно-аналітичної
діяльності та інформаційної безпеки
Національного транспортного університету
https://orcid.org/0000-0001-8060-8590
Paleha_Yu@ukr.net

Садовенко Володимир Сергійович,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри документознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності
Національного транспортного університету
https://orcid.org/0000-0002-1057-4011
sadovenko2203vlad@gmail.com

КУЛЬТУРА ЕЛЕКТРОННОГО ВИДАННЯ

Мета роботи. *Визначити сутність поняття «культура електронного видання» як складного інформаційного продукту спільної життєдіяльності автора та групи працівників, що зайняті його створенням та оформленням з урахуванням компетенцій, усталених правил та спроможностей впровадження новітніх інформаційних технологій, дослідити його елементи та складники.* ***Методологія дослідження полягає*** *у застосуванні інформаційного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного.* ***Наукова новизна роботи*** *полягає в розширенні уявлень про культуру сучасного електронного видання як систему знань, умінь та спроможностей колективної взаємодії автора та співробітників видавництва над ним, їх інформаційної культури, з однієї сторони, та корпоративної культури організації з іншої.* ***Висновки***. *Культуру електронного видання як продукт сукупної діяльності й головний об'єкт культурної творчості персоналу видавництва можна подати як складну, багатоаспектну структуру, що включає знання методик підготовки інформаційного продукту та можливостей інструментальних засобів, вміння створювати інтерактивні елементи видання, формувати зображення, обробляти аудіозаписи, створювати за необхідності анімаційні файли та відеоролики, логічно та якісно здійснювати технологічні операції, художньо оформлювати контент, захищати його, оцінювати якість технологічного виконання видання. Поєднання основних елементів культури електронного видання мусить ґрунтуватися на принципах комплексності, диференційного підходу та безперервності й давати нове бачення і розуміння необхідності відповідної інформаційної культури колективу працівників, зайнятих створенням сучасного інформаційного продукту.*

Ключові слова*: електронне видання, культура, переробка інформації, інтерактивий продукт, інформаційний пошук, інформаційні технології.*

Palekha Yury,
Ph.D in Historical and Culture Sciences,
Professor of the Department of Information-Analytical
and Information Securuty
of National Transport University

Sadovenko Volodymyr,
PhD in Physics and Mathematics,
Assistant professor of the Department of Information- Analytical
and Information Securuty of National Transport University

© Палеха Ю. І., Садовенко В. С.

CULTURE OF DIGITAL PUBLICATION

The purpose of the article *is to define the essence of the concept of e-publishing culture as a complex information product of the joint life of the author and a group of workers working on its creation, taking into account knowledge, streamlined rules, and the introduction of new information technologies.* ***The research methodology*** *consists of the application of the information method and the method of ascent from the abstract to the concrete****.*** ***The scientific novelty*** *of the work is to expand ideas about the culture of modern publishing, as a system of knowledge, skills, and abilities of collective interaction of the author and publishers on it, their information culture on the one hand, and information culture of the organization on the other.* ***Conclusions****. The culture of digital publishing, as an interactive product of collective activity and the main object of cultural creativity of the publishing staff, can be presented as a complex, multifaceted structure, including knowledge of tools and methods of information product preparation, ability to summarize, analyze and organize information, ability to create elements publishing, forming images, processing audio recordings, forming and correcting animation files and videos, the ability to perform proofreading operations, layout pages of the publication, structure documented information and evaluate its quality. The combination of the main elements of the culture of digital publishing is based on the principles of complexity, differential approach, and continuity and gives a new vision and understanding of the need to create an appropriate information culture of employees engaged in creating a modern interactive product.*

Key words*: digital edition, interactive product, culture, information processing, information search, information technologies*

Актуальність теми дослідження. Як свого часу друкована книга стрімголов увірвалася в життя наших прабатьків, так і нині електронні видання ще з більшою настирливістю проникають у наше інформаційне суспільство.

Сучасне електронне видання вимагає від робочої групи з його створення (автора та працівників видавництва) відповідної інформаційної культури, яка б включала знання спроможностей сучасних інформаційних систем і технологій, вміння створювати графічні та інтерактивні елементи, здійснювати коректурні операції, розуміння можливостей інформаційно-пошукових систем, дотримання усталених методик створення інформаційного продукту. Зазначене потребує відповідних компетенцій фахівців, колективної творчої роботи над редакційно-виробничим опрацюванням інформації, а, отже, здатності фахівців спільно використовувати свої спроможності, знання та уміння щодо розбудови якісних процесів роботи над електронним виданням, тобто наявності найвищого рівня інформаційної культури як окремого працівника так і робочої групи видавництва, зайнятої створенням даного інформаційного продукту.

Аналіз досліджень і публікацій. Розумова праця в будь-якій її формі завжди пов'язана з пошуком та опрацюванням релевантної інформації, яку усе більше можна знайти в електронних виданнях. Про тенденції розвитку електронних видань зазначали В. Маркова та Ю. Петяк [2;4], методи і засоби підготовки електронних видань опрацьовували В. Гасов та М. Тимошик [3], особливості розроблення інтерактивних книг прослідкували науковці М. Назаркевич, О. Сторож та І. Клюйник [6], комп'ютеризацію видавничого процесу розглядав З. Партико [7], технологічні аспекти створення е-книг вивчали М. Філь та І. Миклушка [8]. Разом з тим, в комплексі проблеми якісної підготовки електронного видання як сучасного інформаційного продукту, що відображає рівень інформаційної культури його розроблювачів, на сьогодні ще недостатньо однозначно і повно вивчені, а, отже, потребують комплексного, інтегрованого наукового осмислення.

Мета дослідження. Визначити сутність поняття «культура електронного видання» як складного інформаційного продукту спільної життєдіяльності автора та групи працівників, що зайняті його створенням та оформленням з урахуванням компетенцій, упорядкованих правил та спроможностей впровадження новітніх інформаційних технологій, дослідити його елементи та складники

Виклад основного матеріалу. Вперше про можливість створення е-книг мова йшла відразу після появи перших комп'ютерів, гіпотезу про можливість створення пристроїв для їх читання було висловлено у 1965 р., а в 1998 р. такі пристрої були сконструйовані. У 2010 р. фірма *Apple* випустила планшетний комп'ютер *iPad* з цілою низкою прикладних програм для читання е-книг. Історія електронних періодичних видань походить з 80-х років минулого століття з появою у США перших електронних дайджестів та журналів, коли медіа стали опановувати новий цифровий формат. Наразі існує багато програмних засобів та методів, які спрощують

завдання створення та поширення сучасних електронних видань, перевагами яких є можливість звертання до тексту як за змістом, так і за предметним покажчиком, розповсюдження через Internet, тиражування CD, друкування частинами, економічна вигідність як для видавця, так і для читача.

Українські вчені І. Антоненко та О. Баркова описують електронне видання як самостійний, закінчений електронний ресурс, що вміщує електронний документ або групу документів, які пройшли редакційно-виробничу обробку й мають вихідні відомості, призначені для довготривалого зберігання, розповсюдження у незмінному вигляді, усі копії яких відповідають оригіналу [1, 11].

Друге визначення вдало доповнює перше: «Електронне видання є процес і результат організації авторського твору будь-якої знакової природи в інформаційний продукт на цифровому носії засобом, що припускає його тривале зберігання і поширення в незмінному вигляді необмеженому колу користувачів через комп'ютерне середовище» [2, 42].

У чинному стандарті ДСТУ 7157:2010 електронне видання позначається як електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості та призначений для розповсюдження у незмінному вигляді. За *технологією поширення і використання* електронні видання класифікуються як:

локальне електронне видання (ЛЕВ) — видання, призначене для локального використання і випускається у вигляді певної кількості ідентичних примірників (тиражу) на мобільних електронних носіях;

мережне електронне видання (МЕВ) — видання, що є доступним потенційно необмеженому колу користувачів через телекомунікаційні мережі й може існувати в форматах ASCII, HTML. PDF, Flash і т.п.;

електронне видання комбінованого поширення (ЕВКП) — видання, що може використовуватись як локальне, так і мережне [5, 6].

Структурними частинами ЕВ, як і будь-якого традиційного видання, є текст і графічні зображення (растрові чи векторні), а от до новітніх віднесемо аудіотрансляцію, відеопоказ та анімацію. Саме ці елементи роблять ЕВ більш досконалими, приманливими і захоплюючими та в кінцевому рахунку відображають рівень культури їх створення. Зважаючи на довгий шлях становлення та розвитку видавничої справи, починаючи з часів Іоанна Гуттенберга, культуру електронного видання (КЕВ) можна звести до здатності автора та фахівців видавництва щодо використання своїх компетентностей в процесах його створення відповідно до стану розвитку інформаційних програм та систем і впровадження новітніх інформаційних технологій, тобто відповідного рівня їх інформаційної культури.

Культура електронного видання виражається в наявності у осіб, які задіяні в його створенні, комплексу знань, умінь, навичок та установок щодо взаємодії з інформаційним середовищем, командної роботи у підготовці інформаційного продукту відповідного ступеня складності. Тут йдеться про інформаційну культуру групи осіб, котрі так чи інакше беруть участь у створенні електронного видання як необхідний компонент відображення їх колективної діяльності та головний об’єкт культурної творчості. Сфера ж індивідуальних зусиль учасників, які беруть участь у створенні електронного видання, регламентується умовами «входження» кожного з них до складу цієї групи та особливостями її формування.

Спробуємо дати визначення поняттю «*культура електроннного видання»:*

це поєднання наявних компетентностей групи зацікавлених осіб щодо досконалого створення електронного видання, вміння застосування ними новітніх специфічних технологій, методів і засобів, прийомів та способів збирання необхідної інформації її опрацювання, підготовки і захисту видання, а також здібностей та навичок членів групи щодо спільного використання набутих компетенцій в підготовці сучасного інформаційного продукту;

це система спроможностей, знань та умінь членів робочої групи, знання ними чинних норм та правил щодо створення електронного видання, володіння новітніми інформаційними системами і технологіями, методами та засобами опрацювання інформації з метою підвищення якості його підготовки.

це сукупність інформаційного світогляду, синергія знань та умінь автора і співробітників видавництва, що забезпечують цілеспрямовану й ефективну роботу над електронним виданням з використанням як традиційних так і новітніх інформаційних технологій, методів та засобів.

Культура електронного видання як продукт сукупної діяльності, задіяної в його підготовці групи фахівців, включає комплекс взаємозв'язаних елементів (науково-методичного, техніко-економічного, соціального та організаційно-правового характеру) стосовно роботи над створенням досконалого інформаційного продукту, які забезпечують реалізацію процесів підготовки якісного

інформаційного продукту, застосування сучасних новітніх інформаційних технологій, розбудову командної роботи групи з метою його створення.

Елементи культури електронного видання. До основних елементів культури електронного видання можна віднести:

синергію знань, вмінь та досвіду фахівців по роботі з інформаційними продуктами, використанні інформаційних технологій, наявність у працівників достатнього мінімуму компетенцій для створення досконалого і привабливого електронного видання;

спроможності володіння наукоємними методами та інструментальними засобами опрацювання інформації, коригувати контент видання, включати, за необхідності, анімацію чи відеопоказ, спільно реалізовувати в інформаційному середовищі цілей, завдяки знанню законів його функціонування;

впроваджені у виданні новітні програми, сучасні інформаційні системи та технології, що дозволяють виробляти сучасні інформаційні продукти на надавати якісні інформаційні послуги;

знання нормативної документації, правил художньо-графічного оформлення видання, побудови його дизайну, вимог ло створення електронних видань;

наявність інформаційних зв'язків видавництва з партнерами, суміжними організаціями, виробниками інформаційних продуктів та технологій, знання конкурентів та споживачів власної продукції.

Для наглядності основні елементи культури електронного видання подано на рис.1.

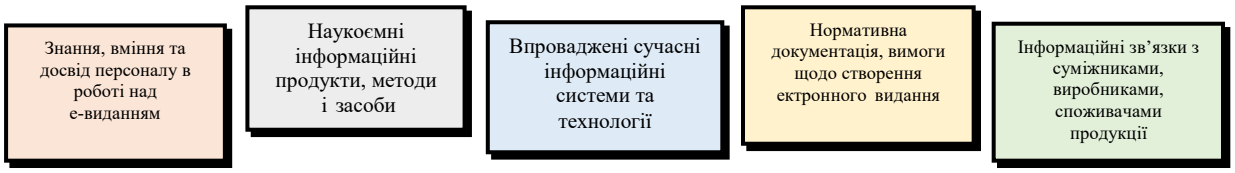

Рис.1. Елементи культури електронного видання

Рівень культури електронного видання залежить від логічної структури його побудови, задіяних методів і засобів, досконалості технологічних операцій та якості їх виконання, чіткої постановки роботи над ним і надійності відповідного обладнання, застосування новітніх інформаційних технологій та довершеної роботи працівників видавництва, спланованої їх командної взаємодії.

Побудова логічної структури – це так зване попереднє планування технологічних операцій через створення блок-схеми, що являє собою ряд звичних для традиційної поліграфії макетів видання, які відображають рівень культури його підготовки.

Подана нижче блок-схема підготовки електронного видання як приклад мережевого (МЕВ) дозволяє відобразити повну картину його створення від підготовки його структурних елементів, технологічних (коректурних та після коректурних) операційроботи над ним – до кінцевого запису інформації на матеріальний носій чи його розміщенні в блозі, Вікіпедії чи на сайті (рис.2)

.

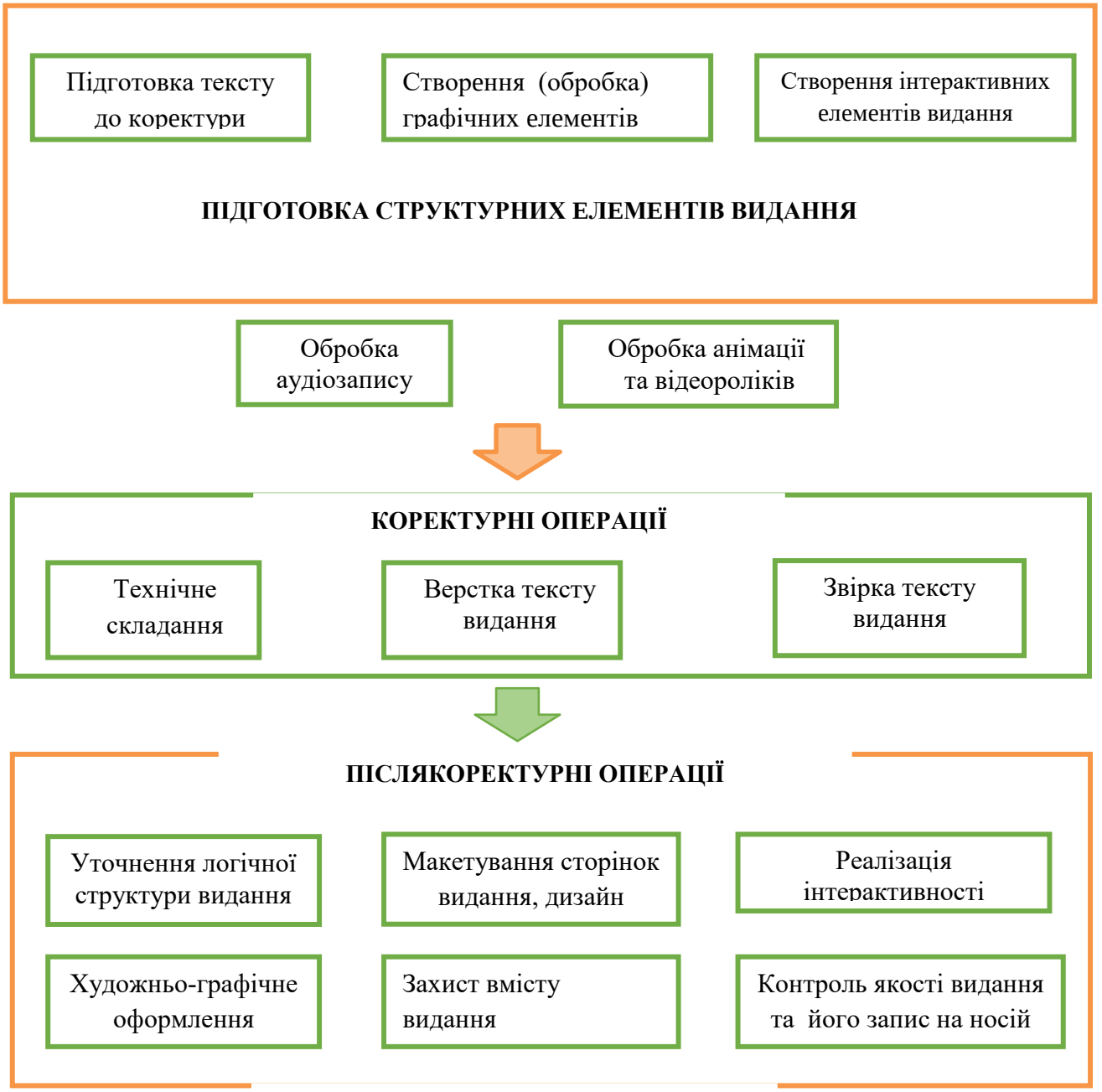

Рис.2. Блок-схема підготовки МЕВ

Саме компетенції (знання, уміння, здатності, навички) зайнятих в підготовці виданння групи фахівців, досконаліть їх командної взаємодії, стан інформаційно-технологічного забезпечення видавництва як показники ефективності та якості створення інформаційного продукту є своєрідною цінністю, що відображує відповідний рівень культури електронного видання. Складники культури мережевого електронного видання зведено у таблицю 1.

Таблиця 1.

Складники культури мережевого електронного видання

№	Назва складника	Операції	Компетенції: здатності, знання, уміння, навички
1	**Культура підготовка структурнх**	Підготовка тексту до коректури	Вміння узагальнювати, аналізувати і синтезувати інформацію в діяльності, пов'язаній із її пошуком, накопиченням, зберіганням і використанням (культура

	елементів видання		мислення). Розуміння принципів побудови архітектоніки тексту, логічної структури та макетування видання, кореляції традиційної та комп'ютерної коректур
		Створення графічних елементів видання	Знання принципів формування зображення, видів графіки (растрова, векторна чи фрактальна) Вміння, робити шрифтові виділення, подавати ілюстраційний матеріал, креолізувати текст, робити колірне оформлення сторінок
		Створення інтерактивних елементів видання	Вміння робити гіпертекстові посилання (посилання на інші сторінки чи фрагменти посилання, на інтернет-ресурси, які відкриються у браузері користувача). Навички визначення кількості відеофрагментів, робити їх поділ. Спроможності створення навігаційних елементів, які забезпечують переходи між сторінками книги: на попередню, наступну сторінку чи на зміст видання
		Обробка аудіозапису	Спроможності застосування Wav-файлів (Microsoft Wave) для Windows-комп'ютерів чи AIFF (Audio Interchange File Format) для Macintosh. MIDl-файли (Musical Instrument Digital Interface) не записують оцифрований звук, а містять команди утворення звуків синтезатором; вміння обробляти аудіо записи
		Анімація та відеопоказ	Вміння формувати і корегувати анімаційні Gif-файли (кожне Gif-зображення діє як кадр, які можна коригувати як відрізок часу, протягом якого кожен кадр з'являється на екрані, так і переходи між кадрами). Спроможності підготовки відеороликів (можна скористатися Adobe Premiere чи іншими засобами)
2	**Культура здійснення коректурних операцій (технологічна культура)**	Технічне складання	Знання і дотримання вимог щодо підготовки тексту документу (мовленнєва культура) Вміння правити граматичні, стилістичні, кон'юнктурні помилки. Здатність уніфікувати елементи тексту, вживати терміни, робити скорочення, виправляти правописні помилки. Знання технічних правил складання тексту, основ графічного дизайну
		Верстка тексту видання	Вміння вносити авторські і редакторські правки. Знання технічних правил та вимог видавничої специфікації. Спроможність робити якісну верстку видання із текстом, зображеннями та інтерактивними елементами відповідно вимог норм художньої редакції
		Звірка тексту видання	Навички бездоганно створювати е-документовану інформацію, перевіряти правильність попередньої коректури. Знання правил спуску шпальт, пагінації сторінок, переходу частин слів і речень по сторінках. Навички виявляти фактичні та смислові помилки у заголовках та вихідних даних
3	**Культура після-коректурних операції**	Уточнення логічної структури, контенту видання	Знання основ структурування змісту видання (аспектація, композиціонування та рубрикація). Вміння систематизувати текст, уточнювати взаємозв'язок його частин, контролювати підпорядкування його заголовків рубрикам
		Макетування сторінок видання	Навички макетувати сторінки видання, вміння компонувати та упорядковувати його елементи, здатність акцентувати текст з врахуванням авторської ідеї. Уміння застосовувати новітні технології, телекомунікації, хмарні застосунки та розгалужені сервіси побудови графіки

			видання
		Реалізація інтерактив-ності видання	Знання можливостей інструментальних засобів розроблення інтерактивних видань. Здатність застосовувати прикладне програмне забезпечення на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями інформаційних систем
		Художньо-графічне оформлення видання	Знання правил художньо-графічного оформлення видання, його дизайн. Спроможності коригувати контент видання, його графічне обличчя, робити анімацію, відеопоказ (за необхідності)
		Захист вмісту видання	Уміння захищати видання від несанкціонованого доступу до нього, впроваджувати програми захисту інформаційних продуктів та заходи щодо ліквідації вразливих місць (для захисту видання можна використовувати запит паролів при відкритті книги чи доступу до певних сторінок видання)
		Контроль якості видання	Вміння тестувати е-видання через центр видавців, встановлювати відповідні додатки Google Новини (може бути громадський та державний: надвідомчий і відомчий)
		Запис видання на носій	Спроможності завантаження видання за допомогою інструментальних засобів та інформаційних сервісів

Як видно з таблиці, фахівці видавництва мусять володіти методами та інструментальними засобами створення сучасних інтерактивних е-видань, вміти використовувати програмні редактори, до яких належать такі програми, як SunRav BookEditor, NeoBook, Adobe Indesign, Apple iBooksAuthor (для MacOs), My Autoplay; знати особливості програм-компіляторів, в користуванні якими, на відміну від програм-редакторів, є необхідність заздалегідь приготувати файли окремих сторінок (здебільшого HTML), текстові фрагменти, зображення; знати особливості онлайн-сервісів; уміти застосовувати новітні технології, телекомунікації, хмарні застосунки та розгалужені сервіси побудови графіки видання; знати правила художньо-графічного оформлення видання, його дизайну; мати спроможності коригувати контент видання, його графічне обличчя; робити, за необхідності, анімацію, чи відеопоказ; уміти захищати видання від несанкціонованого доступу до нього, впроваджувати спеціальні програми захисту; тестувати електронні видання через центр видавців, встановлювати відповідні додатки Google Новини тощо.

Подані в таблиці складники культури МЕВ дозволяють відобразити повну картину методів та засобів його компоновки і функціонування, знань та спроможностей співробітників видавництва, що забезпечують цілеспрямовану й ефективну роботу зі створення якісного інформаційного продукту з використанням як традиційних, так і новітніх інформаційних технологій, що показує рівень культури сучасного електронного видання. У створенні МЕВ можуть брати участь до десяти фахівців (автор або перекладач, головний редактор, редактор, художній редактор (дизайнер), технічний редактор, верстальник, складальник, коректор). Кожен із них має своє коло обов'язків. Але всі вони мають тісно співпрацювати між собою, й від інформаційної культури кожного з них, культури їх взаємодії й буде залежить значною мірою якість всього електронного видання. Культура електронного видання не обмежується компетенціями його автора та групи працівників видавництва, знаннями нормативної документації, методів та вимог до створення інформаційного продукту, впроваджених засобів та інформаційних технологій, необхідний творчий підхід до його реалізації.

Наукова новизна роботи полягає в розширенні уявлень про культуру сучасного електронного видання як системи знань, умінь та спроможностей колективної взаємодії автора та співробітників видавництва над ним, їх інформаційної культури, з однієї сторони, та корпоративної культури організації – з іншої.

Висновки. Поняття культури співвідноситься з ідеєю збереження прекрасного, направленого від освоєного до незвіданого. Діяльність людської спільноти в цьому напрямі відповідає на питання «що ми можемо?», «чого ми можемо досягнути?» і в цьому плані культуру електронного видання можна подати як показник досконалості підготовки його структурних елементів, здійснення технологічних та

завершальних операції, відображення рівня застосування апаратних засобів, програмного забезпечення та впроваджених інформаційних технологій, знання його розробниками пошукових та операційних систем, мережевих протоколів, систем, володіння засобами телекомунікацій, медіа-трансляцій, володіння усіма видами аудіо і відео опрацювання інформації та створення інформаційного продукту. Рівень сучасної культури електронного видання як складник корпоративної та інформаційної культури всіх учасників авторського колективу, свідчення ефективності та якості їх діяльності, застосування новітніх засобів та технологій, досконалості командної взаємодії є своєрідною цінністю й мусить забезпечувати ефективне створення інформаційного продукту та його просування до читача в епоху цифрових трансформацій.

.

Список використаних джерел

1. Антоненко І.Б. Баркова О.В. Електронні ресурси як об’єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення. *Бібліотечний вісник*. 2004. № 2. С. 11-22.

2. Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості: ДСТУ 7157:2010. Вид. офіц. Київ : Держстандарт України, 2010. 7 с.

3. Маркова В.А Електронна книга: наукове поняття чи метафора? *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 3. С. 69-74.

4. Назаркевич М.А., Сторож О.В., Клюйник І. І. Особливості розроблення інтерактивних електронних книг. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія:Інформаційні системи та мережі*. 2015. № 832. С.332-347.

5. Партико З. В. Комп'ютеризація видавничого процесу : навч. посібник. К.: Вища школа, 2005. 208 с.

6. Петяк Ю. Ф. Визначення терміна «електронні видання». *Поліграфія і видавнича справа*. 2011. №2 (54). С.184

7. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця : практ. посібник. Київ: Наша культура і наука, 2005. 560 с.

8. Філь М. Я., Миклушка І. З. Технологія створення електронних видань. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002. №38. С.146-153.

9. Чабаненко М. В. Інтернет-ЗМІ як складова частина системи засобів масової інформації України: монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2011. 70 с.

References

1. Antonenko I.B., Barkova O.V. (2004). Electronic resources as an object of cataloging: history of the issue, terminology, formatting. Bibliotechnyy visnyk, 2, 11-22. [in Ukrainian].

2. Information and documentation. Electronic publications. Basic types and initial information: DSTU 7157:2010. (2010). Vyd. ofits. K.: Derzhstandart Ukrayiny [in Ukrainian].

3. Markova V.A (2009). E-book: a scientific concept or metaphor? Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya, 3, 69. [in Ukrainian].

4. Nazarkevych M. A., Storozh O. V., Klyuynyk I. I. (2015). Features of the development of interactive e-books. Visnyk Natsional′noho universytetu "L′vivs′ka politekhnika". 832. 332-347. [in Ukrainian].

5. Partyko Z. V. (2005). Computerization of the publishing process. Kyiv. [in Ukrainian].

6. Petyak Yu.F.(2011) Definition of the term «electronic publications». Polihrafiya i vydavnycha sprava, 54, 184 [in Ukrainian].

7. Tymoshyk M. S. (2005) Book for author, editor, publisher: practice. Kyyiv: [in Ukrainian].

8. Fil′ M.Y., Myklushka I.Z. (2002). Technology of creating electronic publications // Polihrafiya i vydavnycha sprava. 38. 146-153. [in Ukrainian].

9. Chabanenko M.V. (2011). Internet media as an integral part of the system of mass media of Ukraine. Zaporizhzhya: ZNU. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.12.2021
Отримано після доопрацювання 27.12.2021
Прийнято до друку 20.01.2022

УДК 336.56/.57(075.8)
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257335.

Цитування:
Сисова Ю. В. Краудфандинг як ефективна форма фандрайзингу: перспективи для бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 106–110.

Sysova Y. (2022). Crowdfunding as an effective form of fundraising: prospects for libraries. Library science. Record Studies. Informology. 1, 106–110 [in Ukrainian].

Сисова Юлія Василівна,
аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0003-2756-6912
decanat_cult@ukr.net

КРАУДФАНДИНГ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ФАНДРАЙЗИНГУ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ БІБЛІОТЕК

Метою дослідження *є вивчення теоретичних та прикладних основ фандрайзингу як цілеспрямованої комплексної маркетингової діяльності щодо залучення прихильників та ресурсних партнерів бібліотеки, а також з'ясування можливостей краудфандингу та залучення інвесторів окремих напрямків бібліотечно-інформаційної діяльності щодо розуміння перспектив розвитку бібліотечної справи.* ***Методологія дослідження.*** *Теоретичною основою дослідження стали науково-теоретичні розробки та концепції провідних учених. У процесі дослідження були використані такі методи: теоретичний метод узагальнення та порівняння, системний метод, метод індукції та дедукції тощо. Було з'ясовано значення та можливості використання краудфандингу як інноваційного інструменту для довгострокового розвитку бібліотек та бібліотечної справи в Україні.* ***Наукова новизна дослідження*** *полягає у поглибленні та узагальненні тенденцій краудфандингу в світі та визначенні перспектив цього інноваційного інструменту розвитку бібліотек в Україні.* ***Висновки.*** *Організація краудфандингових ініціатив є дуже перспективним бізнесом у світі загалом і в Україні зокрема. Враховуючи сучасні тенденції, краудфандинг може стати альтернативною формою організації фінансування розвитку бібліотек та підтримки літературних проектів.*

Ключові слова*: фандрайзинг, краудфандинг, краудфандингова платформа, інвестор, фінансування, бібліотеки, бібліотечна справа.*

Sysova Yuliia,
Postgraduate Department of Computer Science
Kyiv National University of Culture and Arts

CROWDFUNDING AS AN EFFECTIVE FORM OF FUNDRAISING: PROSPECTS FOR LIBRARIES

The purpose of the article *is to study the theoretical and applied foundations of fundraising as purposeful integrated marketing activities to attract supporters and resource partners of the library, as well as to identify opportunities for crowdfunding and attracting investors in certain areas of library and information activities to understand the prospects of library business.* ***Methodology.*** *The theoretical basis of the research was scientific theoretical developments and concepts of leading scientists. The following methods were used in the research process: theoretical method generalization and comparison, the system method, method of induction and deduction, etc.* ***The importance and possibilities of using crowdfunding as an innovative tool for the long-term development of libraries and librarianship in Ukraine have been studied.*** ***The scientific novelty of the research*** *is to deepen and generalize the trends of crowdfunding in the world and to determine the prospects of this innovative tool for the development of libraries in Ukraine.* ***Conclusions****. The organization of crowdfunding initiatives is a very promising business in the world in general, and in Ukraine in particular. Given current trends, crowdfunding can become an alternative form of organizing funding for library development and support for literary projects.*

Key words*: fundraising, crowdfunding, crowdfunding platform, investor, financing, libraries, library business.*

© Сисова Ю. В.

Актуальність теми дослідження. На сьогодні рівень економічного розвитку суспільства та його окремих складових залежить від різноманітних чинників, серед яких особливе місце відведено пошуку та залученню додаткових фінансових ресурсів для розвитку різних сфер суспільної та культурної діяльності. Новітні способи залучення коштів за допомогою спонсорської та інвесторської підтримки можуть конкурувати з традиційними формами, такими як банківські кредити та позики, наприклад. Завдяки розвитку інноваційних інформаційних технологій були відкриті нові форми пошуку шляхів фінансування, що спираються на безпосередню громадську участь. Наведене дослідження містить аналіз потенціалу одного з інноваційних інструментів фандрайзингу – краудфандингу та його можливостей для розвитку бібліотек. Сучасний стан економіки, орієнтація на ринкові відносини відкриває нові перспективи для бібліотек та передбачає можливості їхнього функціонування не лише за рахунок державного бюджету, а й з інших джерел, серед яких грантова та спонсорська підтримка, що є базою такого поняття як «фандрайзинг», однією з ефективних форм якого і є поняття «краундфандинг».

Аналіз досліджень і публікацій. Закордонні організації вже досить довгий час послуговуються можливостями фандрайзингу з метою отримання додаткового прибутку від ресурсних спонсорських організацій. Аналізуючи існуючі теоретичні напрацювання щодо специфіки реалізації краудфандингу, необхідно вказати незначну кількість досліджень цього феномену у вітчизняній науці, проте наявні роботи щодо розуміння окремих його аспектів. Зокрема, визначенню та функціонуванню фандрайзингу та краудфандингу присвячені роботи І. Ахновської [1], Д. Попович [4]; типологією та принципами застосування краудфандингу в бізнесі займалися В. Рисін [5], О. Шевченко [7]. Проте роботи, присвячені визначенню потенціалу та можливостей краудфандингу для розвитку бібліотек в Україні, відсутні. Відповідно актуальним є здійснення дослідження за визначеною тематикою з метою усвідомлення та узагальнення існуючих напрацювань, з огляду на сучасні перспективи.

Метою дослідження є вивчення теоретико-прикладних основ фандрайзингу як цілеспрямованої комплексної маркетингової діяльності щодо залучення прихильників та ресурсних партнерів бібліотеки, а також з'ясування можливостей краудфандингу та залучення інвесторів окремих напрямків бібліотечно-інформаційної діяльності щодо розуміння перспектив розвитку бібліотечної справи.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку вітчизняної бібліотечної справи значно відстає від закордонних надбань. Відсутність належного фінансування з боку держави та органів місцевого самоврядування вимагає пошуку отримання бібліотекою додаткових ресурсів від благодійників та спонсорів, що дозволили б якісно здійснювати ініціативну господарську діяльність. Саме тому актуальним вбачається орієнтація на закордонний досвід щодо реалізації та підтримки проєктів, спрямованих на просування тих чи інших послуг. Одним з надбань закордонної спільноти є якісно впроваджена система фандрайзингу, під якою розуміють комплексну систему заходів, спрямованих на залучення ресурсної допомоги від спонсорів та інвесторів [2], якими може стати будь-яка людина. Відповідно до цього гуманітарна (суспільна) домінанта мотивації до здійснення благодійності та спонсорської підтримки у галузі бібліотечної діяльності визначається соціальною відповідальністю та моральним задоволенням [3]. Додатковим фактором до здійснення фінансової підтримки інвесторами є розуміння прагматичних основ спонсорства у бібліотечній та літературній сфері, таких як отримання непрямого ефекту від інвестицій (додаткова реклама, формування позитивної суспільної репутації, демонстрація фінансової спроможності, отримання відповідних податкових або інших пільг).

Можливі форми фандрайзингу для бібліотек та її співробітників можуть мати вияв в наданні адресних субсидій, реалізації зворотніх платежів (позики, пільгові кредити), сплата за певні рахунки, цільові закупівлі, компенсація окремих витрат, виплата одноразових гонорарів (консультантам, лекторам, артистам), надання обладнання чи техніки у користування, внесення страхових та інших платежів, спрямованих на соціальний захист персоналу тощо [7].

Проте зазвичай спонсорство не є постійним, а відбувається епізодично, ситуаційно, що не може повною мірою задовольнити фінансові потреби сучасних вітчизняних бібліотек. Саме тому у цьому випадку можна говорити про краудфаундинг як одну з ефективних форм фандрайзингу [3]. Краудфандинг може стати одним з ефективних інструментів фінансування та просування літературних проєктів. У світовій закордонній спільноті вже є численні приклади успішної

реалізації краудафандингових проєктів за допомогою читачів.

Краудфандинг (від англ. crowd – натовп і funding – фінансування, залучення коштів) – форма колективного інвестування, на базі якого вкладники, інвестори (фізичні або юридичні особи) надають грошову підтримку, спрямовану на фінансування певних проєктів [3]. Зазвичай таке інвестування здійснюється опосередковано через зареєстровані інвестиційні платформи.

Краудфандинг є складовим компонентом поняття «краудсорсинг», під яким розуміється процес залучення коштів від необмеженої кількості осіб за підтримки цифрових інструментів [6].

Серед специфічних рис краудфандингу можна виокремити такі:

залучення незначних коштів від необмеженої кількості інвесторів;

спрямування коштів на підтримку та фінансування обраних проєктів на ранніх стадіях їхньої реалізації;

здійснення інвестування в проєкт з метою отримання не грошової вигоди, а пріоритетного доступу до продукту, знижки на цей продукт або досягнення соціально корисного результату [5].

Аналізуючи погляди дослідників на означену проблему, можна говорити про класифікації організації краудфандингу відповідно до різних параметрів:

краудфандинг без винагороди, який передбачає форму благодійної підтримки, у ході якої інвестори не очікують отримання грошового прибутку, а фінансова підтримка надається для отримання соціально-корисних результатів [1];

краудфандинг з винагородою, різновидами якого є краудревордінг (отримання винагороди у вигляді продукції або послуг, для яких здійснюється фінансування), краудінвестінг (отримання частки від участі у реалізації проєкту), краудлендінг (отримання короткострокових позик від інвесторів для реалізації проєктів) [2].

Аналізуючи погляди дослідників на проблему краундфаундингу, можна виокремити низку основних принципів, згідно з якими слід вибудовувати перспективні проєкти щодо реалізації допомоги у розвитку бібліотечної справи. Серед них такі [3]:

принцип успішності, який передбачає зацікавленість та залученість великої кількості людей до проєкту;

принцип емоційності, що зумовлює врахування емоційних інтересів та почуттів потенційних інвесторів;

принцип винагороди, який визначається матеріальною або нематеріальною винагородою усіх учасників інвестування в проєкт. Зокрема, якщо було здійснено фінансування видавництва книжки, автор може подарувати її примірник з автографом кожному з учасників;

принцип визначеності, який перевчає розуміння конкретної мети, цілей та завдань заходу інвестування. Усі потенційні інвестори незалежно від суми внеску мають розуміти мету і сенс практичної ініціативи, знати кінцевий результат та необхідну вартість проєкту. Якщо не визначити необхідну кінцеву суму проєкту або не зазначити, на що будуть здійснені витрати, майбутні потенційні інвестори не зможуть відслідкувати процес реалізації проєкту, накопичення коштів та можуть викрити організаторів у шахрайстві або грошових махінаціях;

принцип довіри, який передбачає відкритість внесків, пред’явлення реальних платіжних реквізитів, застосування фіксованих платіжних систем з можливостями верифікації всіх існуючих рахунків, карток, гаманців, що використовуються для збору грошей.

принцип прозорості, що вимагає простоту та відкритості збору грошових коштів та викликає довіру до проєкту. Майбутні потенційні інвестори мусять мати можливість відслідковувати процес надходження грошових коштів на рахунок організації-одержувача чи особи-одержувача, бачити, куди та для яких цілей були витрачені надіслані кошти, розуміти свій відсоток внеску та внески інших інвесторів або спонсорів;

принцип зручності, який передбачає нескладність у здійсненні платіжних операцій, відкритість інтерфейсу системи проєкту, прозорість нарахування та накопичення коштів [3].

Відповідно до принципів реалізації краудфандингу, можна говорити про умови успішного впровадження означеної технології в процес розвитку бібліотек. Серед них такі [4]:

поєднання інтересів інвесторів / спонсорів та відповідальних за проект суб’єктів чи організації, на рахунок яких здійснюється фінансова допомога;

активний характер позиціонування бібліотеки як суб'єкта благодійності та спонсорства, що є запорукою ефективного краудфандингу;

різновекторність проєктів, орієнтація на усі верстви населення.

Для успішної реалізації краудфандингових проєктів необхідним є вибір майданчика для здійснення означеного процесу. Тут на допомогу приходять численні веб-сервіси та веб-платформи [6]. Першим краудфандинговим веб-

сервісом, який було офіційно зареєстровано та впроваджено, став створений на початку 2000-х років сайт Artist Share, метою якого було надання фінансової допомоги в записі альбомів музикантам-початківцям. Створення означеного сайту дало поштовх для появи й інших сервісів. Одним з таких є сайт Kickstarter, що сьогодні став одним з найбільш популярних та затребуваних [5]. А найлегшим у користування вважають сайт Indiegogo, що характеризується відкритістю та доступністю для збору коштів. Тому, плануючи діяльність бібліотек, спрямовану на залучення додаткового фінансування за допомогою краудфандингу, організаторам слід брати до уваги особливості залучення та використання означених платформ, виважено ставитися до розуміння ризиків та переваг.

Наукова новизна дослідження полягає у поглибленні та узагальненні тенденцій краудфандингу в світі та визначенні перспектив цього інноваційного інструменту розвитку бібліотек в Україні.

Висновки. Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що поняття «файндрайзинг» та «краундфаундинг» є перспективними та актуальними для подальших досліджень. Організація краундафаундингових ініціатив є досить перспективною справою у світі в цілому, й в Україні зокрема. З огляду на сучасні тенденції, краудфандинг може стати альтернативною формою організації фінансування розвитку бібліотечної справи та підтримки літературних проєктів. Серед найголовніших переваг застосування краудфандингу для розвитку бібліотечної справи є підтримка та розвиток окремих проєктів конкретних бібліотек, стартапів та літературних проєктів невідовмих авторів або авторів-початківців, створення зручного у застосуванні, прозорого та ефективного механізму для збору коштів та фінансування цікавих проєктів. Використовуючи можливості краудфандингу можна обійти існуючі консервативні обмеження інвестиційних майданчиків, що дозволить авторам реалізовувати найсміливіші ідеї та проєкти.

Перспективами подальших досліджень може бути обґрунтування та розробка рекомендацій щодо впровадження платформ з краудфандингу в систему роботи бібліотек України, аналіз їхньої економічної необхідності та ефективності.

Список використаних джерел

1. Ахновська І. О., Левченко О. В. Розвиток краудфандингу для фінансування малого бізнесу в умовах інформаційної економіки. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 16. С. 76–82. URL: https://doi.org/10.37320/2415-3583/16.13 (дата звернення: 19.12.2021).

2. Корнух О. В., Донських Ю.А. Краудфандинг як інноваційне джерело фінансування в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. С. 16–21. https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.83.

3. Манаєнко І. М., Діденко А. С. Краудфандинг як інноваційний інструмент розвитку бізнесу. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2017. № 11. С. 1–8. http://doi.org/0000-0002-3246-3603

4. Попович Д. В., Савчин Н. В. Краудфандинг як новітній спосіб фінансування в Україні. *Молодий вчений*. 2018. №10. С. 873–876.

5. Рисін В. В. Переваги та ризики краудфандингу як моделі фінансування стартапів і проектів громадського розвитку. *Фінанси України*. 2021. №4. С. 84–98. https://doi.org/10.33763/finukr2021.04.084

6. Ситник Н. І. Краудфандинг: нові можливості та тренди. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 41. С. 87–192.

7. Шевченко О. М., Казак О. О. Розвиток краудфандингу в умовах цифрової трансформації економіки України. *Ефективна економіка*. 2019. №3. С. 1–9. https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.3.4

References

1. Akhnovskaya, I. O, Levchenko, O. V (2021). Development of crowdfunding for small business financing in the information economy. *Entrepreneurship and Innovation*, 16, 76–82. https://doi.org/10.37320/2415-3583/16.13 [In Ukrainian].

2. Kornukh, O. V, Donskikh, Yu. A. (2018). Crowdfunding as an innovative source of funding in Ukraine. *Efektyvna ekonomika*, 11, 16–21. https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.83. [In Ukrainian].

3. Manaenko, I. M, Didenko, A. S. (2017). Crowdfunding as an innovative tool for business development. *Actual problems of economics and management*, 11, 1–8. http://doi.org/0000-0002-3246-3603. [In Ukrainian].

4. Popovich, D. V, Savchin, N. V (2018). Crowdfunding as the newest way of financing in Ukraine. *Young scientist*, 10. 873–876. Retrieved from http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/10/200.pdf. [In Ukrainian].

5. Rysin, V. V (2021). Advantages and risks of crowdfunding as a model of financing startups and community development projects. *Finance of Ukraine*, 4, 84–98. https://doi.org/10.33763/finukr2021.04.084. [In Ukrainian].

6. Sitnik, N. I (2018). Crowdfunding: new opportunities and trends. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economic Sciences,* 41, 87–192. Retrieved from http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/398. [In Ukrainian].

7. Shevchenko, O. M, Kazak, O. O . (2019). Development of crowdfunding in the conditions of digital transformation of Ukraine's economy. *Efektyvna ekonomika*, 3, 1–9. https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.3.4. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.12.2021
Отримано після доопрацювання 16.01.2022
Прийнято до друку 29.01.2022

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

УДК 002.5:378
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257337.

Цитування:
Гуменчук А. В. Система вищої бібліотечної освіти в США: традиції та новації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 111–117.

Humenchuk A. (2022). Library higher education system in the USA: traditions and innovations. Library science. Record Studies. Informology. 1, 111–117 [in Ukrainian].

Гуменчук Анатолій Васильович,
кандидат історичних наук, доцент,
заступник директора Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук ПрАТ «Міжрегіональна Академія управління Персоналом»
https://orcid.org/0000-0001-8931-7474
topa@ua.fm

СИСТЕМА ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В США: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ

Мета роботи. *Охарактеризувати основні етапи еволюції та сучасні вектори розвитку вищої бібліотечної освіти США.* ***Методологія дослідження.*** *Застосування комплексу теоретичних та емпіричних методів наукового пізнання уможливило виявлення основних етапів еволюції системи вищої бібліотечної освіти в США, встановлення класичних та інноваційних моделей її сучасного розвитку, переходу до якісно нових освітніх стандартів, що знаменували реалізацію компетентнісного підходу, домінування надпредметних цілей навчання над формуванням вузькоспеціалізованих знань, вмінь та навичок, запровадження замість дисциплінарної діяльнісної моделі навчання. Основними підходами наукового пізнання задля реалізації поставленої мети були системний, історичний, компаративний, моделювання.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в тому, що на основі компаративного та контент-аналізу освітніх програм підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» провідних університетів США в їх історичній ретроспективі виявлено основні етапи розвитку та вектори модернізації вищої бібліотечної освіти цієї країни як фундатора та лідера означеного освітнього напряму.* ***Висновки.*** *Дослідження ґенези бібліотечних шкіл в американських університетах, контент-аналіз запроваджуваних ними освітніх програм підготовки фахівців різних освітніх ступенів дозволив визначити основні етапи еволюції вищої бібліотечної освіти в США: етап зародження (кінець 1880-х — кінець 1930-х рр.); етап інтенсивного розвитку (1950-1970-ті рр.); етап модернізаційних змін (1980-ті рр. — по сьогодні). Основними векторами сучасних трансформацій вищої бібліотечної освіти є баторівневість, безперервність, фундаменталізація, цифровізація, універсальність та посилення інформаційної складової в змісті освіти.*

Ключові слова: *вища бібліотечна освіта, США, історія вищої бібліотечної освіти, цифровізація освіти, диверсифікація бібліотекознавчих освітніх програм.*

© *Гуменчук А. В.*

Humenchuk Anatolii,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Deputy Director of the Educational and Scientific Institute of the
International Relations and Social Sciences,
PJSC «Interregional Academy of Personnel Management»

**LIBRARY HIGHER EDUCATION SYSTEM IN THE USA:
TRADITIONS AND INNOVATIONS**

The purpose of the article *is to describe the main evolution and current vectors stages of the higher library education development in the USA.* ***Research methodology.*** *The application of a set of theoretical and empirical methods of scientific knowledge made it possible to identify the main stages of the library higher education system's evolution in the USA, the establishment of classical and innovative models of its modern development, transition to qualitatively new educational standards that marked the implementation of the competency approach, the dominance of cross-curricular learning goals over the formation of highly specialized knowledge, skills and abilities, the introduction instead of a disciplinary activity model of learning. The main approaches to scientific knowledge to achieve this goal were the systemic, historical, comparative, and modeling ones.* ***The scientific novelty*** *of the work is that on the basis of comparative and content analysis of the leading US Universities' educational programs for Bachelors, Masters, and Doctors of Philosophy in "Library Science and Information Science" in their historical retrospective revealed the main development stages and modernization vectors of the country's library higher education as the founder and leader of the specified educational direction.* ***Conclusions.*** *A study of the library schools' genesis in American Universities, and content analysis of their educational training programs for various degrees allowed us to identify the main stages of the library higher education's evolution in the USA: the stage of origin (the late 1880s – late 1930s); stage of intensive development (1950–1970s); stage of modernization changes (1980s – till present). The main vectors of modern transformations of higher library education are innovation, continuity, fundamentalization, digitalization, universality, and strengthening of the information component in the content of education.*

Key words*: library higher education, the USA, history of library higher education, digitalization of education, diversification of library educational programs.*

Актуальність теми дослідження. Суттєвий вплив на становлення системи підготовки бібліотечних кадрів в світі мали дві зарубіжні моделі організації вищої освіти: англо-американська та французька. Віддаючи належне американському бібліотекознавцю Мелвілу Дьюї — засновнику першої в світі бібліотечної школи як спеціалізованого вищого навчального закладу, що функціонував при Колумбійському коледжі (нині Колумбійський університет) з 1887 р., варто наголосити, що в цей час США запозичили англійську систему вищої освіти (бакалавр, магістр, доктор філософії). Окрім США англійська освітня традиція мала потужний вплив на становлення та розвиток систем вищої бібліотечної освіти в Австралії, Канаді, Новій Зеландії, Індії, Сінгапурі, Ірландії, африканських та азійських колоніях Великої Британії. Успішно адаптувавши та розвинувши англійську освітню традицію, США створили найпотужнішу в світі систему вищої бібліотечної освіти: 111 університетів пропонують велику кількість різноманітних освітніх програм різних рівнів, більшість яких акредитовані Американською бібліотечною асоціацією. Саме американська освітня модель є визнаним світовим лідером інституціональних та когнітивних трансформацій системи вищої бібліотечної освіти. Про високу якість підготовки бібліотечних фахівців у США свідчить той факт, що з 50 університетів з 17 країн світу, які входять до Світового рейтингу QS World University за освітнім напрямом «Library and Information Management» щорічно від 36% до 40% складають американські університети, серед яких у 2021 р. до першої п'ятірки увійшли Університет Північної Кароліни – Чепел Хілл, Університет Іллінойсу в Урбана – Шампейн, Університет Вашингтону, Сіракузський університет, Університет Індіани, які пропонують найсучасніші за змістом бакалаврські, магістерські та докторські освітні програми [11].

Зважаючи на потужні традиції та лідерські позиції американської системи підготовки бібліотечних фахівців в світі, метою статті є визначення основних етапів еволюції та сучасних векторів розвитку вищої бібліотечної освіти США.

Аналіз досліджень і публікацій. Специфіка організаційних та змістовних перетворень вищої бібліотечної освіти в США досліджувалася в працях українських та зарубіжних

бібліотекознавців протягом двох останніх десятиліть не надто активно. Загальні тенденції освітніх трансформацій вивчали А. Гуменчук [2], О. Олійник [3, 4], Л. Філіпова [6, 7]. Профілізація магістерських освітніх програм (ОП) аналізувалася дослідниками О. Башун [1], С. Чукановою [8, 9], але на досвіді окремих університетів США, а не в контексті заганонаціональних трансформацій. Окремі напрями модернізації вищої бібліотечної освіти та запровадження в систему її організації новітніх комп'ютерних та дистанційних технологій висвітлювали О. Башун [1], О. Олійник та Л. Філіпова [5, 10]. Але, зважаючи на лідерські позиції американської освітньої моделі в світі, сучасні проблеми та тренди модернізації вищої бібліотечної освіти в США в умовах цифрових трансформацій глобального комунікаційного простору досліджено ще не достатньо.

Виклад основного матеріалу. Етап зародження вищої бібліотечної освіти в США тривав з кінця 1880-х до кінця 1930-х рр. Вже у 1890-х роках ініціатива М. Дьюї швидко розповсюдилася в різних американських штатах. У 1890 р. бібліотечну школу було відкрито при Інституті Пратта в Нью-Йорку, у 1892 р. — при Університеті Дрекселя в Філадельфії, у 1893р. — в Університеті Іллінойсу (Урбана-Шампейн), у 1896 р. — при Сіракузькому університеті. На початку XX ст. темпи розвитку закладів вищої освіти бібліотечного спрямування прискорювалися у відповідь на потребу американського суспільства у кваліфікованих бібліотечних фахівцях. Так, у перше десятиліття XX ст. підготовка магістрів бібліотекознавства розпочалася в бібліотечних школах при Державному університеті Емпорії (1902 р.), Університеті Вісконсин-Медисон (1906 р.), при Вашингтонському університеті (1911 р.). У 1920-х рр. бакалаврів і магістрів в галузі бібліотечної справи готували також в спеціалізованих освітніх підрозділах бібліотечного профілю при Кутцтаунському університеті (1921 р.), Державному університеті Сан-Хосе (1924 р.), Університеті Мічигану (1926 р.), Техаському жіночому університеті (магістр і доктор філософії, 1928 р.), Університеті Північної Кароліни в Гринсборо (1928 р.), Університеті Оклахоми (1929 р.). У 1930-х рр. бібліотечні школи відкриваються при Державному університеті Луїзіани (1931 р.), Університеті Північної Кароліни – Чепел Хілл (1931 р.), Університеті Кентуккі в Лексингонтоні (1932 р.), Домініканському університеті (1933 р.), Католицькому університеті Америки (1937 р.), Центральному університеті Північної Кароліни (1939 р.) [12].

Окрім хронологічних та географічних меж розгортання вищої бібліотечної освіти в США варто дослідити еволюційний шлях найстаріших спеціалізованих освітніх підрозділів, які розпочали готувати бібліотечних фахівців ще наприкінці XIX ст. Так, у 1893 р. було відкрито бібліотечну школу в Університеті Іллінойсу (Урбана-Шампейн), яка нині носить назву Вища школа бібліотекознавства та інформаційних наук і є однією з найстаріших та авторитетніших в країні. З 1894 р. школа готує магістрів в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук на базі бакалаврського ступеня, орієнтуючи навчання майбутніх фахівців на передбачення ними соціальних та технологічних змін, що впливають на бібліотечну професію, з метою вчасного реагування на виклики задля підвищення якості обслуговування користувачів. Ця місія підготовки бібліотечних фахівців вищої кваліфікації притаманна цьому освітньому закладу й донині. У змісті його сучасних освітніх програм посилена увага приділяється таким актуальним проблемам розвитку фахового середовища, як автоматизація бібліотек, удосконалення довідкового та бібліографічного обслуговування користувачів в онлайн-середовищі, покращення інформаційного обслуговування дітей та юнацтва в умовах цифрових трансформацій.

Про високий рівень науково-педагогічного складу Вищої школи бібліотекознавства та інформаційних наук Іллінойського університету свідчить те, що ще у 1951 р. ця школа розпочала підготовку докторів філософії з бібліотекознавства та інформаційних наук. Обсяг кредитів її сучасної докторської освітньо-наукової програми 20 одиниць, термін навчання — від 3 років очної до 7 років заочної форм навчання. Зміст освітньо-наукової програми (ОНП) містить такі обов'язкові освітні компоненти: Методи наукових досліджень; Соціальні аспекти розвитку науки і техніки, Комунікації та інформаційні технології; Інформаційні потреби користувачів; Бібліографічні послуги; Адміністративне управління; Управління інформацією; Зберігання документів. Вступники на докторські програми зобов'язані мати ступінь магістра з бібліотекознавства та інформаційних наук та мінімум два роки стажу практичної діяльності в інформаційній галузі.

Коледж Симмонса (Бостон) окрім класичного магістра бібліотекознавства та інформаційних наук, якого готує з 1902 р., нині

пропонує освітні програми подвійних дипломів: окрім диплома класичного магістра випускник отримує диплом магістра наук в галузі освіти, який має право працювати в шкільній бібліотеці як класний керівник або фахівець із засобів масової інформації. Для цього в змісті освітніх програм пропонуються такі навчальні дисципліни, як «Організація та управління медіа-центром шкільної бібліотеки», «Інформаційні та довідкові послуги», «Дитяча література та колекції ЗМІ»; «Дизайн та виробництво навчальних матеріалів», «Виникнення технологій бібліотек та медіа-центрів», «Бібліотеки, сучасне суспільство та юнацтво».

Практика одержання магістрами подвійних дипломів достатньо широко розповсюджена в закладах вищої бібліотечної освіти США. Так, Школа інформаційної та бібліотечної справи в Інституті Пратта (Нью-Йорк) здійснює набір на такі магістерські освітні програми подвійних дипломів: ОП «Бібліотека та інформатика зі шкільними ЗМІ» (за результатами навчання випускникам присвоюють ступінь магістра наук в галузі бібліотекознавства та магістра медіа-освіти), ОП «Бібліотека, історія мистецтв та дизайн» (ступінь магістра наук в галузі бібліотекознавства, та магістра з історії мистецтв і дизайну).

Поглиблене дослідження еволюційних тенденцій розвитку вищої бібліотечної освіти США дозволяє стверджувати, що ще третину сучасних бібліотечних шкіл як структурних підрозділів гуманітарних факультетів престижних університетів було відкрито у 1950-1970-ті рр. Саме після Другої світової війни темпи науково-технічного прогресу та економічного зростання країни напряму залежали від темпів продукування інновацій та якості інформаційного забезпечення науково-дослідної діяльності. Саме на цьому етапі бібліотечні школи почали трансформуватися в кафедри та навіть факультети інформаційних досліджень, на базі яких готували фахівців з бібліотекознавства та інформаційних наук. Якісною особливістю цього етапу еволюційного розвитку вищої бібліотечної освіти стала підготовка з середини 1950-х рр. докторів філософії не лише з бібліотекознавства, але й в галузі інформаційних систем або інформаційного менеджменту. Розширення проблематики дисертаційних досліджень було зумовлено посиленням ролі інформації в житті суспільства, її трансформацією в потужний виробничий ресурс, інституціоналізацією в країні системи науково-технічної інформації.

Так, у Школі інформаційних досліджень Університету Мичигану з 1954 р. запроваджено освітню програму підготовки доктора філософії в галузі інформаційних систем. Сучасний зміст цієї програми передбачає вивчення таких навчальних дисциплін: Аналіз інформаційних систем; Технології пошуку інформації; Управління інформацією та центри документації; Когнітологія та інтелектуальний доступ до інформації; Економіка інформації; Соціологія інформації; Історія друкованої книги та видавничої справи. Місією цієї освітньої програми є підготовка компетентних дослідників, здатних ефективно працювати в академічній, корпоративній, некомерційній та урядових сферах, застосовуючи навички управління інформацією та створення гармонійного комунікаційного простору [12]. При цьому більшість бібліотечних шкіл продовжували традиційну підготовку магістрів в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук, формуючи в них навички застосування принципів та технологій агрегації, організації, доставки інформації та знань у необхідних користувачам форматах; вміння аналізувати соціальні проблеми, пов’язані з інформатизацією суспільства, а також передбачати динамічні зміни ролі бібліотек як посередників в цифровому комунікаційному просторі. Вельми важливими є такі аспекти формування фахової свідомості майбутніх магістрів бібліотекознавства як планування безперервного професійного розвитку протягом всієї кар’єри та визнання цінності участі в професійних асоціаціях, перш за все в Американській бібліотечній асоціації.

Одним з перших університетів, який ще у 1971 р. запровадив інноваційну освітню програму підготовки магістра в галузі управління інформацією, був Католицький університет Америки. І понині ця програма є популярною у абітурієнтів, оскільки її зміст модернізується відповідно до змін в інформаційній галузі і передбачає вивчення майбутніми магістрами в галузі управління інформаційними системами таких базових навчальних дисциплін: Інформаційна етика; Технології організації інформації та комунікації; Інформаційні продукти та послуги; Дизайн та управління веб-сайтами; Системний аналіз і дизайн; Комп’ютерні додатки; Просунуте мережеве адміністрування; Інформаційна архітектура та управління базами даних; Аналіз потреб в фахових наукових дослідженнях.

Наприкінці 1980-х — початку 1990-х рр. реновації американської системи підготовки бібліотечних кадрів вищої кваліфікації ознаменували початок сучасного етапу розвитку вищої бібліотечної освіти. На цьому етапі

відбувся перехід до якісно нових освітніх стандартів, що знаменували реалізацію компетентнісного підходу, домінування надпредметних цілей навчання над формуванням вузькоспеціалізованих знань, вмінь та навичок, запровадження замість дисциплінарної діяльнісної моделі навчання. До переліку надпредметних компетентностей бібліотечного фахівця додалось формування лідерських якостей щодо модернізації професійної сфери діяльності, вміння постійно навчатися, приймати рішення в непередбачуваних ситуаціях, працювати в команді та реалізовувати креативні проєкти, спрямовані на підвищення якості інформаційного обслуговування користувачів. На цьому етапі посилилася тенденція диверсифікації профілів освітніх програм підготовки фахівців різних рівнів: з 1992 р. бакалаврів в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук почали готувати переважно в коледжах, а магістрів та докторів філософії — в університетах. Обсяг освітньої програми підготовки бакалавра мистецтв або наук складає, як правило, 188 кредитів, тривалість навчання — 4 роки; обсяг ОП магістра мистецтв/наук/бізнесового адміністрування від 36 до 54 кредитних одиниць, тривалість підготовки — 1-2 роки, при цьому є два типи освітніх програм: магістра-дослідника та магістра-менеджера. Підготовка доктора філософії може тривати від 3 (очна форма навчання) до 7 (заочна форма навчання) років. Для вступників, що мають ступінь магістра, обсяг навчальної складової освітньо-наукової програми складає 60 кредитів, для вступників, які не мають магістерського ступеня — 90 кредитів.

У 2012 р. було складено рейтинг 51 бібліотечної школи, акредитованої Американською бібліотечною асоціацією за критеріями відгуків працедавців щодо якості випускників та відгуків студентів щодо змісту освітніх програм. Кращими були визнані бібліотечні школи Іллінойського Університету в Урбана–Шампейн, Університету Північної Кароліни – Чепел Хілл, Вашингтонського Університету [11]. Дослідження сучасних векторів змістовної диверсифікації освітніх програм Вашингтонського університету дозволяє констатувати, що школа інформаційних досліджень, яка була створена в його структурі на базі школи бібліотекознавства, пропонує окрім класичної освітньої програми в галузі бібліотечної справи ще дві інноваційні освітні програми підготовки бакалавра та магістра в галузі інформаційних наук. Університет Оклахоми на базі школи бібліотекознавства та інформаційних наук готує не лише класичних бакалаврів та магістрів в галузі бібліотекознавства, але й відкрив освітню програму для підготовки магістрів в галузі управління знаннями. Таким чином, більшість університетів, зберігаючи та модернізуючи фундаментальні бібліотекознавчі освітні програми, розширюють спектр підготовки інформаційних фахівців, здатних працювати у будь-якому типі інформаційних установ. Бібліотечна школа Державного університету Луїзіани пропонує класичну, але змістовно модернізовану освітню програму підготовки магістра в галузі бібліотекознавства та інформаційних досліджень, який після одержання магістерського ступеня зможе займати широкий спектр посад — від академічного до дитячого бібліотекаря, цифрового бібліотекаря, інформаційного менеджера, інтернет-розробника та мережевого бібліотекаря, та навіть аналітика конкурентної розвідки. У змісті освітньої програми передбачено і фундаментальні дисципліни на кшталт таких, як: «Інформаційні ресурси, продукти та послуги», «Каталогізація і класифікація», «Академічні бібліотеки», «Публічні та спеціальні бібліотеки», «Інформаційні послуги для дітей та молоді», «Дослідницька робота бібліотек», і новітні навчальні дисципліни, зокрема «Комп'ютерні інформаційні системи», «Технології управління інформацією», «Управління інформацією та центри документації», «Інформаційні системи в галузі охорони здоров'я», «Адміністративне управління». При цьому місія освітньої програми — підготувати магістра, здатного брати участь в дослідженнях, спрямованих на розвиток бібліотечних та інформаційних послуг відповідно до вимог часу.

Прикладом гармонійного поєднання традицій та інновацій в системі підготовки бібліотечних фахівців є Школа інформаційних досліджень Сіракузького університету, яка пропонує освітні програми, спрямовані на підготовку бакалавра наук в галузі менеджменту інформаційних технологій, магістра наук в галузі бібліотекознавства та інформаційних досліджень, магістра наук в галузі управління інформацією, а також комплексну освітню програму подвійних дипломів, спрямовану на підготовку магістра бібліотекознавства та магістра в галузі шкільних ЗМІ. Коледж інформаційних наук і технологій Університету Дрекселя (Філадельфія) демонструє багаторівневість та безперервність в розбудові сучасної системи підготовки

інформаційних фахівців. У коледжі функціонують освітні програми підготовки бакалавра в галузі інформаційних систем, магістра в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук, магістра наук в галузі інформаційних систем, доктора філософії в галузі інформаційних досліджень. Вже на бакалаврському рівні студенти вивчають такі базові навчальні дисципліни, як «Оцінка, організація та використання інформації», «Взаємодія Людина — Комп'ютер», «Системи управління базами даних», «Соціальні аспекти інформаційних систем», «Комп'ютерні мережеві технології», «Управління проектною діяльністю». Обов'язковим в процесі навчання є практикум розробки та реалізації корпоративного проєкту, що формує компетентності креативності, комунікативності, критичного мислення та командної роботи, вкрай необхідні сучасному інформаційному менеджеру. Важливо підкреслити, що метою реалізації ОП підготовки фахівців магістерського ступеня та ступеня доктора філософії заявлено формування в них здатності дослідницьких практик в контрольованій та неконтрольованій науковій проблематиці, вміння здійснювати аналіз та оцінку ефективності інформаційних систем, брати участь у професійній комунікації, якісно реалізовувати технології управління інформаційними ресурсами, продуктами та послугами.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на основі компаративного та контент-аналізу освітніх програм підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» провідних університетів США в їх історичній ретроспективі виявлено основні етапи розвитку та вектори модернізації вищої бібліотечної освіти цієї країни як фундатора та лідера означеного освітнього напряму.

Висновки. Дослідження генези бібліотечних шкіл в американських університетах, контент-аналіз запроваджуваних ними програм підготовки фахівців різних освітніх ступенів дозволив визначити основні етапи еволюції вищої бібліотечної освіти в США: етап зародження (кінець 1880-х — кінець 1930-х рр.); етап інтенсивного розвитку (1950-1970-ті рр.); етап модернізаційних змін (1980-ті рр. — по цей час). Основними векторами сучасних трансформацій вищої бібліотечної освіти є баторівневість, безперервність, фундаменталізація, цифровізація, універсальність та посилення інформаційної складової в змісті освіти. Україні варто врахувати сучасні тренди профілізації освітніх програм підготовки бібліотечних фахівців та критерії оцінки їх якості усіма стейкголдерами світового освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Башун О. Бібліотечна освіта в США: використання цифрових технологій // Бібліотечний форум України. 2011. № 4. С. 37-38.

2. Гуменчук А. Реновації вищої бібліотечної освіти: досвід США // Матеріали міжнародної наукової конференції «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (26-27 листопада 2020 р.). Харків : ХДАК, 2020. С. 165-166.

3. Олійник О. В. Особливості організації вищої інформаційно-бібліотечної освіти в США // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2012. № 3/4. С. 51-59.

4. Олійник О. В. Інформаційні технології дистанційного навчання у вищій бібліотечній освіті США : автореф. дис. … канд. наук з соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». Харків : Харків. держ. акад. культури, 2008. – 20 с.

5. Філіпова Л., Олійник О. Дистанційне навчання фахівців у галузі бібліотекознавства та інформатики в США і питання його акредитації // Вісник Книжкової палати. 2005. № 3. С. 30-32.

6. Філіпова Л. Магістерські освітні програми бібліотечно-інформаційного профілю в університетах США: досвід організації та змісту навчання // Вісник Книжкової палати. 2016. № 3. С. 49-52.

7. Філіпова Л. Організація дистанційного навчання у вищій школі бібліотечних та інформаційних наук Іллінойського університету // Вісник Книжкової палати. 2002. № 7. С. 45-47.

8. Чуканова С. Акредитаційні стандарти Американської бібліотечної асоціації для магістерських програм із бібліотекознавства та інформології у вишах США: огляд // Бібліотечний вісник. 2014. № 5. С. 30-33.

9. Чуканова С. Актуальні тенденції процесу професійної підготовки бібліотечних фахівців у США // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2017. Вип. 11-12. С. 73-87.

10.Filipova L. Ya., Oliinyk O. V. (2015). US Library and Information Schools: Training and Accreditation Issues. Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації. https://silo.tips/download/us-library-and-information-schools-training-and-accreditation-issues (дата звернення 14.12.2021).

11.QS World University Rankings 2022. URL : https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/ (дата звернення 16.12.2021).

12.World Guide to Library, Archive and Information Science Education : Third new and completely revised Edition / Edited by Axel Schniederjürge (2017). KG •Saur München, 561 p.

References

1. Bashun O. (2011) Library education in the United States: the use of digital technology. Library Forum of Ukraine, 4, 37-38 [in Ukrainian].

2. Humenchuk, A. (2020) Renovations in Higher Library Education: The US Experience. 26-27 November 2020: Proceedings of the International Scientific Conference "Culturology and Social Communications: Innovative Development Strategies". (pp. 165-166). Harkiv: KSAC [in Ukrainian].

3. Olijnik O. V. (2012) Features of the organization of higher information and library education in the United States. Library Science. Documentation. Informology , 3/4, 51-59 [in Ukrainian].

4. Olijnik O. V. (2008) Distance learning information technology in higher education in the United States. Extended abstract of candidate's thesis. Harkiv: KSAC [in Ukrainian].

5. Filipova L., Olijnik O. (2005) Distance learning of specialists in the field of library science and informatics in the USA and issues of its accreditation. Bulletin of the Book Chamber, 3, 30-32 [in Ukrainian].

6. Filipova L. (2016) Master's degree programs in library and information at US universities: experience in the organization and content of education. Bulletin of the Book Chamber, 3, 49-52 [in Ukrainian].

7. Filipova L. (2002) Organization of distance learning at the University of Illinois School of Library and Information Sciences. Bulletin of the Book Chamber, 7, 45-47 [in Ukrainian].

8. Chukanova S. (2014) Accreditation Standards of the American Library Association for Master's Degree Programs in Library Science and Informatics at US Universities: a Review. Library Bulletin, 5, 30-33 [in Ukrainian].

9. Chukanova S. (2017) Current trends in the process of training librarians in the United States. Bulletin of Lviv University. Series: Bibliography, Library Science and Information Technology, 11-12, 73-87 [in Ukrainian].

10. Filipova L. Ya., Oliinyk O. V. (2015) US Library and Information Schools: Training and Accreditation Issues. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture. Series: Social Communications, 46, 44-52 https://silo.tips/download/us-library-and-information-schools-training-and-accreditation-issues [in Ukrainian].

11.QS World University Rankings 2022. URL : https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/ [in English].

12. World Guide to Library, Archive and Information Science Education : Third new and completely revised Edition / Edited by Axel Schniederjürge (2017). KG ·Saur München, 561 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 25.12.2021
Отримано після доопрацювання 26.01.2022
Прийнято до друку 29.01.2022

УДК 378.147:02:004.7
DOI 10.32461/2409-9805.1.2022.257339.

Цитування:
Сидоренко Т. В., Сидоренко А. І. Дистанційне навчання: погляд студентів і викладачів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 1. С. 118–125.

Sydorenko T., Sydorenko A. (2022). Distance learning: the view of students and teachers. Library science. Record Studies. Informology. 1, 118–125 [in Ukrainian].

Сидоренко Тетяна Валеріївна,
кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи ВП
«Миколаївська філія Київського національного
університету культури і мистецтв»
https://orcid.org/0000-0003-0950-3467
tatyana_tvs@yahoo.com

Сидоренко Алла Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри
інформаційної, бібліотечної та архівної справи
ВП «Миколаївська філія Київського
національного університету культури і мистецтв»
https://orcid.org/0000-0002-2889-5219
allasidorenko7@ukr.net

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ПОГЛЯД СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ

Метою статті *є дослідження технологій дистанційного навчання та ставлення до цієї форми освіти студентів та викладачів (на прикладі ВП «МФ КНУКіМ» та ВП «Миколаївський факультет менеджменту і бізнесу КУК).* ***Методологічна основа дослідження.*** *У процесі дослідження застосовано наукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, метод анкетування студенів і викладачів ВП «Миколаївська філія КНУКіМ», ВП «Миколаївський факультет менеджменту і бізнесу КУК». Кількісні методи були залучені для обробки результатів анкетування.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в узагальненні знань про можливості впровадження дистанційного навчання в навчальний процес підготовки за галуззю знань «Культура і мистецтво», зокрема спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»; окресленні основних ознак дистанційного навчання через призму поглядів студенів і викладачів, їх готовності до самонавчання та самовдосконалення; бачення перспектив розвитку дистанційного навчання та ін.* ***Висновки.*** *Доведено, що технології дистанційного навчання створюють умови для плідної взаємодії викладачів і студентів як суб'єктів інформаційного середовища та сприяють розвитку їх компетентностей, серед яких здатність до саморозвитку та аналітичне мислення. Анкетування виявило, що більша половина студентів мають позитивне ставлення до дистанційного навчання і використання сучасних інформаційних технологій для отримання інформації. Найбільш затребуваними виявилися практичні та лекційні заняття з використанням мультимедійних технологій. Серед перспектив дистанційного навчання студентами за ранжируваним переліком обрані технологічність, гнучкість та модульність. Результати анкетування довели, що технології дистанційного навчання, базуючись на принципах відкритого навчання, створюють сучасне інформаційне освітнє середовище, привабливе для студентської молоді. На основі дослідження визначено, що дистанційне навчання можна активно використовувати в системі змішаного навчання для студентів інформаційної сфери, а в умовах кризових явищ – як самостійний елемент сучасної освіти.*

Ключові слова: *інформаційні і комунікаційні технології, дистанційна освіта, дистанційне навчання, студенти, викладачі.*

© *Сидоренко Т. В., Сидоренко А. І.*

Sydorenko Tatyana,
Candidate of Sciences in Social Communications,
Associate Professor,
head of the department of information,
library and archival affairs of VP
«Mykolaiv branch of the Kyiv National
University of Culture and Arts»

Sydorenko Alla,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
VP «Mykolaiv branch of Kyiv National
University of Culture and Arts»

DISTANCE LEARNING: THE VIEW OF STUDENTS AND TEACHERS

The purpose of the article *is to study the technologies of distance learning and the attitude to this form of education of students and teachers (on the example of VP "MF KNUKiM" and VP " Mykolaiv Faculty of Management and Business of the KUC").* ***The methodological basis of the study****. In the course of the research scientific methods of analysis, synthesis, generalization, method of questionnaires of students and teachers of VP "Mykolaiv branch of KNUKiM", VP "Mykolaiv faculty of management and business of KUC" were applied. Quantitative methods were used to process the results of the survey.* ***The scientific novelty*** *of the work is the generalization of knowledge about the possibility of introducing distance learning in the educational process of training in the field of knowledge "Culture and Art", in particular, the specialty "Information, Library and Archival Affairs"; outlining the main features of distance learning through the prism of the views of students and teachers, their readiness for self-study and self-improvement; a vision of prospects for the development of distance learning, etc.* ***Conclusions.*** *It has been proven that distance learning technologies create conditions for fruitful interaction between teachers and students as subjects of the information environment and promote the development of their competencies, including the ability to self-development and analytical thinking. The survey found that more than half of students have a positive attitude towards distance learning and the use of modern information technology to obtain information. The most popular were practical and lecture classes using multimedia technologies. Among the prospects of distance learning by students on the ranked list are selected manufacturability, flexibility, and modularity. The results of the survey proved that distance learning technologies, based on the principles of open learning, create a modern information educational environment that is attractive to student youth. Based on the study, it was determined that distance learning can be actively used in the system of blended learning for students of the information sphere, and in times of crisis - as an independent element of modern education.*

Key words: *information and communication technologies, distance education, distance learning, students, teachers.*

Актуальність теми дослідження. Темпи розвитку інформаційного суспільства сприяли активному використанню інтернет-технологій в освіті, зокрема запровадженню технологій дистанційної освіти [8]. Дистанційна освіта дозволяє якісно засвоювати нові знання і формувати компетенції; дає можливість навчання у зручний час; сприяє використанню великого обсягу інформації; забезпечує гнучкість, зручність, інтерактивність. Дослідження ставлення студентів і викладачів закладів вищої освіти до системи дистанційного навчання сприятиме більш широкому розумінню тенденцій і технологій дистанційного навчання, як педагогічних, так і інформаційних.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання використання дистанційної підготовки студентів вищої школи розглядали українські та зарубіжні дослідники: О. Абакумова [1], І. Блощинський [2], О. Кочкодан [9], Р. Ріжняк [10], П. Стефаненко [12], Ю. Торба [13] та ін. Так, О. Абакумовою запропоновано поетапну періодизацію процесу становлення нової форми освіти в контексті еволюційного розвитку теорії та практики освіти [1]. Дослідження П. Стефаненко присвячене теоретико-методичному обґрунтуванню та практичній реалізації дистанційного навчання у вищій школі. Автор акцентує, що у межах дистанційного навчання реалізуються всі існуючі традиційні дидактичні принципи та з’являються нові (принцип педагогічної доцільності

використання нових інформаційних технологій; принцип забезпечення безпеки інформації, яка циркулює при дистанційному навчанні; принцип відповідності технологій навчання; принцип мобільності навчання) [12].

Особливості реалізації особистісно-орієнтованого підходу в системі дистанційного навчання аналізував О. Кочкодан. Серед шляхів його реалізації в дистанційному навчанні він виділяє наступні: адаптувати існуючі методики застосування особистісно-орієнтованого підходу до сучасних комп'ютерних технологій введення, обробки, аналізу та подання інформації; розробити інтелектуальну систему формування персонального інформаційно-навчального простору; розробити методи динамічної адаптації програми навчання, що засновані на аналізі результатів проміжного контролю знань та ін. [9]. Дистанційне навчання як один з пріоритетних напрямів модернізації професійної освіти характеризує Ю. Торба. Головною тезою він проводить розуміння ролі викладача у дистанційному навчанні та особливості педагогічної взаємодії тьюторів та студентів, як суб'єктів дистанційного навчання [13]. З позиції визначення сутності та змісту поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі цікавим є дослідження І. Блощинського [2]. Автор відзначає, що на сучасному етапі дистанційне навчання розглядається як ефективний засіб забезпечення неперервності освіти, шлях до її демократизації, гуманізації та варіативності.

Тематика публікацій з питань дистанційної освіти та дистанційного навчання 2010–2020 рр. різноманітна: теоретико-методологічні аспекти організації дистанційної освіти (О. Васюк, Т. Скумін, 2011); відкриті системи дистанційного навчання (Н. Думанський, 2011); організаційні моделі дистанційної освіти (М. Макарова, 2012); розвиток науково-педагогічного забезпечення дистанційного навчання у ВНЗ України (Р. Ріжняк, 2013); етапи розвитку дистанційної освіти, зокрема: кореспондентське навчання; навчання із застосуванням мультимедійних засобів; використання хмарних технологій у дистанційному навчанні (Г. Кисельов, 2013); дистанційне навчання у ВНЗ України та інших країн світу (І. Ушкаленко, Ю. Зелінська, 2018) та ін.

Розгляд дистанційної освіти в підготовці фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи обмежений дослідженням питань організації дистанційної підготовки фахівців бібліотечно-інформаційної сфери. Необхідність і значення дистанційної освіти для працівників бібліотек висвітлювали В. Загуменна та Т. Гранчак [7], Т. Гранчак [4], С. Чуканова [14] та ін. Так, В. Загуменна та Т. Гранчак дали характеристику доповідей, представлених на міжнародній конференції «Андрагогіка: дистанційна освіта бібліотекарів у віртуальному середовищі» (Вільнюс, 7-8 червня 2017 р.), який був спрямований на кумуляцію міжнародного досвіду організації такого навчання в бібліотечній сфері [7, 46]. Дослідження використання технологій інтернет-середовища в організації дистанційного навчання у фаховій бібліотечній освіті здійснила Т. Гранчак. Серед висновків автора, зокрема, можна відзначити створення комплексної моделі дистанційного навчання, технічним рішенням для якої може бути організація навчального інтернет-простору дистанційного курсу за допомогою веб-сайту, що дасть змогу інтегрувати в одній точці доступу різноформатний контент і створити умови для різних видів спілкування [4, 228-229]. Деякі особливості та перспективи дистанційної освіти бібліотекарів в США охарактеризувала С. Чуканова [14].

Метою статті є дослідження технологій дистанційного навчання та ставлення до цієї форми освіти студентів та викладачів (на прикладі ВП «МФ КНУКіМ» та ВП «Миколаївський факультет менеджменту і бізнесу КУК).

Виклад основного матеріалу. Дистанційна освіта – це багатоаспектне явище, нова форма організації навчання, яка займає проміжне становище між стаціонарною і заочною формами. На думку багатьох учених, дистанційна освіта – це організований за певними темами, дисциплінами навчальний процес, який передбачає активний обмін інформацією між учнями і викладачами, а також між самими учнями, використовуючи при цьому сучасні засоби нових інформаційних технологій.

Поняття «дистанційне навчання» трактують по-різному. Дистанційне навчання – це новий метод дидактики, можливість навчатися і здобувати знання віддалено від закладу освіти в будь-який зручний для студента час. Це процес отримання знань і навичок за допомогою спеціалізованого освітнього середовища, що базується на використанні інформаційних технологій і забезпечує обмін навчальною інформацією на відстані та реалізує систему супроводу й адміністрування навчального процесу [5]. Це нова технологія самостійної роботи студентів. Дистанційне навчання – сукупність наступних заходів: засоби надання учбового матеріалу студенту; засоби контролю успішності студента; засоби консультації

студента програмою-викладачем; засоби інтерактивної співпраці викладача і студента; можливість швидкого доповнення курсу новою інформацією, коригування помилок [3].

Вперше можливість отримувати дистанційну освіту на відстані була реалізована в 1858 році у Лондонському університеті. І майже кожна країна світу має свій власний досвід її застосування. Дистанційна освіта в Україні набирає обертів. Відзначимо, що в Україні існує декілька моделей дистанційного навчання: на базі самостійного вивчення матеріалу (екстернат), навчання в автономних освітніх установах (або ж за спеціальними автономними навчальними системами) і навчання з використанням мультимедійних програм. Основними видами занять за дистанційною формою навчання є: лекція, семінар, лабораторні й практичні заняття, консультації та інші (такі самі, як і на денній формі навчання). Заняття зі студентами проводяться дистанційно згідно з навчальним планом [5].

Дистанційна освіта передбачає якісний контент і зворотній зв'язок. Під час навчання використовуються різні форми організації взаємодії викладача і студентів у дистанційному режимі. Взаємодії, що здійснюється на відстані, притаманні всі властиві навчальному процесу компоненти, які реалізуються спеціальними засобами інтернет-технологій. Серед технологій перевага надається тим, які передбачають інтерактивність.

Так, для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» викладачами Відокремленого підрозділу «Миколаївської філії КНУКіМ» використовуються такі інструменти дистанційної освіти: месенджери (Viber, Telegram), відеоконференції (Zoom, Google Meet, Skype), електронна пошта, форуми. Найбільш активною стала платформа Google Meet – для проведення відеолекцій, а також інтернет-трансляцій лекцій в режимі реального часу, вебінарів, чат-форумів і дискусій, обговорення питань курсів, виконання групових практичних завдань, захисту практики, організації навчальних конференцій тощо. Для стимуляції процесу навчання при дистанційному читанні лекцій використовуються інтерактивні експрес-опитування, кейс-методи, веб-квести тощо. По кожній дисципліні створено Google Class, за допомогою якого надається лекційний матеріал, завдання. Можливість прикріплення презентацій, таблиць, відео, створення тестів для опитування, надання завдань з тестом тощо сприяє активізації процесу навчання, використанню нових технологій і онлайн-інструментів для спільної роботи. А регулярне тестування студентів має певний вплив на результати навчання. У дистанційній освіті майбутніх фахівців з інформаційної бібліотечної та архівної справи використовуються синхронний та асинхронний режими (або зв'язки).

У системі дистанційного навчання закладами вищої освіти України у першому десятилітті XXI ст. були зареєстровані Moodle; Web CT; Прометей; IBM Mindspan Solutions. До цього переліку можна додати Claroline, ILIAS, eFront. Сучасною і найпопулярнішою навчальною платформою для викладачів і студентів є Moodle. У середовищі Moodle студенти отримують доступ до навчальних матеріалів (тексти лекцій, завдання до практичних та самостійних робіт, матеріали для подальшого спілкування і тестування); використання засобів для групової роботи (форум, чат, вебінар). Отже, сучасний етап дистанційного навчання – це навчання, яке повністю ґрунтується на використанні інтернет-ресурсів.

Практична частина нашого дослідження включила в себе проведення опитування здобувачів вищої освіти (студентів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа») у 2020 році та опитування студентів всіх спеціальностей та викладачів Відокремленого підрозділу «Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв» та ВП «Миколаївського факультету менеджменту і бізнесу Київського університету культури» у березні-квітні 2021 року [11].

Мета опитування – виявлення ставлення студентів і викладачів до технологій, форм, перспектив використання дистанційного навчання. Респондентами у 2021 році стали студенти 1-4 курсів у кількості 695 осіб та 48 викладачів. У розрізі профілів навчання – 23% студентів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», відповідно 10% – культурологія; 20% – туризм, готельно-ресторанна справа; 11% – музичне мистецтво; 14% – хореографія, 22% – дизайн.

За результатами анкетування визначено частку науково-педагогічних працівників, які мали досвід використання технологій дистанційного навчання (до впровадження карантинних заходів): тільки 33,33% опитаних використовували систематично; 29,17% – інколи; 37,5% – не використовували. Отже, рівень володіння технологіями дистанційного навчання є ще посереднім.

На питання: «Чи задоволені Ви

впровадженням технологій дистанційного навчання?» ми отримали наступні відповіді викладачів: 37,5% – так; 16,67% – ні; 45,83% – не можуть визначитись. Студенти на це питання відповіли наступним чином: 54,96% – так; 24,14% – ні; 20,86% – не можуть визначитись. Отже, впровадженням технологій дистанційного навчання студенти задоволені, а викладачі ще не можуть визначитись, як ставитись до нових технологій. Це свідчить про те, що викладачам важче переходити на нові форми навчання і класичний підхід до навчання їм ближче і подобається більше.

Проведене анкетування виявило, що більша половина студентів мають позитивне ставлення до дистанційного навчання: відповіді студентів: 55,04% відповіли, що їм подобається дистанційне форма навчання; 24,5% – не подобається та 20,46% – не можуть поки визначитись; відповіді викладачів: 25% – подобається дистанційне навчання, 45,83% – не подобається; 29,17% – не визначились. Отже, переважна більшість опитаних студентів такою відповіддю погоджується з наданням освітніх послуг через систему дистанційного навчання і використання сучасних інформаційних технологій для отримання інформації та великої частки самостійної роботи. Такі технології допомагають підвищувати рівень пізнавальної активності студентів та досягати певних результатів у теоретичних, практичних навичках. А переважна кількість викладачів ще не готова до дистанційного навчання і впровадження нових технологій. Мотиви можуть бути досить різними: від страху перед новими вимогами часу, нестачі відповідного обладнання, живого спілкування зі студентами.

Далі ми спробували виявити думку студентів і викладачів щодо форм дистанційної освіти. На питання анкети: «Які форми дистанційного навчання Вам подобаються більше?» викладачі і студенти відповіли таким чином: лекції з мультимедійним супроводом – 33,33% та 51,08%; практичні заняття – 25% та 32,29% відповідно; виконанню проєктної діяльності (в межах самостійної роботи) та на практичних заняттях віддали перевагу 41,67% та16,63%. Ці показники підтверджують, що для студентів лекція з використанням нових інформаційних технологій у вищій школі не втрачає актуальності, а на другому місці у студентів є практичні заняття. У викладачів зовсім інша позиція. На перше місце вони поставили проєктну діяльність, яка не дуже цікавить студентів в рамках дистанційної освіти.

Гнучкість, модульність, економічність, технологічність виступають перевагами сучасної дистанційної освіти. Нам було цікаво, які переваги, на їх думку, є найбільш вагомими для визначення перспектив дистанційного навчання. За ранжируваним переліком викладачі і студенти назвали: гнучкість – 41,25% (46,85%); модульність – 28,17% (9,16%); економічність – 18,83% (28,83%); технологічність – 11,75% (15,16%) опитаних. Гнучкість як основну перевагу дистанційного навчання, за думкою здобувачів освіти та викладачів університету, можна пояснити можливістю викладення матеріалу курсу з урахуванням підготовки, здібностей студентів та можливістю навчання у зручний час, у певному місці.

Обидві групи респондентів (викладачі та студенти) майже одностайно визначили найбільш вагомі для них можливості дистанційного навчання: гнучкість у виборі найбільш зручних умов (місця і часу) – 35,67 % та 56,22 %, опрацювання теоретичного матеріалу на різних онлайн-платформах – 19,83 % і 10,18%, індивідуалізація навчання (10,83% та 15,93 %), комплексне ознайомлення з дисципліною (25,17% та 16,65%); переваги відсутні (8,5%, та 1,02%). Ці показники свідчать про те, що студенти більшою мірою оцінили переваги дистанційного навчання, ніж викладачі.

Найбільш ефективними інструментами дистанційного навчання викладачами та студентами обрані віртуальні освітні середовища (Moodle, Google Classroom) – 62,17% та 56,69%; месенджери (Viber, Messenger, Telegram) – 20,5% і 18,76%; засоби відеозв'язку (Meet, ZOOM, Skype) – 12,17% та 21,92%; електронна пошта – 0% і 1,16%. Отже, за результатами опитування викладачів та студентів використовуються як синхронні, так і асинхронні засоби навчання.

Серед факторів, що заважають отримати студентам якісну освіту в режимі дистанційного навчання, відповіді розподілилися таким чином: відсутність живого контакту (викладачі – 56,83%; студенти – 54,36%); прояви академічної недоброчесності (викладачі – 2,83%; студенти – 0,75%); недостатній рівень володіння засобами інформаційних і комунікаційних технологій (викладачі – 4,67%; студенти – 2,35%); відсутність безперебійного доступу до мережі Інтернет (викладачі – 22,5%; студенти – 20,5%).

Два варіанти відповідей відрізнялися в анкетах для викладачів і студентів: розробка в стислий термін програм, методичного забезпечення дисциплін, підготовка онлайн-лекцій (викладачі – 8,5%); відсутність труднощів (викладачі – 4,67%); для студентів були сформульовані інші варіанти відповідей: необ'єктивне оцінювання (студенти – 1,54%); відсутність необхідної техніки вдома (студенти –

20,5%). Отже, найважливішою проблемою для студентів і викладачів виявилося відсутність живого контакту (питань комунікаційної взаємодії «студент-викладач», «студент-студент»). На це звернули увагу більше 50% респондентів обох груп. Також студенти у відповідях відзначили відсутність необхідної техніки для роботи в режимі дистанційного навчання – 20,5%.

На питання: «Які труднощі виникали під час дистанційного навчання?» студенти відповіли наступним чином: відсутність навичок самостійної роботи – 4,31%; неможливість організувати себе до перегляду (прочитанню тексту) лекцій або виконання завдань – 11,51%; окремі теми дисциплін складніше виконувати самостійно (онлайн), ніж в аудиторії – 50,35%; відсутність труднощів – 33,83%. Відзначимо, що переважна більшість студентів деякі складні теми дисциплін бажає вивчати в аудиторії.

Одним із складних питань, на наш погляд, є питання: «Чи вважаєте Ви, що технології дистанційного навчання та інформаційні технології загалом, виступають невід'ємною складовою розвитку закладу вищої освіти (ЗВО)?». Відповіді обох груп респондентів були майже ідентичними: по-перше, в умовах карантину – це вимога часу (викладачі – 50%; студенти – 51,64%); по-друге, багато викладачів і студентів вважають, що це стратегічний пріоритет ЗВО (20,83% та 33,18%); по-третє, технології дистанційного навчання повинні використовувати всі науково-педагогічні працівники (12,5% та 15,18%); і 16,67% викладачів обрали варіант відповіді, що технології дистанційного навчання повинні використовуватися лише за бажанням викладачів.

Цікавим виявилося і питання: «На скільки відсотків Ви можете оцінити свою готовність до використання сервісів Google в системі дистанційного навчання?» Серед опитаних викладачів і студентів обрали шкалу від 75% до 100% (41,67% та 53,76% відповідно); від 50% до 75% (54,17% та 37,61%); до 50% (4,16% та 8,63%). Ці показники, на наш погляд, засвідчують достатню готовність респондентів обох груп для роботи в рамках дистанційного навчання. І, незважаючи на те, що тільки одній чверті викладачів подобається дистанційне навчання, вони готові до використання інформаційних технологій задля підготовки майбутніх фахівців. І як підтвердження цього висновку – більшості викладачів (а це 70,83%) не потрібні тренінги з використання технологій дистанційного навчання. Невтішними є відповіді і студентів і викладачів про використання електронних ресурсів бібліотеки філії: переважна більшість їх не використовує під час самостійної роботи.

Результати цьогорічного дослідження в порівняльному аспекті з дослідженням ставлення студентів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (2020 р.) виявили позитивне ставлення до дистанційної освіти, застосування як асинхронних, так і синхронних інструментів дистанційного навчання, збільшення рівня готовності до використання освітніх сервісів в системі дистанційного навчання, формування вмінь працювати самостійно.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні знань про можливості впровадження дистанційного навчання в навчальний процес підготовки за галуззю «Культура і мистецтво», зокрема спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»; окресленні основних ознак дистанційного навчання через призму поглядів студенів і викладачів, їх готовності до самонавчання та самовдосконалення; бачення перспектив розвитку дистанційного навчання та ін.

Висновки. Отже, результати анкетування стверджують, що технологія дистанційного навчання, базуючись на принципах відкритого навчання, створює сучасне інформаційне освітнє середовище, привабливе для студентської молоді. Таку форму навчання можна залишити в перспективі в межах змішаного навчання для студентів вищої школи. Проведене дослідження ставлення здобувачів освіти та викладачів галузі «Культура і мистецтво» (на базі Миколаївської філії КНУКіМ та МФ КУК) дало можливість виявити переваги і недоліки дистанційної освіти; позитивне ставлення до цієї форми навчання та її сучасних технологій; оцінити свою готовність до її використання. Відповіді респондентів дають можливість підтвердити, що дистанційна освіта виступає одним з перспективних напрямів розвитку інноваційного потенціалу вищої школи, а дистанційне навчання, засноване на використанні персональних комп'ютерів, електронних підручників і засобів телекомунікацій, які становлять якісно нову технологію навчання, являють собою нову форму організації освіти, забезпечуючи гнучкість, зручність та інтерактивність.

.

Список використаних джерел

1. Абакумова О. О. Феномен дистанційної освіти в контексті сучасних соціокультурних змін". *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка.* 2011. № 2. С. 7-10. URL: http://novyn.kpi.ua/2011-2/01-filos-Abakumova.pdf. (дата звернення: 22.05.2020).

1. Блощинський І. Г. Сутність та зміст поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. *Вісник Нац. акад. Держ. прикорд. Служби України. Серія: Педагогічні науки.* 2015. вип.3. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2015_3_4.pdf (дата звернення: 15.03. 2021).

2. Вища освіта. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. Дистанційна освіта. 2018. URL: http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro. (дата звернення: 25.05.2020).

3. Гранчак Т. Інформаційно-комунікаційні технології дистанційної бібліотечної освіти в Україні: комплексність і варіативність. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. 73(№5). С. 219-235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_73_5_18. (дата звернення: 21.05.2020).

4. Дистанційна освіта в Україні: навчання у стилі digital nomads. URL: https://studway.com.ua/distanciyna-osvita/. (дата звернення: 23.03.2021).

5. Дистанційне навчання. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Дистанційне_навчання. (дата звернення: 21.05.2020).

6. Загуменна В., Гранчак Т. Дистанційна освіта бібліотекарів у віртуальному середовищі. *Вісник Книжкової палати.* 2017. №6. С. 45-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_6_14. (дата звернення: 02.06.2020).

7. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/. (дата звернення: 11.05.2020).

8. Кочкодан О. Д. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в системі дистанційного навчання. URL: https://www.sworld.com.ua/konfer45/19.pdf (дата звернення: 22.03.2021).

9. Ріжняк Р. Розвиток науково-педагогічного забезпечення дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2013. вип.122. С. 296-309.

10.Сидоренко Т. В. Дистанційна освіта як сучасна освітня технологія. *Інформаційні комунікації в культурі та мистецтві*: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф, 08 квітня 2021 р. Миколаїв : МФ КНУКіМ, 2021. С. 26-33.

11.Стефаненко П. В. Дистанционная система обучения в высшей школе: моногр. Київ, 2012. 396 с.

12.Торба Ю. І. Дистанційне навчання як один з пріоритетних напрямів модернізації професійної освіти. *Наукова скарбниця освіти Донеччини.* 2013. № 3. С. 77-81. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nsod_2013_3_17.pdf/ (дата звернення: 21.05.2020).

13.Чуканова С. Форми організації бібліотечної освіти у США: чи є перспективи у дистанційної освіти? *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* Київ, 2015. вип. 42. С. 580–590 URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7747. (дата звернення: 01.06.2020).

References

1. Abakumova O. O. (2011). The phenomenon of distance education in the context of modern socio-cultural changes. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut». Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika,* № 2, 7-10. Retrieved from: http://novyn.kpi.ua/2011-2/01-filos-Abakumova.pdf. [in Ukrainian].

2. Bloshchynskyi H. (2015). The essence and content of the concept of "distance learning" in foreign and domestic scientific literature". *Visnyk Nats. akad. Derzh. prykord. Sluzhby Ukrainy. Seriia: Pedahohichni nauky,* vyp. 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2015_3_4.pdf. [in Ukrainian].

3. Higher education. Information and analytical portal on higher education in Ukraine and abroad, Distance Education. (2018). Retrieved from: http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro. [in Ukrainian].

4. Hranchak, T. (2019). Information and communication technologies of distance library education in Ukraine: complexity and variability". *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia,* vol. 73, №5/, 219-235. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_73_5_18. [in Ukrainian].

5. Distance education in Ukraine: learning in the style of digital nomads. Retrieved from: https://studway.com.ua/distanciyna-osvita/. [in Ukrainian].

6. Distance learning. Vikipediia. Vilna entsyklopediia. Retrieved from: http://uk.wikipedia.org/wiki/Дистанційне_навчання. [in Ukrainian].

7. .Zahumenna, V., Hranchak, T. (2017). Distant education of librarians in a virtual environment. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, № 6, 45-47. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_6_14. [in Ukrainian].

8. The concept of distance education development in Ukraine. Retrieved from: http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/. [in Ukrainian].

9. Kochkodan, O. D (2016). Implementation of a personality-oriented approach in the distance learning system. Retrieved from: https://www.sworld.com.ua/konfer45/19.pdf. [in Ukrainian].

10. Rizhniak, R. (2013). Development of scientific and pedagogical support of distance learning in higher educational institutions of Ukraine. *Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky*, Vyp.122, 296-309. [in Ukrainian].

11. Sydorenko, T. V. (2021). Distance education as a modern educational technology. Informatsiini komunikatsii v kulturi ta mystetstvi: zb. tez dop. Vseukr. nauk.-prakt. konf. Kviten 08 2021, 26-33. Mykolaiv [in Ukrainian].

12. Stefanenko, P. V. (2012). Distance Learning System in Higher Education: monogr. Kiev, 396. [in Ukrainian].

13. Torba, Yu. I. (2013). Distance learning as one of the priority areas of modernization of vocational education. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nsod_2013_3_17.pdf/. [in Ukrainian].

14. Chukanova, C. (2015). Forms of Library Education Organization in the USA: Are There Possibilities in Distance Education? *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, vyp. 42, 580–590. Retrieved from: http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7747. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.12.2021
Отримано після доопрацювання 26.01.2022
Прийнято до друку 29.01.2022

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА

Збанацька Оксана Миколаївна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету культури і мистецтв,
головний бібліотекар
відділу лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем
Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого
https://orcid.org/0000-0003-0413-7576
ZbanatskaO@i.ua

Добровольська Вікторія Василівна,
доктор наук з соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри культурології та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
провідний науковий співробітник
відділу теорії та історії бібліотечної справи
Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського
https://orcid.org/0000-0002-0927-1179
vika_dobrovolska@ukr.net

ПРОФЕСІЙНЕ ЖИТТЯ НА БІБЛІОТЕЧНІЙ НИВІ

Сучасний стан та розвиток бібліотечної справи невід'ємний від професійної діяльності фахівців, що присвячують їй життя. Серед сучасних фахівців бібліотечно-інформаційної галузі непересічною постаттю є ***Олександр Григорович Кириленко*** – людина прогресивних поглядів, обдарована, висококваліфікована, яскрава особистість, мудрий керівник, надійний товариш. Він належить до сподвижників бібліотекознавчої та документознавчої сфер і присвячує своє життя служінню справі, просвіті, людям. Гостро відчуває потреби сьогодення щодо організації бібліотечної технології опрацювання та використання інформації, є ініціатором та організатором багатьох науково-методичних заходів.

Сьогодні Кириленко Олександр Григорович є кандидатом історичних наук, доцентом, завідувачем відділу лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, стейкхолдером провідних закладів вищої освіти України, наставником молоді. У січні цього року він відзначив 60-річний ювілей свого життєвого шляху.

Народився Олександр Григорович 25 січня 1962 р. у м. Києві в родині службовців. У 1979 р. закінчив Київську середню школу № 96 та розпочав свій трудовий шлях із робітничої професії слюсаря-ремонтника в агентстві «Союздрук». У 1980 р. вступив і у 1984 р. закінчив з відзнакою Київський державний інститут культури за спеціальністю «бібліотекознавство і бібліографія», отримавши кваліфікацію «бібліотекар-бібліограф». Саме в студентські роки, у сільськогосподарському загоні, який він очолював, зустрів свою долю, майбутню дружину – Тетяну Іванівну. Під час студіювання на бібліотечному факультеті паралельно навчався в Київському суспільному інституті патентознавства, що допомогло отримати другу кваліфікацію – «патентознавець», яка йому знадобилась в подальшому професійному житті.

Розпочавши свою бібліотечну діяльність у серпні 1984 р. в Центральній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук, вже в листопаді зазначеного року був призваний до лав радянської армії, де служив рядовим у військовій інженерно-будівельній частині м. Білгород-Дністровський до червня 1986 р. Згодом, у 1988 р., закінчивши офіцерські курси при Київському інженерно-будівельному інституті, отримав звання лейтенанта. Після армії продовжив свою професійну діяльність у Центральній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук, де до кінця 1992 р. працював на різних посадах: головний бібліотекар, завідувач відділу, заступник директора з наукової роботи. Такі якості, як працьовитість, професіоналізм і далекоглядність допомогли йому розпочати процес автоматизації в діяльності бібліотеки, провести цілий комплекс наукових та науково-методичних заходів. Зокрема, на першій всесоюзній конференції молодих фахівців сільськогосподарських бібліотек у м. Москва (1987 р.), його доповідь, присвячена організації кадрової політики в бібліотеках, зайняла перше місце.

Становлення Олександра Григоровича як педагога розпочалось у Київському державному інституту культури, де він за запрошенням Івана Петровича Штефана та Василя Степановича Бабича протягом 1988–1996 рр. працював викладачем на кафедрах: бібліотечних фондів і каталогів, аналітико-синтетичної обробки документів, інформатики та автоматизованих технологій бібліотечного факультету. Особливо цінним для студентів, яким пощастило відвідувати його лекції, було отримання знань від педагога, що вже набув певних практичних навичок, і Олександр Григорович ними ділився з великим задоволенням. Серед його студентів було багато відомих науковців (О. В. Воскобойнікова-Гузєєва (Григоревська), В. В. Добровольська, Л. О. Кочубей, Н. О. Леміш) та бібліотечних практиків, що працюють в найбільших книгозбірнях України. Значного професійного та наукового досвіду Олександр Григорович набув у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, перебуваючи на посадах наукового співробітника, старшого наукового співробітника, завідувача відділу (з 1999 р.) протягом 1992–2005 рр. Працюючи з відомими науковцями (М. С. Слободяником, Л. Й. Костенко, О. М. Василенко, І. П. Антоненко та ін.), він не чекав особливого ставлення до себе, але згодом був визнаний бібліотечною спільнотою професіоналом своєї справи. Він завжди прагнув працювати в атмосфері творчості, взаємодопомоги, партнерства, набував свого професійного досвіду, допомагав молоді, всіляко сприяв їх науковому та професійному зростанню.

У 1996 р. захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство «Еволюція наукових уявлень про бібліотечну технологію в Україні (80-90-ті роки)» (науковий керівник – доктор історичних наук, професор М. С. Слободяник). За результатами науково-дослідної роботи 1994–1996 рр. був стипендіатом Національної академії наук України для молодих учених. Завжди з повагою і вдячністю згадує він свого наукового керівника – Михайла Семеновича Слободяника, багато хороших якостей якого, таких, як мудрість, впевненість, відданість, з роками проявилася і в Олександра Григоровича.

Новим етапом професійного зростання вченого стала робота на посаді директора Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яку він обіймав у 2005–2010 рр. Одночасно протягом 2006–2010 рр. був заступником голови науково-методичної бібліотечної комісії МОН України; 2006, 2007 рр. – інформаційним консультантом центрального апарату Служби безпеки України; 2008–2010 рр. – експертом Українського державного центру науково-технічної та інноваційної експертизи МОН України (здійснював експертну оцінку об’єктів, що заслуговують статусу національного культурного надбання).

Протягом своєї науково-практичної діяльності неодноразово призначався офіційним опонентом кандидатських дисертацій, 2007–2009 рр. був членом спеціалізованої вченої ради К 26.849.02 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук у НАКККіМ, був заступником завідувача кафедри соціальних комунікацій, входив до складу редакційної ради наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

У 2003–2005 рр., 2012 р., 2015 р. був відповідальним виконавцем міжнародного проєкту «Феномен етнічної самоідентифікації й виживання в контексті повоєнної Європи: Унікальна культурна спадщина української еміграції в Архіві Українського Вільного

Університету в Мюнхені». Разом з Олегом Миколайовичем Яценком вони здійснювали облік українських періодичних видань таборового періоду та упорядковували архівні зібрання Українського Вільного Університету в Мюнхені.

Педагогічна майстерність Олександра Григоровича продовжила викарбовуватись в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв на кафедрі документознавства та управління соціальними комунікаціями, де протягом 2010–2013 рр. він працював як штатний працівник на посаді професора. Коло навчальних дисциплін, що їх викладав Олександр Григорович, було різноманітним. Це «Аналітико-синтетична переробка інформації», «Документно-інформаційні комунікації», «Інформаційний моніторинг», «Інформаційні ресурси», «Інформаційно-аналітична діяльність», «Методологія документознавчих досліджень», «Теорія інформаційних потоків». Вперше в закладах вищої освіти України розробив і більше п'яти років викладав дисципліну «Теорія згортання інформації». З легкістю і зацікавленістю він завжди брався опановувати нові навчальні дисципліни. Зокрема, у 2017-2021 р. до їх переліку додалася дисципліна «Міжнародна інформація».

Особливо гармонійно, вимогливо і дещо наполегливо-іронічно відбувається спілкування зі студентами. Такі зустрічі є запорукою виникнення нових ідей і спрямування їх в практичну площину. Повага до студентів викликає відповідну повагу до нього. І навіть в умовах пандемії, створюючи Google Клас і працюючи в Google Meet, Олександр Григорович уміло керує студентською аудиторією. У 2013 р. Олександр Григорович повернувся до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і згодом очолив новий за напрямом діяльності для бібліотек України – відділ з охорони інтелектуальної власності, який займався розробкою політики інтелектуальної власності наукової установи, здійснював реєстрацією об'єктів інтелектуальної власності бібліотеки, започаткував інформаційно-аналітичний дайджест «Актуальні проблеми інтелектуальної власності». Увесь час професійного життя у нього чудово виходило поєднувати адміністративну, наукову та педагогічну діяльність. Зокрема, більше 40-ка років трудового стажу як бібліотечний фахівець, він працював на керівних посадах у 5 бібліотеках (Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв, Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук), а як викладач співпрацював з 7 закладами вищої освіти: Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Київським національним університетом культури і мистецтв, Київським університетом імені Бориса Грінченка, Європейським університетом, Відкритим міжнародним університетом розвитку людини «Україна», Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв, Національним транспортним університетом.

За пропозицією керівництва Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого він очолив новостворений у жовтні 2017 р. відділ лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем, в якому працює і сьогодні

.

Фото співробітників відділу: по центру – Кириленко О.; зліва направо – Антоненко І., Багрій І., Гордієнко О., Токмакова В., Збанацька О.

Олександр Григорович належить до тих фахівців, які постійно розвиваються. Протягом багатьох років коло його наукових уподобань весь час розширювалося, і охопило не тільки бібліотечно-інформаційну, але й документно-інформаційну сферу, соціальні комунікації та інтелектуальну власність. І це далеко не повний перелік того, що знаходиться в полі зору науковця, педагога і висококваліфікованого фахівця. Про це свідчать публікації у фаховій періодиці, виступи на конференціях та тематика захищених дипломних робіт студентів, написаних під його науковим керівництвом.

Чималим є творчий доробок Олександра Григоровича, який на сьогодні складає понад 100 наукових, навчально-методичних і професійних публікацій. Крім цього, Олександр Григорович здійснює редагування і рецензування наукових збірників, науково-методичних матеріалів, навчальних посібників, матеріалів конференцій, дисертацій та авторефератів.

Завдяки наполегливій праці Олександра Григоровича, його непересічним комунікативним здібностям та вмінням згуртовувати однодумців у 2015 р. було започатковано бібліотекознавчі студії, присвячені пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника (1949–2015) – відомого вченого і педагога, українського бібліотекознавця, документознавця і бібліографознавця. Він також є співорганізатором Міжнародних та Всеукраїнських конференцій, до оргкомітетів яких він входить.

У багатьох життєвих ситуаціях він є взірцем для студентів, авторитетом для колег по роботі, надійним другом. Своїми виваженими рішеннями й вчинками, виключно доброзичливим ставленням викликає глибоку повагу до себе.

Багатогранний талант та здібності Олександра Григоровича ще повністю не розкриті. Для тих, хто його знає, він є висококваліфікованим фахівцем, прекрасним та вмілим організатором, незаперечним авторитетом, успішним науковцем. Особисте спілкування з ним зворушує шляхетністю, щирою увагою до співрозмовника, добротою та теплом, яких нам усім нині так бракує в цьому світі.

Хочеться сказати багато теплих слів про нашого ювіляра, про його людські й організаторські якості. Він доброзичливий, турботливий, надійний, приголомшливий, з почуттям гумору, люблячий чоловік, батько, мудрий керівник і справжній друг. А бути другом – це мистецтво, з яким не народжуються, а якому навчаються протягом життя.

Свій ювілей Олександр Григорович зустрічає в розквіті творчих сил. Йому не байдужі проблеми бібліотеки, їхнє майбутнє. Як професіонал він робить все можливе, щоби бібліотечні інформаційно-пошукові системи в Україні мали гідне, якісне, сучасне лінгвістичне забезпечення. Олександр Григорович користується безперечним авторитетом, з ним радяться, до нього дослухаються.

Тож, шановний Олександре Григоровичу, у 60 відкриваються нові горизонти для безлічі рішень і шляхів. Бажаємо здійснення заповітних мрій, творчих здобутків, міцного здоров'я, підтримки однодумців. Нехай у Вашому серці вічно гуляє юність, а в душі живе надія, віра і любов!

Хай доля збагачує Вас життєвою мудрістю та оптимізмом, енергією і натхненням, радістю сьогодення та вірою в майбутнє!

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
кафедра культурології та міжкультурних комунікацій оголошує набір

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність – 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Освітній ступінь – «бакалавр», «доктор філософії»

Освітня програма «Документно-інформаційні системи і ресурси» – 1 курс; 2, 3 курс (добір)
Вступ 2022 на контракт без ЗНО та ЄВІ
бакалаврат — за мотиваційним листом
Форми навчання: денна, заочна

Терміни навчання:

• **за освітнім ступенем «бакалавр»** – на базі повної загальної освіти – 3 роки 10 місяців;
на базі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, молодшого бакалавра – 1 рік 10 місяців;
• **за освітньо-науковим ступенем «доктор філософії»** – 4 роки.

Для здобуття ступеня доктора філософії приймаються особи, які здобули ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста).

Вступні випробування до аспірантури складаються з:
• вступного іспиту із спеціальності;
• вступного іспиту з іноземної мови (за вибором Вченої ради Академії в обсязі, який відповідає рівню В2 загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти);
• презентації дослідницької (их) пропозиції(й).

КОНТАКТИ

Більш детальну інформацію можна отримати за адресою:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 18, ауд. 104
тел.: (044) 280-36-19
Добровольська Вікторія Василівна, тел.: (067)264 43 35
e-mail: culturology@nakkkim.edu.ua
Наші спільноти в Facebook: https://www.facebook.com/groups/namsca/
Instagram: https://www.instagram.com/nakkkim_academy/
YouTube: https://www.youtube.com/channel/UCZo7CWDp2QrA0ekKtVQMhaw

ЯК НАС ЗНАЙТИ?
Від станції метро Арсенальна їхати в бік Києво-Печерської лаври автобусом №24
або тролейбусом №38 до зупинки «Церква Спаса на Берестові»

Вимоги до публікацій
в наукових журналах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Загальні вимоги

До публікації в журналах приймаються статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що **раніше ніде не друкувались.**

Статті приймаються українською або англійською мовами.

1. Статті подаються в електронному вигляді на пошту відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності академії: **nauka@nakkkim.edu.ua** або за адресою: **Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11, кабінет 204, тел. (044) 280-21-93.**

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжуються рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальностіпублікації, підписаною доктором чи кандидатом наук (доктором філософі) за профілем публікації. Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою у кадровому підрозділі.

3. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал. У разі повторного виявлення запозичень, редакція залишає за собою право не брати у подальшому до друку матеріали цього автора.

4. Статті друкуються у співавторстві не більше трьох авторів.

5. Правила цитування:

- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники є небажаним;
- посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
- вторинне цитування не дозволяється;
- якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – йогопублікація має бути в загальному списку літератури після статті.

6. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

7. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура та оформлення статті

1. Стаття оформляється у текстовому редакторі Word for Windows (шрифт Times New Roman 14, міжрядковий інтервал – 1,5). Поля: всі – 2 см, сторінки не нумеруються.

2. Індекс УДК.

3. Відомості про автора українською та англійською мовами, що містять такі дані (без скорочень та абревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.*

4. Контактна інформація: номер телефону (не друкується), електронна пошта.

5. Авторський цифровий ідентифікатор ORCID подається у форматі: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000.

6. Назва статті українською та англійською мовами.

7. **Анотації та ключові слова** наводяться українською та англійською мовою обсягом **не менше 1800 знаків (з пробілами).** Анотація наводиться **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині, та містить такі рубрики: **Мета роботи; Методологія роботи; Наукова новизна; Висновки; Ключові слова.** Анотація англійською мовою є перекладом україномовного варіанту.

8. Основний текст статті повинен містити такі структурні елементи (рубрики), які виділяються з абзацного виступу напівжирним шрифтом: **Актуальність теми дослідження**. **Аналіз досліджень і публікацій**. **Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**

9. Перелік цитованої літератури укладається за алфавітом або за порядком посилання у тексті та оформлюється згідно з вимогами Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Слово **«Література»** виділяється жирним шрифтом.

10. В списку має бути не менше 7-8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості або базову монографію в даній галузі.

11. Скорочення оформлюються відповідно ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»;

12. **References** (література латиницею) наводиться повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються у списку, наведеному у латиниці.

Список References оформлюється згідно стандарту **APA (American Psychological Association (APA) Style)**. Для транслітерації українського тексту латиницею рекомендовано користуватись системами автоматичної транслітерації: http://translit.kh.ua/#passport.

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерелдив. на сайті Академії: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/nauka/vydannia/Oformlennia_References.pdf

13. Обсяг статті – **до 13 сторінок** (включно з анотаціями, ілюстраціями, таблицями, графіками та списком літератури). Відгук або рецензія – 1-2 сторінки.

14. Рисунки і таблиці розміщуються в тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки і таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше. На кожну формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті мають бути обов'язкові посилання.

15. Ілюстрації та фото (кольорові або чорно-білі, з градаціями сірого кольору) «вмонтовуються» в основний текст статті та обов'язково нумеруються і підписуються.

16. Посилання оформлюються так: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела у списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].

17. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «"..."».

18. Примітки оформлюються як виноски та розміщуються після основного тексту перед списком літератури. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 929:7.071.1:316.74:7(045)

Микуланинець Леся Михайлівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії і методики музичної освіти
Мукачівського державного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6346-6532
l.mikulaninets@gmail.com

БІОГРАФІЯ В АКСПЕКТІ КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МИТЦЯ І ПУБЛІКИ

Мета роботи – виявити комунікативний потенціал біографії майстра, довести її вплив на культурний діалог між людством і здобутками митця. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні низки підходів: аналітичного для осмислення літератури за темою статті; міждисциплінарного – всебічно вивчаючи фактологічний матеріал та при отриманні нових знань; системного з використання цілого спектру методів (біографічного, семіотичного, культурологічного, герменевтичного, історичного, теоретичного узагальнення) – комплексно осягаючи заявлену квестію та ін. **Наукова новизна** вперше у національній гуманітаристиці життєпис експлікується способом цивілізаційного контактування творця і публіки, транслятором найважливіших сенсів епохи. **Висновки.** У публікації доводиться твердження: біографія митця – важлива складова комунікативного простору сьогодення. Вона втілює антропологічні вимірі історії, світоглядні засади доби через висвітлення буття свого героя, його значущих досягнень. Автор хронік життєву стратегію майстра вибудовує таким чином, щоб він став зрозумілим реципієнтам будь-якого періоду. Аналіз літопису дозволяє виявити багатство символічних форм культурного контактування, пов'язаних із художніми творами, епохальними особливостями, громадськими обставинами тощо. У своїй єдності вони впливають на сприйняття образу митця. Даний процес здійснюється публікою в наслідок розкодування духовної інформації, відповідно до існуючих норм, традицій конкретного часу, усвідомлення буттєвого і креативного досвіду персонажа. Життєпис як засіб комунікування демонструє свободу від ідеологічної, суспільної обмеженості, оскільки уможливлює спілкування індивідам різних ер, знімає територіальні, мовленнєві, соціальні та ін. бар'єри. Завдяки своїй здатності втілювати універсальні цивілізаційні концепти, хроніки виражають не тільки оповідь про митця, але і дають висловитися сучасному реципієнту. Таким чином, слухач (глядач) через біографію контактує з майстром, його часом, людством.

Ключові слова: біографія, культурна комунікація, митець, публіка.

Mykulanynets Lesya, Ph.D. in Arts, Associate Professor of the Theory and Methods of Music Education Department, Mukachevo State University

Biography in the aspect of cultural communication of an artist and audience

The purpose of the article is to reveal the communicative potential of the master's biography, to prove its influence on the cultural dialogue between humanity and the achievements of the artist. **The research methodology** is

to apply a number of approaches: analytical – to comprehend the literature on the topic of the article; interdisciplinary - for a comprehensive study of factual material and in obtaining new knowledge; systemic using a whole range of methods (biographical, semiotic, culturological, hermeneutic, historical, theoretical generalization) – comprehending the stated quest, etc. **Scientific novelty:** for the first time in the national humanities, biography is explained as the way of civilizational contact between the creator and the public, the translator of the most important meanings of the era. **Conclusions.** The publication states that the artist's biography is an important component of the communicative space of nowadays. It embodies the anthropological dimensions of history, the worldview of the day through the coverage of the hero's life, his significant achievements. The author of the chronicles builds the life strategy of the master in such a way that he becomes clear to the recipients of any period. An analysis of the chronicle reveals the richness of symbolic forms of cultural contact associated with works of art, epoch-making features and social circumstances, and so on. In unity, they affect the perception of the artist's image. This process is carried out by the public as a result of decoding spiritual information in accordance with existing norms, traditions of a particular time, awareness of the existential and creative experience of the character. Biography as a means of communication demonstrates freedom from ideological, social limitations, as it allows communication of individuals of different eras, removes territorial, speech, social, and others barriers. Due to their ability to embody the universal concepts of civilization, the chronicles express not only the story of the artist, but also allow the modern recipient to express himself. Thus the listener (viewer) through the biography is in contact with the master, his time, humanity.

Keywords*:* biography, cultural communication, artist, audience.

Культурне контактування характеризується дуалістичністю: з одного боку, функціонує відповідно духовним законам розвитку суспільства, з іншого – має певну незалежність, зумовлену специфікою передачі інформації. На думку О. Злотника, вона транслюється через: «внутрішній діалог мистецтва (об'єкта) і реципієнта (суб'єкта); художнє спілкування між суб'єктами, що виникає на тлі (за допомогою) мистецтва; взаємодія за допомогою мистецтва з соціокультурним простором людства» [6, 16].

Література

1. Артеменко О. Поняття «мистецька комунікація» у науковому дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка.* 2018. Вип.1 (24). С. 26 – 29.

References

1. Artemenko, O. (2018). The concept of "artistic communication" in scientific discourse. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T.H. Shevchenka,*1 (24), 26-29 [in Ukrainian].

Підп. до друку 22.02.2022. Формат 60x84 1/8. Папір др.
апарат. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 15,46. Зам.
Тираж 300 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої
справи ДК № 3953 від 12.01.2011.